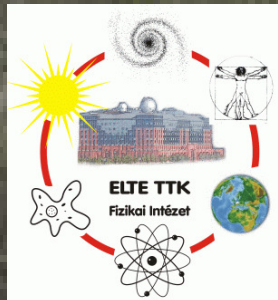

Az Univerzum anyagai

Az atomoktól a csillagokig

Dávid Gyula
2010. 09. 30.

Földi anyagok: gyakorlati felhasználás

Földi anyagok: gyakorlati felhasználás

Földi anyagok: gyakorlati felhasználás

Földi anyagok: gyakorlati felhasználás

Földi anyagok: gyakorlati felhasználás

Földi anyagok: gyakorlati felhasználás

Földi anyagok: gyakorlati felhasználás

Földi anyagok: gyakorlati felhasználás

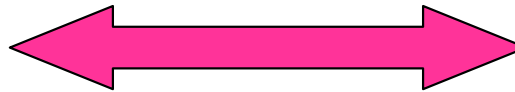

Földi anyagok: gyakorlati felhasználás

Földi anyagok:
gyakorlati felhasználás

Kozmikus anyagok:
elvi érdekesség

Földi anyagok:
gyakorlati felhasználás

---

miből van?

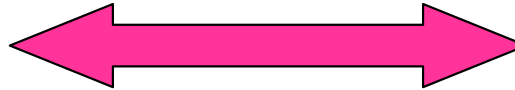
honnan származik?

Kozmikus anyagok:
elvi érdekesség

Földi anyagok:
gyakorlati felhasználás

Kozmikus anyagok:
elvi érdekesség

---

miből van?

honnan származik?

egyszerű
összetett
keverék
vegyület
stb

Földi anyagok:
gyakorlati felhasználás

---

miből van?

egyszerű
összetett
keverék
vegyület
stb

honnan származik?

a Földről

a „**földi fizika**” érvényes rá

Kozmikus anyagok:
elvi érdekesség

Földi anyagok:
gyakorlati felhasználás

---

miből van?

egyszerű
összetett
keverék
vegyület
stb

honnan származik?

a Földről

a „**földi fizika**” érvényes rá

Kozmikus anyagok:
elvi érdekesség

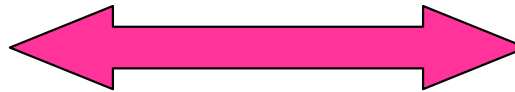

égi anyag: „éter”

az „**égi fizika**” érvényes rá

Földi anyagok:
gyakorlati felhasználás

Kozmikus anyagok:
elvi érdekesség

miből van?

egyszerű
összetett
keverék
vegyület
stb

honnan származik?

a Földről

a „**földi fizika**” érvényes rá

égi anyag: „éter”

az „**égi fizika**” érvényes rá

Görög őselemek:

föld
víz
levegő
tűz

Földi anyagok:
gyakorlati felhasználás

Kozmikus anyagok:
elvi érdekesség

miből van?

egyszerű
összetett
keverék
vegyület
stb

honnan származik?

a Földről

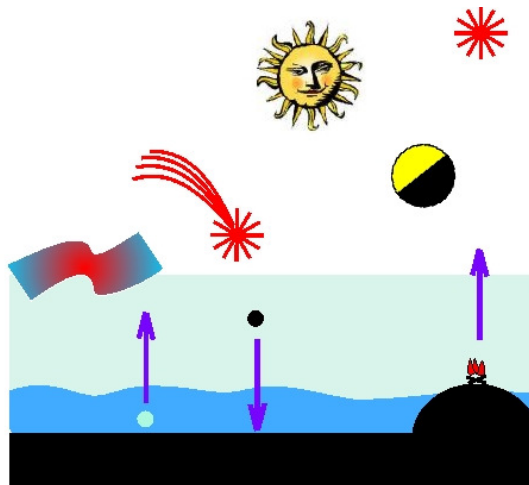
a „**földi fizika**” érvényes rá

égi anyag: „éter”

az „**égi fizika**” érvényes rá

Görög őselemek

föld
víz
levegő
tűz

Ókori fizika:
a testek természetes
állapota a
NYUGALOM
a természetes
helyükön

Földi anyagok:
gyakorlati felhasználás

Kozmikus anyagok:
elvi érdekesség

miből van?

egyszerű
összetett
keverék
vegyület
stb

honnan származik?

a Földről

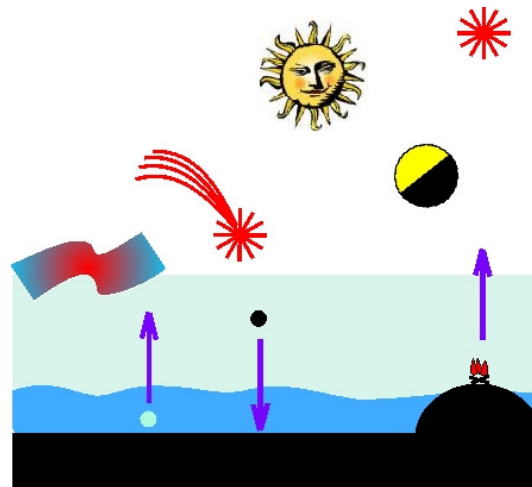
a „**földi fizika**” érvényes rá

égi anyag: „éter”

az „**égi fizika**” érvényes rá

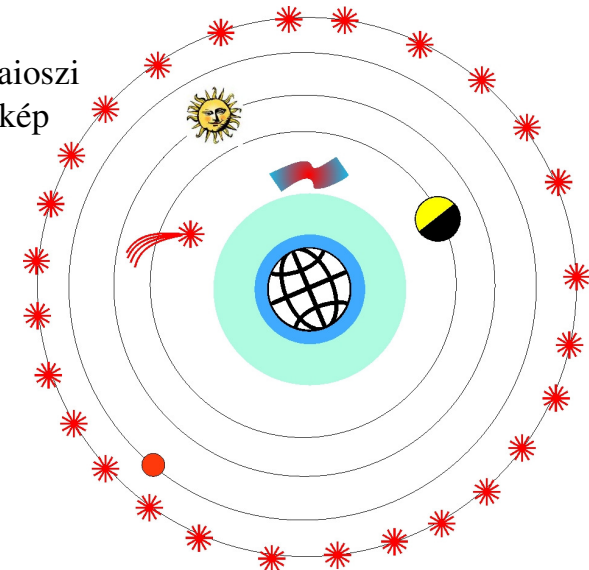
Görög őselemek

föld
víz
levegő
tűz

Ókori fizika:
a testek természetes
állapota a
NYUGALOM
a természetes
helyükön

Ptolemaioszi
világkép

Újkori felfedezés: Newton

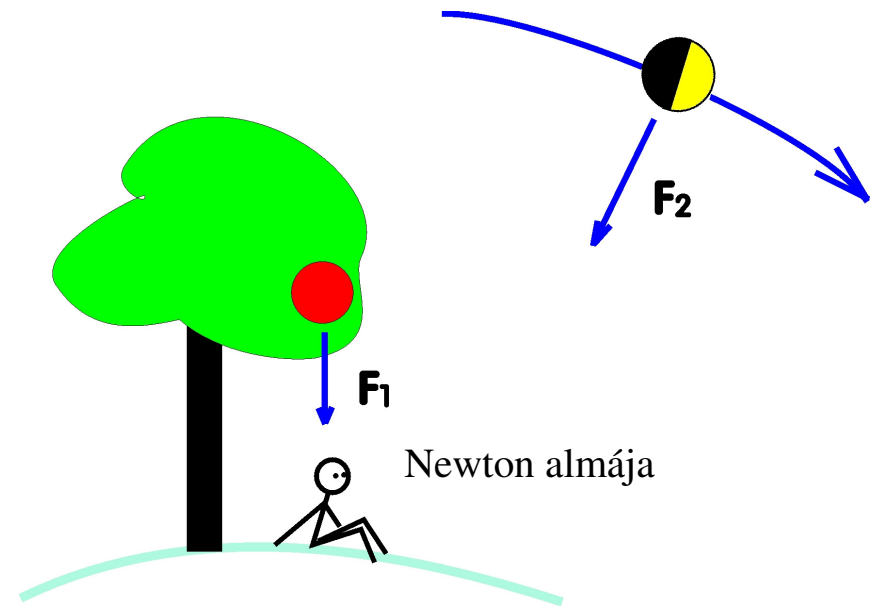

Újkori felfedezés: Newton

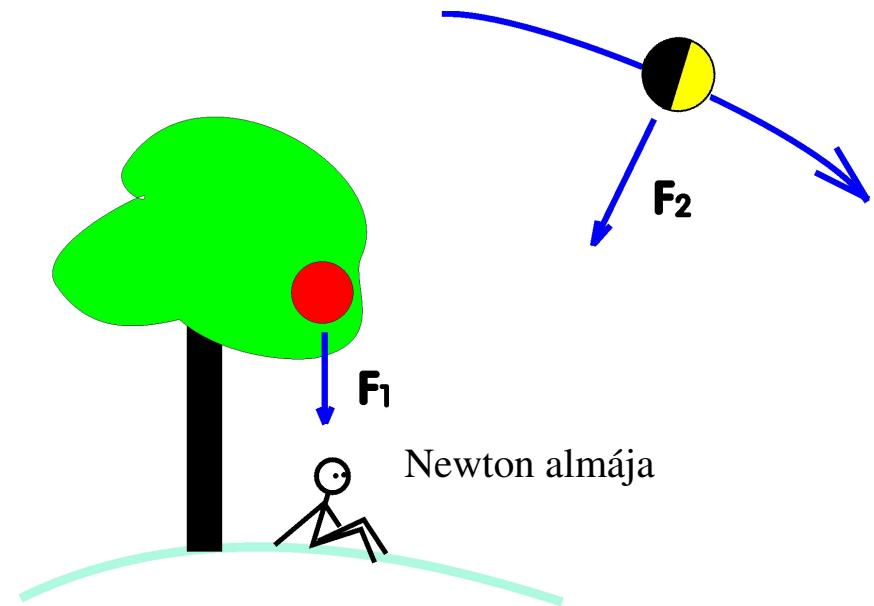
az égi és földi fizika egysége

Újkori felfedezés: Newton
az égi és földi fizika egysége

Újkori felfedezés: Newton
az égi és földi fizika egysége
a kémia még különbözik!

Újkori felfedezés: Newton

az égi és földi fizika egysége

a kémia még különbözik!

„**Asztrofizika**”

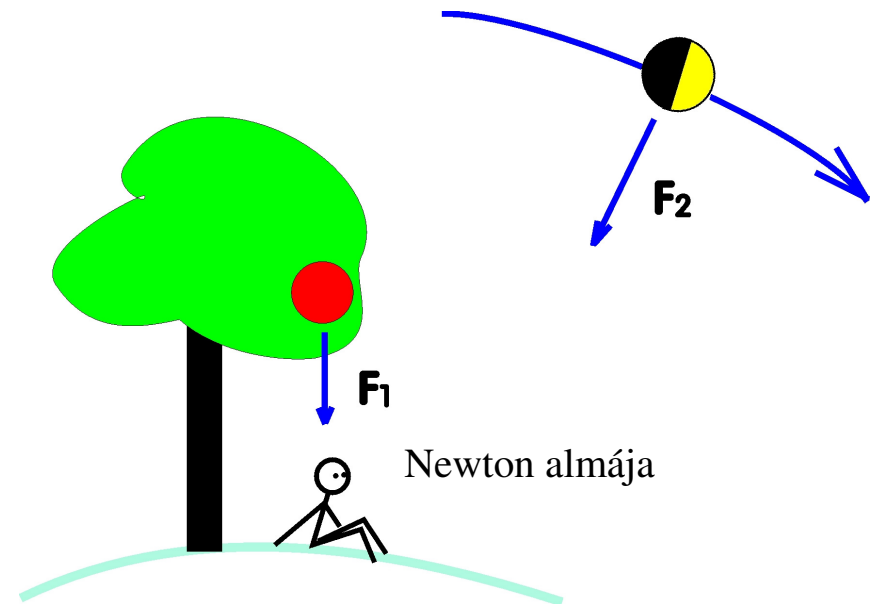
nevű tudomány

DEFINÍCIÓ SZERINT

nem létezhet, hiszen a csillagokat nem lehet megtapogatni.

Neves filozófus

1850

Újkori felfedezés: Newton

az égi és földi fizika egysége

a kémia még különbözik!

„**Asztrofizika**”

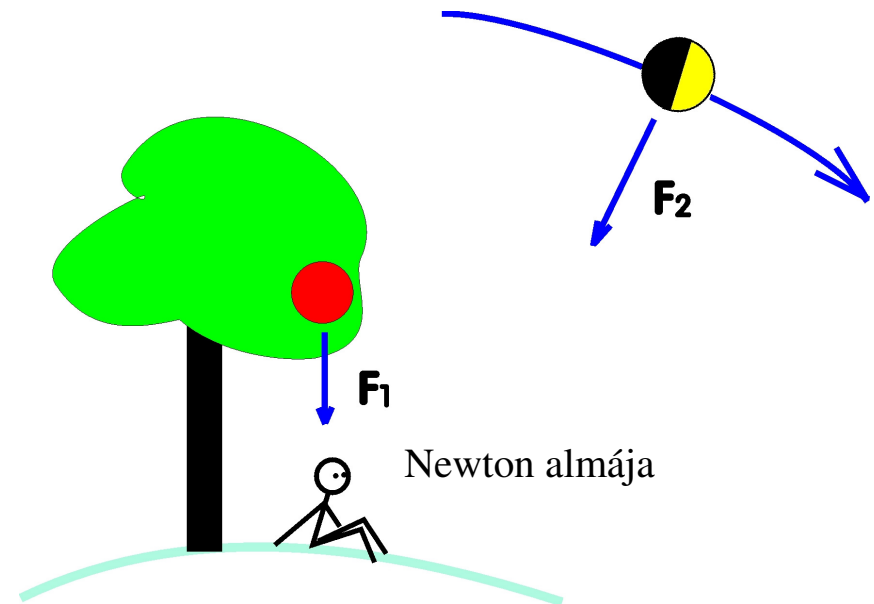
nevű tudomány

DEFINÍCIÓ SZERINT

nem létezhet, hiszen a csillagokat nem lehet megtapogatni.

Neves filozófus

1850

Newton almája

holott : Fraunhofer **1814**

színképelemzés

Újkori felfedezés: Newton

az égi és földi fizika egysége

a kémia még különbözik!

„**Asztrofizika**”

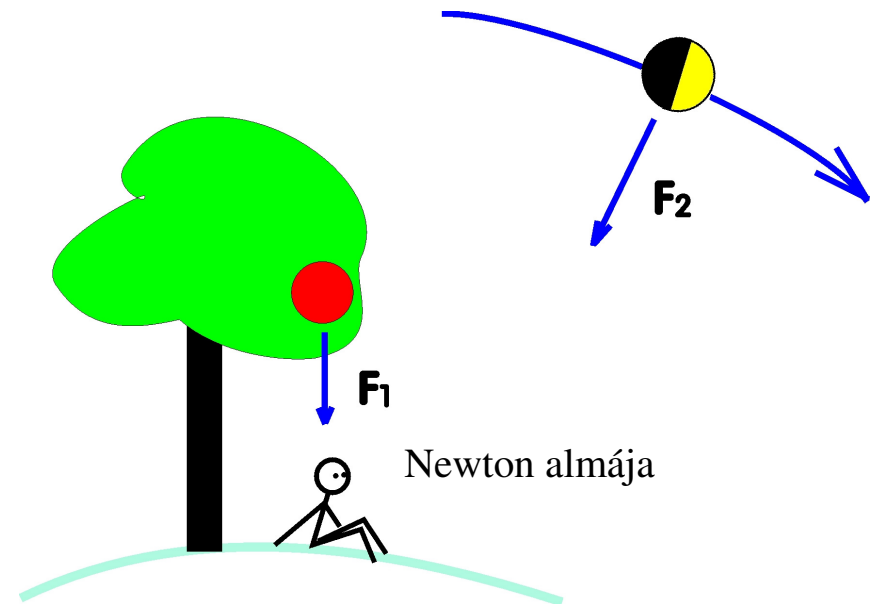
nevű tudomány

DEFINÍCIÓ SZERINT

nem létezhet, hiszen a csillagokat nem lehet megtapogatni.

Neves filozófus

1850

Newton almája

holott : Fraunhofer **1814**

színképelemzés

Újkori felfedezés: Newton

az égi és földi fizika egysége

a kémia még különbözik!

„**Asztrofizika**”

nevű tudomány

DEFINÍCIÓ SZERINT

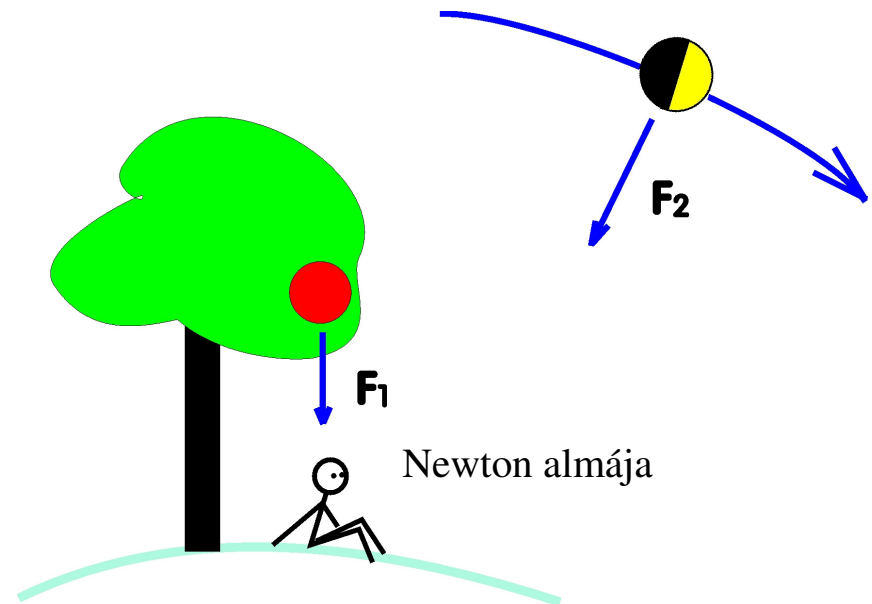
nem létezhet, hiszen a csillagokat nem lehet megtapogatni.

Neves filozófus

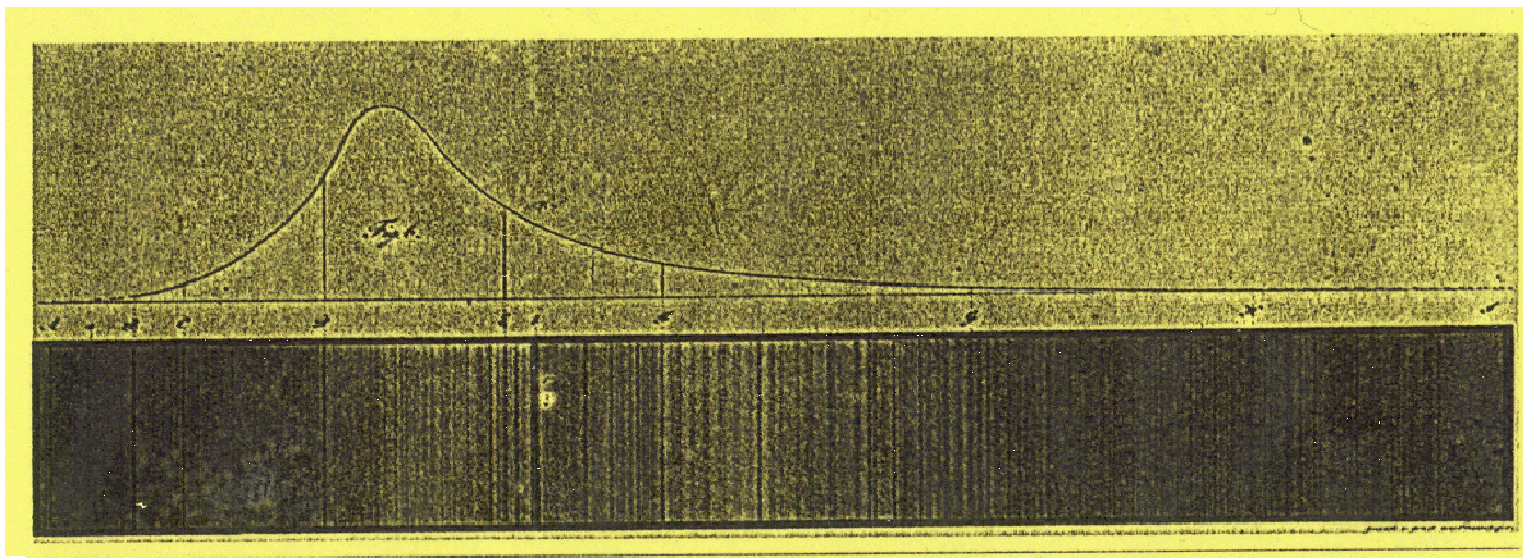
1850

holott : Fraunhofer **1814**

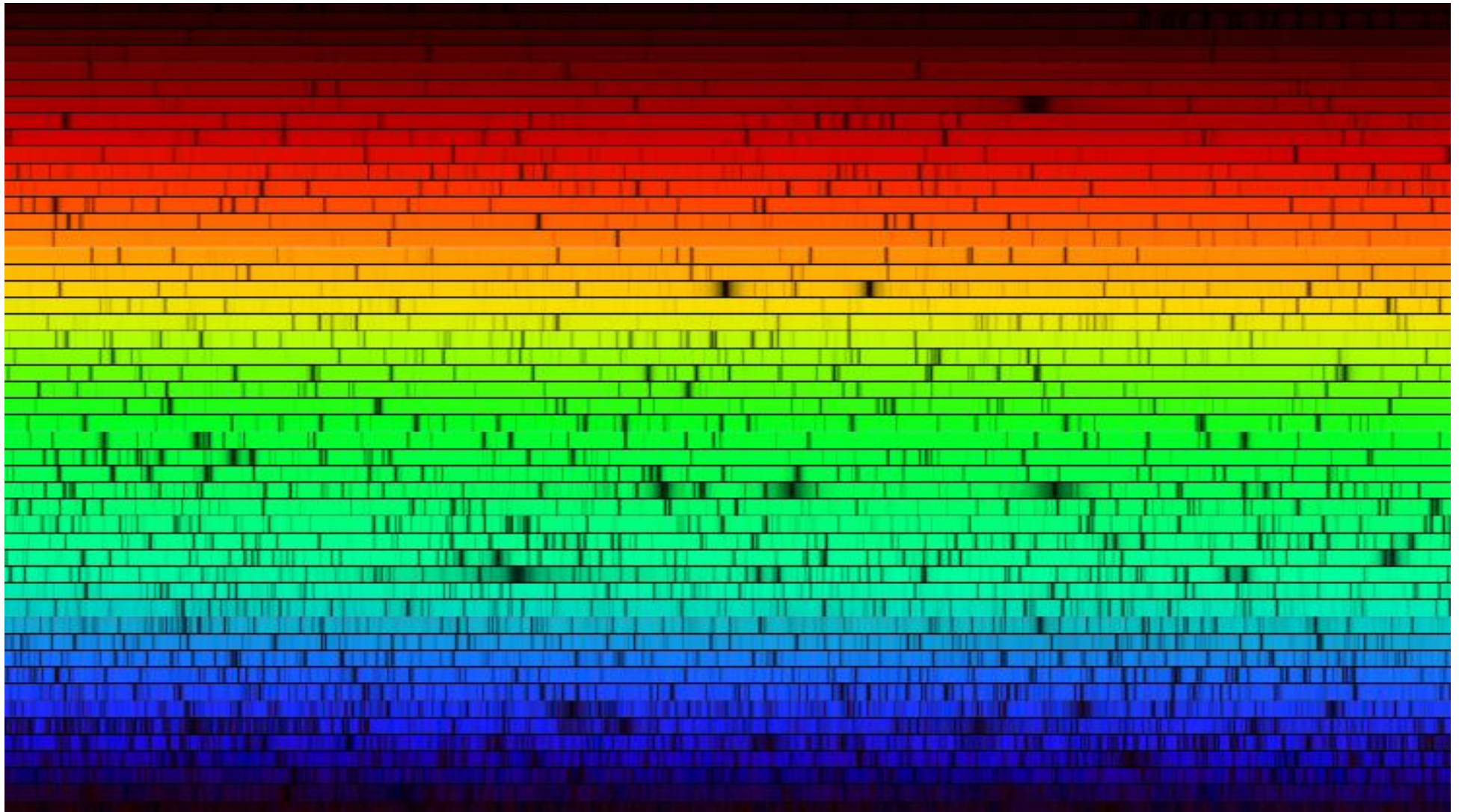
színképelemzés

távoli tárgyak
(pl. a **Nap**)
spektruma

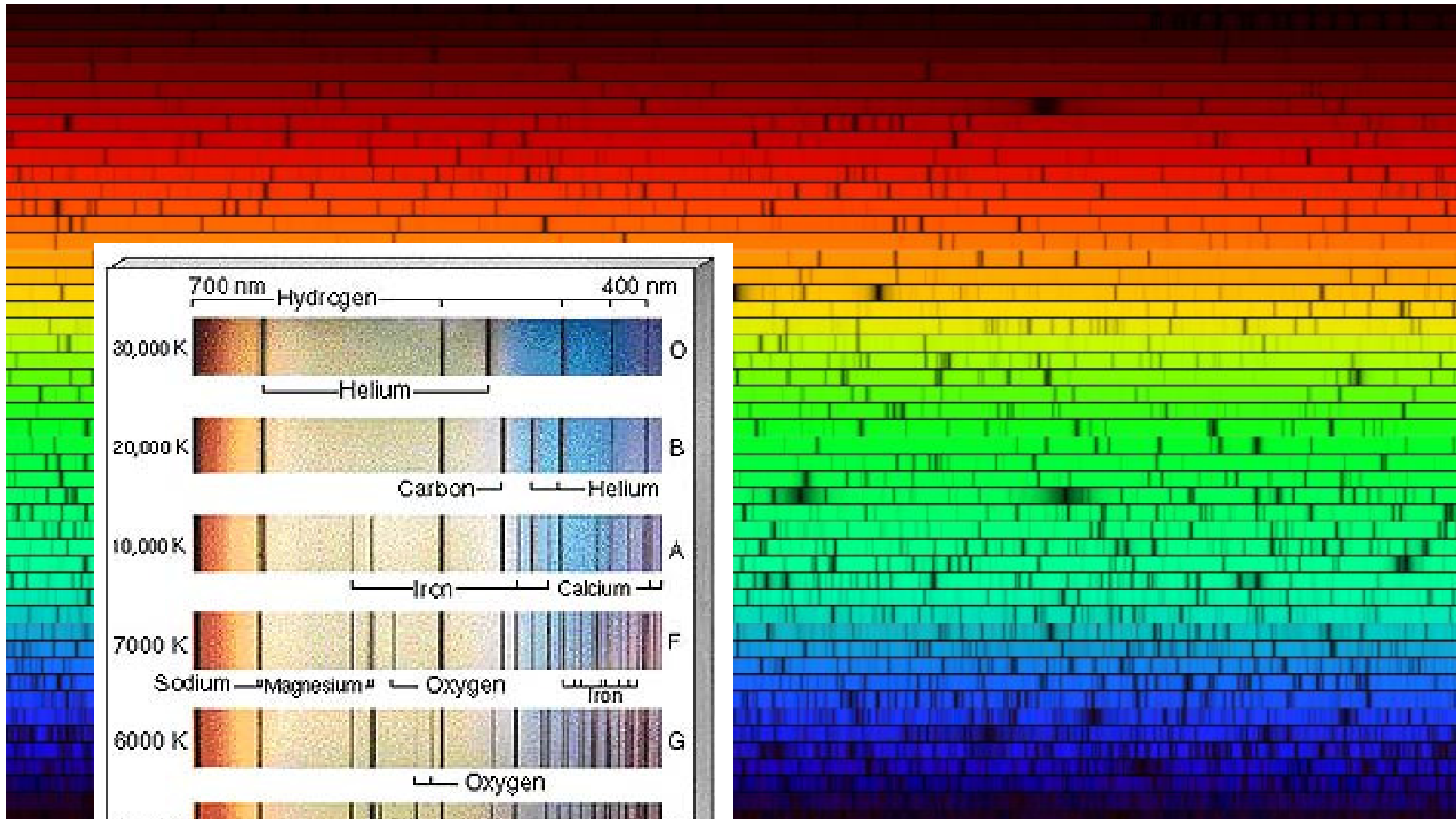

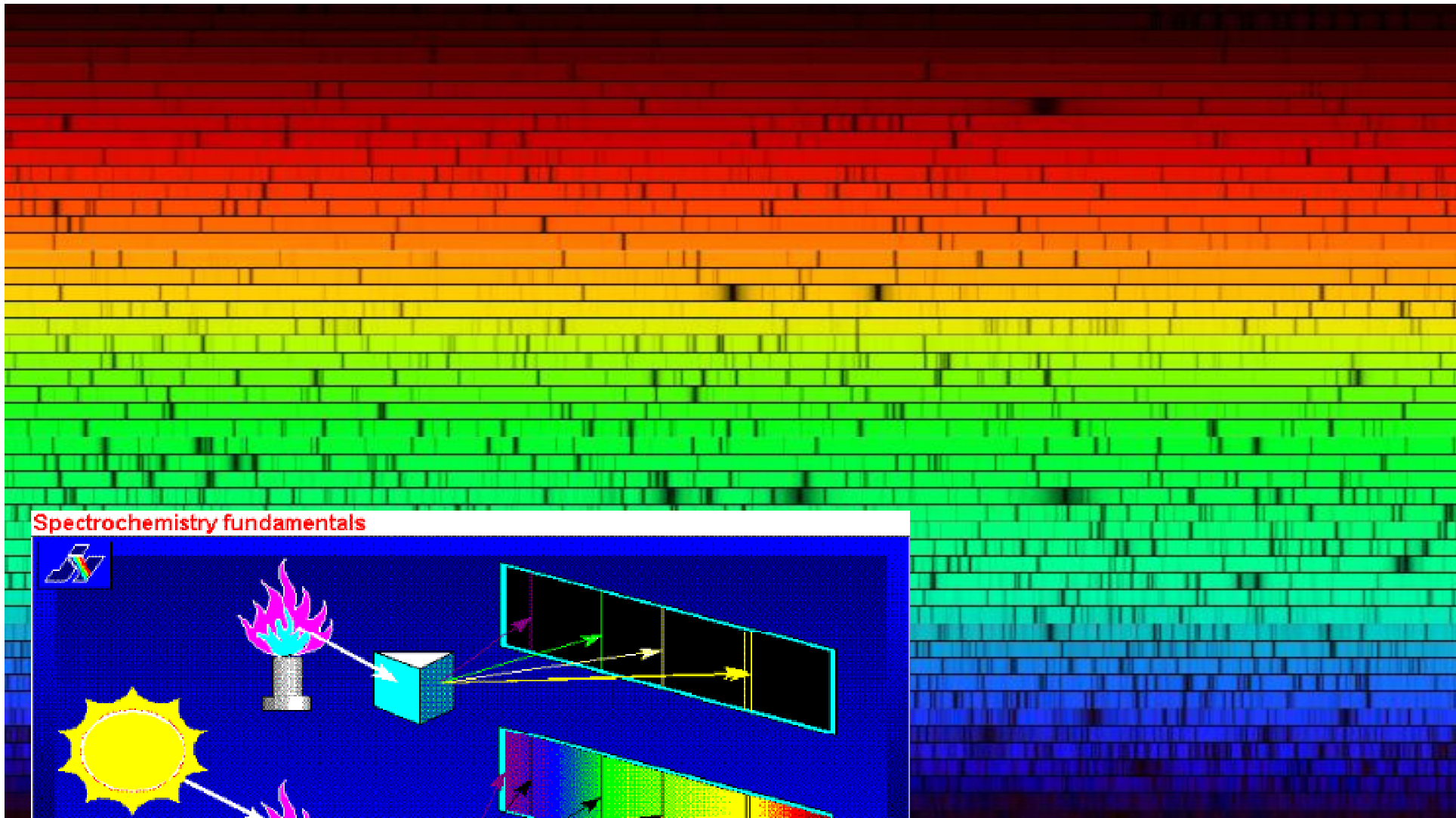

a Nap spektruma
mai felvételen

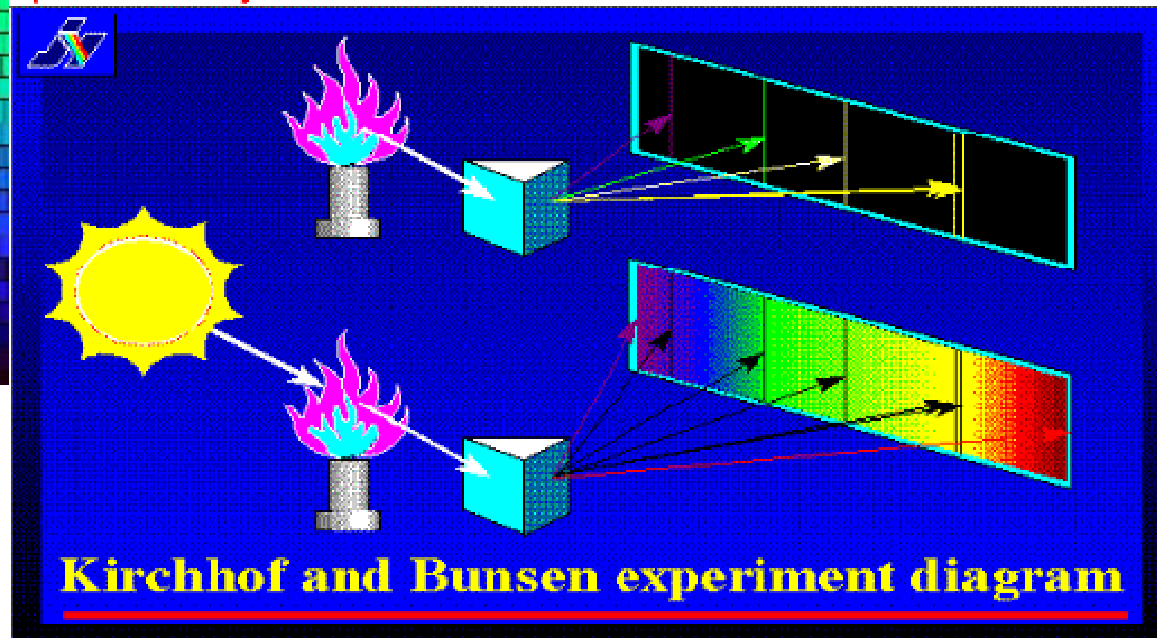

a Nap spektruma
mai felvételen

Spectrochemistry fundamentals

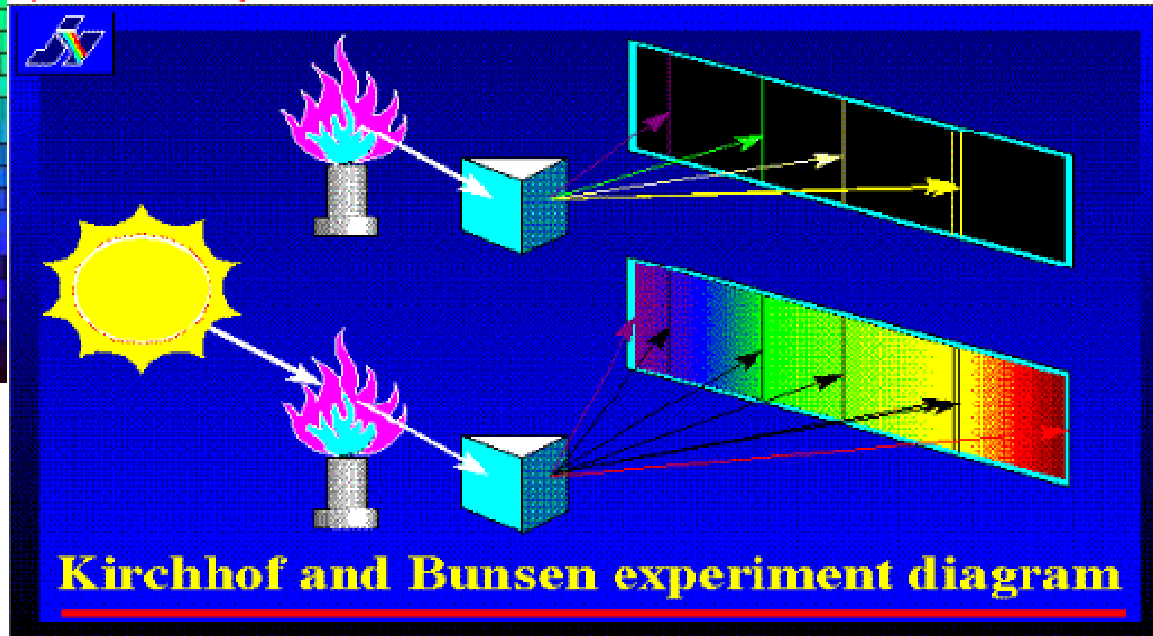

a Nap spektruma
mai felvételen

ugyanazok az anyagok, mint a Földön!

Spectrochemistry fundamentals

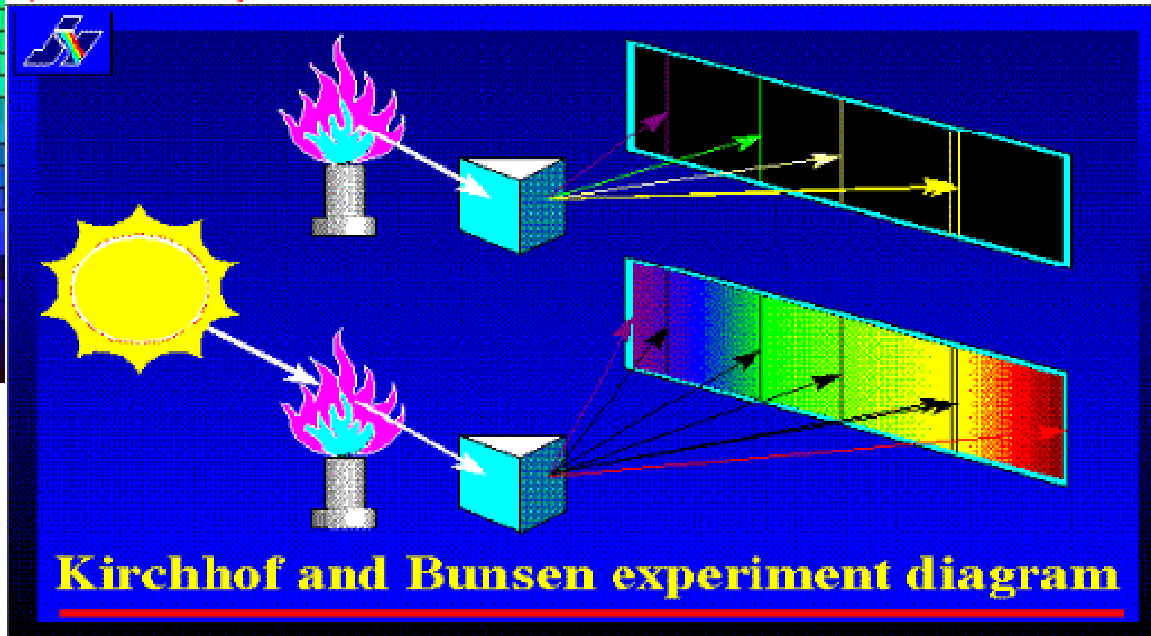

a Nap spektruma
mai felvételen

ugyanazok az anyagok, mint a Földön!

ha mégsem:

Spectrochemistry fundamentals

a Nap spektruma
mai felvételen

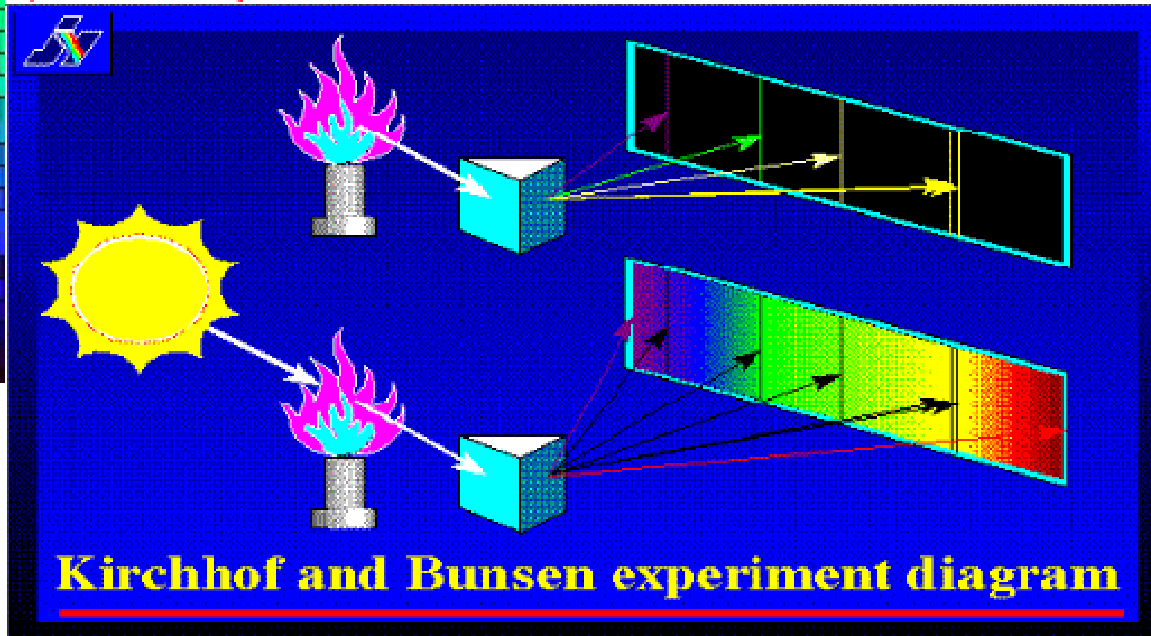

ugyanazok az anyagok, mint a Földön!

ha mégsem:

új elemek a Napban:

Spectrochemistry fundamentals

a Nap spektruma
mai felvételen

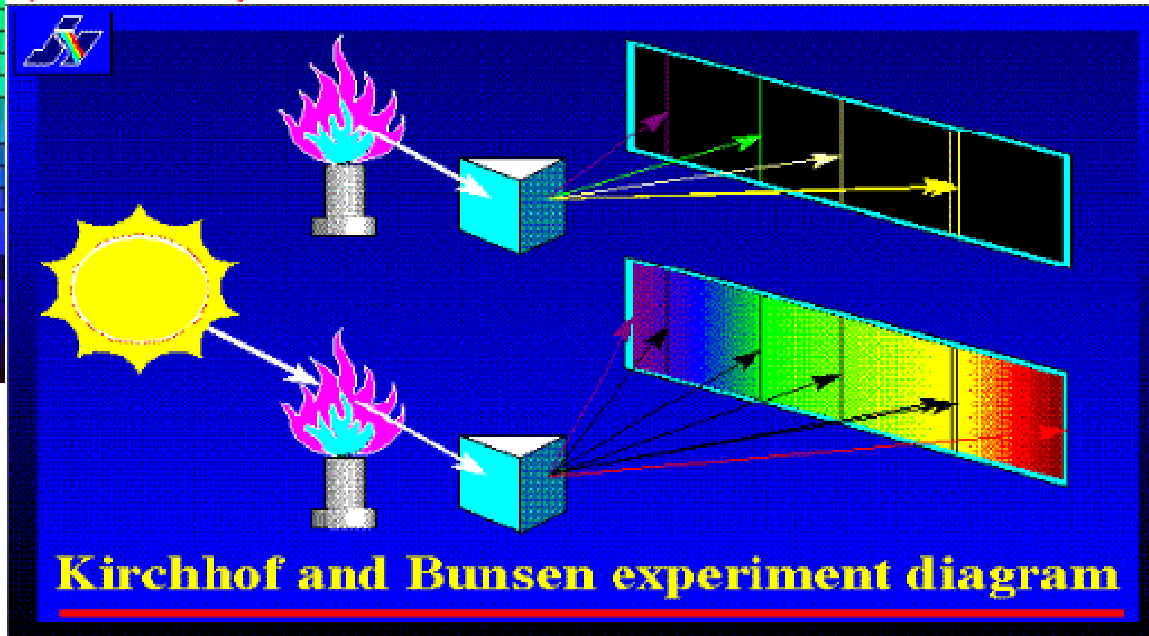
ugyanazok az anyagok, mint a Földön!

ha mégsem:

új elemek a Napban:

He

Spectrochemistry fundamentals

a Nap spektruma
mai felvételen

ugyanazok az anyagok, mint a Földön!

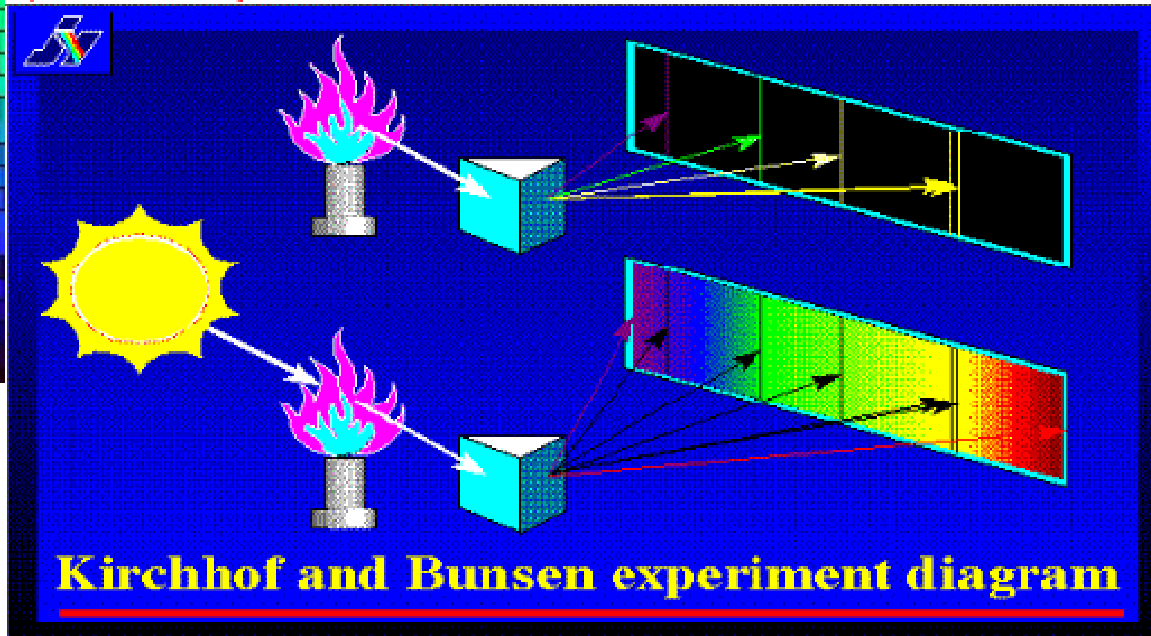
ha mégsem:

új elemek a Napban:

He

megtalálták a Földön is

Spectrochemistry fundamentals

a Nap spektruma
mai felvételen

ugyanazok az anyagok, mint a Földön!

ha mégsem:

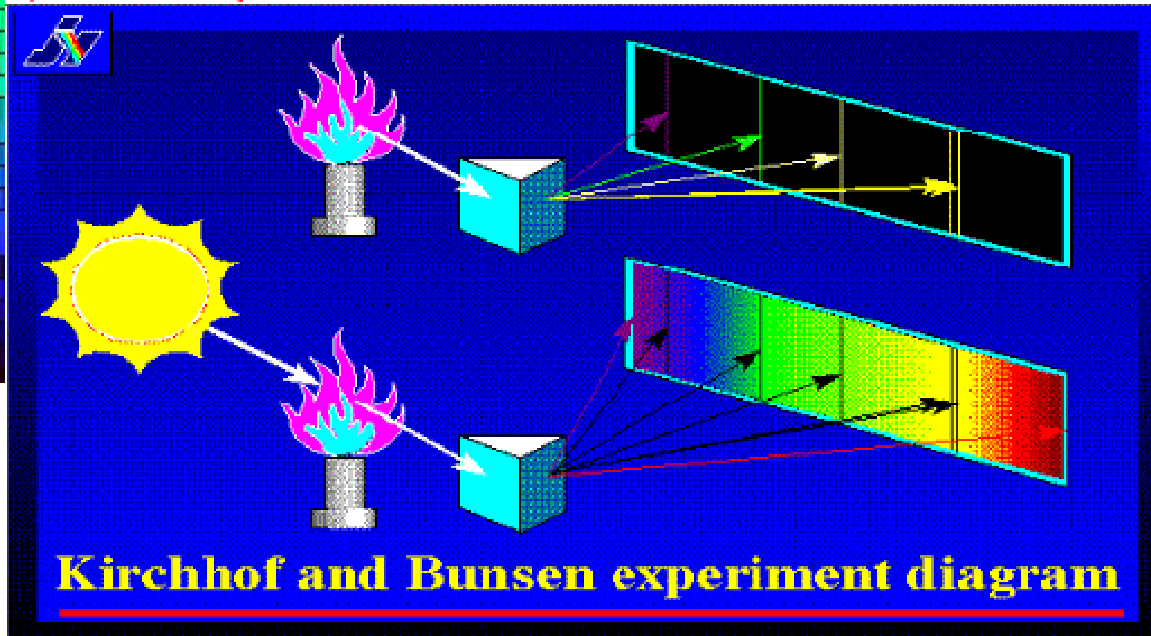
új elemek a Napban:

He

megtalálták a Földön is

Cn

Spectrochemistry fundamentals

a Nap spektruma
mai felvételen

ugyanazok az anyagok, mint a Földön!

ha mégsem:

új elemek a Napban:

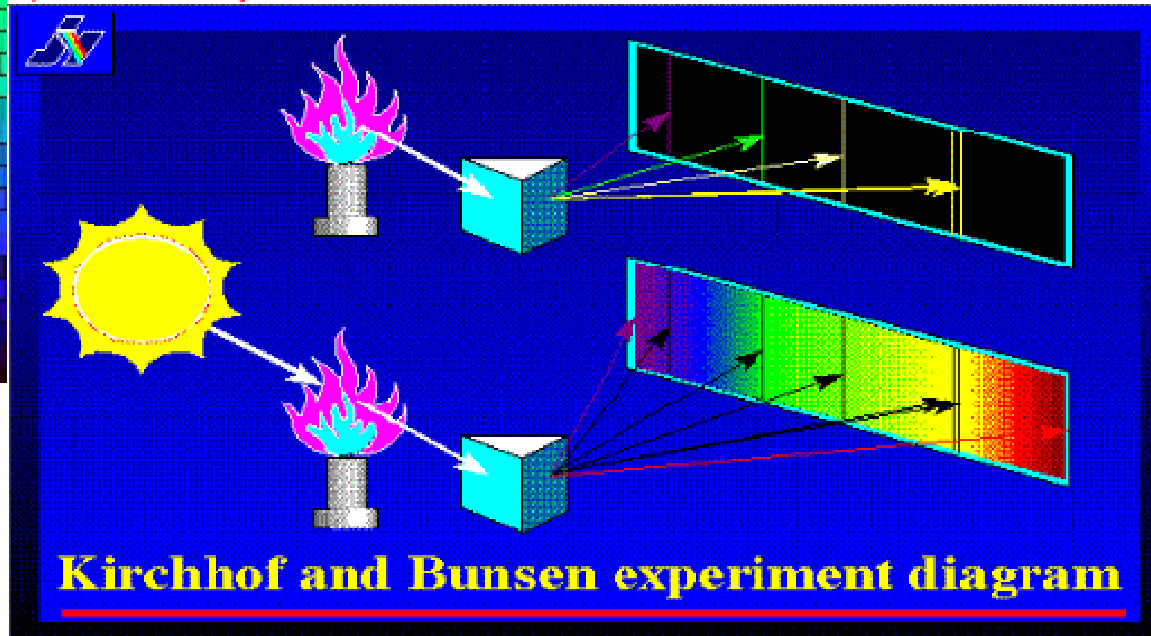
He

megtalálták a Földön is

Cn

igazából sokszor ionizált Fe

Spectrochemistry fundamentals

a Nap spektruma
mai felvételen

ugyanazok az anyagok, mint a Földön!

ha mégsem:

új elemek a Napban:

He

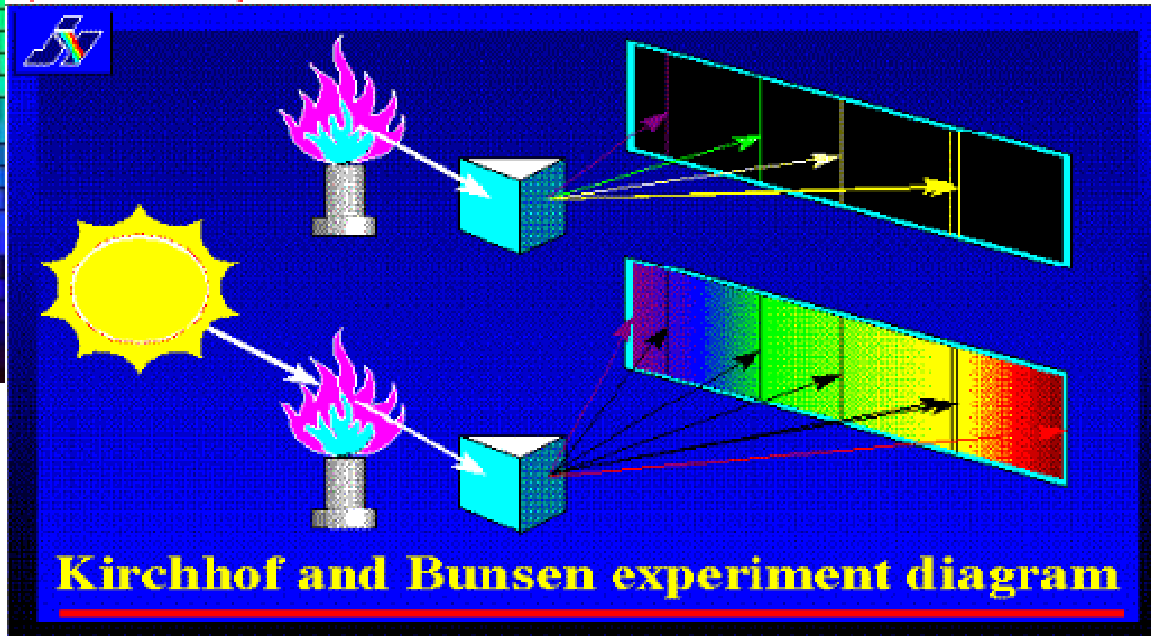
megtalálták a Földön is

Cn

igazából sokszor ionizált Fe

Tc

Spectrochemistry fundamentals

a Nap spektruma
mai felvételen

ugyanazok az anyagok, mint a Földön!

ha mégsem:

új elemek a Napban:

He

megtalálták a Földön is

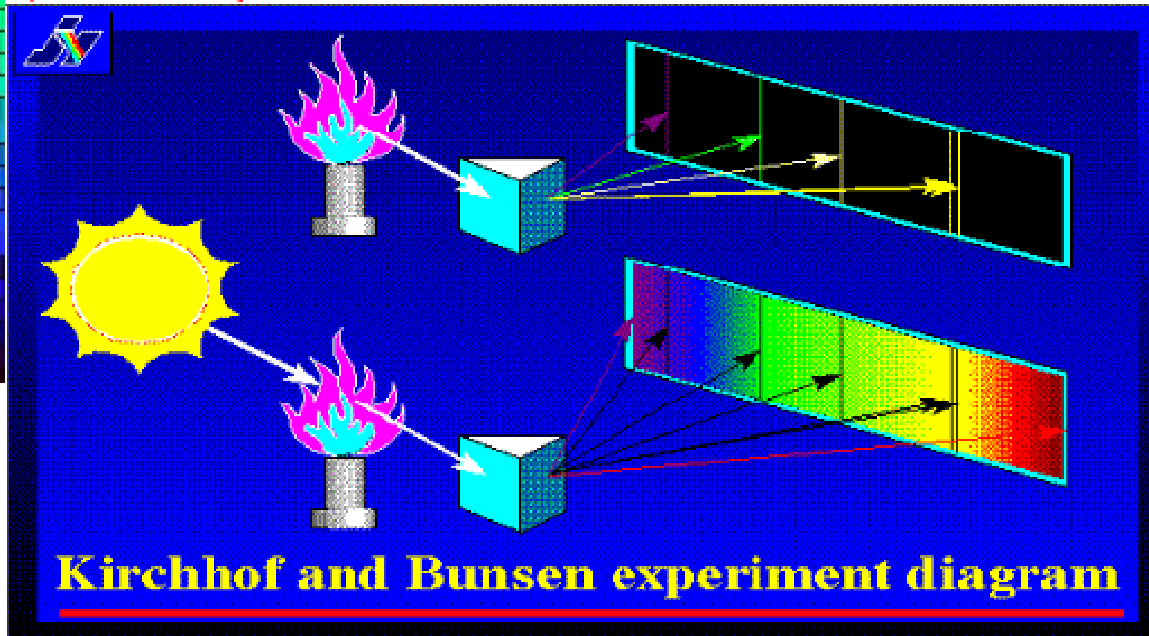
Cn

igazából sokszor ionizált Fe

Tc

mesterséges radioaktív elem

Spectrochemistry fundamentals

a Nap spektruma
mai felvételen

Spektroszkópia: **egységes anyag**, egységes fizika

Spektroszkópia: **egységes anyag**, egységes fizika

Honnan származik?

Spektroszkópia: **egységes anyag**, egységes fizika

Honnan származik?

a földi szilárd anyag nagy
része a Föld belsejéből

Spektroszkópia: **egységes anyag**, egységes fizika

Honnan származik?

a földi szilárd anyag nagy
része a Föld belsejéből

Spektroszkópia: **egységes anyag**, egységes fizika

Honnan származik?

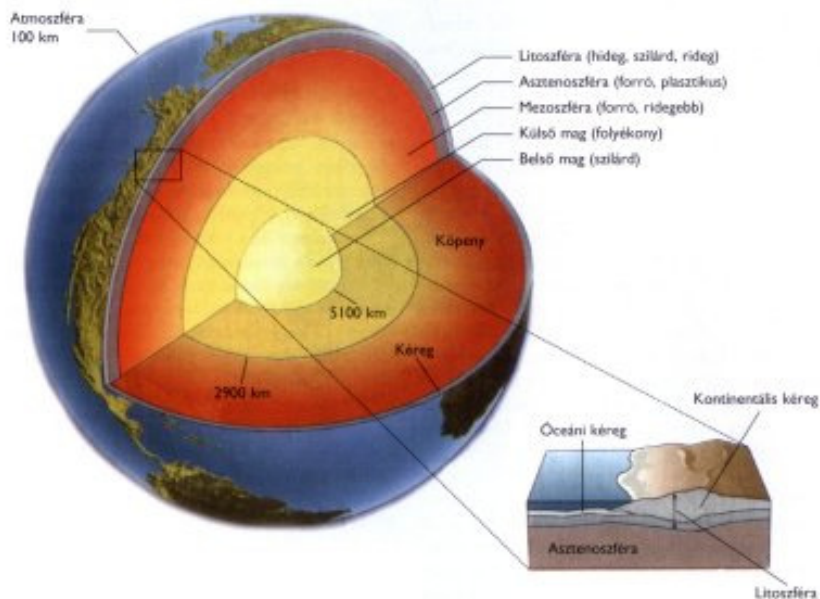
a földi szilárd anyag nagy
része a Föld belsejéből

Spektroszkópia: **egységes anyag**, egységes fizika

Honnan származik?

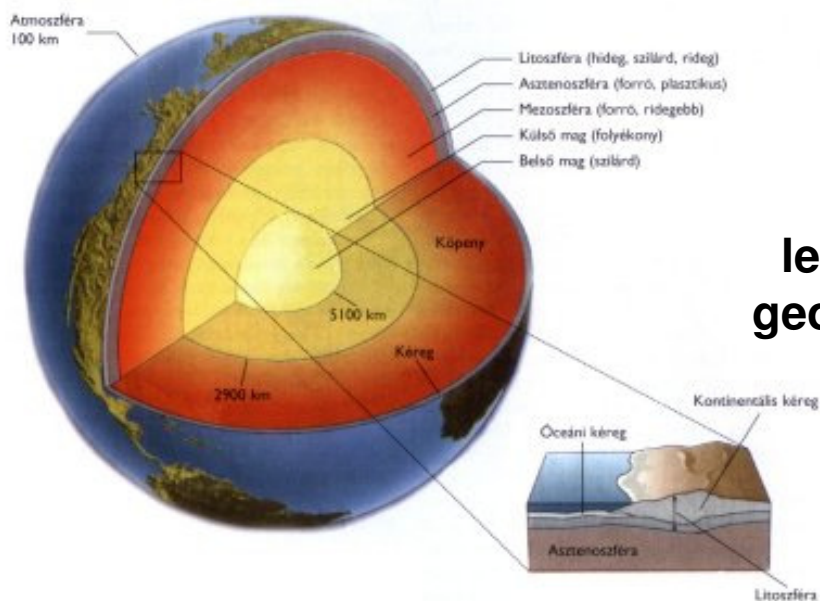
a földi szilárd anyag nagy
része a Föld belsejéből

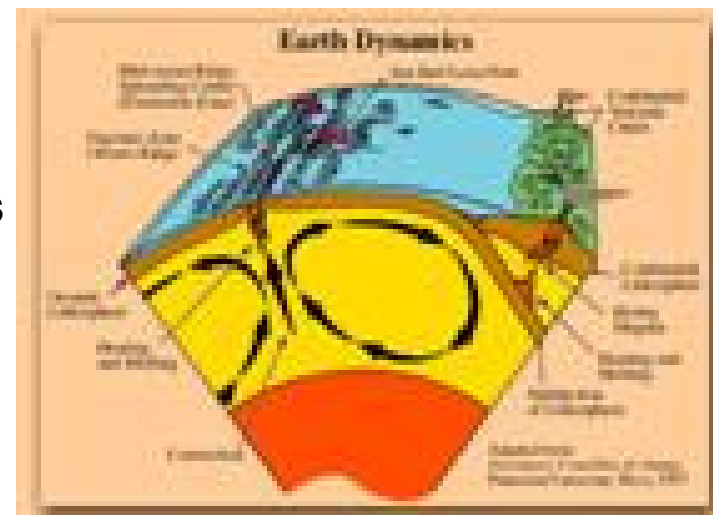
Spektroszkópia: **egységes anyag**, egységes fizika

Honnan származik?

a földi szilárd anyag nagy
része a Föld belsejéből

lemeztektonika,
geológiai aktivitás

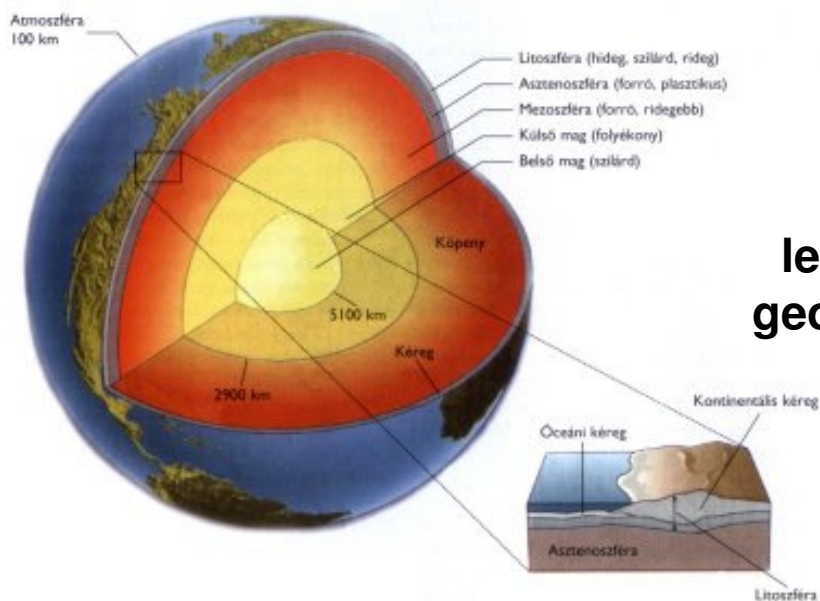

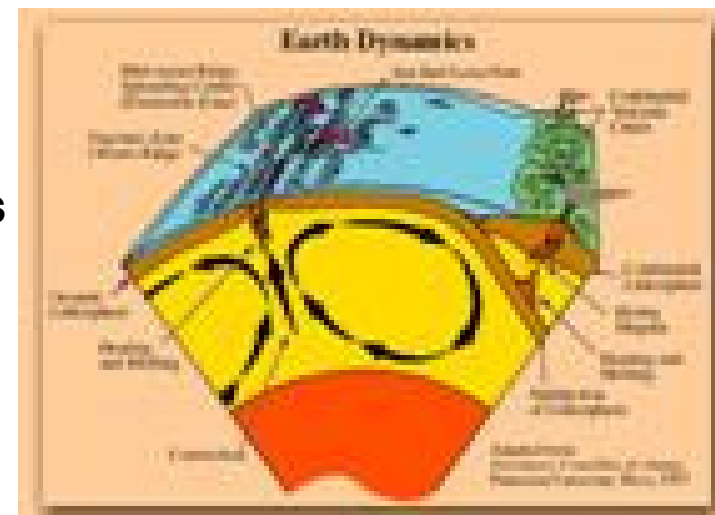
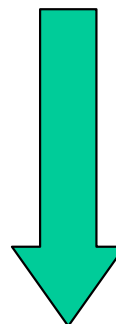
Spektroszkópia: **egységes anyag**, egységes fizika

Honnan származik?

a földi szilárd anyag nagy
része a Föld belsejéből

lemeztektonika,
geológiai aktivitás

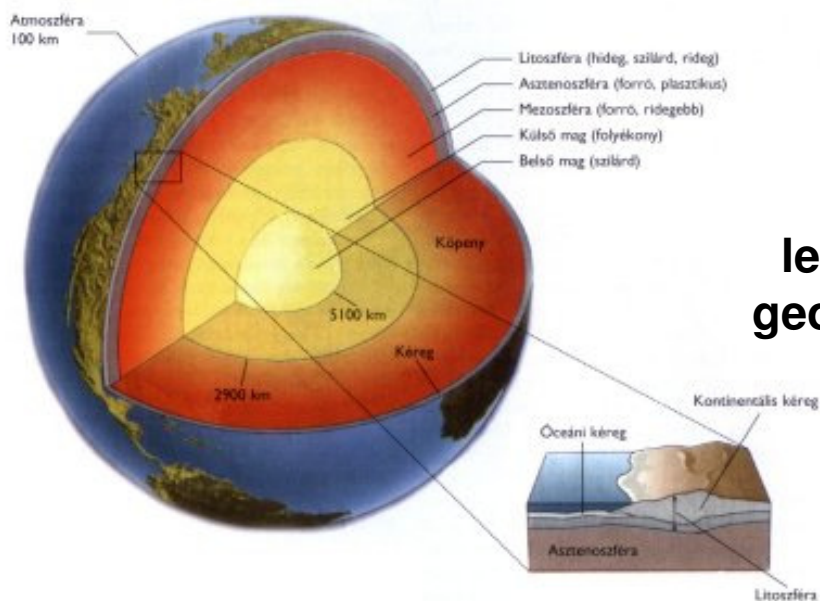

Kémiai és sűrűség szerinti differenciálódás

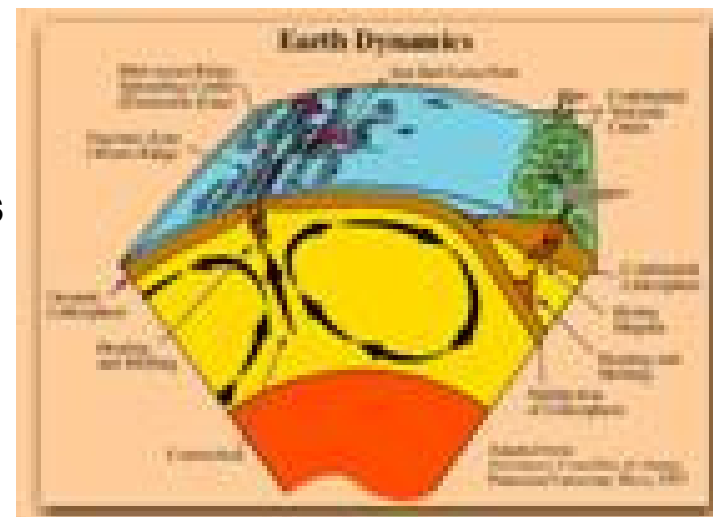
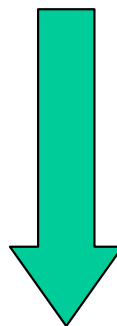
Spektroszkópia: **egységes anyag**, egységes fizika

Honnan származik?

a földi szilárd anyag nagy
része a Föld belsejéből

lemeztektonika,
geológiai aktivitás

Kémiai és sűrűség szerinti differenciálódás

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

A Föld keletkezése: **a Naprendszer keletkezése**

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

A Föld keletkezése: **a Naprendszer keletkezése**

Korai elméletek:

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

A Föld keletkezése: **a Naprendszer keletkezése**

Korai elméletek:

a bolygók a Napból szakadtak ki

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

A Föld keletkezése: **a Naprendszer keletkezése**

Korai elméletek:

a bolygók a Napból szakadtak ki

a Nap befogta a bolygókat

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

A Föld keletkezése: **a Naprendszer keletkezése**

Korai elméletek:

a bolygók a Napból szakadtak ki

a Nap befogta a bolygókat

Ma már tudjuk:

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

A Föld keletkezése: **a Naprendszer keletkezése**

Korai elméletek:

a bolygók a Napból szakadtak ki
a Nap befogta a bolygókat

Ma már tudjuk:

a Nap és a bolygók együtt alakultak ki,
közös alapanyagból

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

A Föld keletkezése: **a Naprendszer keletkezése**

Korai elméletek:

a bolygók a Napból szakadtak ki
a Nap befogta a bolygókat

Ma már tudjuk:

a Nap és a bolygók együtt alakultak ki,
közös alapanyagból

pedig:

A Föld összetétele jelenősen eltér a Naprendszerétől!

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

A Föld keletkezése: **a Naprendszer keletkezése**

Korai elméletek:

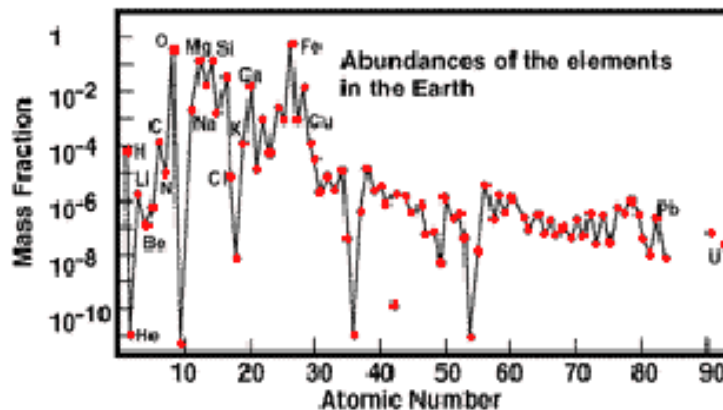
a bolygók a Naptól szakadtak ki
a Nap befogta a bolygókat

Ma már tudjuk:

a Nap és a bolygók együtt alakultak ki,
közös alapanyagból

pedig:

A Föld összetétele jelenősen eltér a Naprendszerétől!

Föld: kevés H, kevés He,
szilikátok, oxidok, víz

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

A Föld keletkezése: **a Naprendszer keletkezése**

Korai elméletek:

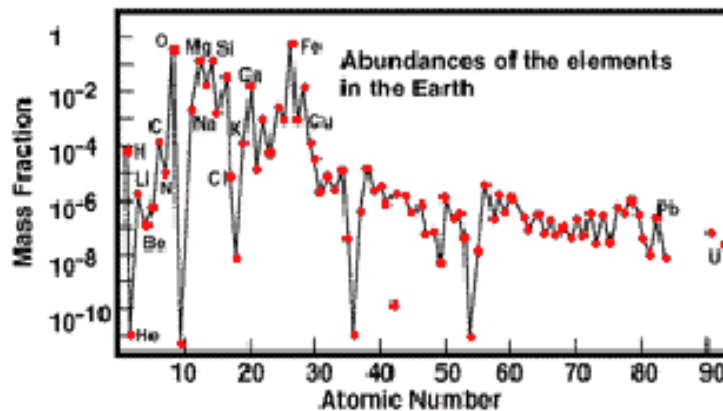
a bolygók a Napból szakadtak ki
a Nap befogta a bolygókat

Ma már tudjuk:

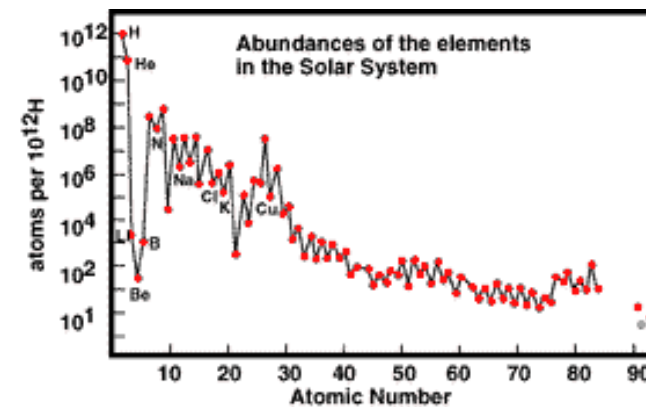
a Nap és a bolygók együtt alakultak ki,
közös alapanyagból

pedig:

A Föld összetétele jelenősen eltér a Naprendszerétől!

Föld: kevés H, kevés He,
szilikátok, oxidok, víz

Nap: kb. 75 % H + 24 % He
+ 1 % „fém”

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

A Föld keletkezése: **a Naprendszer keletkezése**

Korai elméletek:

a bolygók a Napból szakadtak ki
a Nap befogta a bolygókat

Ma már tudjuk:

a Nap és a bolygók együtt alakultak ki,
közös alapanyagból

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

A Föld keletkezése: **a Naprendszer keletkezése**

Korai elméletek:

~~a bolygók a Napból szakadtak ki
a Nap befogta a bolygókat~~

Ma már tudjuk:

a Nap és a bolygók együtt alakultak ki,
közös alapanyagból

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

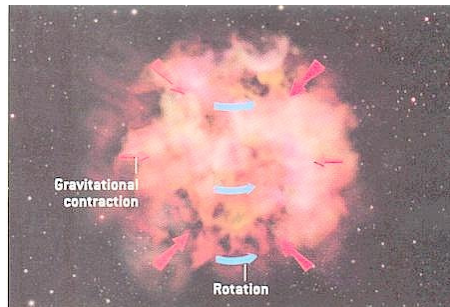
A Föld keletkezése: **a Naprendszer keletkezése**

Korai elméletek:

~~a bolygók a Napból szakadtak ki
a Nap befogta a bolygókat~~

Ma már tudjuk:

a Nap és a bolygók együtt alakultak ki,
közös alapanyagból

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

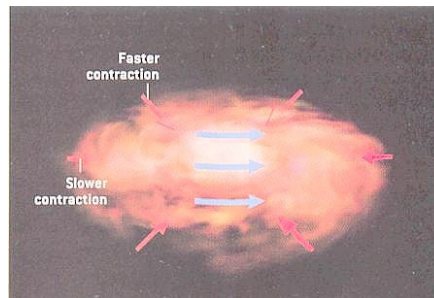
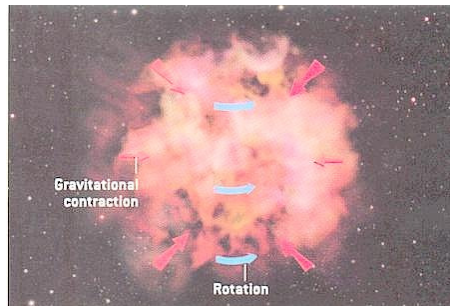
A Föld keletkezése: **a Naprendszer keletkezése**

Korai elméletek:

~~a bolygók a Napból szakadtak ki
a Nap berogta a bolygókat~~

Ma már tudjuk:

a Nap és a bolygók együtt alakultak ki,
közös alapanyagból

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

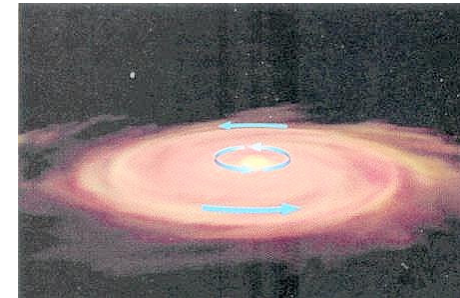
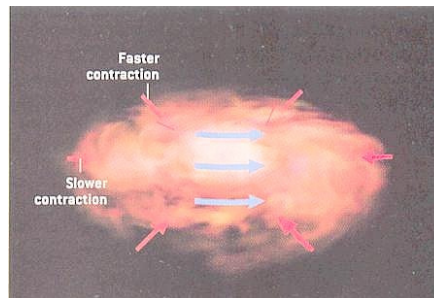
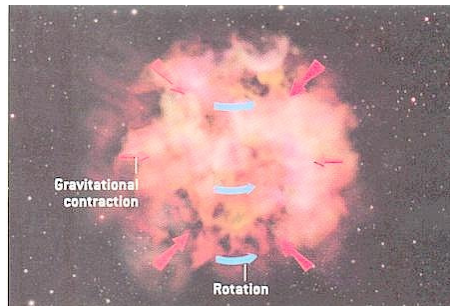
A Föld keletkezése: **a Naprendszer keletkezése**

Korai elméletek:

~~a bolygók a Napból szakadtak ki
a Nap berogta a bolygókat~~

Ma már tudjuk:

a Nap és a bolygók együtt alakultak ki,
közös alapanyagból

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

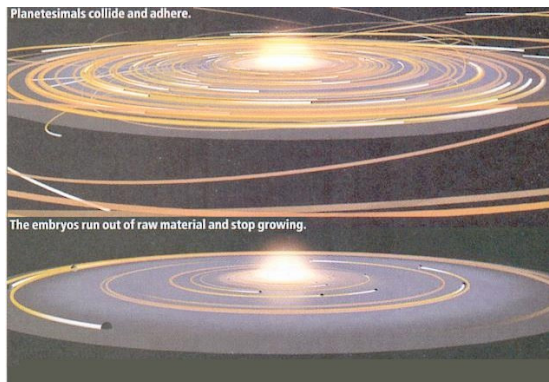
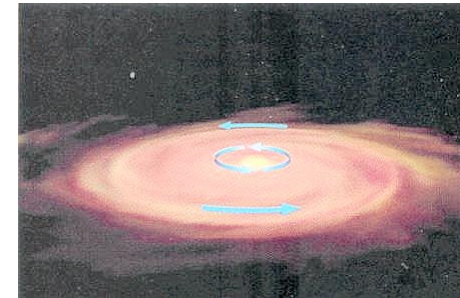
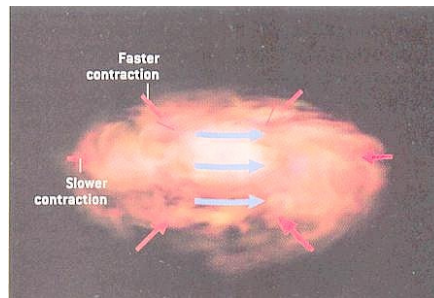
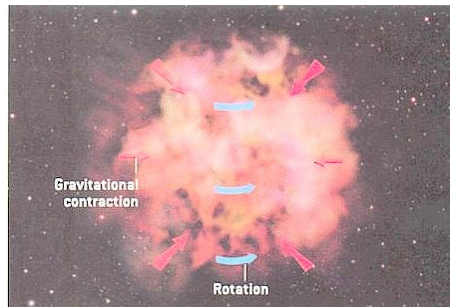
A Föld keletkezése: **a Naprendszer keletkezése**

Korai elméletek:

~~a bolygók a Napból szakadtak ki
a Nap befogta a bolygókat~~

Ma már tudjuk:

a Nap és a bolygók együtt alakultak ki,
közös alapanyagból

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

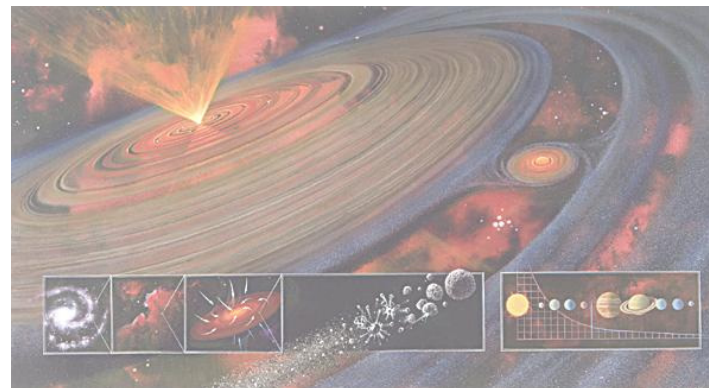
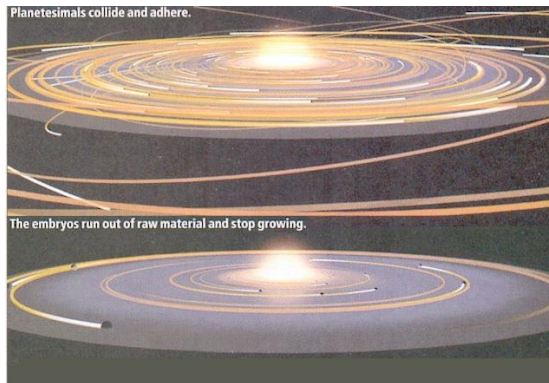
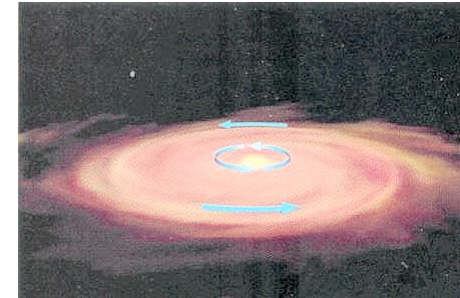
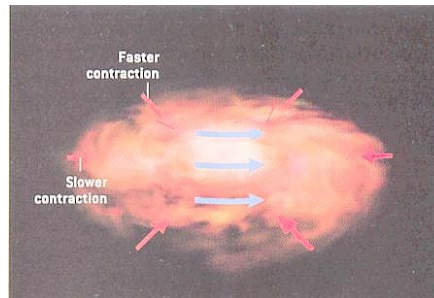
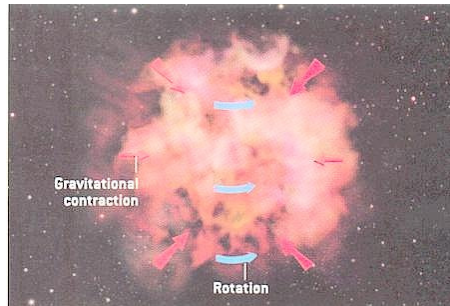
A Föld keletkezése: **a Naprendszer keletkezése**

Korai elméletek:

~~a bolygók a Napból szakadtak ki
a Nap berogta a bolygókat~~

Ma már tudjuk:

a Nap és a bolygók együtt alakultak ki,
közös alapanyagból

de hogy kerültek ezek az anyagok a Föld belsejébe?

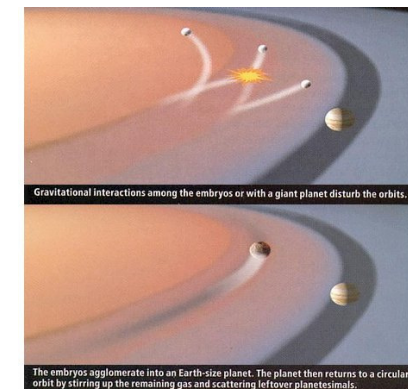
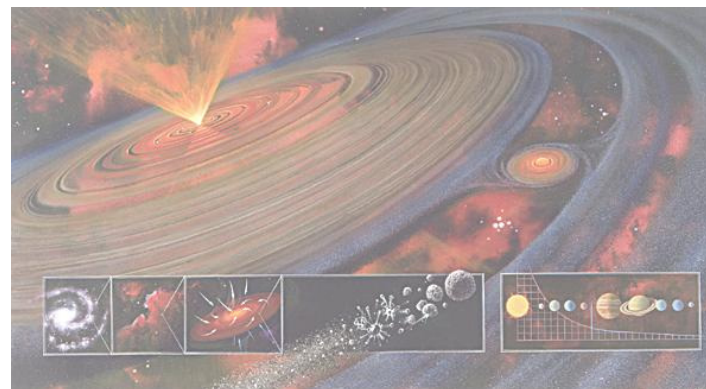
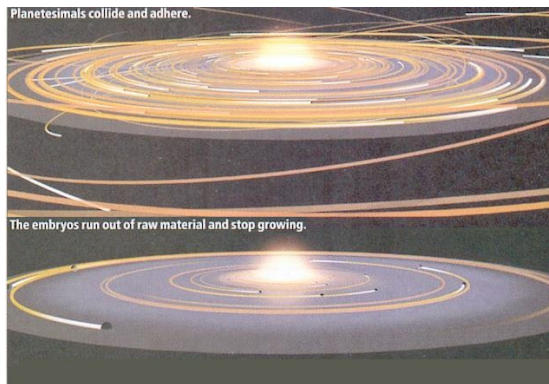
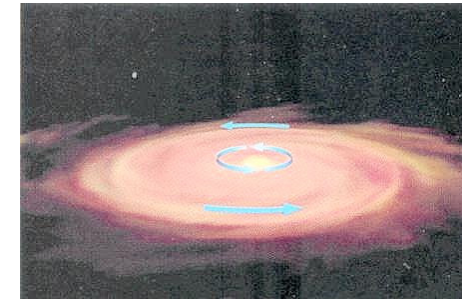
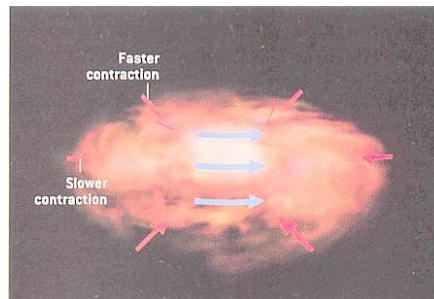
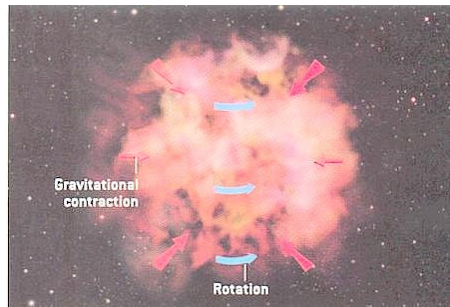
A Föld keletkezése: **a Naprendszer keletkezése**

Korai elméletek:

~~a bolygók a Napból szakadtak ki
a Nap befogta a bolygókat~~

Ma már tudjuk:

a Nap és a bolygók együtt alakultak ki,
közös alapanyagból

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

GÁZ: főleg H és He

+ molekuláris H_2 , N_2 , CO_2 ,

+ könnyű elemek

POR: SiO_2 , Fe, szilikátok, fémoxidok

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

+ molekuláris H_2 , N_2 , CO_2 ,

+ könnyű elemek

POR: SiO_2 , Fe, szilikátok, fénoxidok

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

GÁZ: főleg H és He

+ molekuláris H_2 , N_2 , CO_2 ,

+ könnyű elemek

POR: SiO_2 , Fe, szilikátok, fénoxidok

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

GÁZ: főleg H és He

+ molekuláris H_2 , N_2 , CO_2 ,

+ könnyű elemek

POR: SiO_2 , Fe, szilikátok, fénoxidok

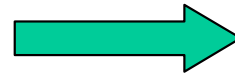
Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

GÁZ: főleg H és He

+ molekuláris H_2 , N_2 , CO_2 ,

+ könnyű elemek

POR: SiO_2 , Fe, szilikátok, fénoxidok

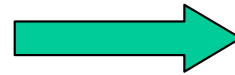
Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

GÁZ: főleg H és He

+ molekuláris H_2 , N_2 , CO_2 ,

+ könnyű elemek

POR: SiO_2 , Fe, szilikátok, fénoxidok

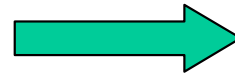
Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

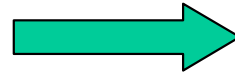
gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

GÁZ: főleg H és He

+ molekuláris H_2 , N_2 , CO_2 ,

+ könnyű elemek

POR: SiO_2 , Fe, szilikátok, fémoxidok

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

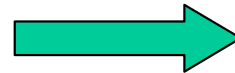
+ molekuláris H_2 , N_2 , CO_2 ,

+ könnyű elemek

POR: SiO_2 , Fe, szilikátok, fémoxidok

gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag**

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

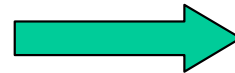
+ molekuláris H_2 , N_2 , CO_2 ,

+ könnyű elemek

POR: SiO_2 , Fe, szilikátok, fémoxidok

gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag** sugárnyomás

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

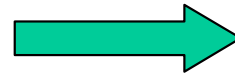
+ molekuláris H_2 , N_2 , CO_2 ,

+ könnyű elemek

POR: SiO_2 , Fe, szilikátok, fénoxidok

gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag** sugárnyomás

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

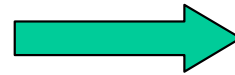
+ molekuláris H_2 , N_2 , CO_2 ,

+ könnyű elemek

POR: SiO_2 , Fe, szilikátok, fémoxidok

gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag** sugárnyomás

olvadás, párolgás

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

+ molekuláris H₂, N₂, CO₂,

+ könnyű elemek

POR: SiO₂, Fe, szilikátok, fénoxidok

gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag** sugárnyomás

olvadás, párolgás

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

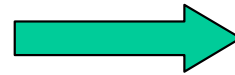
+ molekuláris H_2 , N_2 , CO_2 ,

+ könnyű elemek

POR: SiO_2 , Fe, szilikátok, fénoxidok

gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag** sugárnyomás

olvadás, párolgás

kicsapódás, kifagyás

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

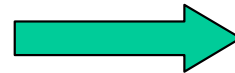
+ molekuláris H₂, N₂, CO₂,

+ könnyű elemek

POR: SiO₂, Fe, szilikátok, fénoxidok

gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag** sugárnyomás

fémek,
fénoxidok

olvadás, párolgás

kicsapódás, kifagyás

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

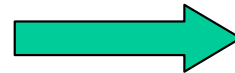
+ molekuláris H_2 , N_2 , CO_2 ,

+ könnyű elemek

POR: SiO_2 , Fe, szilikátok, fémoxidok

gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag** sugárnyomás

fémek, fémoxidok, fémoxidok, szilikátok

olvadás, párolgás

kicsapódás, kifagyás

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

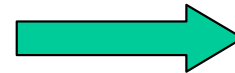
+ molekuláris H₂, N₂, CO₂,

+ könnyű elemek

POR: SiO₂, Fe, szilikátok, fénoxidok

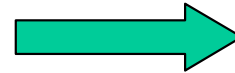
gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag** sugárnyomás

fémek,
fénoxidok

fénoxidok,
szilikátok

szilikátok
+ víz

olvadás, párolgás

kicsapódás, kifagyás

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

+ molekuláris H₂, N₂, CO₂,

+ könnyű elemek

POR: SiO₂, Fe, szilikátok, fénoxidok

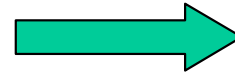
gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag** sugárnyomás

fémek,
fénoxidok

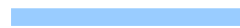

olvadás, párolgás

fénoxidok,
szilikátok

szilikátok
+ víz

könnyű
oxidok + jég

kicsapódás, kifagyás

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

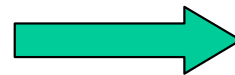
+ molekuláris H₂, N₂, CO₂,

+ könnyű elemek

POR: SiO₂, Fe, szilikátok, fénoxidok

gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag** sugárnyomás

fémek,
fénoxidok

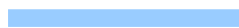

olvadás, párolgás

fénoxidok,
szilikátok

szilikátok
+ víz

könnyű
oxidok + jég

kicsapódás, kifagyás

jég, metán,
ammónia

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

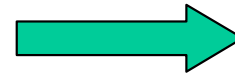
+ molekuláris H₂, N₂, CO₂,

+ könnyű elemek

POR: SiO₂, Fe, szilikátok, fénoxidok

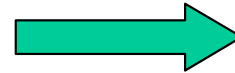
gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag** sugárnyomás

fémek,
fénoxidok

olvadás, párolgás

fénoxidok,
szilikátok

szilikátok
+ víz

könnyű
oxidok + jég

jég, metán,
ammónia

főleg He

kicsapódás, kifagyás

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

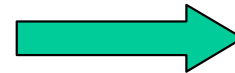
+ molekuláris H₂, N₂, CO₂,

+ könnyű elemek

POR: SiO₂, Fe, szilikátok, fénoxidok

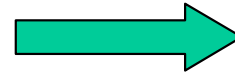
gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag** sugárnyomás

fémek,
fénoxidok

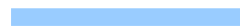

olvadás, párolgás

fénoxidok,
szilikátok

szilikátok
+ víz

könnyű
oxidok + jég

kicsapódás, kifagyás

jég, metán,
ammónia

főleg He

Kémiai és olvadáspont szerinti differenciálódás

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

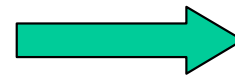
+ molekuláris H₂, N₂, CO₂,

+ könnyű elemek

POR: SiO₂, Fe, szilikátok, fémoxidok

gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag** sugárnyomás

fémek,
fémoxidok

fémoxidok,
szilikátok

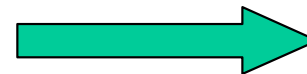
szilikátok
+ víz

könnyű
oxidok + jég

jég, metán,
ammónia

főleg He

olvadás, párolgás

kicsapódás, kifagyás

Kémiai és olvadáspont szerinti differenciálódás

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

+ molekuláris H₂, N₂, CO₂,

+ könnyű elemek

POR: SiO₂, Fe, szilikátok, fénoxidok

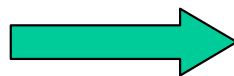
gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag** sugárnyomás

fémek,
fénoxidok

fénoxidok,
szilikátok

szilikátok
+ víz

könnyű
oxidok + jég

jég, metán,
ammónia

főleg He

olvadás, párolgás

kicsapódás, kifagyás

Kémiai és olvadáspont szerinti differenciálódás

Merkur

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

+ molekuláris H₂, N₂, CO₂,

+ könnyű elemek

POR: SiO₂, Fe, szilikátok, fénoxidok

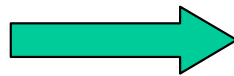
gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

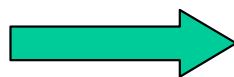
ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag**

sugárnyomás

fémek,
fénoxidok

fénoxidok,
szilikátok

szilikátok
+ víz

könnyű
oxidok + jég

jég, metán,
ammónia

főleg He

olvadás, párolgás

kicsapódás, kifagyás

Kémiai és olvadáspont szerinti differenciálódás

Merkur

Vénusz

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

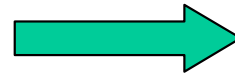
+ molekuláris H₂, N₂, CO₂,

+ könnyű elemek

POR: SiO₂, Fe, szilikátok, fénoxidok

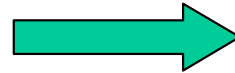
gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag** sugárnyomás

fémek,
fénoxidok

fénoxidok,
szilikátok

szilikátok
+ víz

könnyű
oxidok + jég

jég, metán,
ammónia

főleg He

olvadás, párolgás

kicsapódás, kifagyás

Kémiai és olvadáspont szerinti differenciálódás

Merkur

Vénusz

Föld

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

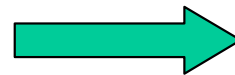
+ molekuláris H₂, N₂, CO₂,

+ könnyű elemek

POR: SiO₂, Fe, szilikátok, fénoxidok

gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

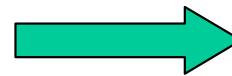
ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag**

sugárnyomás

fémek,
fénoxidok

fénoxidok,
szilikátok

szilikátok
+ víz

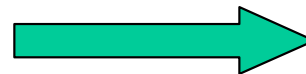
könnyű
oxidok + jég

jég, metán,
ammónia

főleg He

olvadás, párolgás

kicsapódás, kifagyás

Kémiai és olvadáspont szerinti differenciálódás

Merkur

Vénusz

Föld

Mars

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

+ molekuláris H₂, N₂, CO₂,

+ könnyű elemek

POR: SiO₂, Fe, szilikátok, fénoxidok

gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag** sugárnyomás

fémek,
fénoxidok

fénoxidok,
szilikátok

szilikátok
+ víz

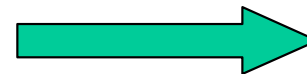
könnyű
oxidok + jég

jég, metán,
ammónia

főleg He

olvadás, párolgás

kicsapódás, kifagyás

Kémiai és olvadáspont szerinti differenciálódás

Merkur

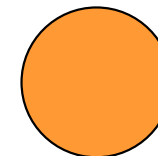
Vénusz

Föld

Mars

Jupiter

Szoláris nebula:

gáz- és porfelhő

lassan forog

GÁZ: főleg H és He

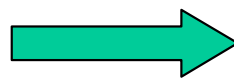
+ molekuláris H₂, N₂, CO₂,

+ könnyű elemek

POR: SiO₂, Fe, szilikátok, fénoxidok

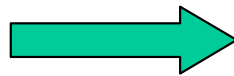
gravitációs összehúzódás + csillagközi katalízis

gyorsabban forgó felhő

ellapul

a közepe sűrűsödik

melegszik

középen kialakul a **protocsillag**

sugárnyomás

fémek,
fénoxidok

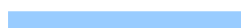
fénoxidok,
szilikátok

szilikátok
+ víz

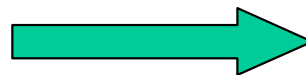
könnyű
oxidok + jég

jég, metán,
ammónia

főleg He

olvadás, párolgás

kicsapódás, kifagyás

Kémiai és olvadáspont szerinti differenciálódás

Merkur

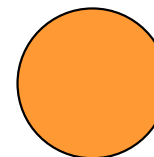
Vénusz

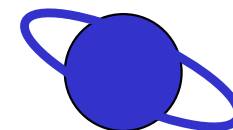
Föld

Mars

Jupiter

külső gázóriások

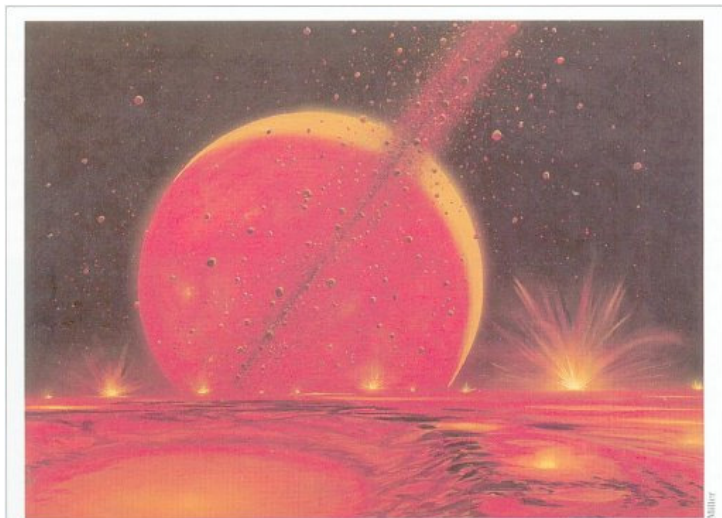

a Hold ugyanolyan anyagból van, mint a Föld kérgé!

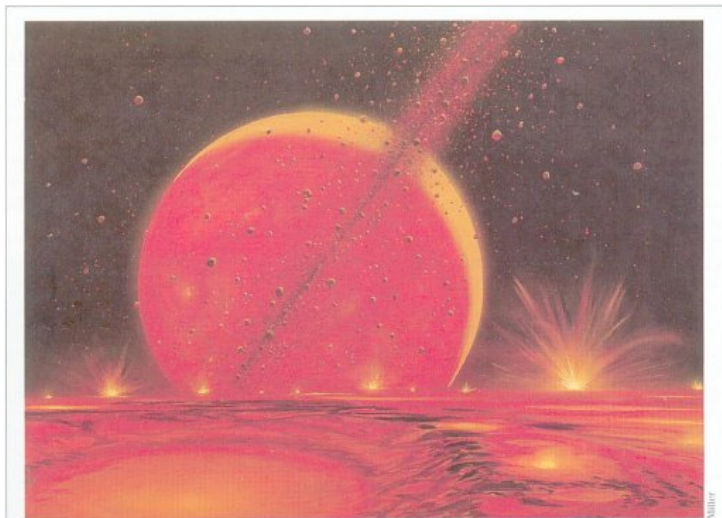

a Hold ugyanolyan anyagból van, mint a Föld kérgé!

egy Mars nagyságú
égitest csapódott a
Földbe, és kiszakított egy
nagy darabot... ebből lett
a Hold

a Hold ugyanolyan anyagból van, mint a Föld kérgé!

egy Mars nagyságú
égitest csapódott a
Földbe, és kiszakított egy
nagy darabot... ebből lett
a Hold

az Apollo-17 űrhajósai a Teremtés
kövénél

és a Naprendszer anyaga honnan származik?

és a Naprendszer anyaga honnan származik?
korábbi csillagok belsejében keletkezett!

és a Naprendszer anyaga honnan származik?
korábbi csillagok belsejében keletkezett!

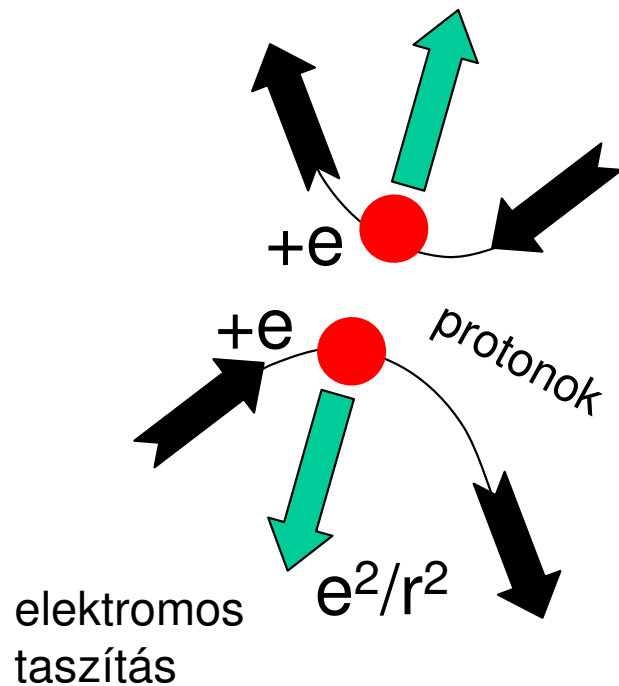
atommagfúzió a csillagok közepén

és a Naprendszer anyaga honnan származik?
korábbi csillagok belsejében keletkezett!

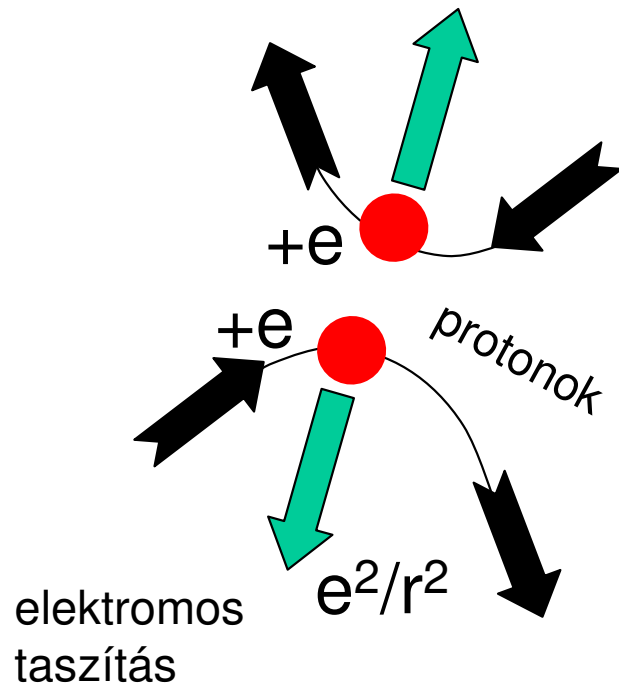
atommagfúzió a csillagok közepén

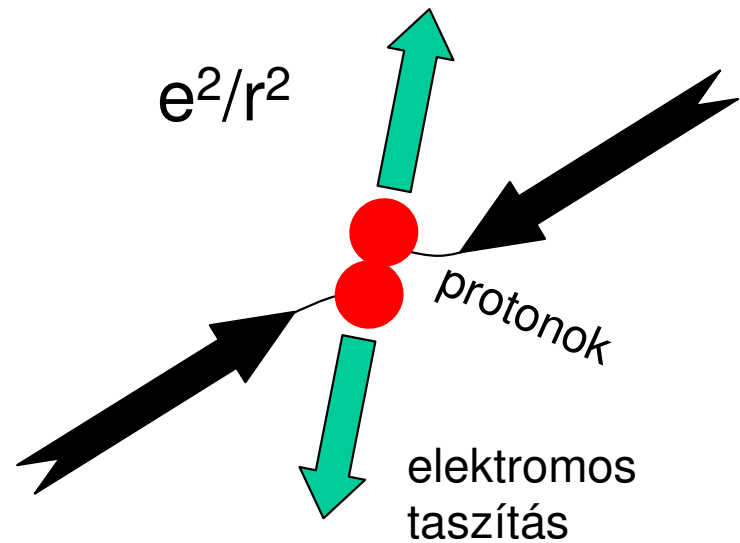
lassú protonok ütközése

és a Naprendszer anyaga honnan származik?
korábbi csillagok belsejében keletkezett!

atommagfúzió a csillagok közepén

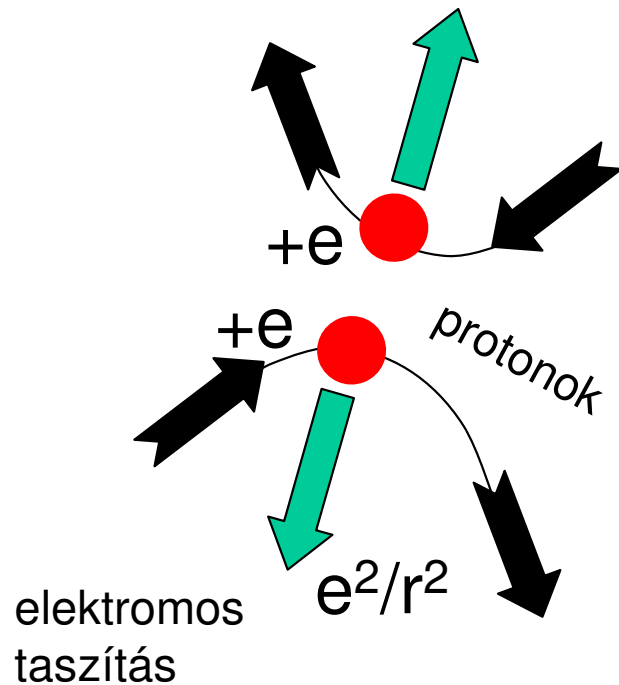
lassú protonok ütközése

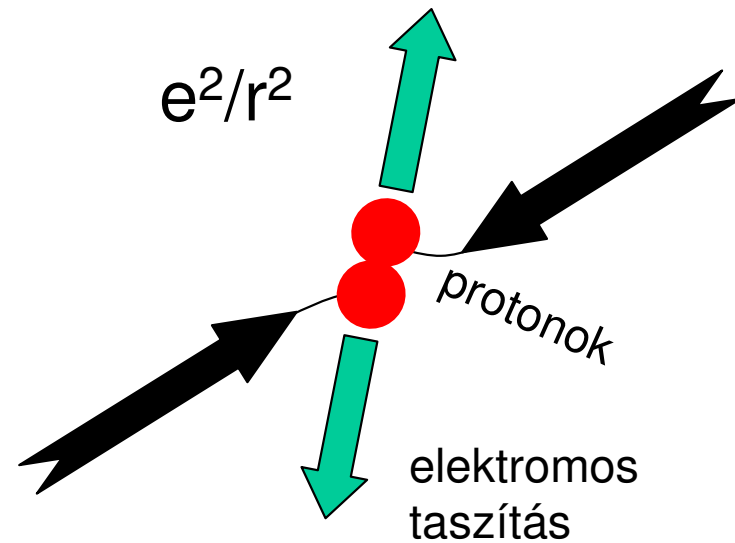
gyors protonok ütközése

és a Naprendszer anyaga honnan származik?
korábbi csillagok belsejében keletkezett!

atommagfúzió a csillagok közepén

lassú protonok ütközése

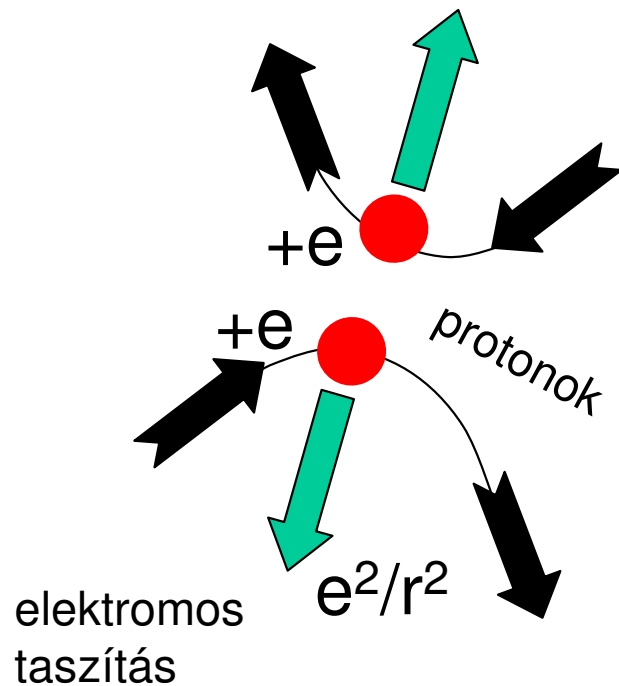
gyors protonok ütközése

a Nap középpontjában

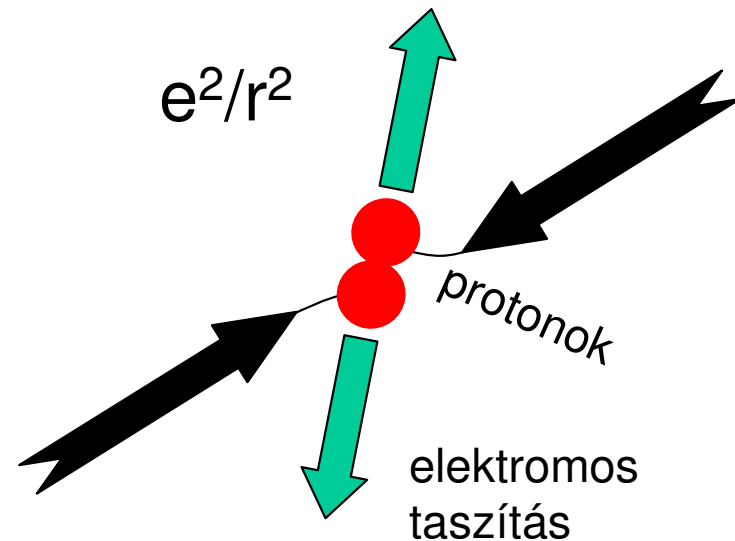
14 millió fok van!

és a Naprendszer anyaga honnan származik?
korábbi csillagok belsejében keletkezett!

atommagfúzió a csillagok közepén

lassú protonok ütközése

gyors protonok ütközése

a Nap középpontjában

14 millió fok van!

...azaz mégsem ilyen egyszerű!

azaz mégsem ilyen egyszerű!

azaz mégsem ilyen egyszerű!

két proton kötött állapota, a ${}^2\text{He}$ atommag NEM LÉTEZIK!

azaz mégsem ilyen egyszerű!

két proton kötött állapota, a ${}^2\text{He}$ atommag NEM LÉTEZIK!

segít a **gyenge kölcsönhatás:**

azaz mégsem ilyen egyszerű!

két proton kötött állapota, a ${}^2\text{He}$ atommag NEM LÉTEZIK!

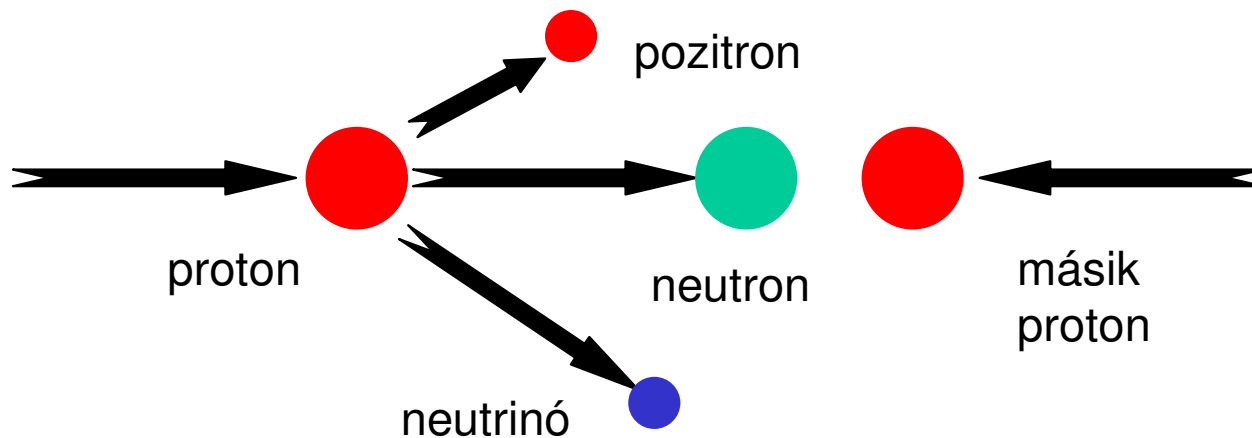
segít a **gyenge kölcsönhatás**:

azaz mégsem ilyen egyszerű!

két proton kötött állapota, a ${}^2\text{He}$ atommag NEM LÉTEZIK!

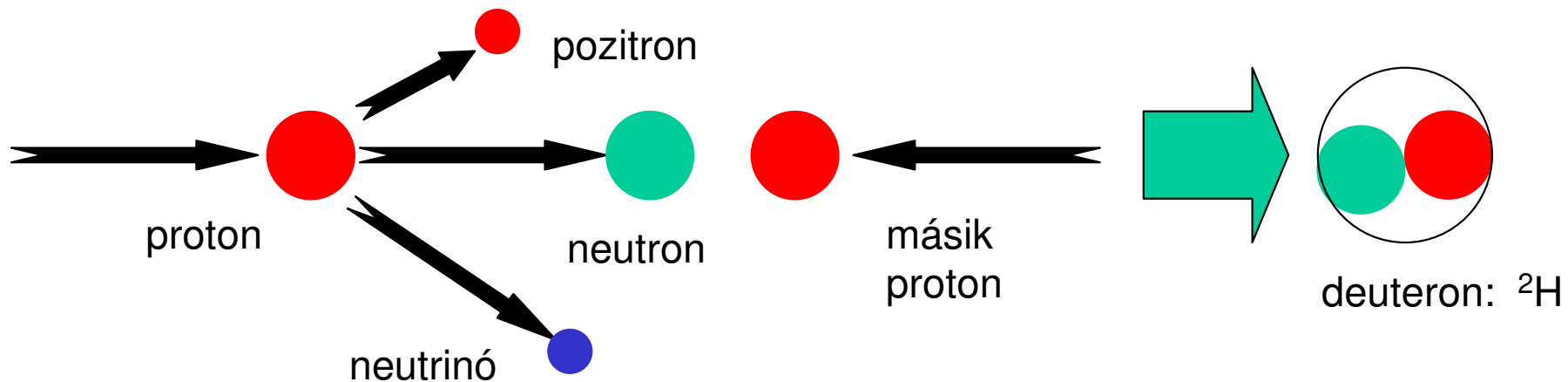
segít a **gyenge kölcsönhatás**:

azaz mégsem ilyen egyszerű!

két proton kötött állapota, a ${}^2\text{He}$ atommag NEM LÉTEZIK!

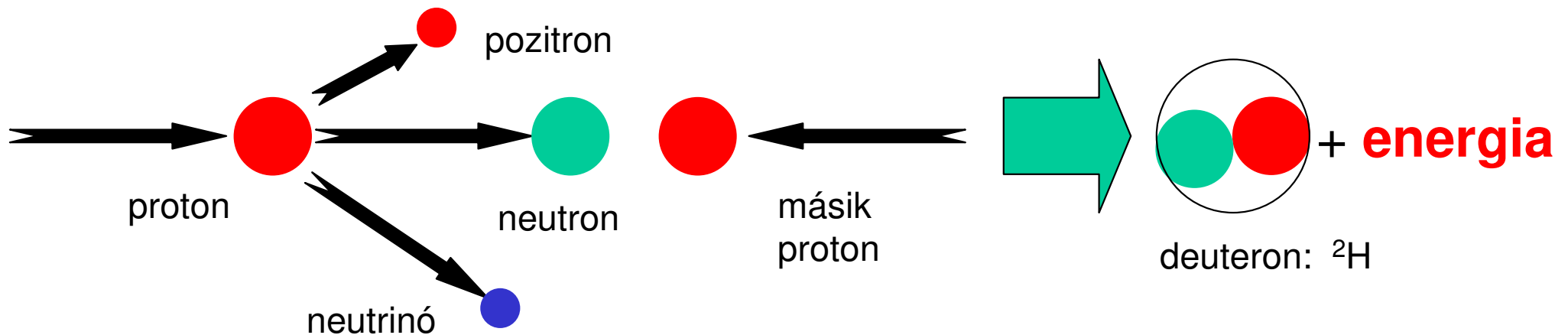
segít a **gyenge kölcsönhatás**:

azaz mégsem ilyen egyszerű!

két proton kötött állapota, a ${}^2\text{He}$ atommag NEM LÉTEZIK!

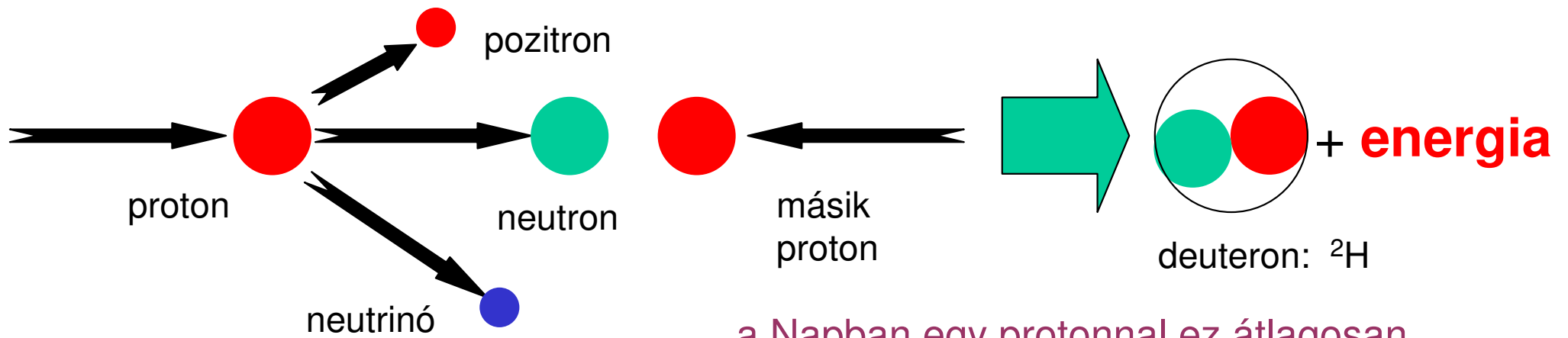
segít a **gyenge kölcsönhatás**:

azaz mégsem ilyen egyszerű!

két proton kötött állapota, a ${}^2\text{He}$ atommag NEM LÉTEZIK!

segít a **gyenge kölcsönhatás**:

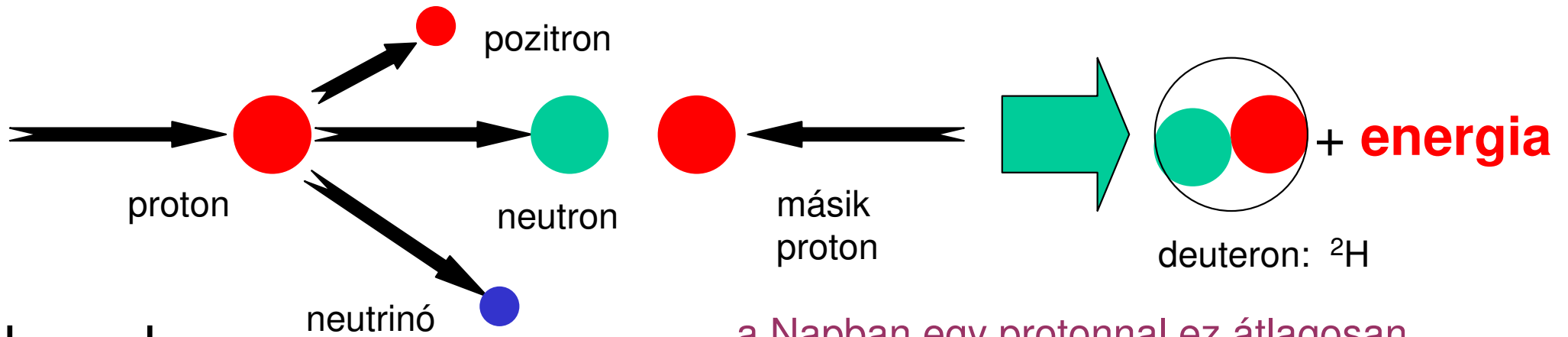
a Napban egy protonnal ez átlagosan
1 millió évente történik meg

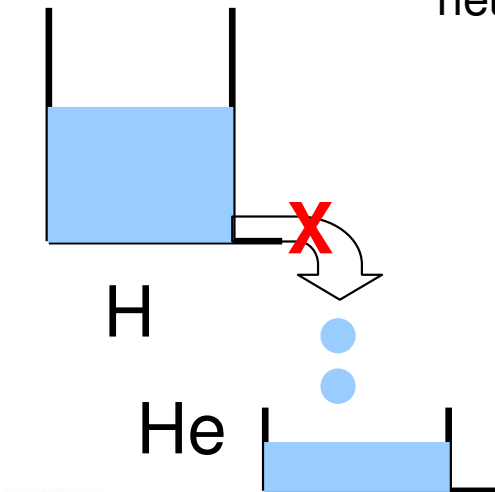
azaz mégsem ilyen egyszerű!

két proton kötött állapota, a ${}^2\text{He}$ atommag NEM LÉTEZIK!

segít a **gyenge kölcsönhatás**:

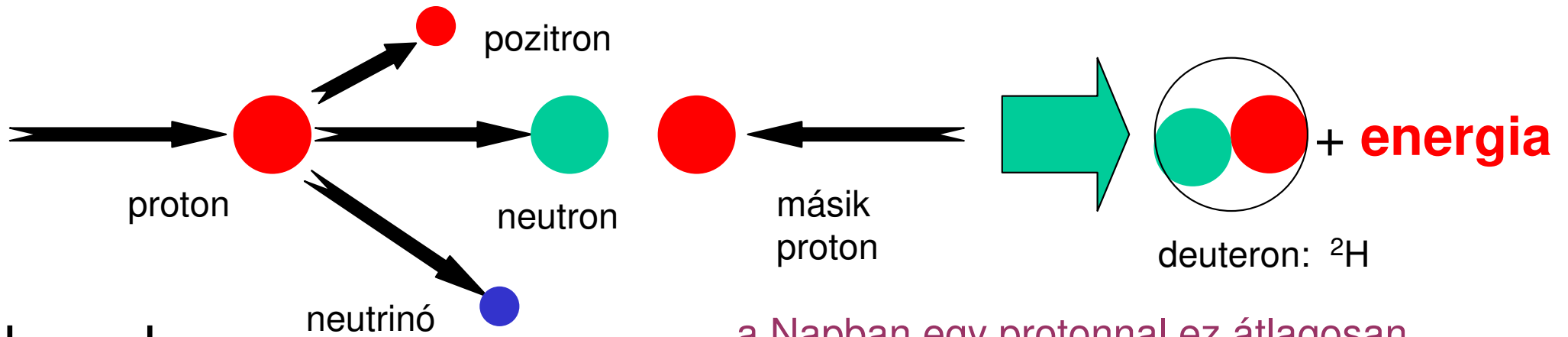
a Napban egy protonnal ez átlagosan
1 millió évente történik meg

azaz mégsem ilyen egyszerű!

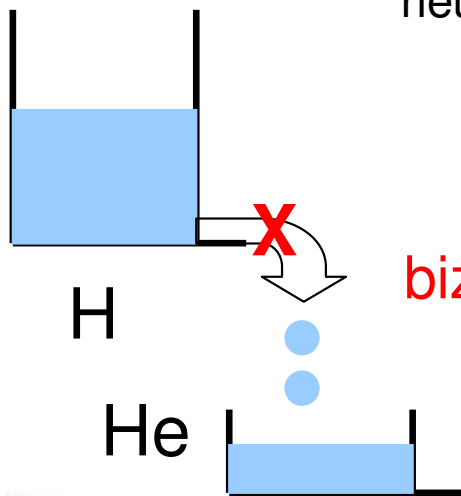
két proton kötött állapota, a ${}^2\text{He}$ atommag NEM LÉTEZIK!

segít a **gyenge kölcsönhatás**:

a Napban egy protonnal ez átlagosan
1 millió évente történik meg

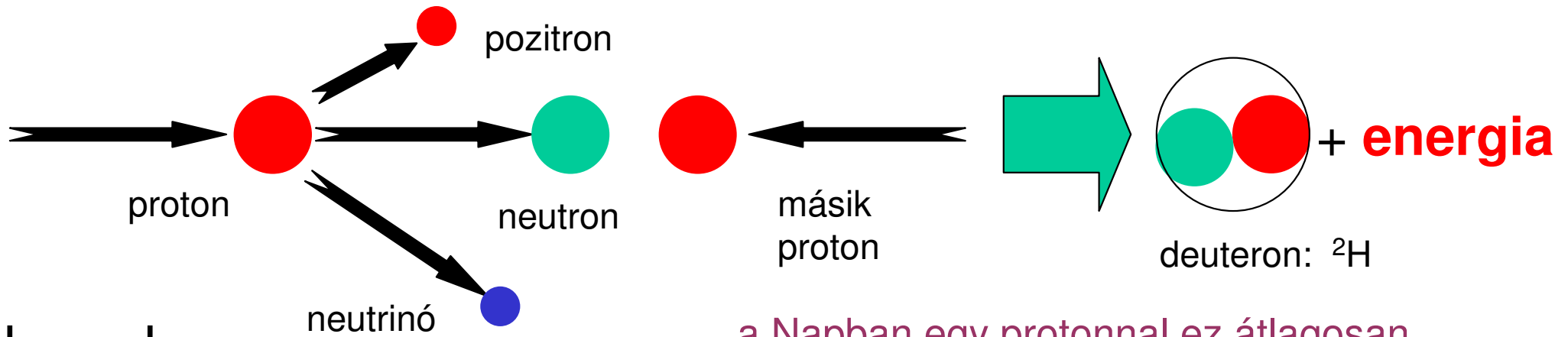
ez a magfúzió
biztonsági szelepe!

azaz mégsem ilyen egyszerű!

két proton kötött állapota, a ${}^2\text{He}$ atommag NEM LÉTEZIK!

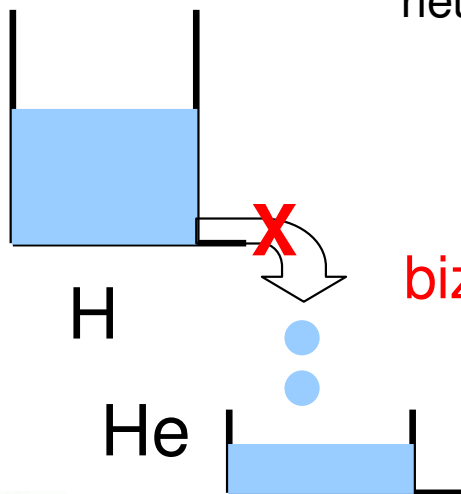
segít a **gyenge kölcsönhatás**:

a Napban egy protonnal ez átlagosan
1 millió évente történik meg

a további folyamatokat már az erős
kölcsönhatás kormányozza: kb. 10^{-10} s

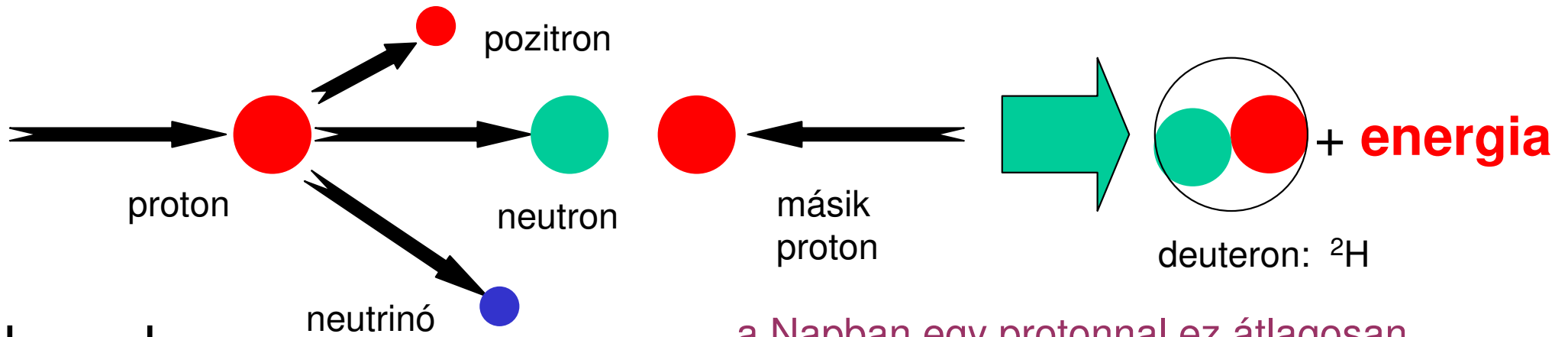
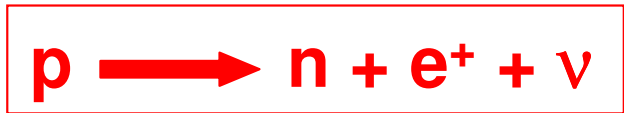
ez a magfúzió
biztonsági szelepe!

azaz mégsem ilyen egyszerű!

két proton kötött állapota, a ${}^2\text{He}$ atommag NEM LÉTEZIK!

segít a **gyenge kölcsönhatás**:

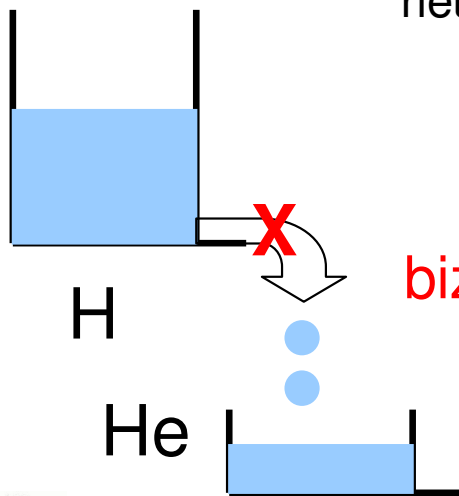

a Napban egy protonnal ez átlagosan 1 millió évente történik meg

a további folyamatokat már az erős kölcsönhatás kormányozza: kb. 10^{-10} s

ez a magfúzió biztonsági szelepe!

Honnan a + energia?

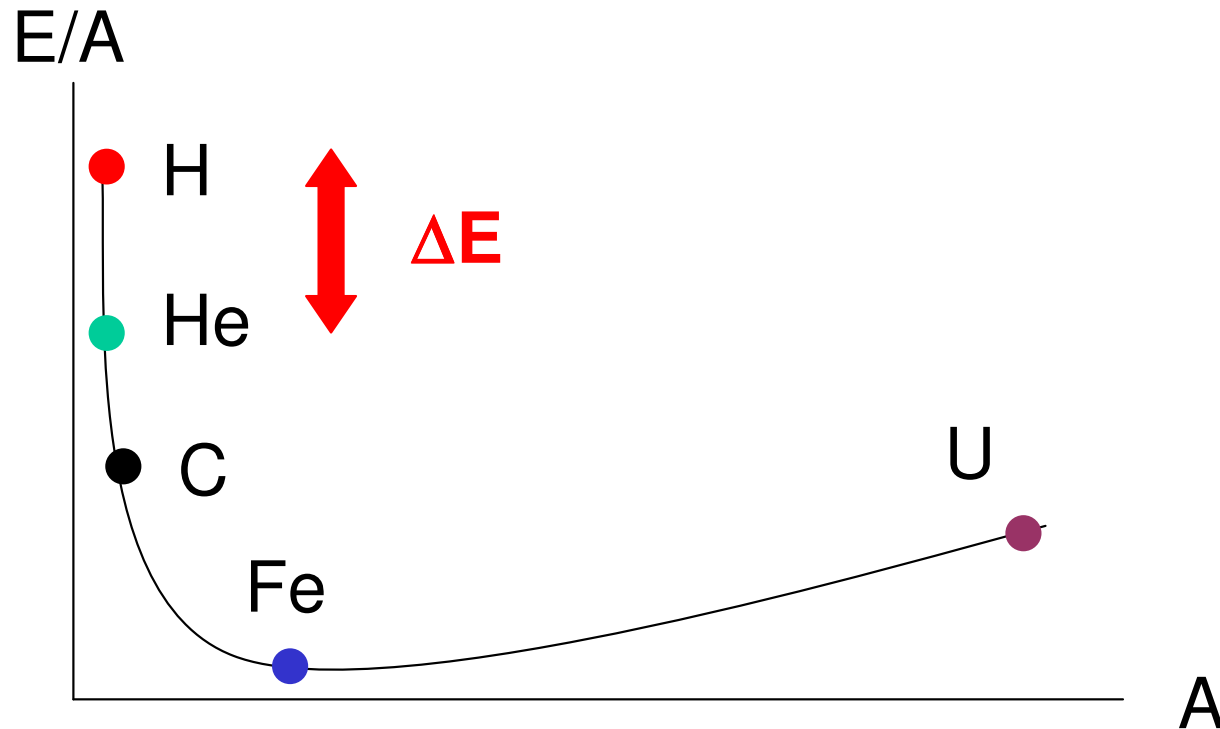
Honnan a + energia?

az atommagok kötési energiája
avagy a Nukleáris Völgy

Honnan a + energia?

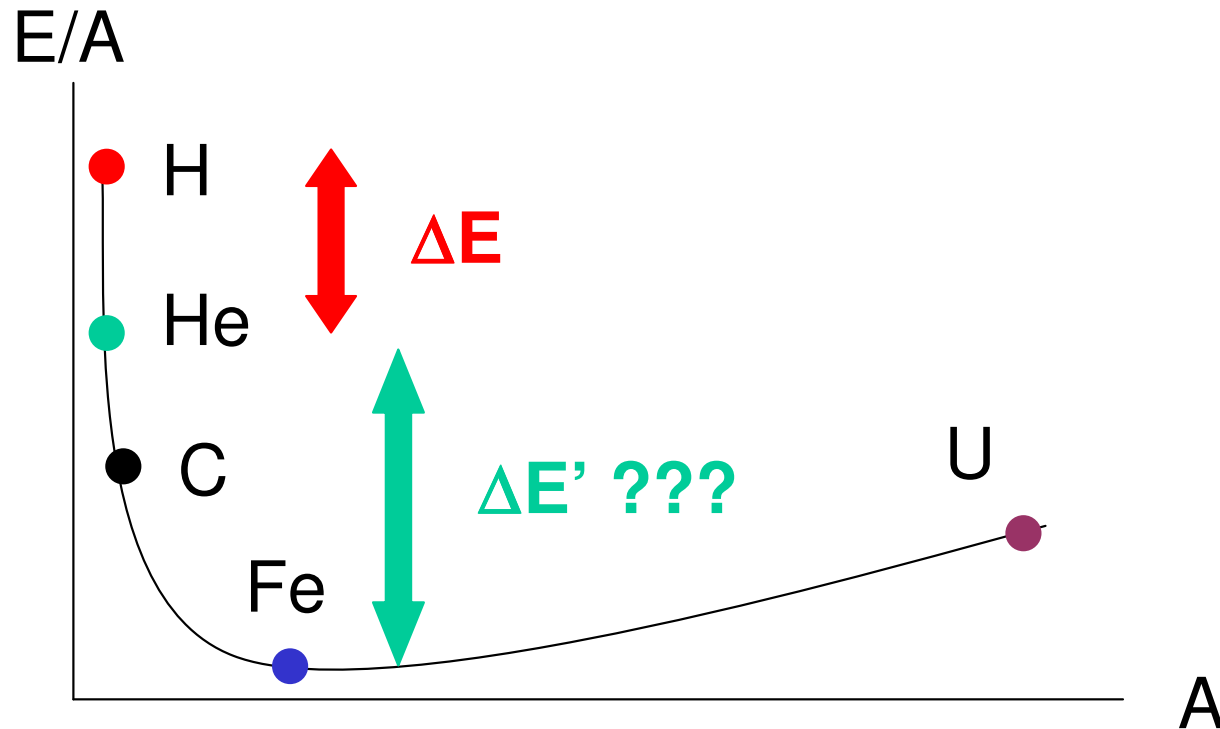
az atommagok kötési energiája
avagy a Nukleáris Völgy

Honnan a + energia?

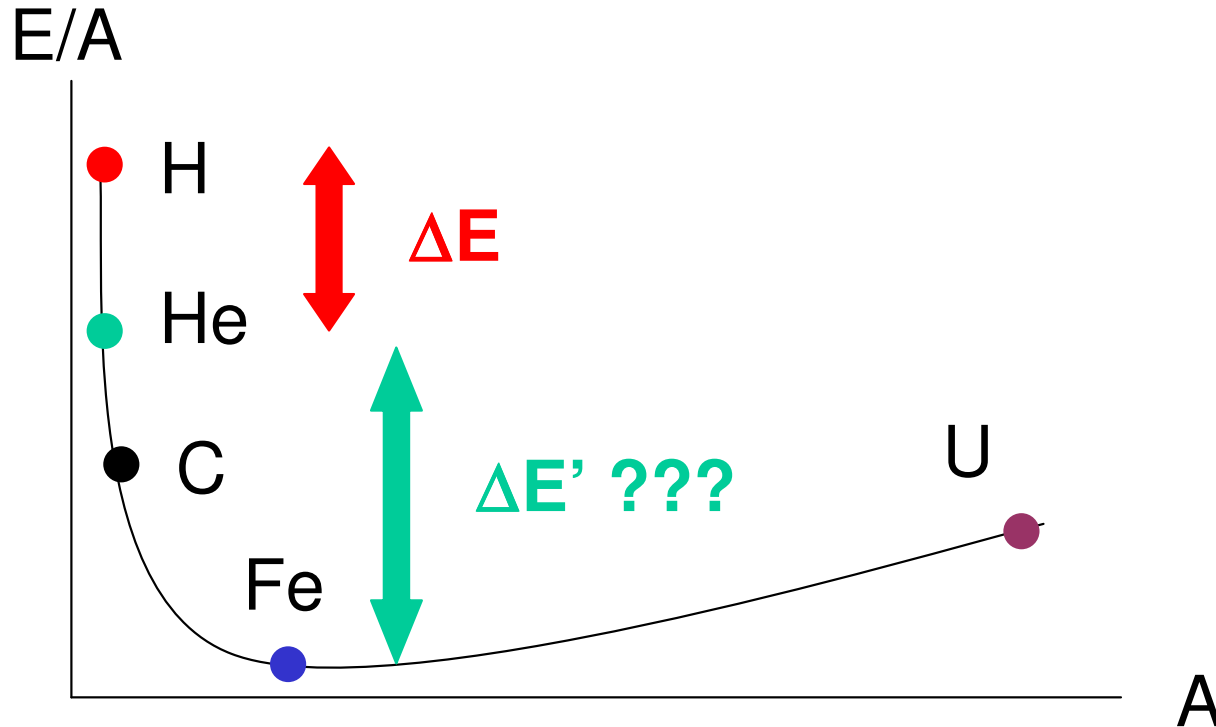
az atommagok kötési energiája
avagy a Nukleáris Völgy

Honnan a + energia?

Csillag:

az atommagok kötési energiája
avagy a Nukleáris Völgy

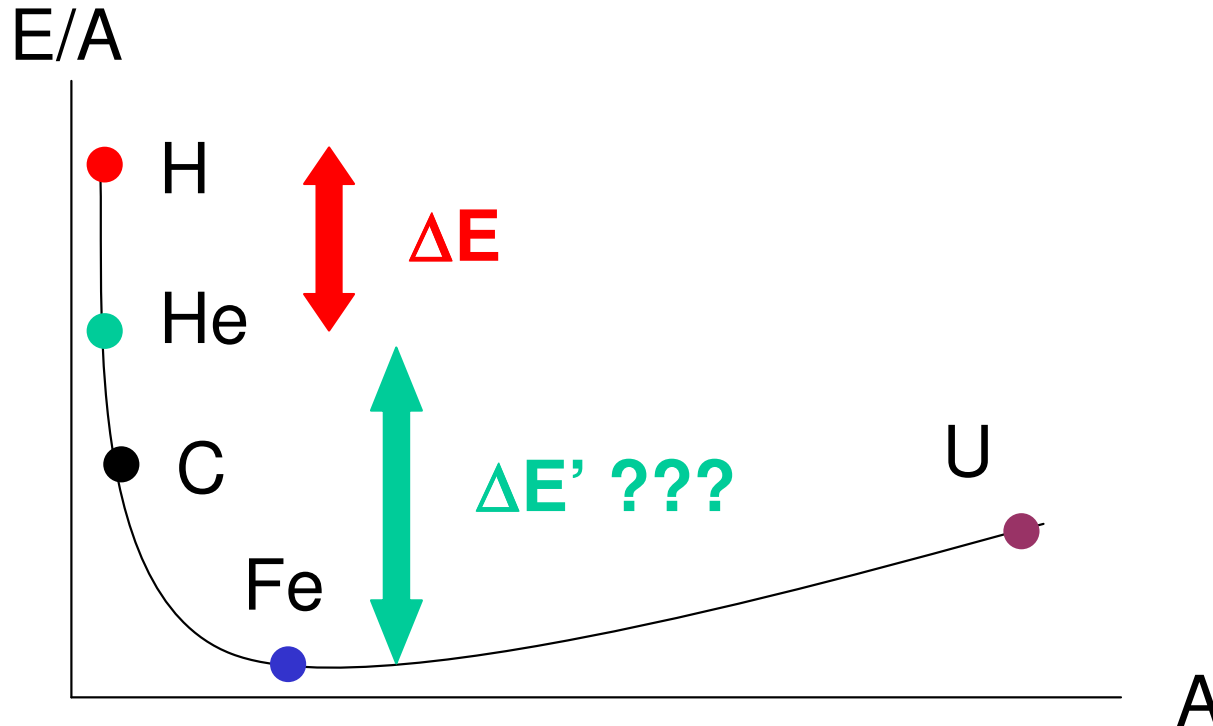

Honnan a + energia?

az atommagok kötési energiája
avagy a **Nukleáris Völgy**

Csillag:

negatív visszacsatolású,
önszabályozó
nukleáris kazán

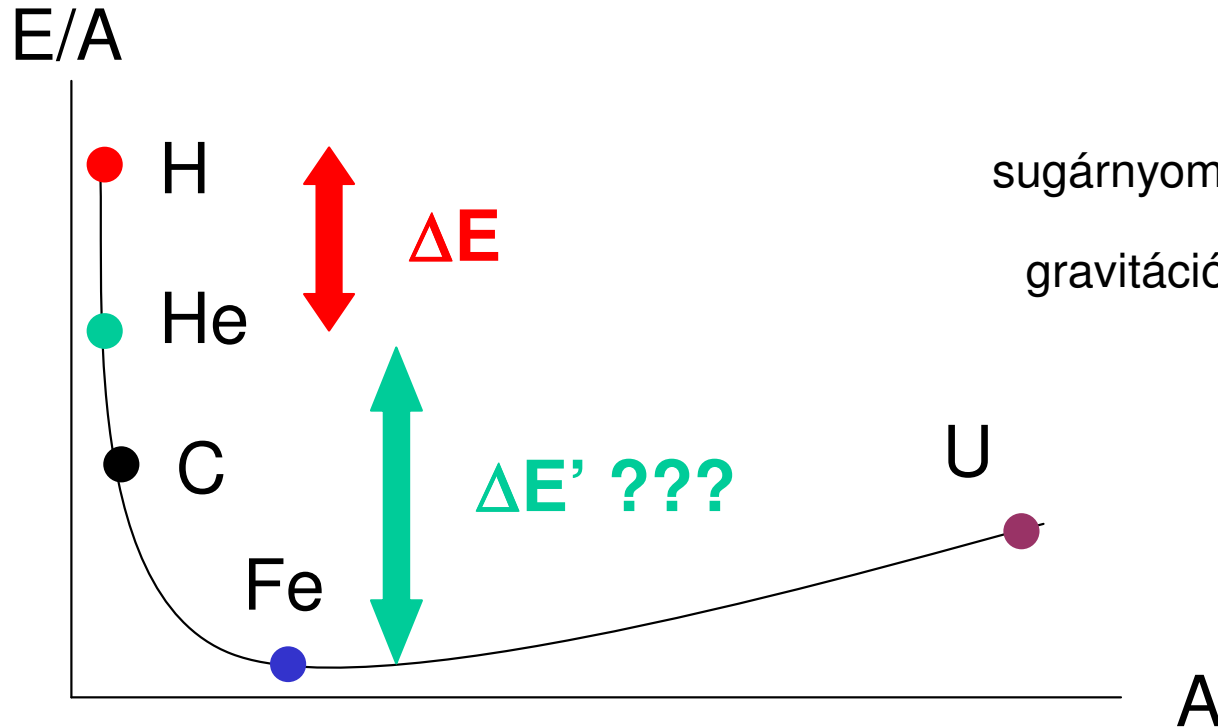

Honnan a + energia?

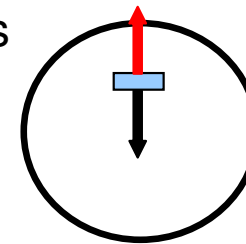
az atommagok kötési energiája
avagy a **Nukleáris Völgy**

Csillag:

negatív visszacsatolású,
önszabályozó
nukleáris kazán

sugárnyomás
gravitáció

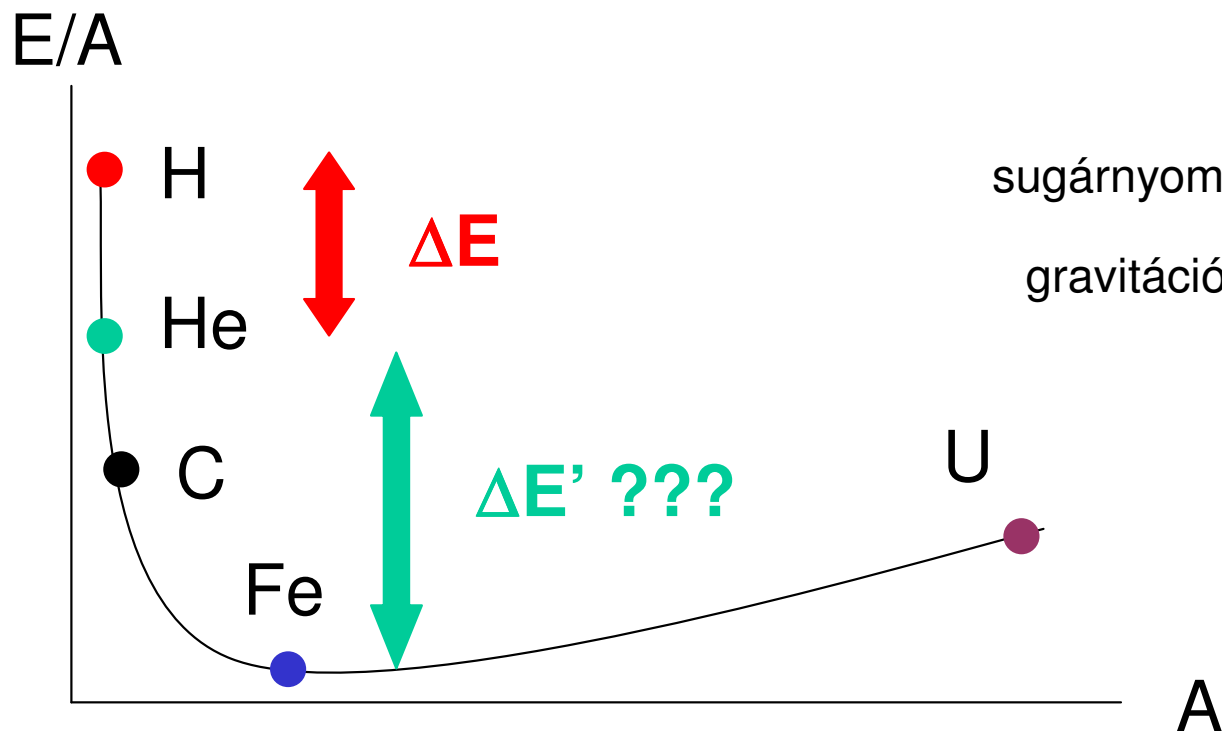

Honnan a + energia?

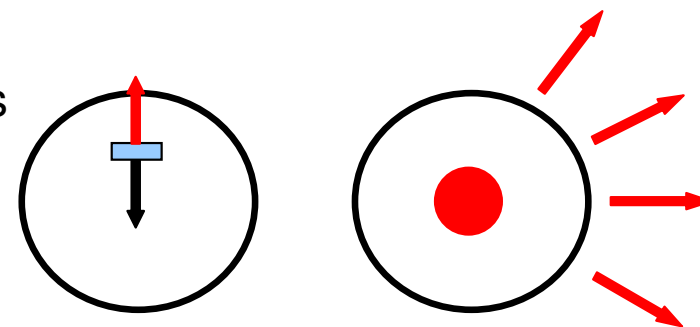
az atommagok kötési energiája
avagy a **Nukleáris Völgy**

Csillag:

negatív visszacsatolású,
önszabályozó
nukleáris kazán

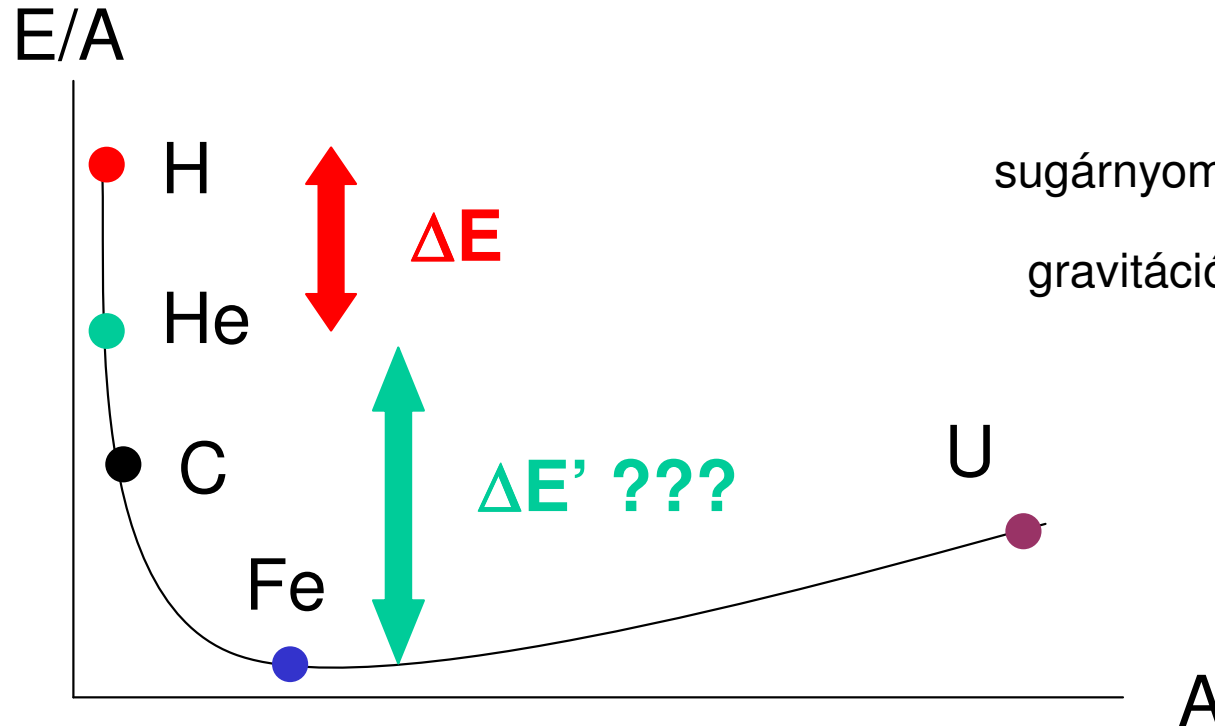

sugárnyomás
gravitáció

Honnan a + energia?

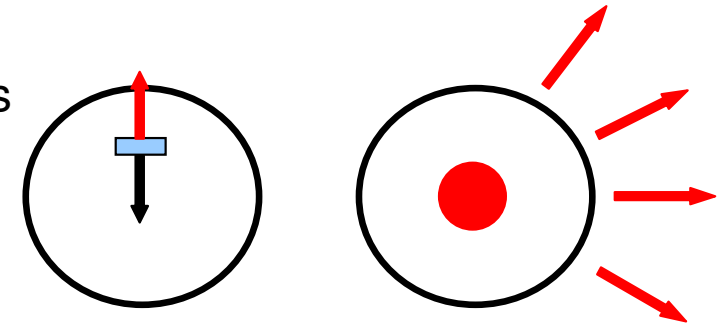
az atommagok kötési energiája
avagy a **Nukleáris Völgy**

Csillag:

negatív visszacsatolású,
önszabályozó
nukleáris kazán

sugárnyomás
gravitáció

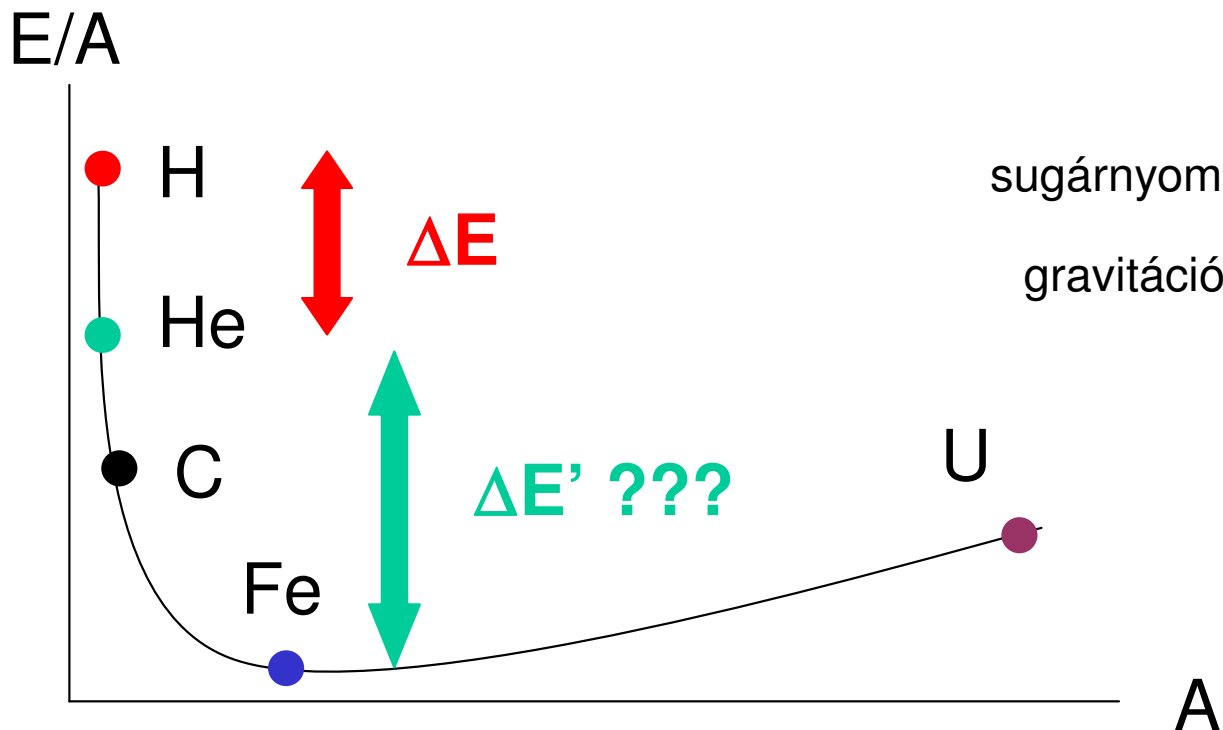
mechanikai, termikus és
sugárzási egyensúlyban

Honnan a + energia?

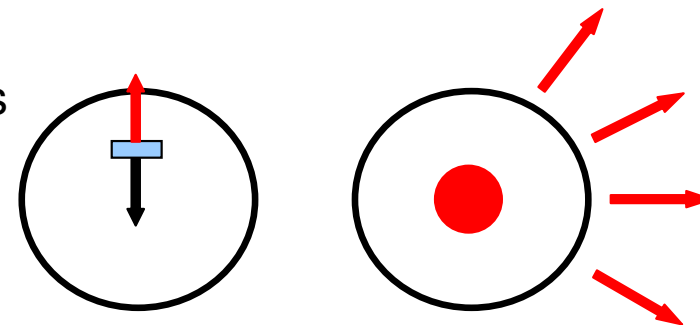
az atommagok kötési energiája
avagy a **Nukleáris Völgy**

Csillag:

negatív visszacsatolású,
önszabályozó
nukleáris kazán

sugárnyomás
gravitáció

mechanikai, termikus és
sugárzási egyensúlyban

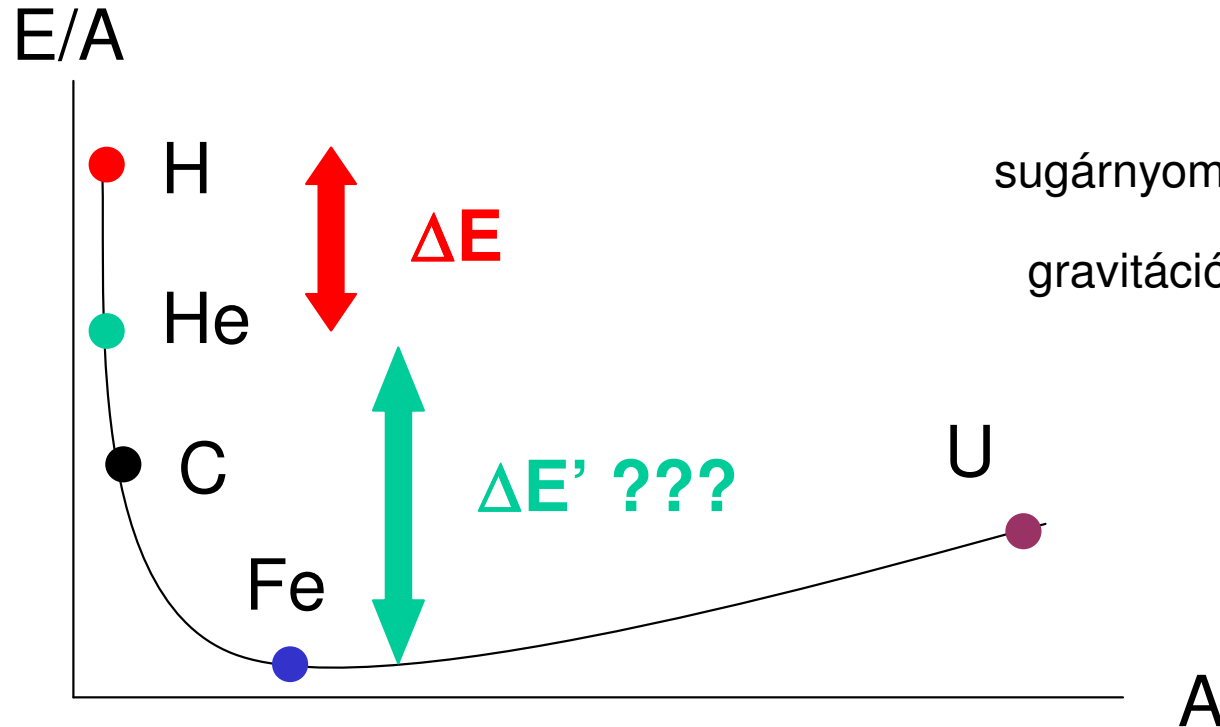
Meddig?

Honnan a + energia?

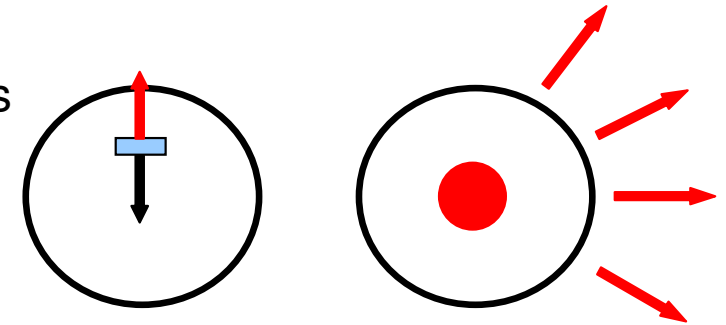
az atommagok kötési energiája
avagy a **Nukleáris Völgy**

Csillag:

negatív visszacsatolású,
önszabályozó
nukleáris kazán

sugárnyomás
gravitáció

mechanikai, termikus és
sugárzási egyensúlyban

Meddig?

amíg el nem fogy a hidrogén...

Ha elfogy a hidrogén...

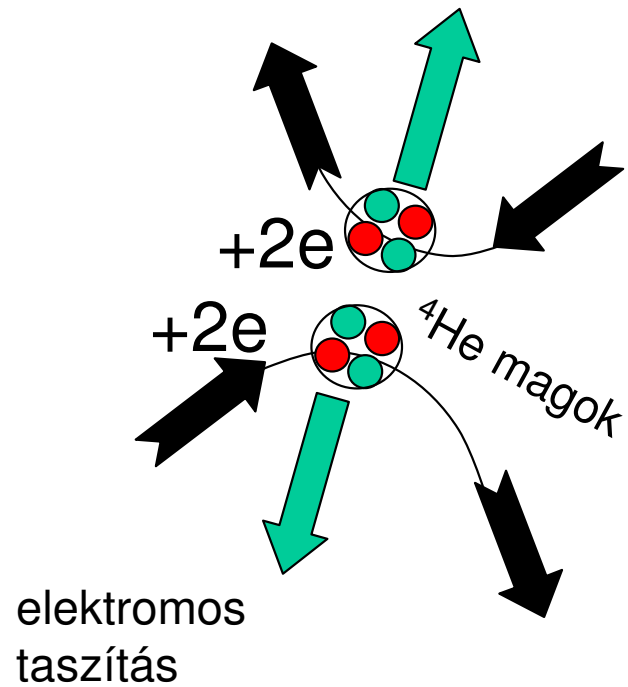
Ha elfogy a hidrogén...

a He csak hamu!

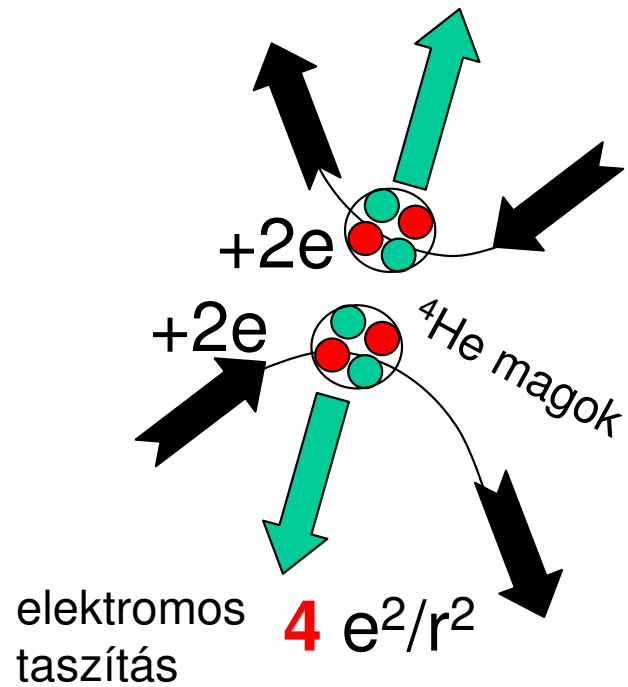
Ha elfogy a hidrogén...

a He csak hamu!

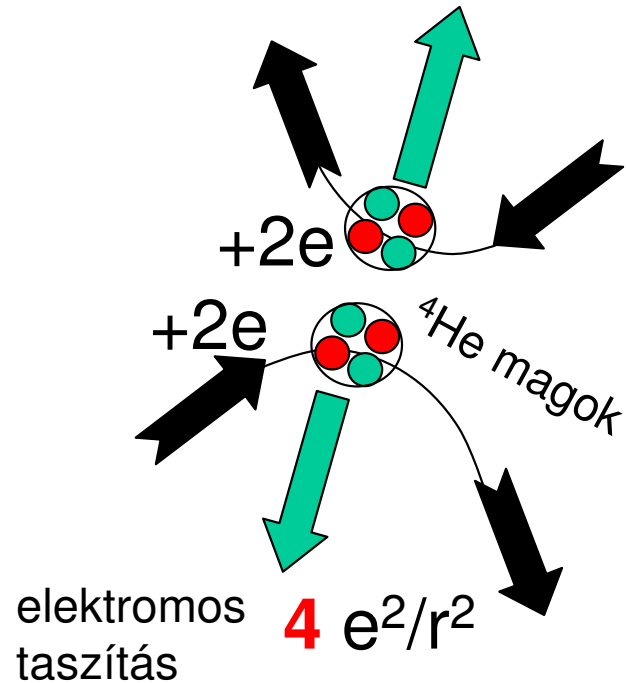
Ha elfogy a hidrogén...

a He csak hamu!

Ha elfogy a hidrogén...

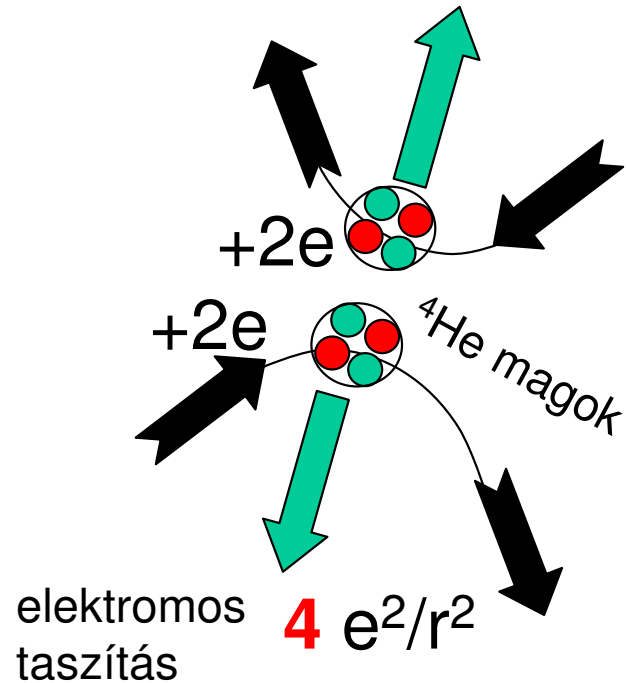
a He csak hamu!

a Napban nincs elég meleg a további fúzióhoz...

Ha elfogy a hidrogén...

a He csak hamu!

a Napban nincs elég meleg a további fúzióhoz...

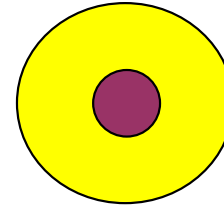
túl kicsi a tömege!

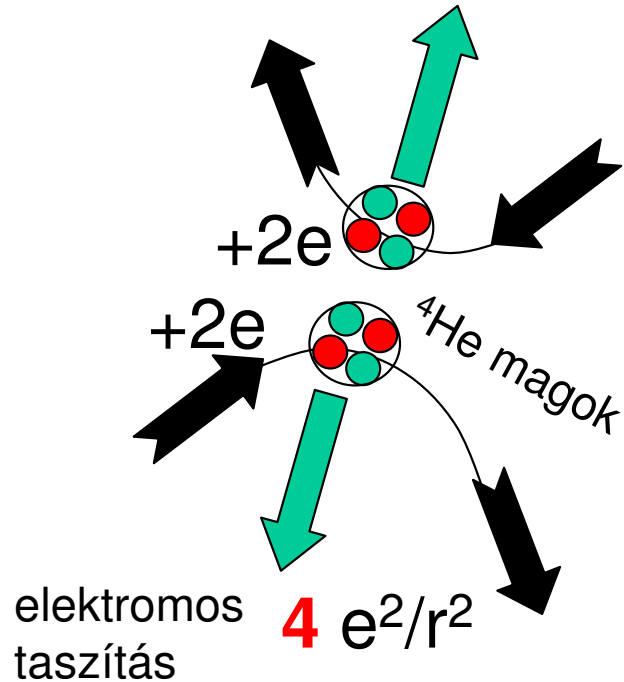
Ha elfogy a hidrogén...

a He csak hamu!

Nap

Föld

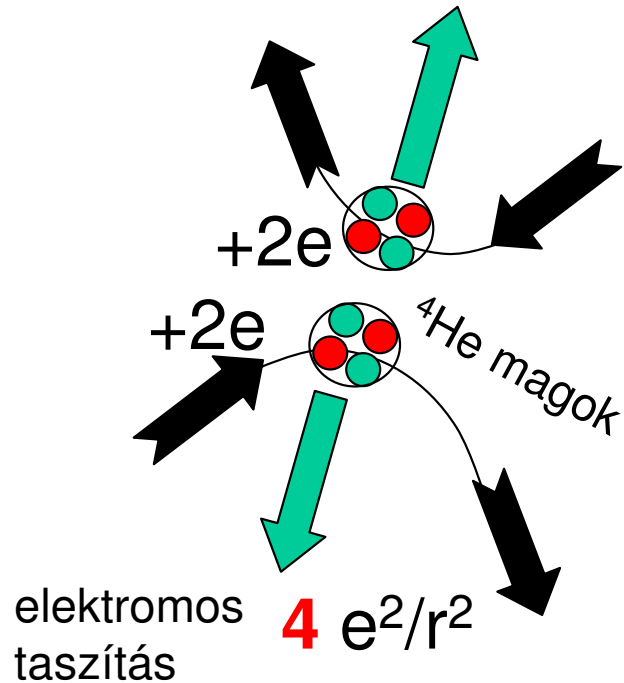
a Napban nincs elég meleg a további fúzióhoz...

túl kicsi a tömege!

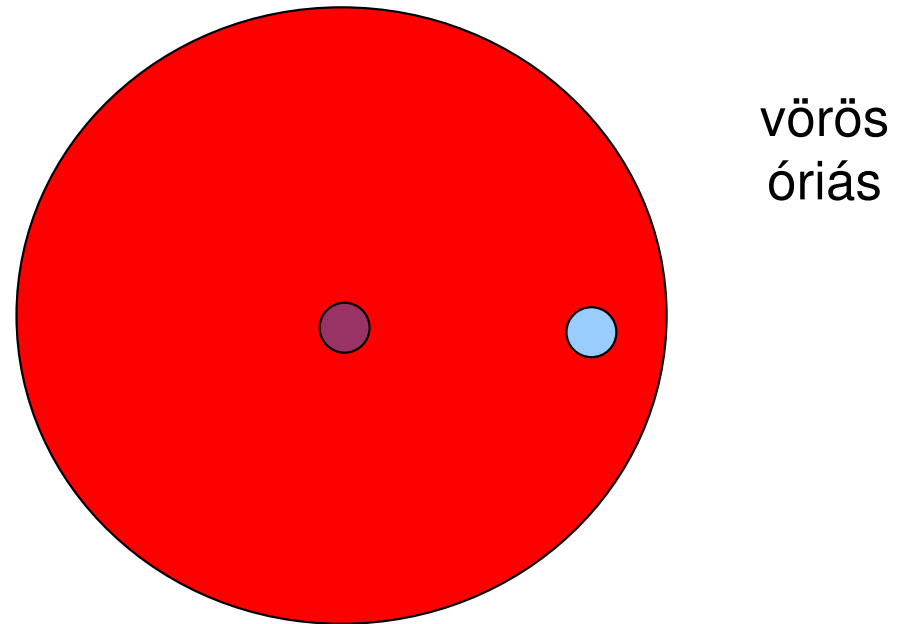
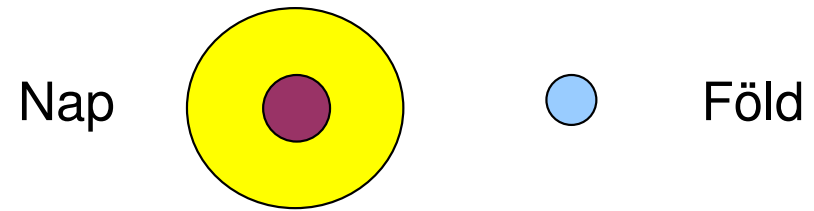
Ha elfogy a hidrogén...

a He csak hamu!

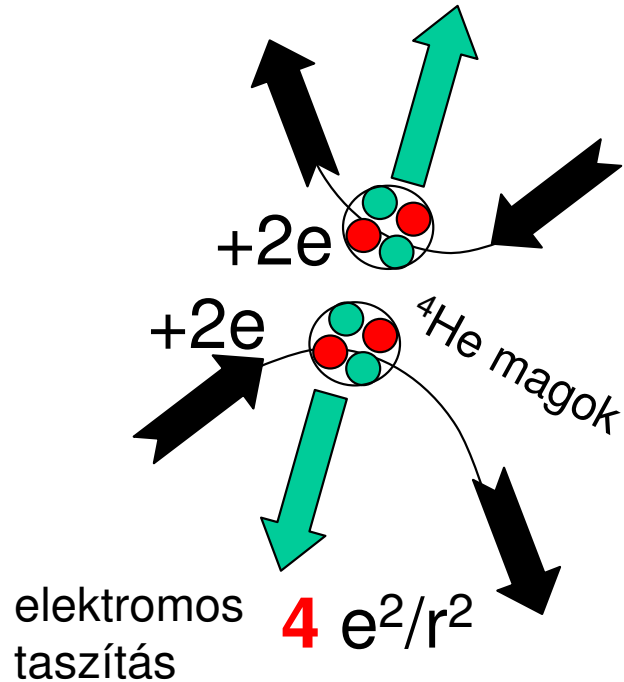
a Napban nincs elég meleg a további fúzióhoz...

túl kicsi a tömege!

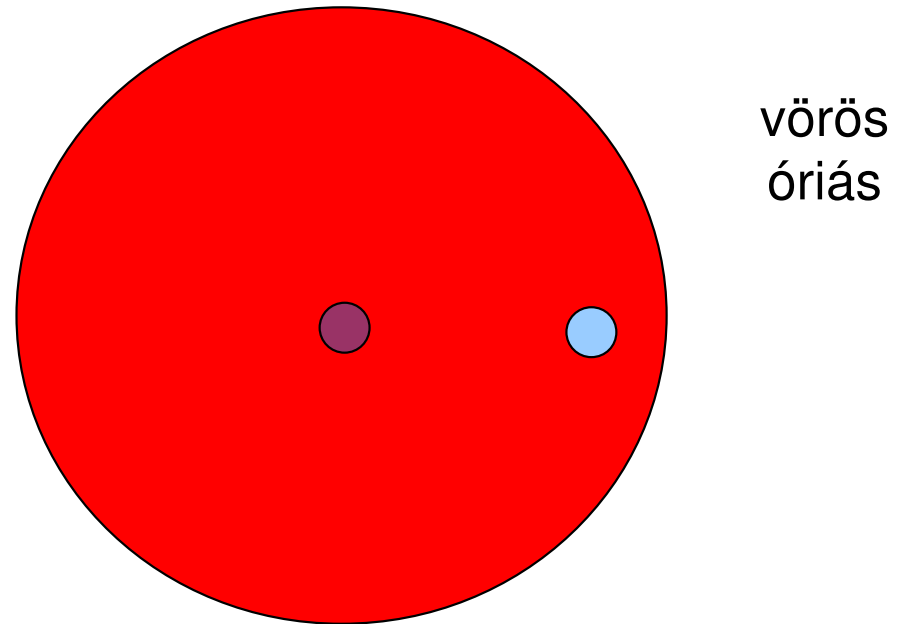
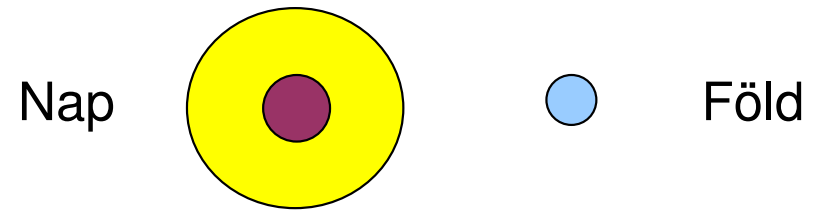
Ha elfogy a hidrogén...

a He csak hamu!

a Napban nincs elég meleg a további fúzióhoz...

túl kicsi a tömege!

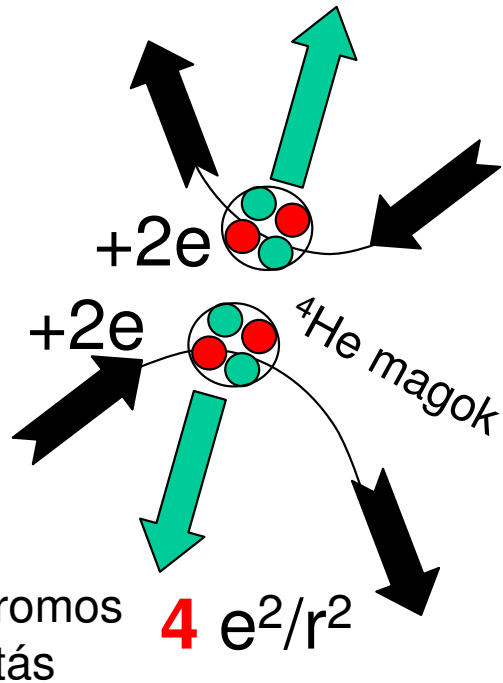
fehér törpe

kiégett Föld

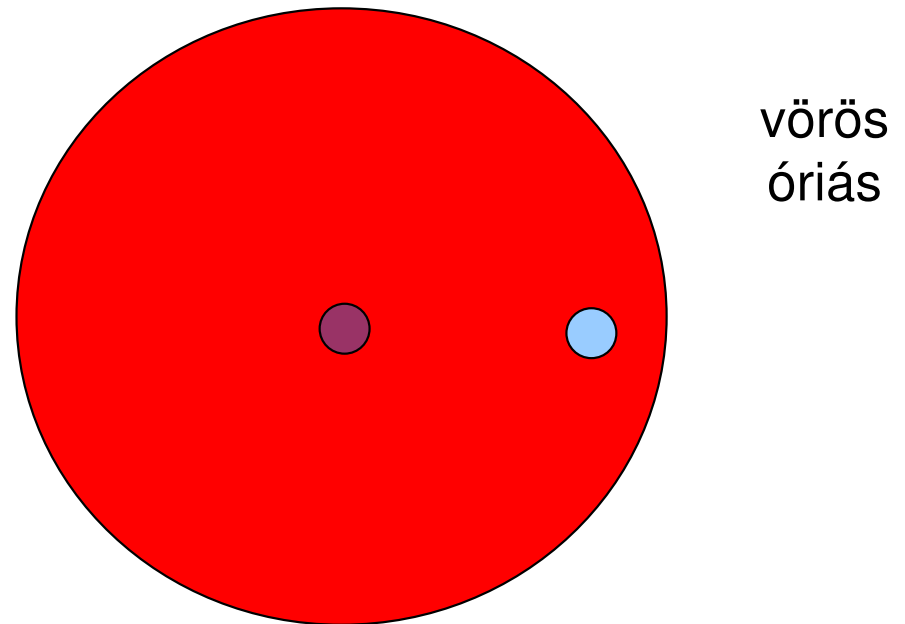
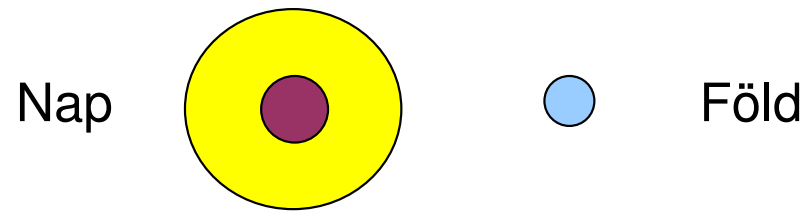
Ha elfogy a hidrogén...

a He csak hamu!

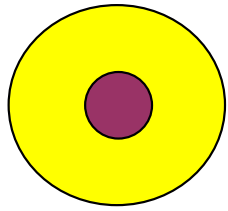
a Napban nincs elég meleg a további fúzióhoz...

túl kicsi a tömege!

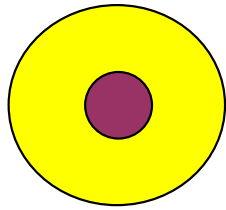

a vörös óriásból törvénytörően fehér törpe lesz... (pol. incorrect, 1976)

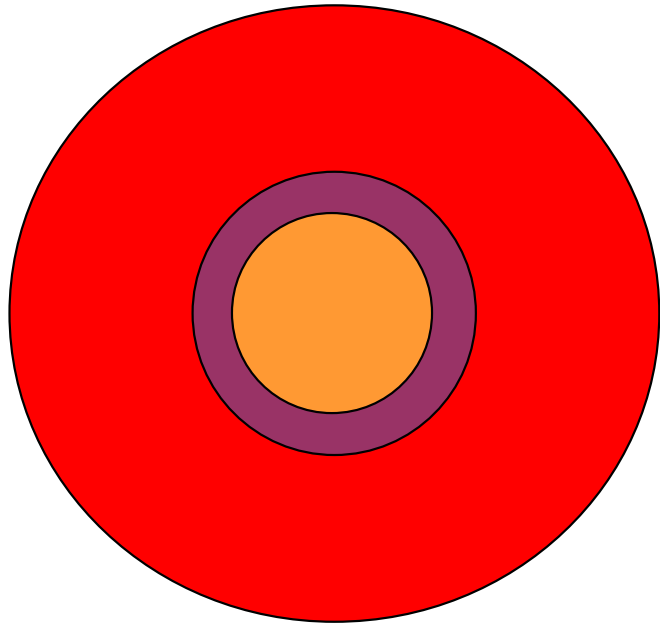

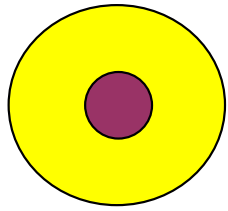
nagyobb
tömegű
csillag

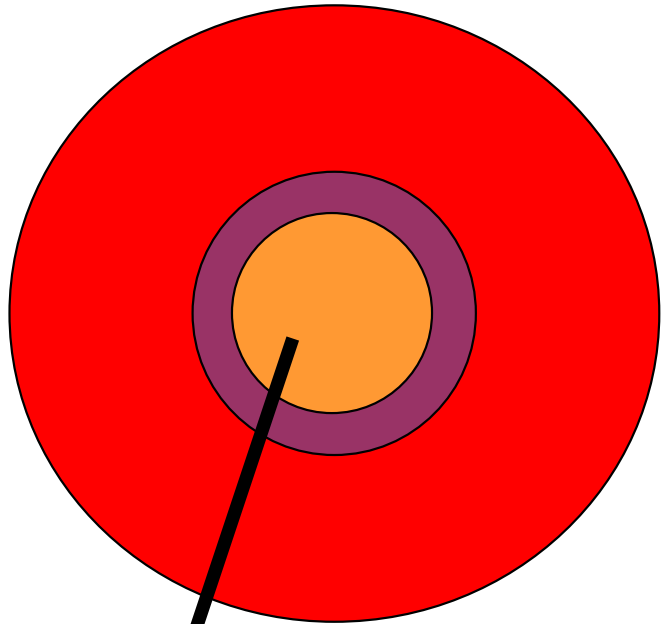
nagyobb
tömegű
csillag

vörös
óriás

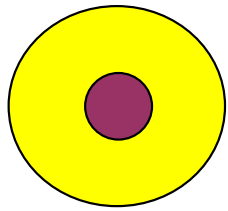
nagyobb
tömegű
csillag

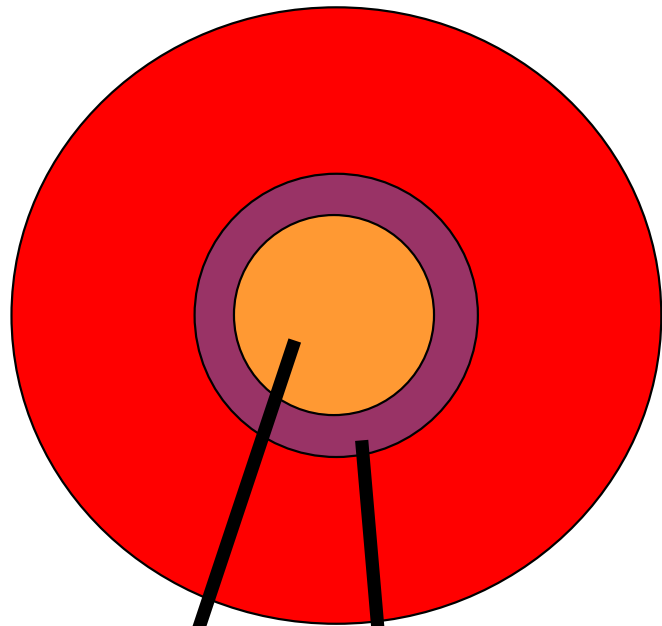
vörös
óriás

He-
égető
mag

nagyobb
tömegű
csillag

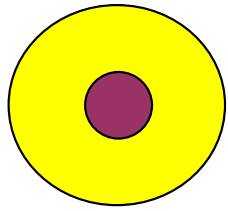
vörös
óriás

He-
égető
mag

H-
égető
héj

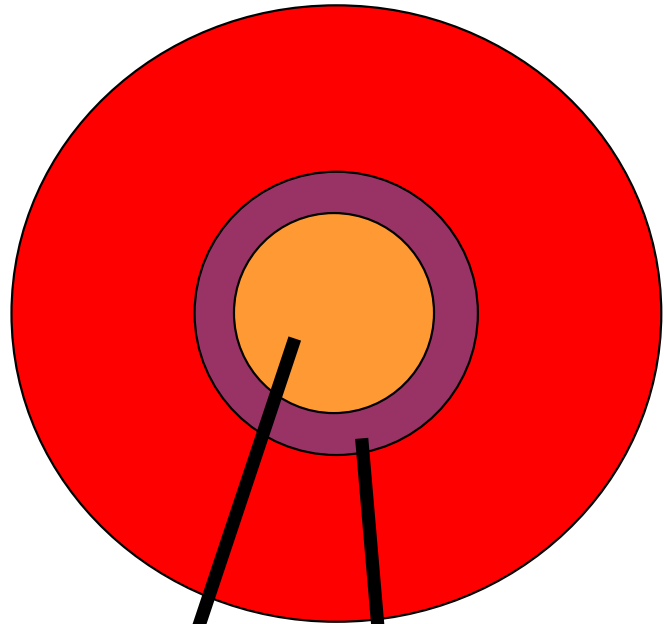

nagyobb
tömegű
csillag

tovább a nukleáris lejtőn...

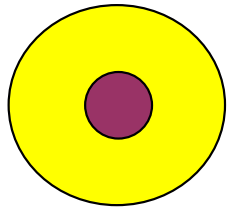

vörös
óriás

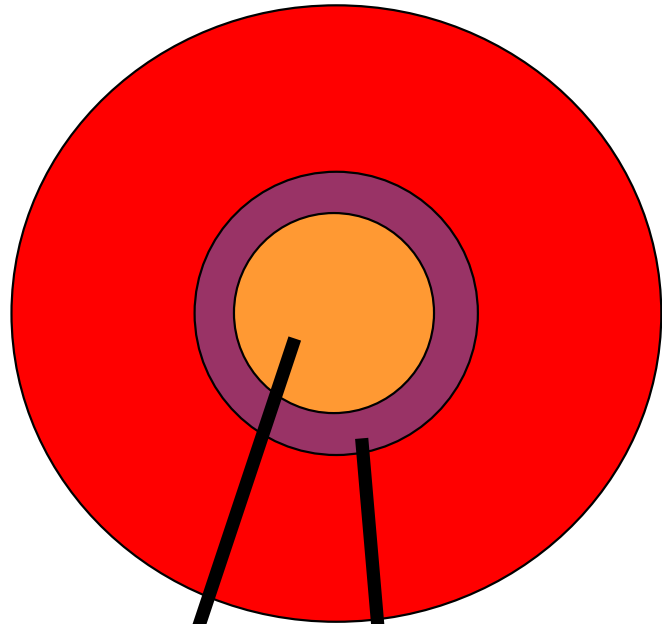
He-
égető
mag

H-
égető
héj

nagyobb
tömegű
csillag

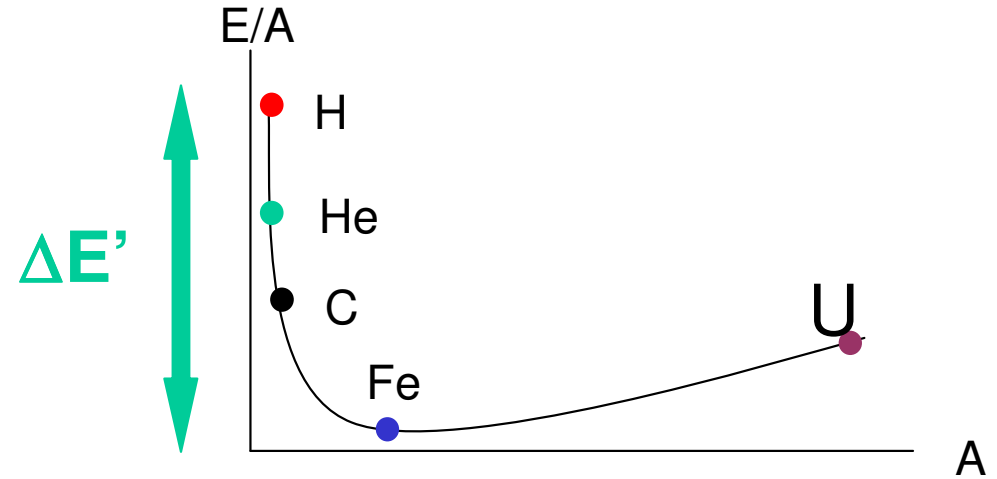

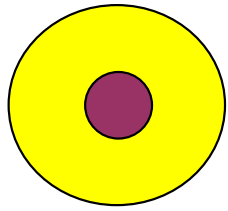
vörös
óriás

He-
égető
mag

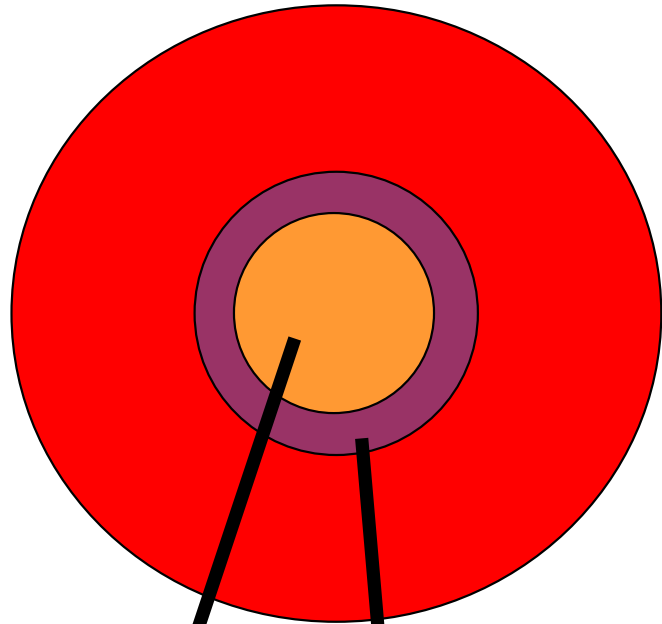
H-
égető
héj

tovább a nukleáris lejtőn...

nagyobb
tömegű
csillag

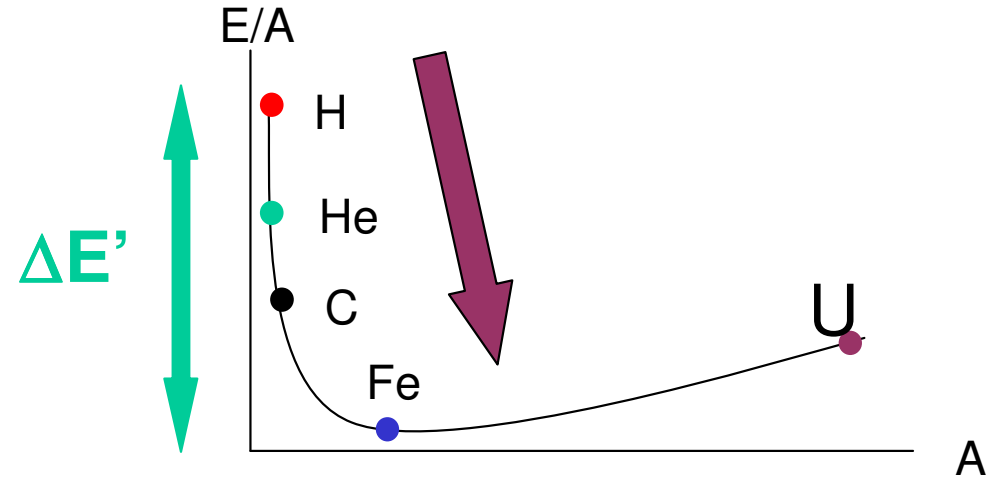

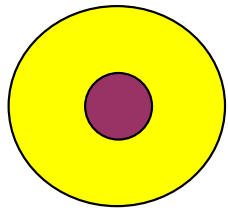
vörös
óriás

He-
égető
mag

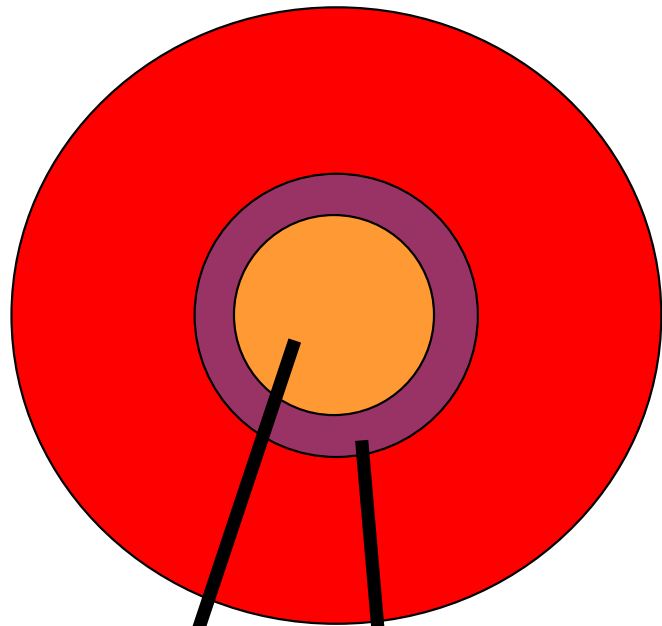
H-
égető
héj

tovább a nukleáris lejtőn...

nagyobb
tömegű
csillag

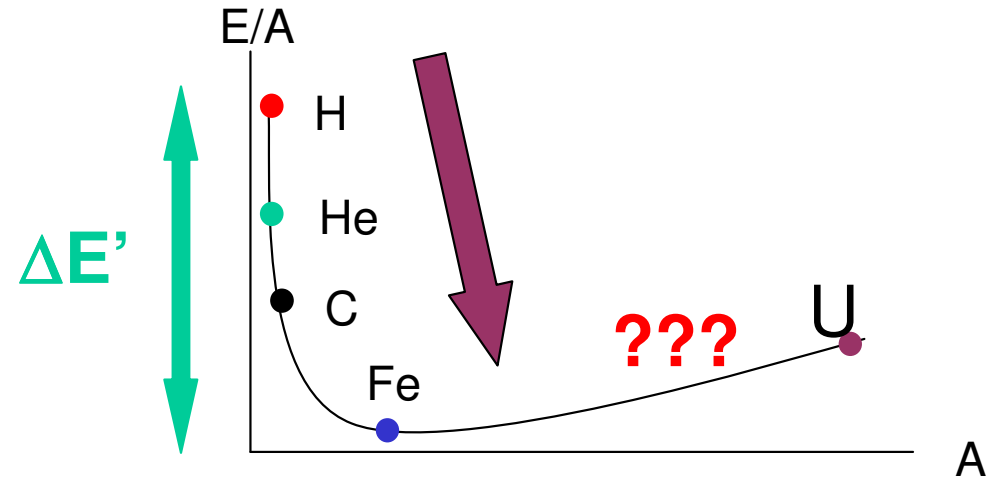

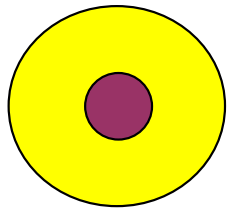
vörös
óriás

He-
égető
mag

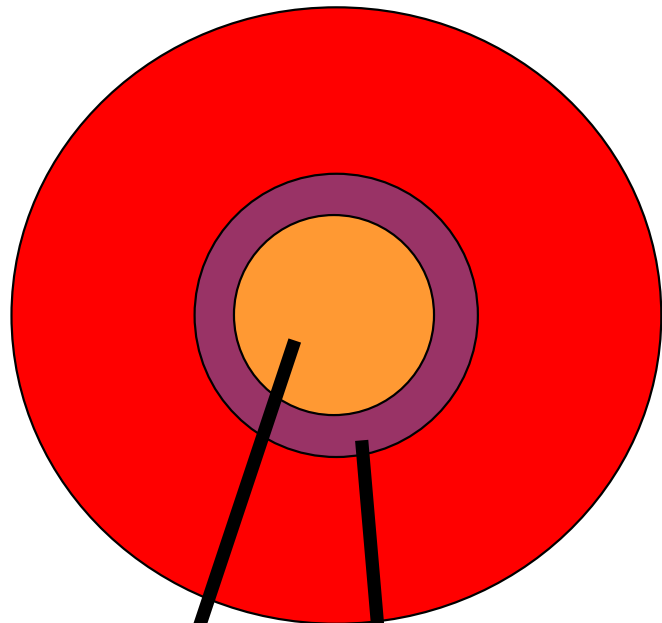
H-
égető
héj

tovább a nukleáris lejtőn...

nagyobb
tömegű
csillag

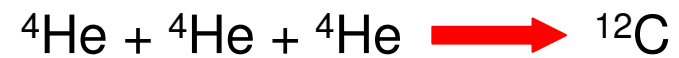
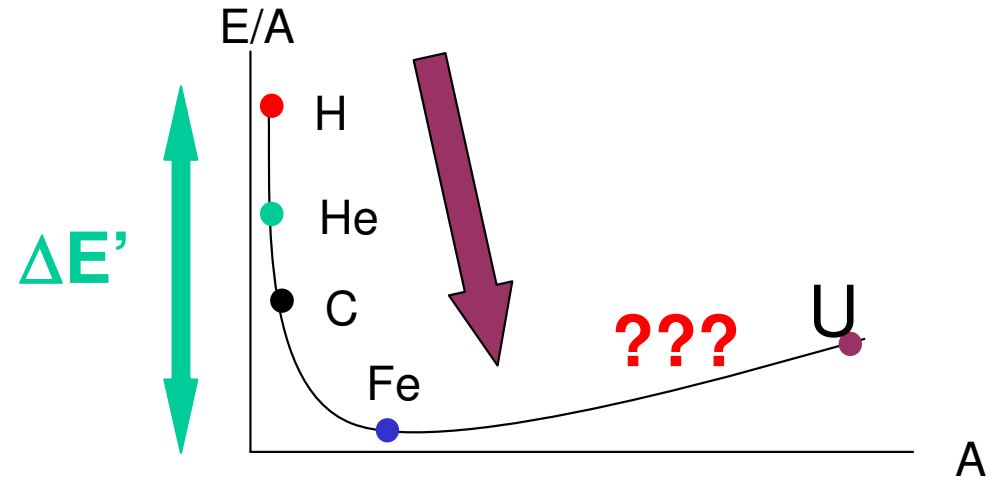

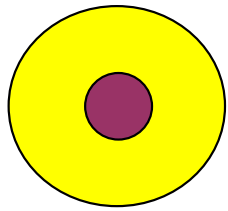
vörös
óriás

He-
égető
mag

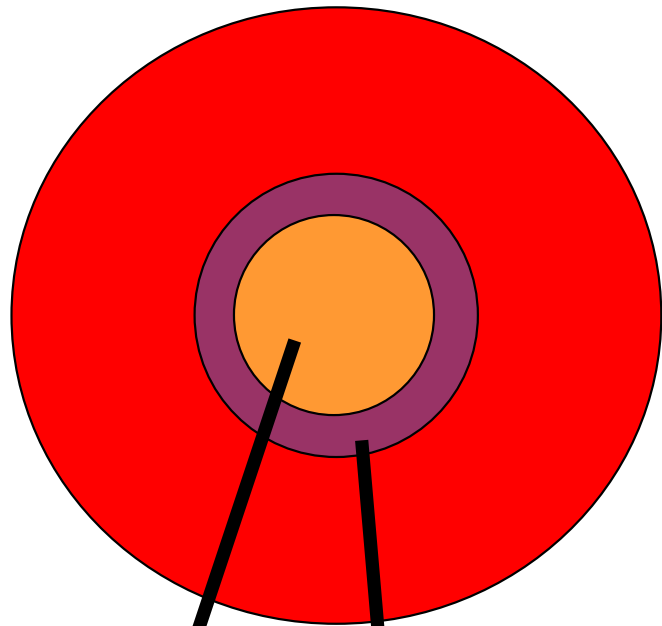
H-
égető
héj

tovább a nukleáris lejtőn...

nagyobb
tömegű
csillag

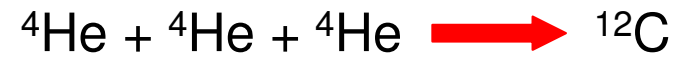
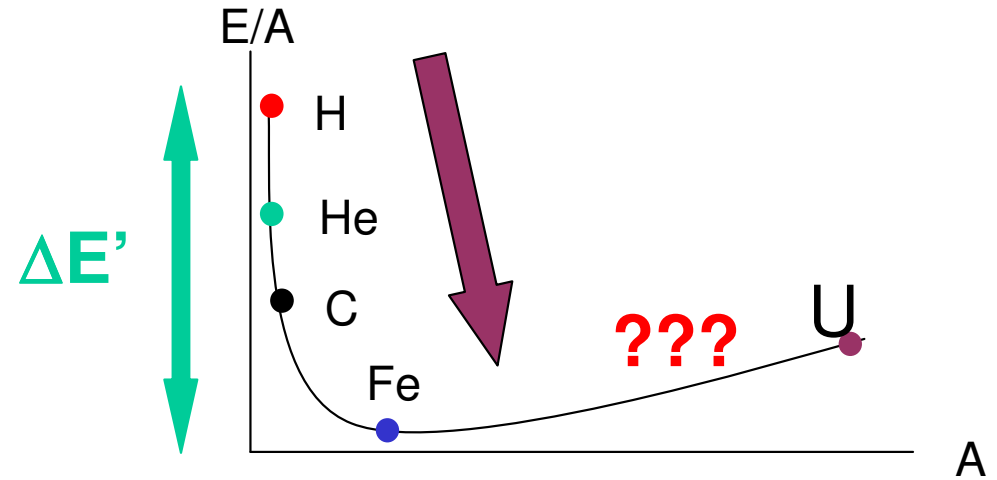

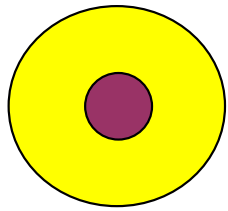
vörös
óriás

He-
égető
mag

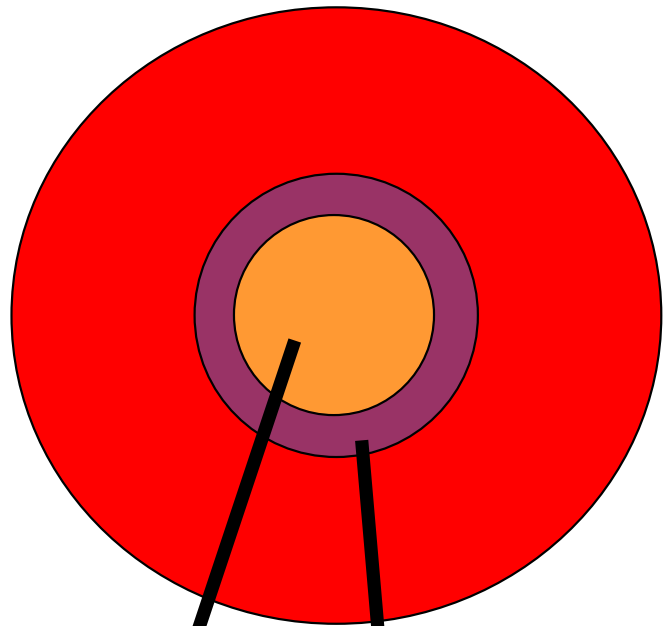
H-
égető
héj

tovább a nukleáris lejtőn...

nagyobb
tömegű
csillag

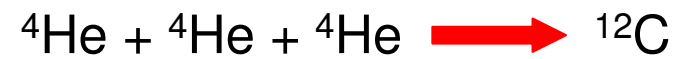
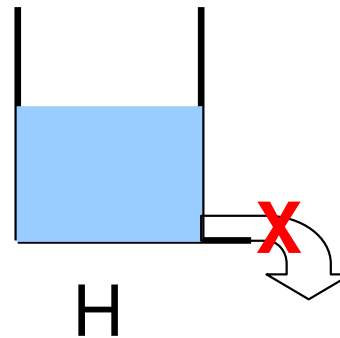
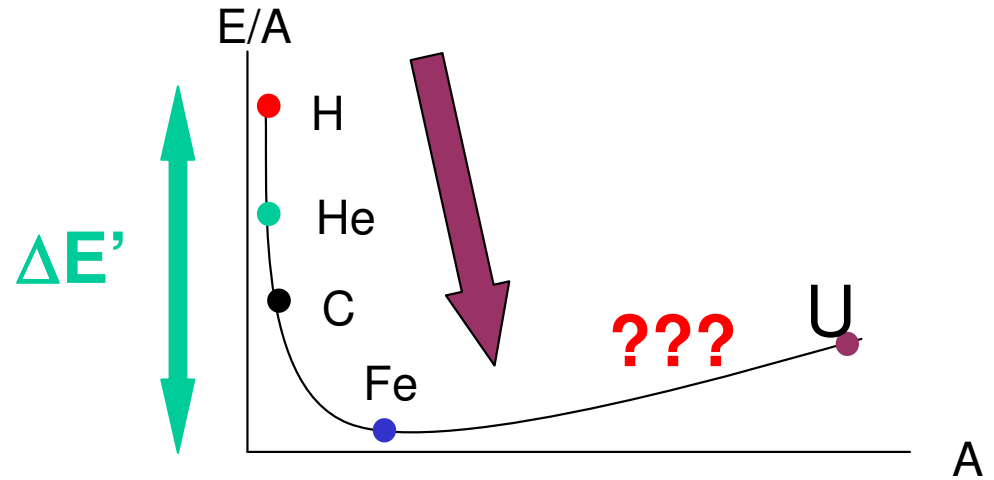

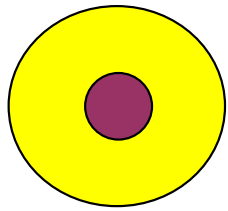
vörös
óriás

He-
égető
mag

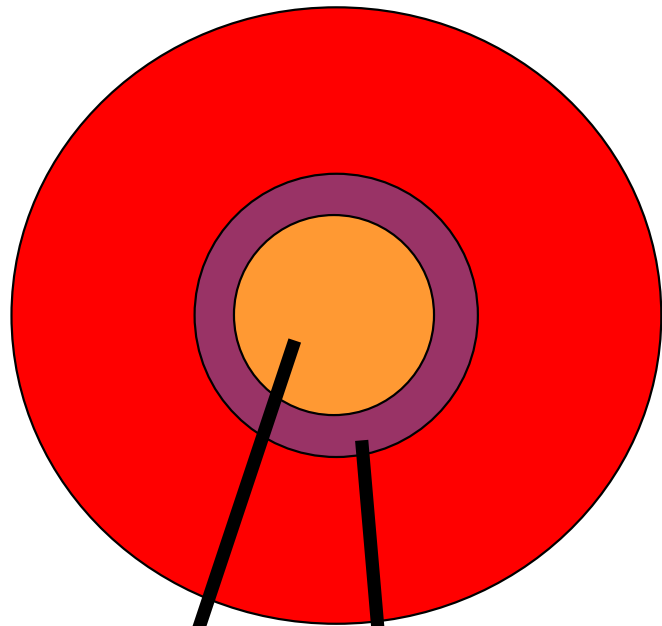
H-
égető
héj

tovább a nukleáris lejtőn...

nagyobb
tömegű
csillag

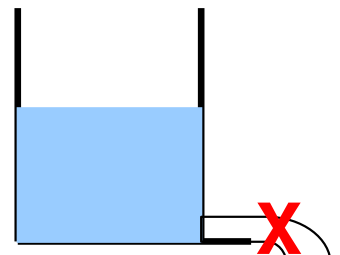
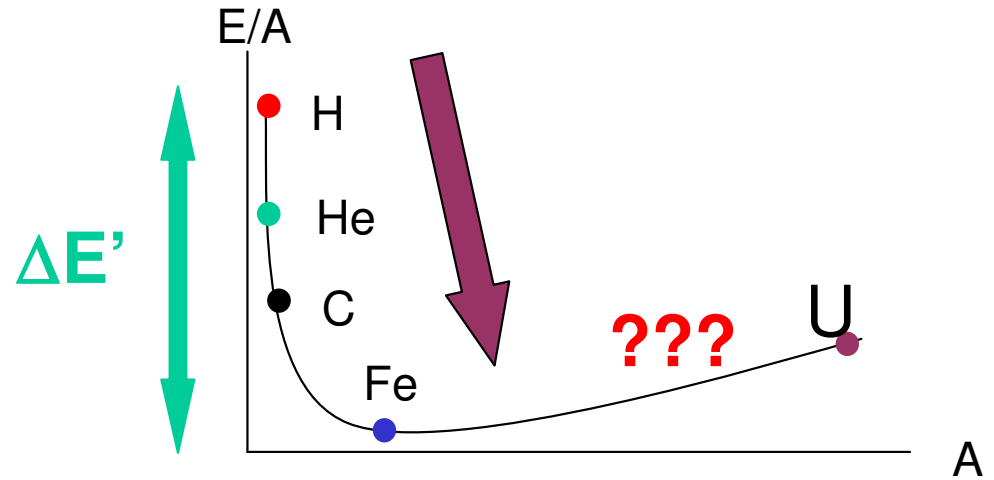

vörös
óriás

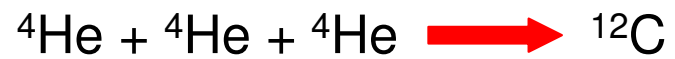
He-
égető
mag

H-
égető
héj

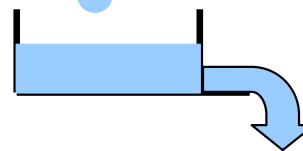
tovább a nukleáris lejtőn...

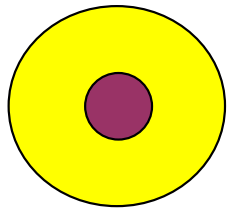
H

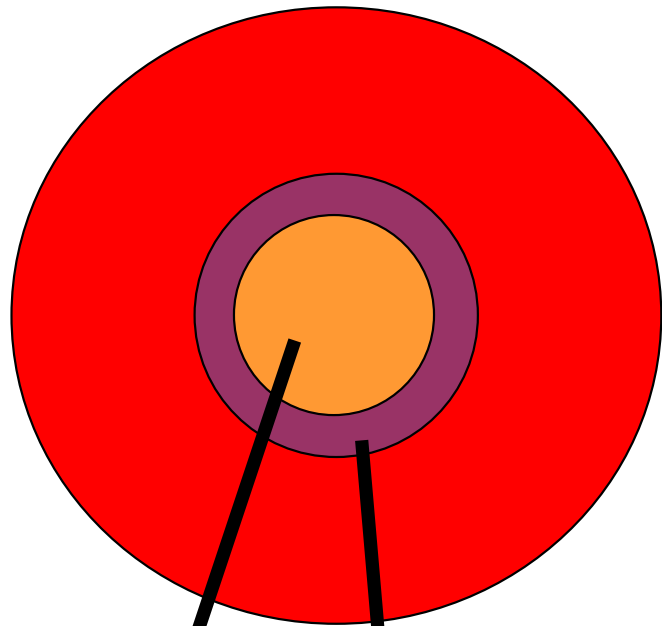
He

nagyobb
tömegű
csillag

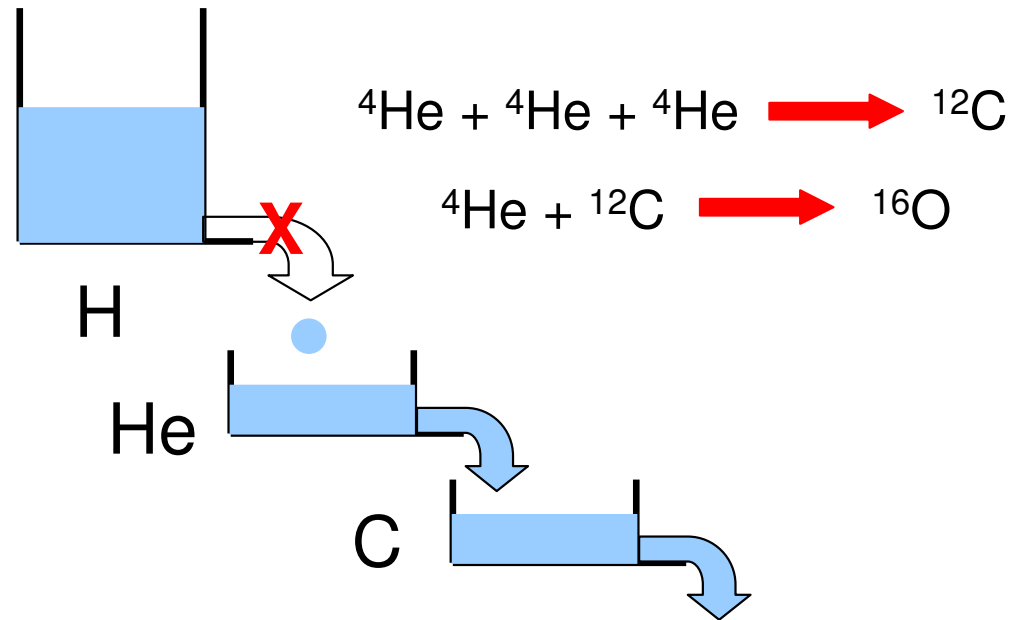
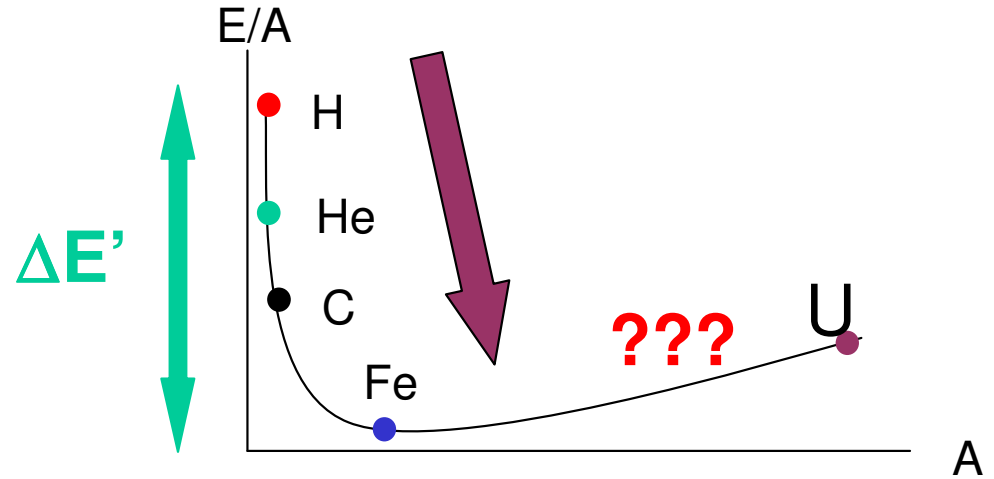

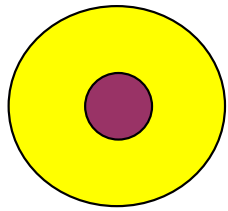
vörös
óriás

He-
égető
mag

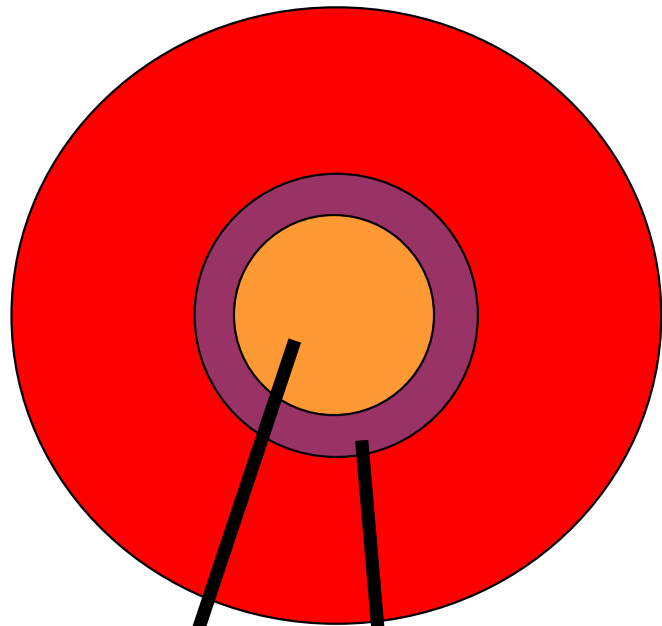
H-
égető
héj

tovább a nukleáris lejtőn...

nagyobb
tömegű
csillag

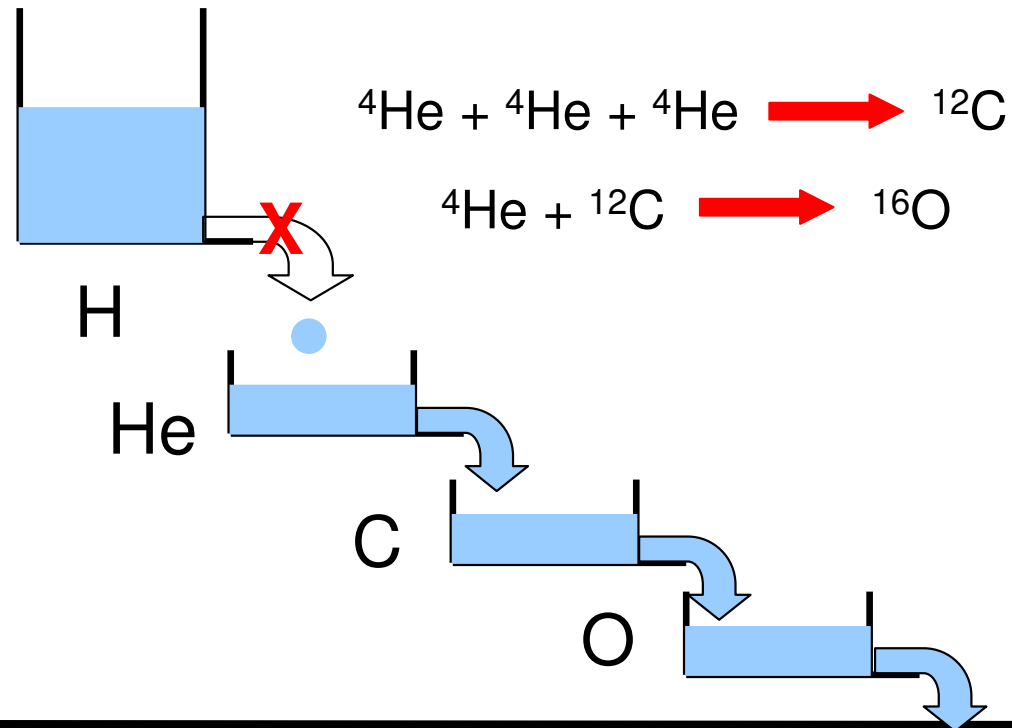
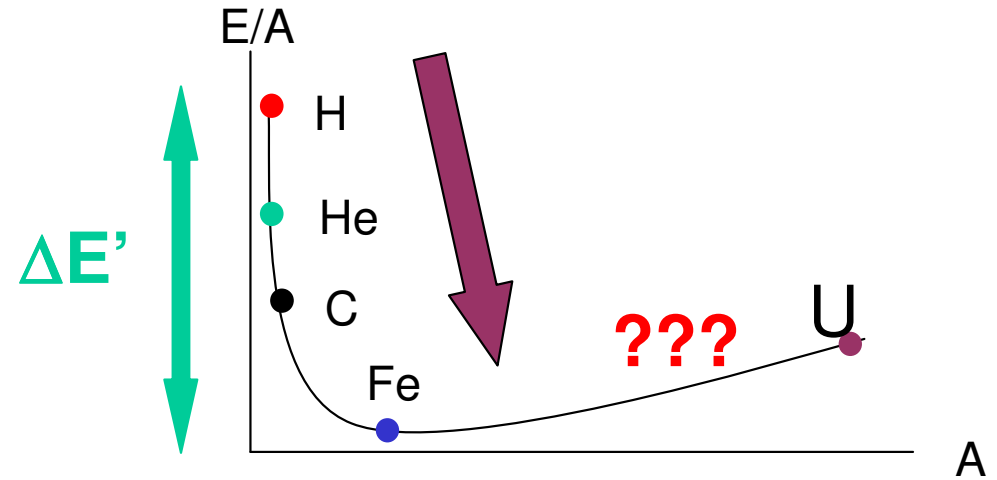

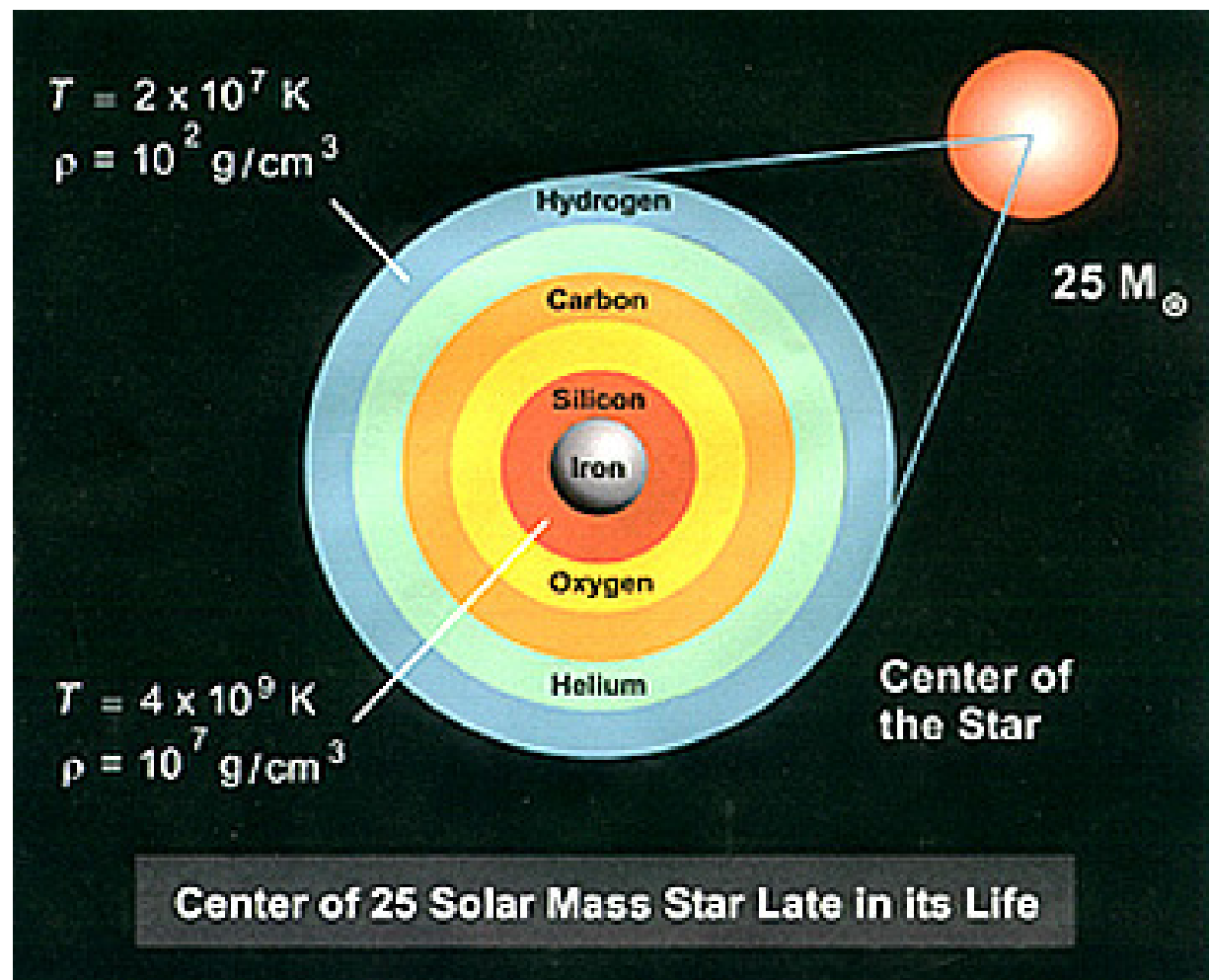
vörös
óriás

He-
égető
mag

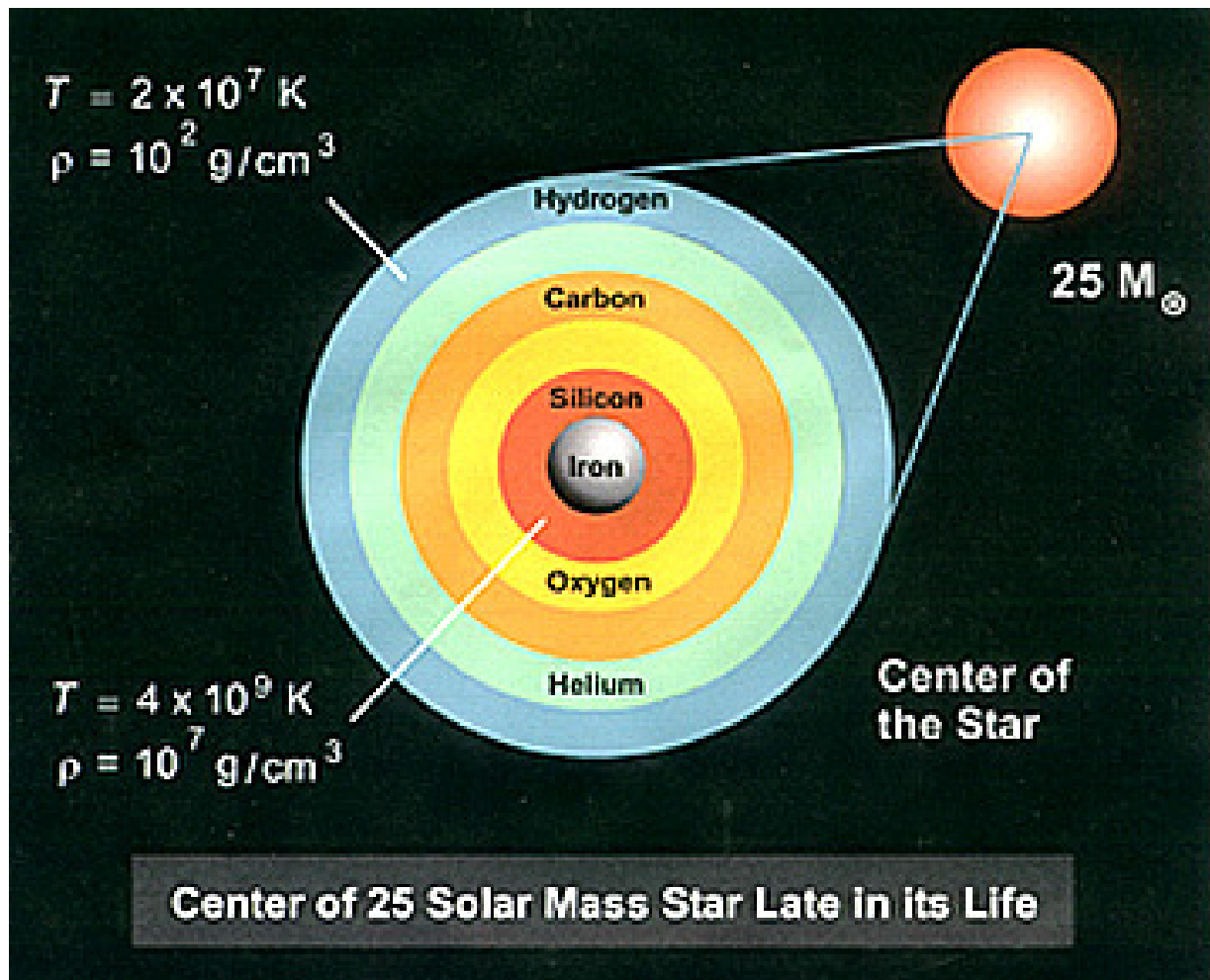
H-
égető
héj

tovább a nukleáris lejtőn...

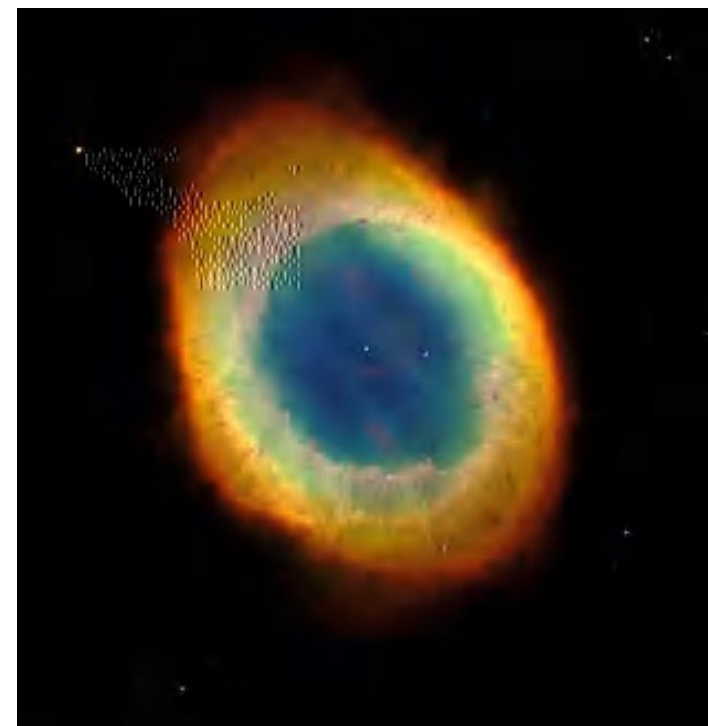

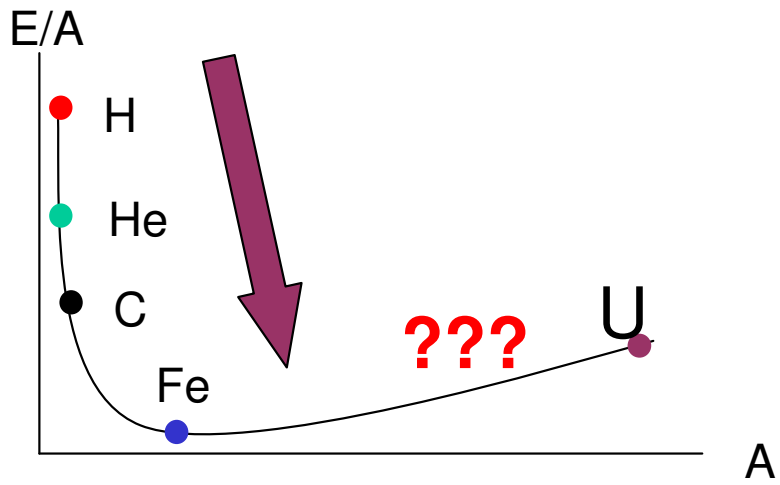
rétegek egy öreg csillagban

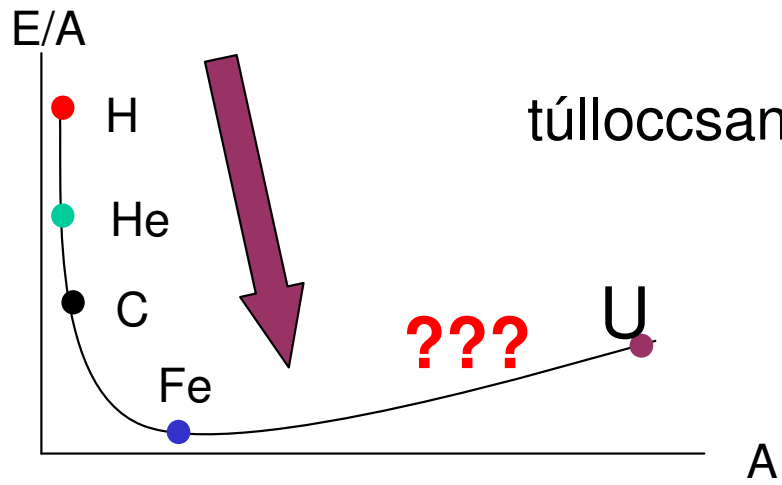

rétegek egy öreg csillagban

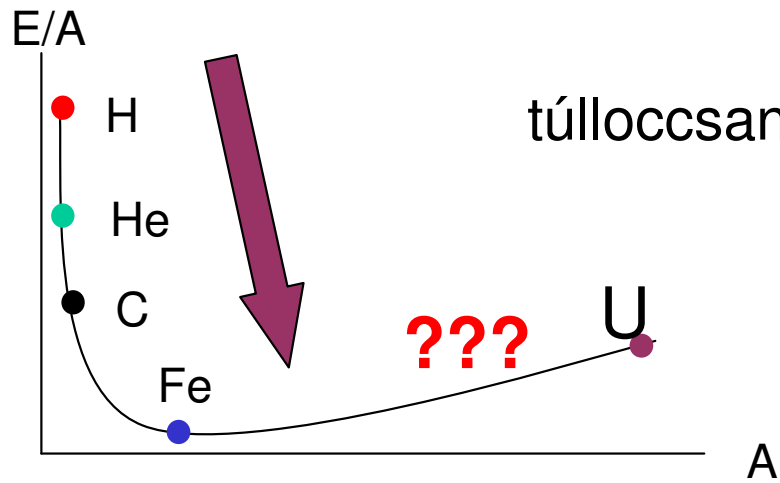

planetáris köd – egy vörös óriás kipöfögése

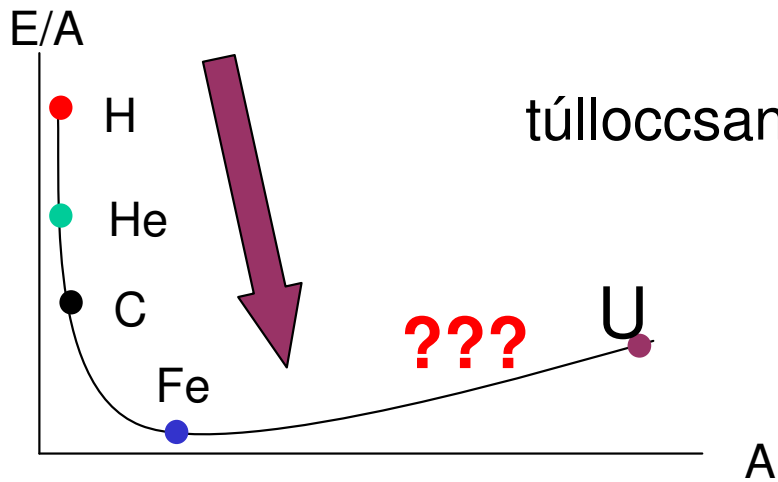

túlloccsanás: energiaveszteség...

túlloccsanás: energiaveszteség...

Ha elfogyott az összes üzemanyag:

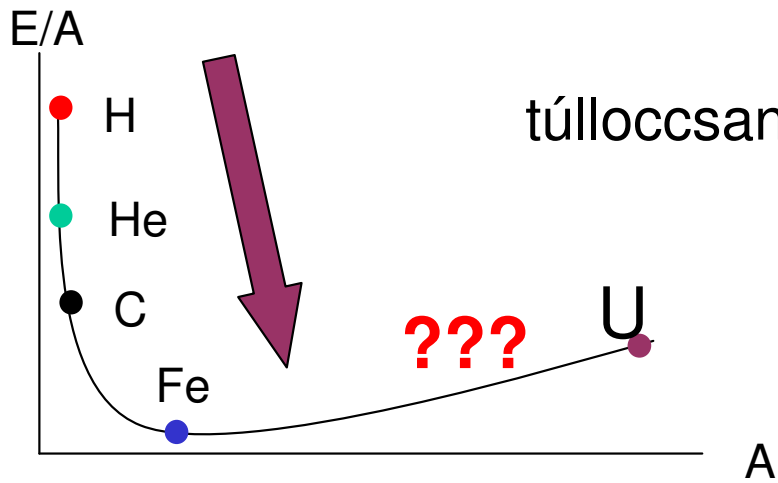

túlloccsanás: energiaveszteség...

Ha elfogyott az összes üzemanyag:

gravitációs összeomlás

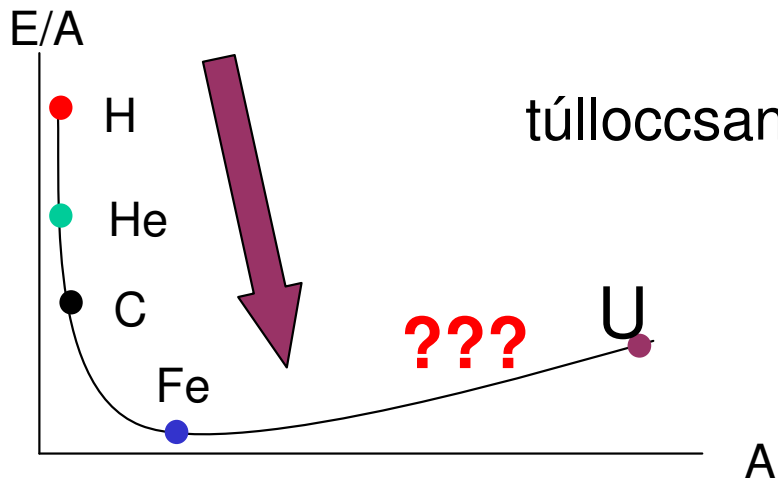

túlloccsanás: energiaveszteség...

Ha elfogyott az összes üzemanyag:

gravitációs összeomlás

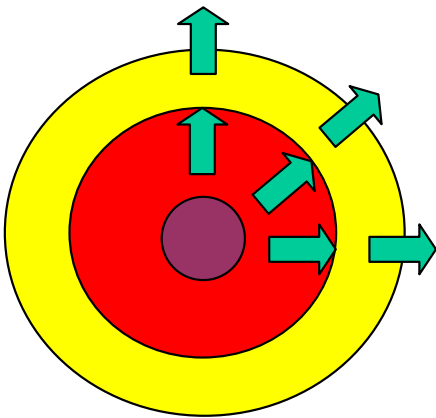
(néhány perc alatt)

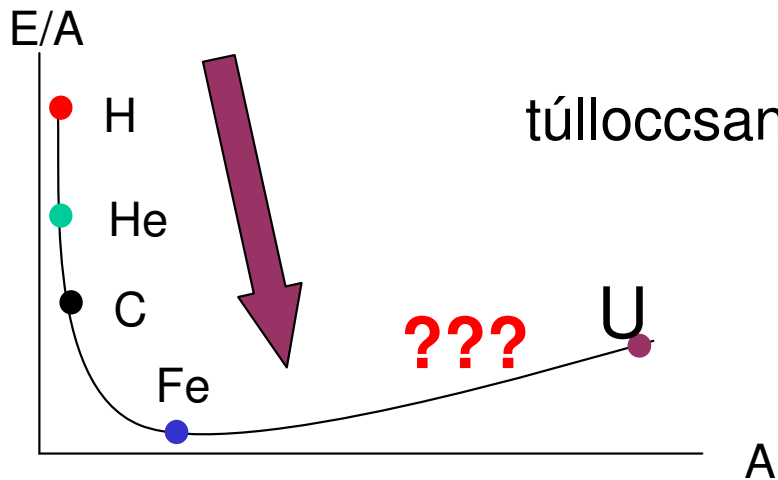
Ha elfogyott az összes üzemanyag:

gravitációs összeomlás

(néhány perc alatt)

világító csillag,
a gravitáció és
a sugárzás
egyensúlyban
van

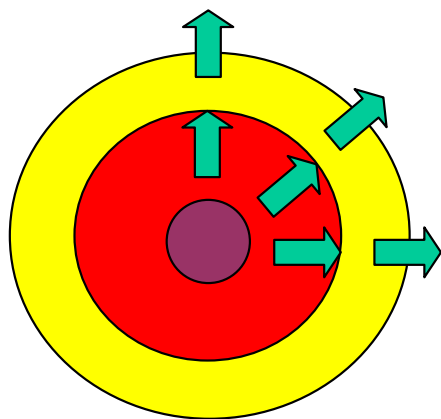

túlloccsanás: energiaveszteség...

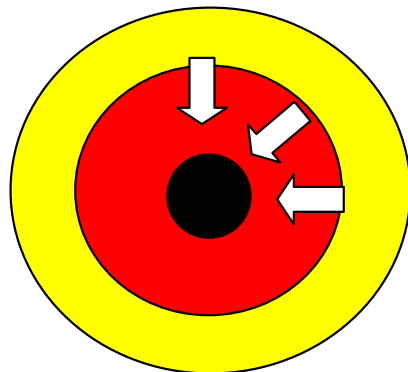
Ha elfogyott az összes üzemanyag:

gravitációs összeomlás

(néhány perc alatt)

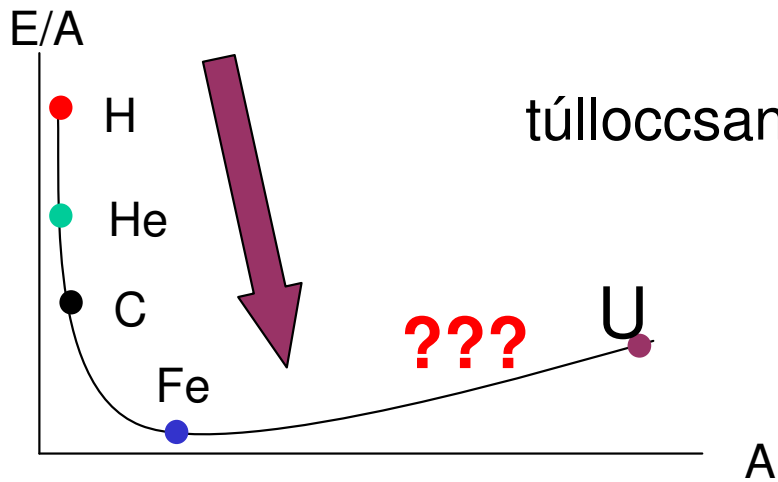

világító csillag,
a gravitáció és
a sugárzás
egyensúlyban
van

elfogyott az üzemanyag,
kezdődik a beomlás

közben a nehéz
atommagok szintézise
(energianyelő folyamat)

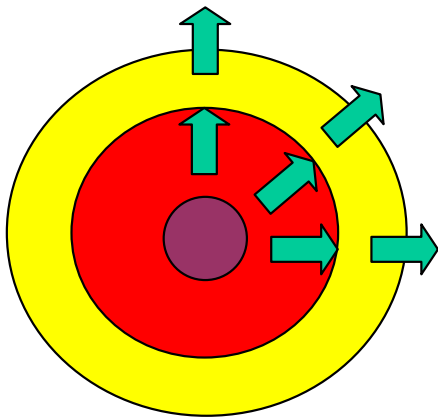

túlloccsanás: energiaveszteség...

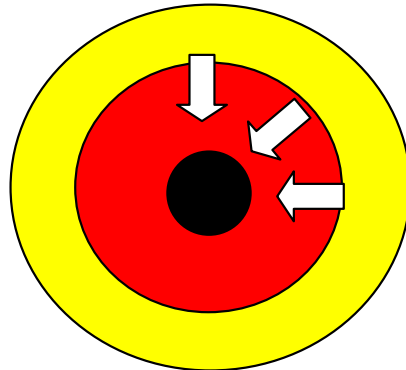
Ha elfogyott az összes üzemanyag:

gravitációs összeomlás

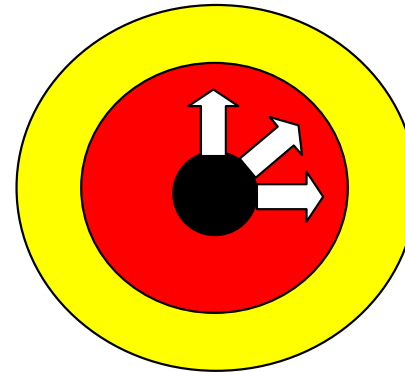
(néhány perc alatt)

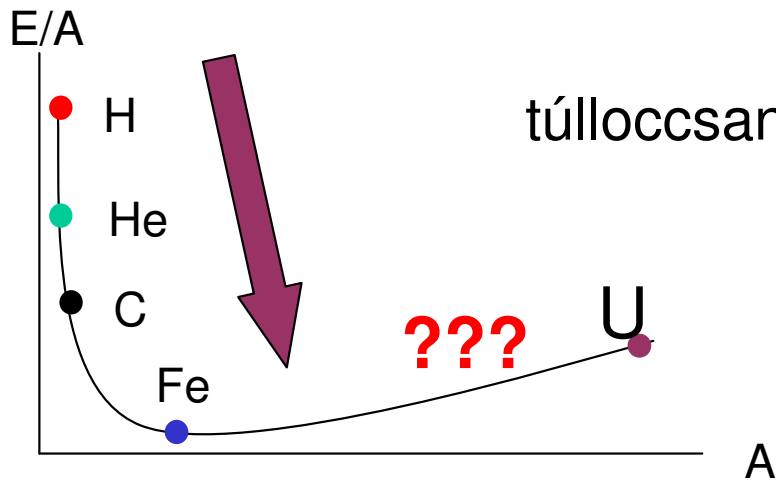
világító csillag,
a gravitáció és
a sugárzás
egyensúlyban
van

elfogyott az üzemanyag,
kezdődik a beomlás

közben a nehéz
atommagok szintézise
(energianyelő folyamat)

visszapattanás a
„kemény magról”

az anyag
megindul kifelé

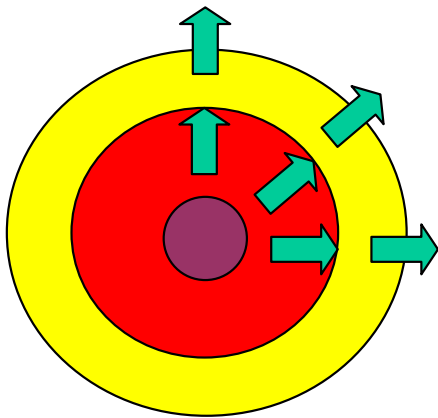

túlloccsanás: energiaveszteség...

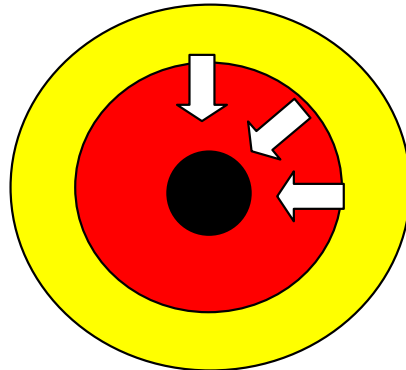
Ha elfogyott az összes üzemanyag:

gravitációs összeomlás

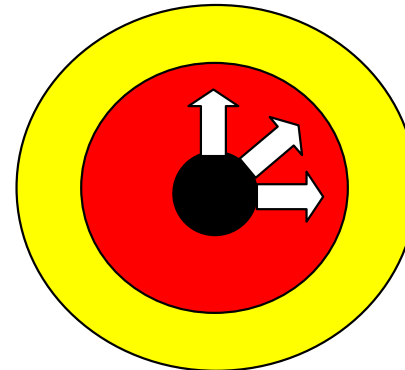
(néhány perc alatt)

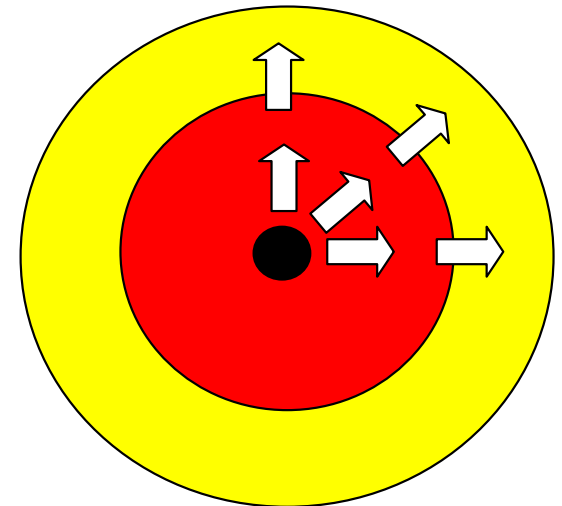
világító csillag,
a gravitáció és
a sugárzás
egyensúlyban
van

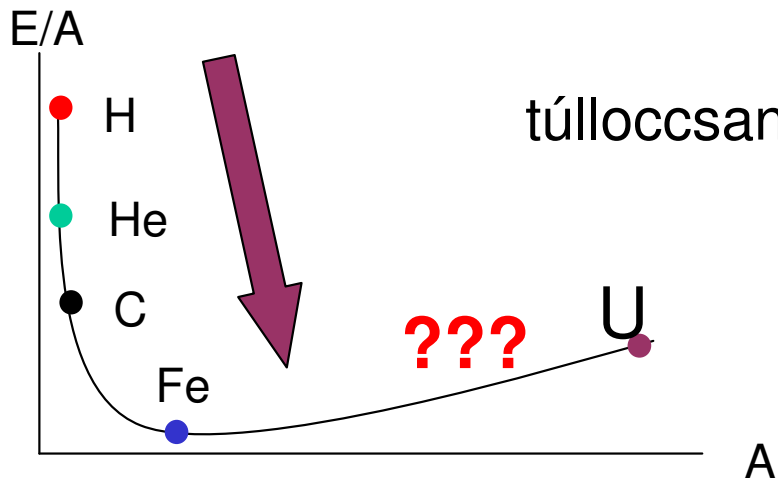
elfogyott az üzemanyag,
kezdődik a beomlás

közben a nehéz
atommagok szintézise
(energianyelő folyamat)

visszapattanás a
„kemény magról”

az anyag
megindul kifelé

a robbanás lefújja a
csillag külső rétegeit

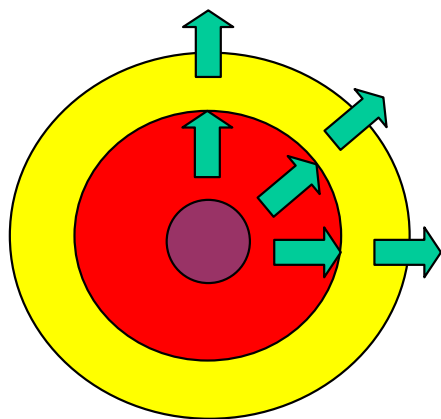

túlloccsanás: energiaveszteség...

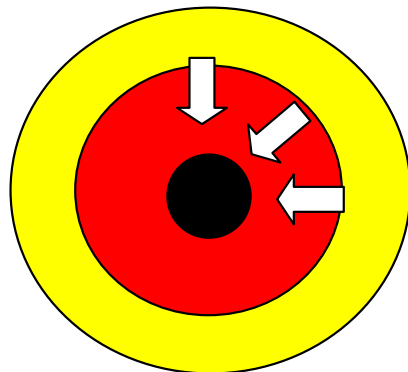
Ha elfogyott az összes üzemanyag:

gravitációs összeomlás

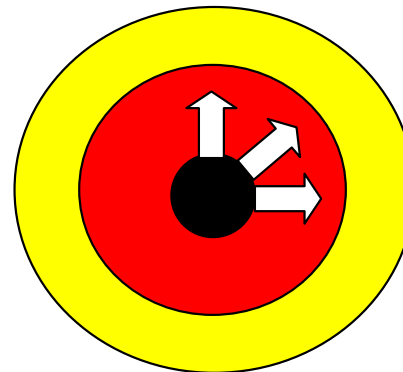
(néhány perc alatt)

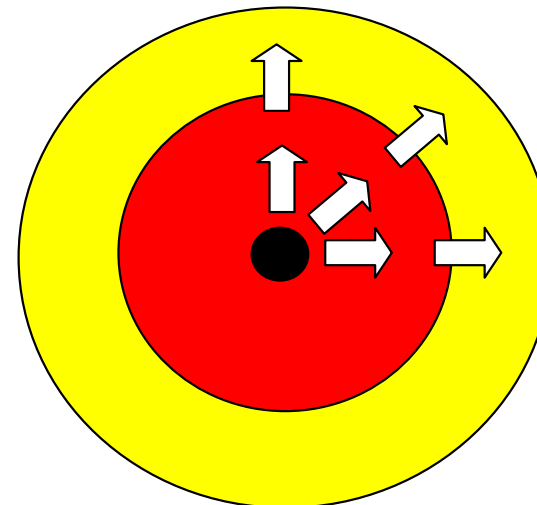
világító csillag,
a gravitáció és
a sugárzás
egyensúlyban
van

elfogyott az üzemanyag,
kezdődik a beomlás

közben a nehéz
atommagok szintézise
(energianyelő folyamat)

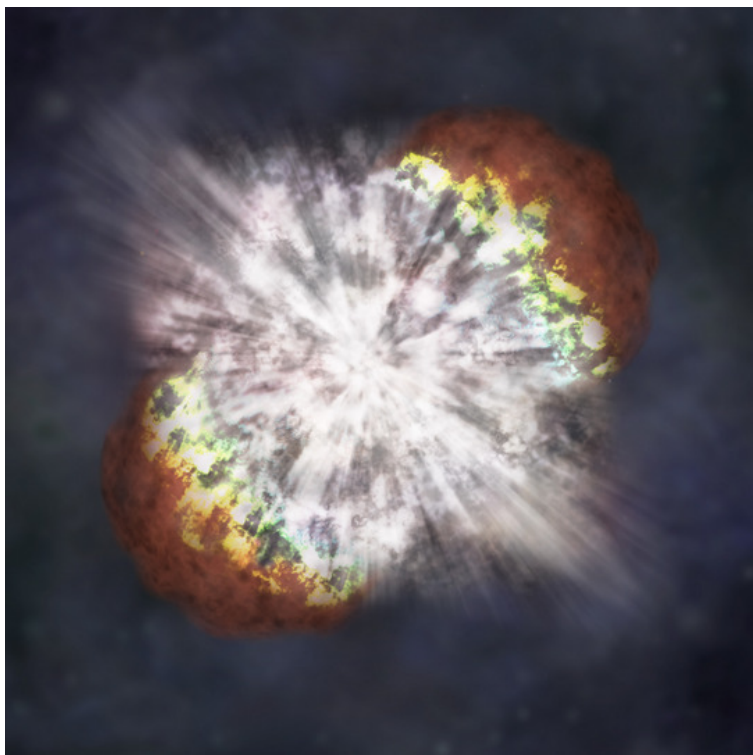

visszapattanás a
„kemény magról”

az anyag
megindul kifelé

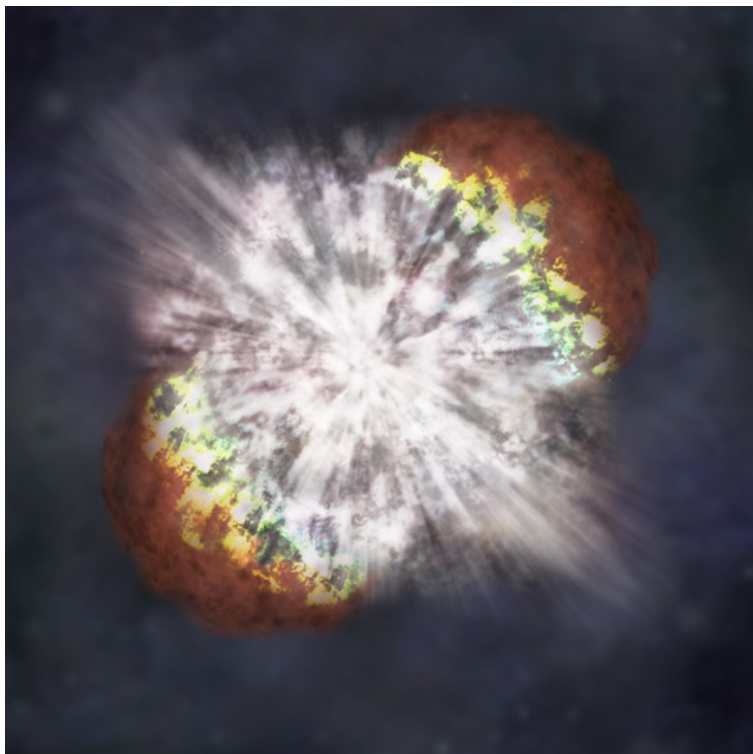
a robbanás lefújja a
csillag külső rétegeit

SZUPERNOVA

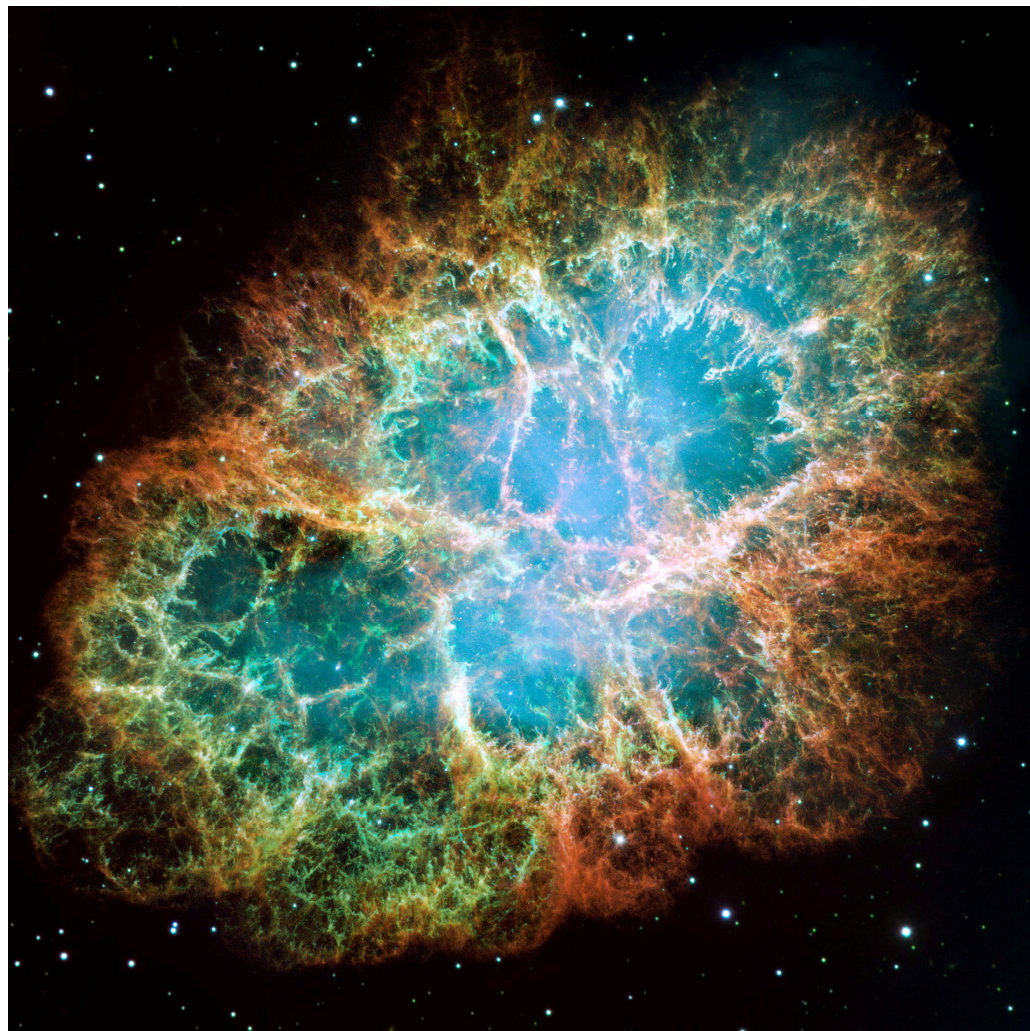
egy szupernova fantáziaképe

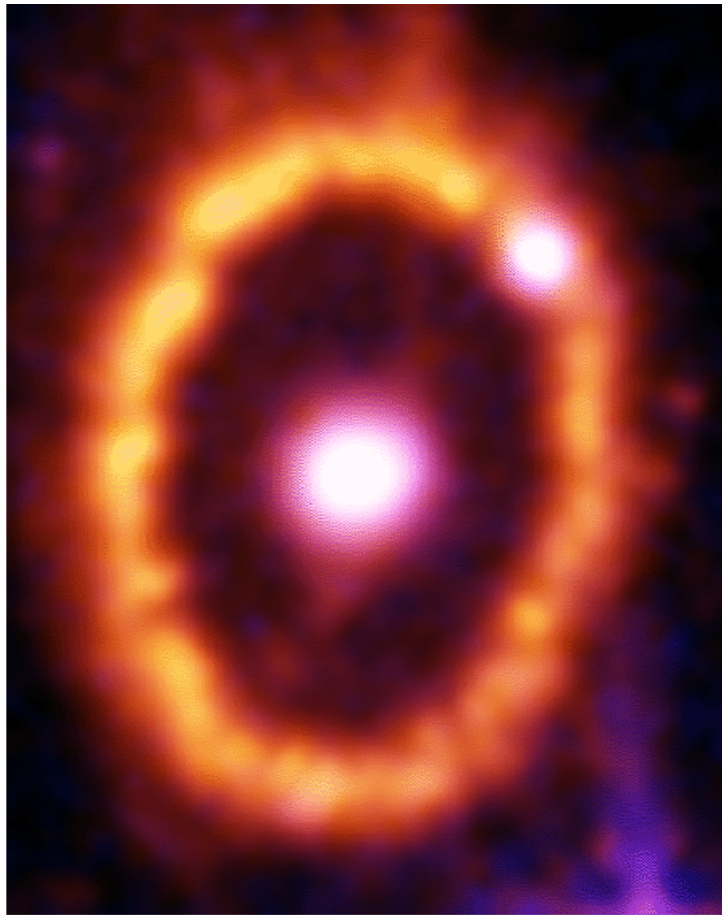

egy szupernova fantáziaképe

a Rák-köd: szupernova-
maradvány 1000 év után

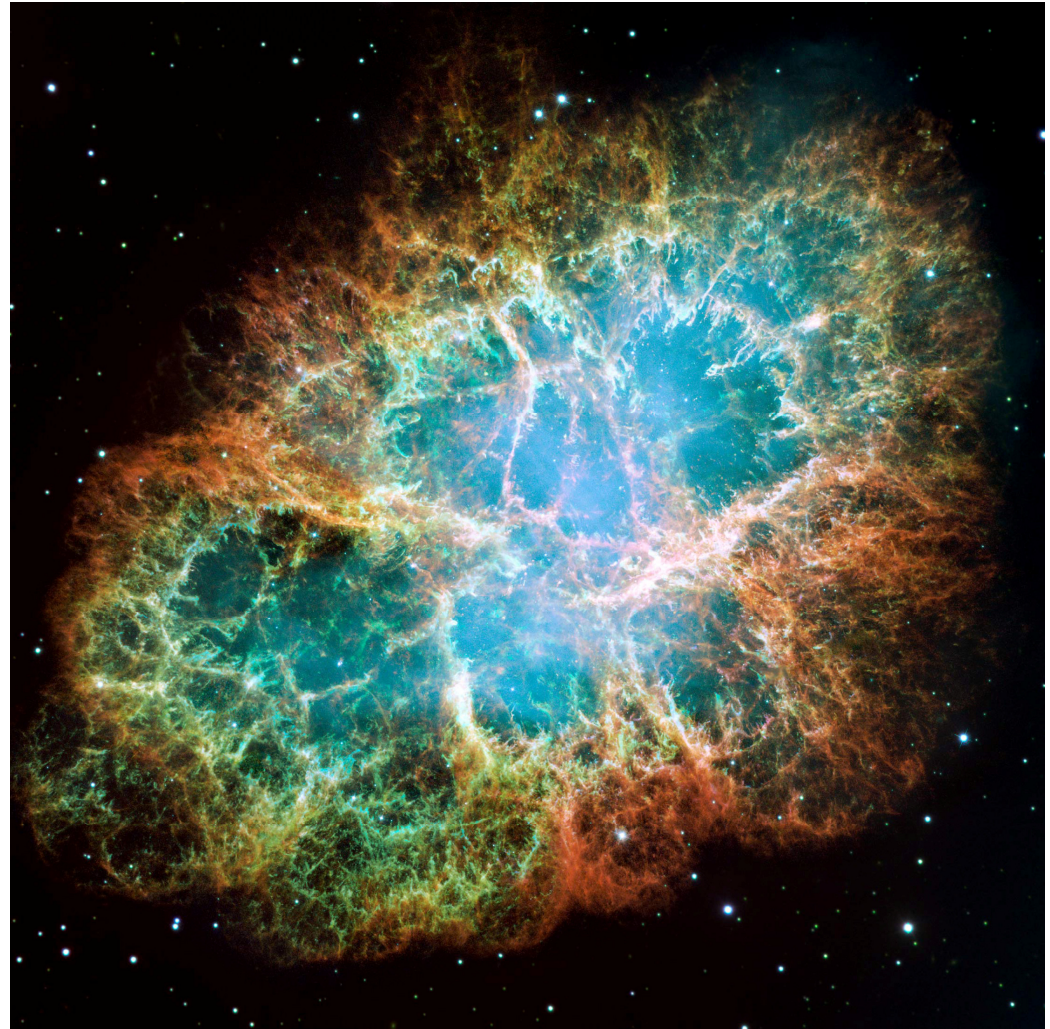

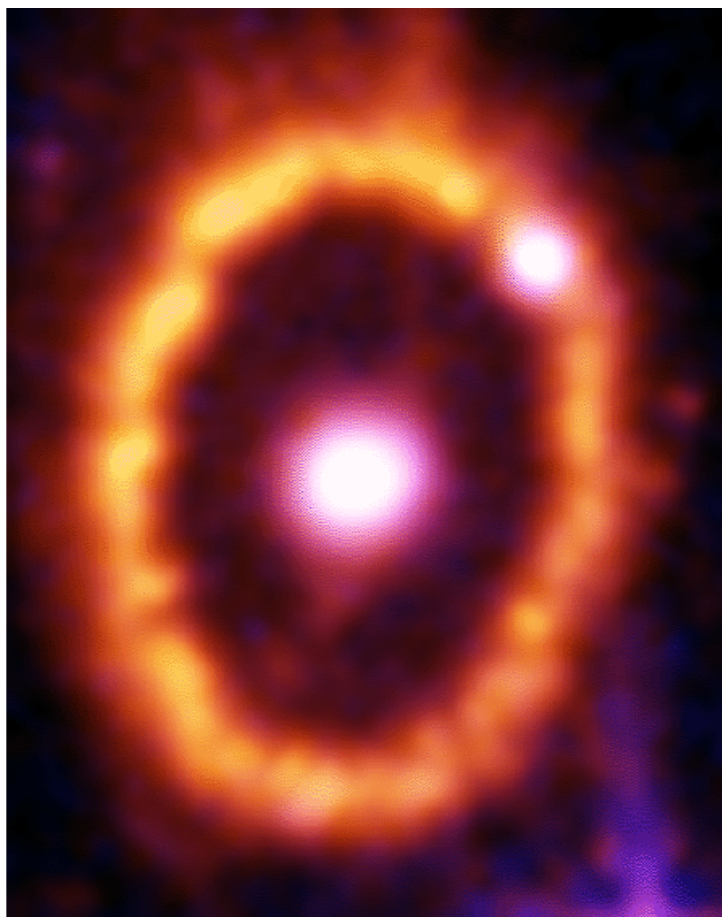

az 1987-es Magellán-ködbeli
szupernova 2005-ben

a Rák-köd: szupernova-
maradvány 1000 év után

az 1987-es Magellán-ködbeli
szupernova 2005-ben

az 1987-es Magellán-ködbeli
szupernova 2010-ben

SZUPERNOVA

SZUPERNOVA a legnagyobb környezetszennyezés:

SZUPERNOVA a legnagyobb környezetszennyezés:

a felrobbanó csillag szétszórja a nehéz atommagokat az űrbe

SZUPERNOVA a legnagyobb környezetszennyezés:

a felrobbanó csillag szétszórja a nehéz atommagokat az űrbe

a hűlő anyag elektronokat vesz fel:

atomokat, molekulákat, kristályokat alkot (az első szilárd anyag)

SZUPERNOVA a legnagyobb környezetszennyezés:

a felrobbanó csillag szétszórja a nehéz atommagokat az űrbe

a hűlő anyag elektronokat vesz fel:

atomokat, molekulákat, kristályokat alkot (az első szilárd anyag)

**ebből lesz a nehezebb elemekkel szennyezett gáz- és porfelhő:
a későbbi csillagok (köztük a Nap) alapanyaga**

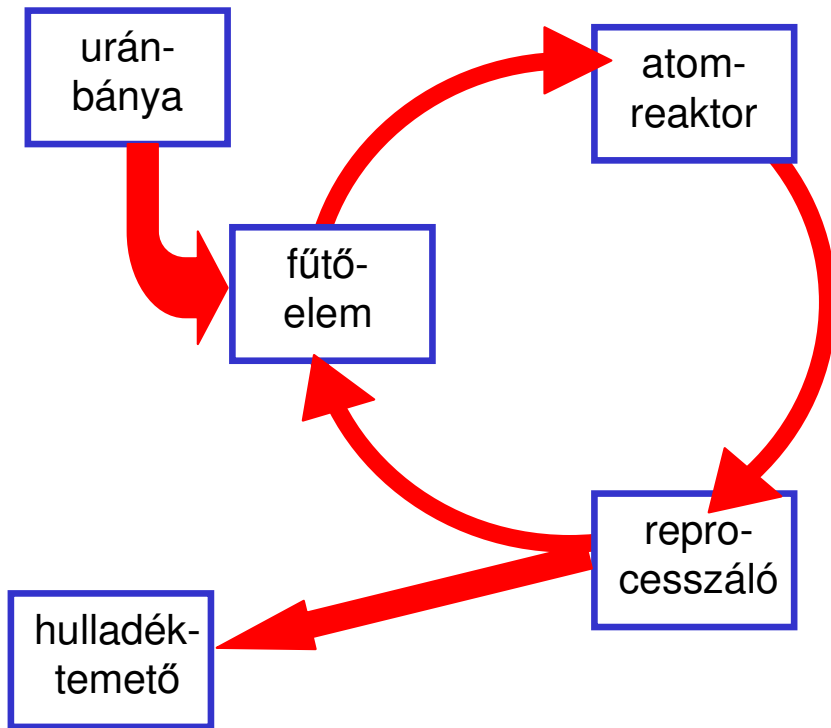
SZUPERNOVA a legnagyobb környezetszennyezés:

a felrobbanó csillag szétszórja a nehéz atommagokat az űrbe

a hűlő anyag elektronokat vesz fel:

atomokat, molekulákat, kristályokat alkot (az első szilárd anyag)

**ebből lesz a nehezebb elemekkel szennyezett gáz- és porfelhő:
a későbbi csillagok (köztük a Nap) alapanyaga**

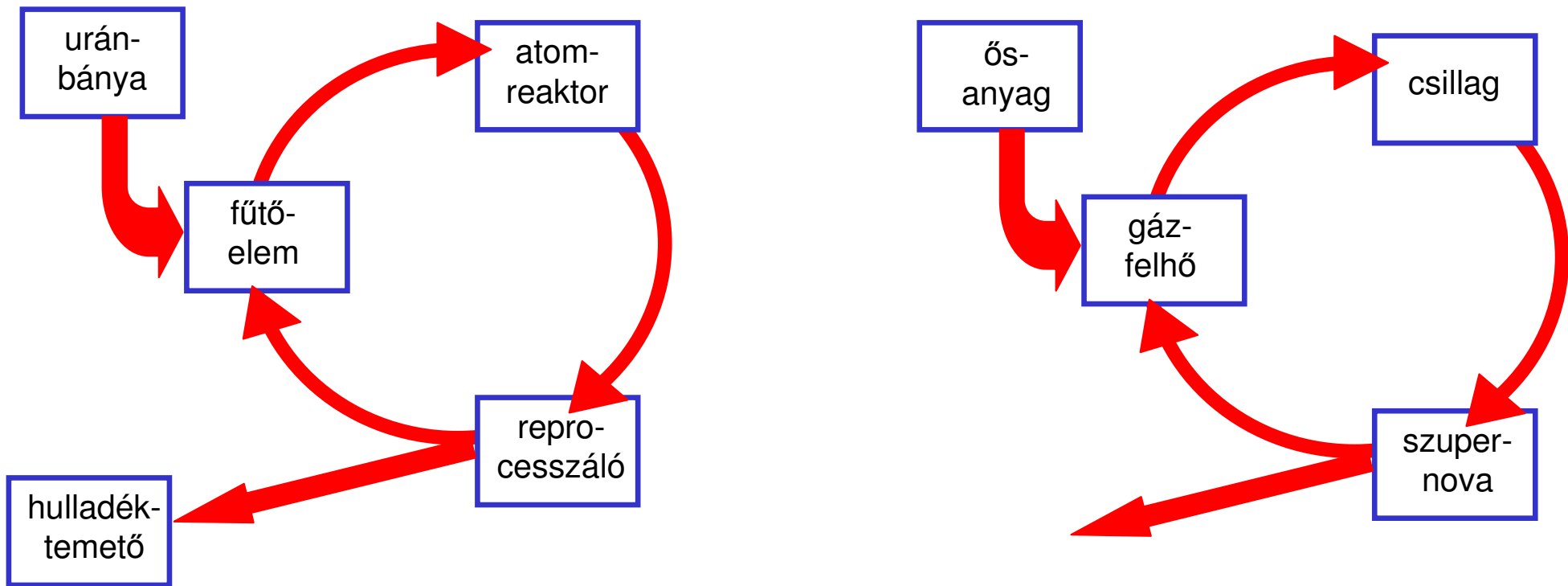
SZUPERNOVA a legnagyobb környezetszennyezés:

a felrobbanó csillag szétszórja a nehéz atommagokat az űrbe

a hűlő anyag elektronokat vesz fel:

atomokat, molekulákat, kristályokat alkot (az első szilárd anyag)

**ebből lesz a nehezebb elemekkel szennyezett gáz- és porfelhő:
a későbbi csillagok (köztük a Nap) alapanyaga**

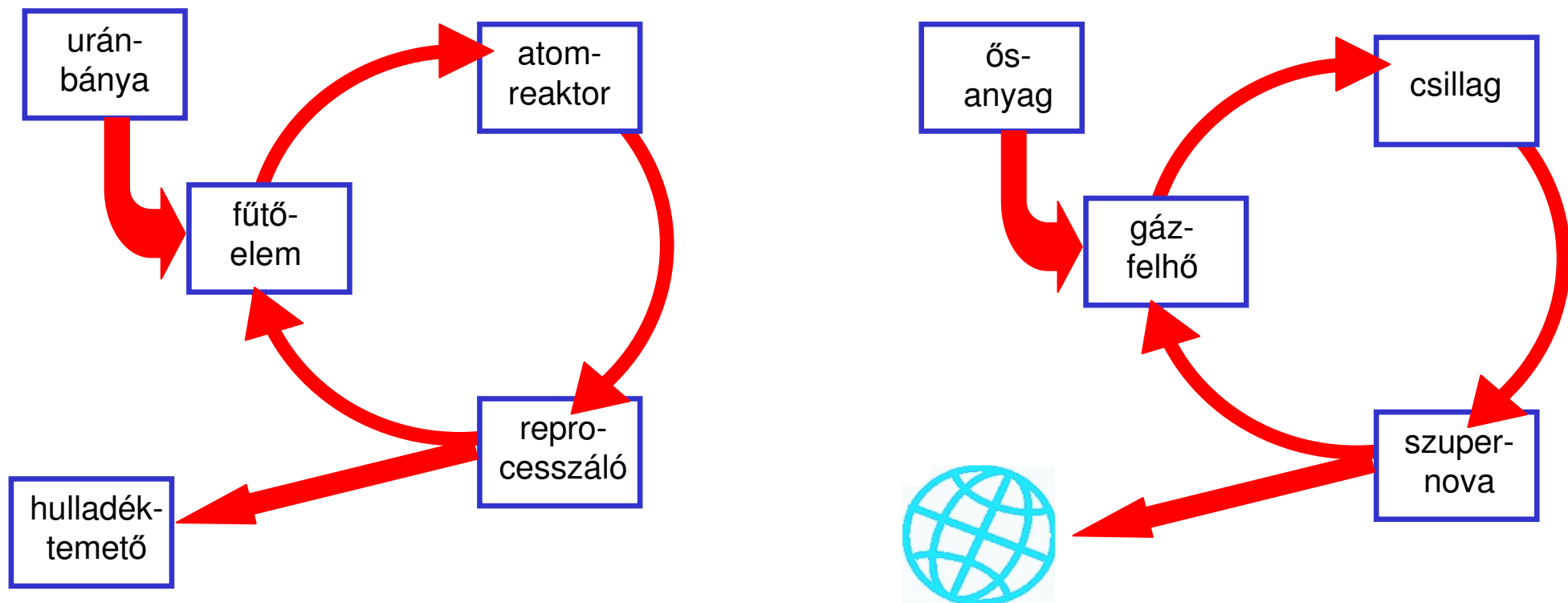
SZUPERNOVA a legnagyobb környezetszennyezés:

a felrobbanó csillag szétszórja a nehéz atommagokat az űrbe

a hűlő anyag elektronokat vesz fel:

atomokat, molekulákat, kristályokat alkot (az első szilárd anyag)

**ebből lesz a nehezebb elemekkel szennyezett gáz- és porfelhő:
a későbbi csillagok (köztük a Nap) alapanyaga**

és honnan származik a legősibb csillagok hidrogénje?

és honnan származik a legősibb csillagok hidrogénje?

(no meg a hélium?)

és honnan származik a legősibb csillagok hidrogénje?

(no meg a hélium?)

1960-as évek: a hidrogénnel kezdődött a sztori

és honnan származik a legősibb csillagok hidrogénje?

(no meg a hélium?)

1960-as évek: a hidrogénnel kezdődött a sztori

ma már tudjuk: kezdetben volt a

és honnan származik a legősibb csillagok hidrogénje?

(no meg a hélium?)

1960-as évek: a hidrogénnel kezdődött a sztori

ma már tudjuk: kezdetben volt a **Nagy Bumm**

és honnan származik a legősibb csillagok hidrogénje?

(no meg a hélium?)

1960-as évek: a hidrogénnel kezdődött a sztori

ma már tudjuk: kezdetben volt a **Nagy Bumm**

$137 * 10^8$ évvel ezelőtt

és honnan származik a legősibb csillagok hidrogénje?

(no meg a hélium?)

1960-as évek: a hidrogénnel kezdődött a sztori

ma már tudjuk: kezdetben volt a **Nagy Bumm**

137 * 10⁸ évvel ezelőtt

végtelen sűrű, végtelen forró, pontszerű szingularitás

és honnan származik a legősibb csillagok hidrogénje?

(no meg a hélium?)

1960-as évek: a hidrogénnel kezdődött a sztori

ma már tudjuk: kezdetben volt a **Nagy Bumm**

137 * 10⁸ évvel ezelőtt

végtelen sűrű, végtelen forró, pontszerű szingularitás

„...s a világot szültem gyermekül” (Vörösmarty)

és honnan származik a legősibb csillagok hidrogénje?

(no meg a hélium?)

1960-as évek: a hidrogénnel kezdődött a sztori

ma már tudjuk: kezdetben volt a **Nagy Bumm**

137 * 10⁸ évvel ezelőtt

végtelen sűrű, végtelen forró, pontszerű szingularitás

„...s a világot szültem gyermekül” (Vörösmarty)

homogén, izotróp, mindenütt egyforma... (kozmológiai elv)

és honnan származik a legősibb csillagok hidrogénje?

(no meg a hélium?)

1960-as évek: a hidrogénnel kezdődött a sztori

ma már tudjuk: kezdetben volt a **Nagy Bumm**

137 * 10⁸ évvel ezelőtt

végtelen sűrű, végtelen forró, pontszerű szingularitás

„...s a világot szültem gyermekül” (Vörösmarty)

homogén, izotróp, mindenütt egyforma... (kozmológiai elv)

kezdetben termodinamikai egyensúlyban levő
részecskeplazma (maga a **HŐHALÁL!**)

és honnan származik a legősibb csillagok hidrogénje?

(no meg a hélium?)

1960-as évek: a hidrogénnel kezdődött a sztori

ma már tudjuk: kezdetben volt a **Nagy Bumm**

137 * 10⁸ évvel ezelőtt

végtelen sűrű, végtelen forró, pontszerű szingularitás

„...s a világot szültem gyermekül” (Vörösmarty)

homogén, izotróp, mindenütt egyforma... (kozmológiai elv)

kezdetben termodinamikai egyensúlyban levő
részecskeplazma (maga a **HŐHALÁL!**)

tágul és hűl

és honnan származik a legősibb csillagok hidrogénje?

(no meg a hélium?)

1960-as évek: a hidrogénnel kezdődött a sztori

ma már tudjuk: kezdetben volt a **Nagy Bumm**

137 * 10⁸ évvel ezelőtt

végtelen sűrű, végtelen forró, pontszerű szingularitás

„...s a világot szültem gyermekül” (Vörösmarty)

homogén, izotróp, mindenütt egyforma... (kozmológiai elv)

kezdetben termodinamikai egyensúlyban levő
részecskeplazma (maga a **HŐHALÁL!**)

tágul és hűl

struktúrákat szül

a struktúrák születése:

a struktúrák születése: **feltámadás a hőhalálból**

a struktúrák születése: **feltámadás a hőhalálból**

egyik fejezet: az atommagok születése (az első három perc...)

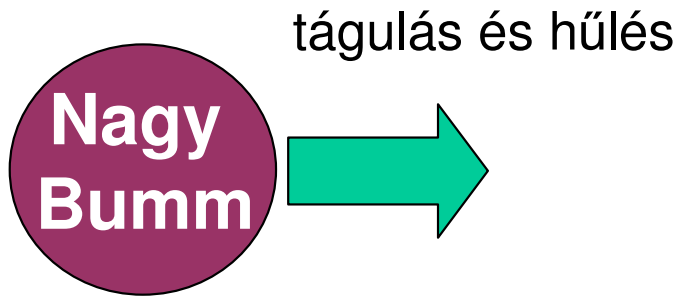
a struktúrák születése: **feltámadás a hőhalálból**

egyik fejezet: az atommagok születése (az első három perc...)

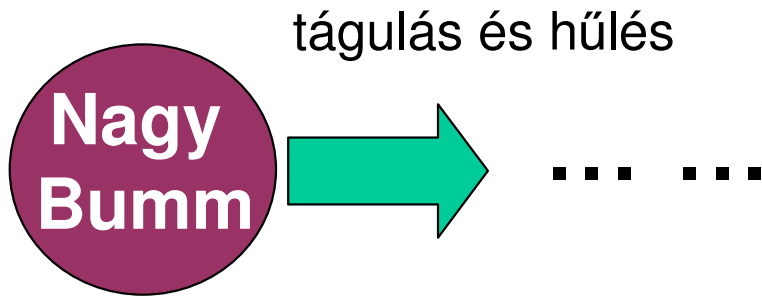
a struktúrák születése: **feltámadás a hőhalálból**

egyik fejezet: az atommagok születése (az első három perc...)

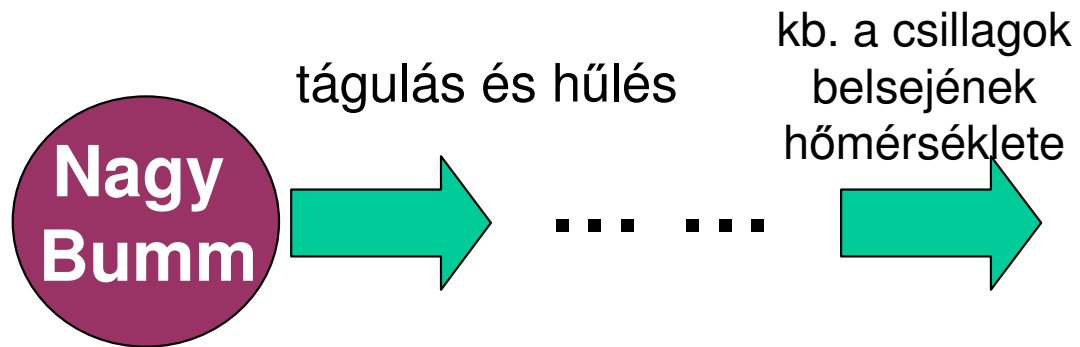
a struktúrák születése: **feltámadás a hőhalálból**

egyik fejezet: az atommagok születése (az első három perc...)

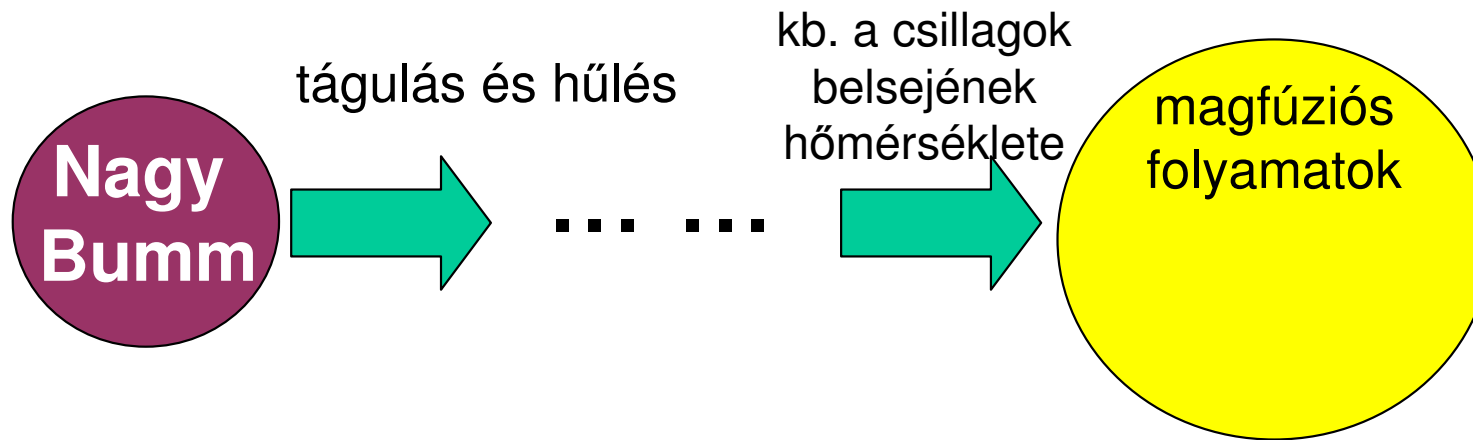
a struktúrák születése: **feltámadás a hőhalálból**

egyik fejezet: az atommagok születése (az első három perc...)

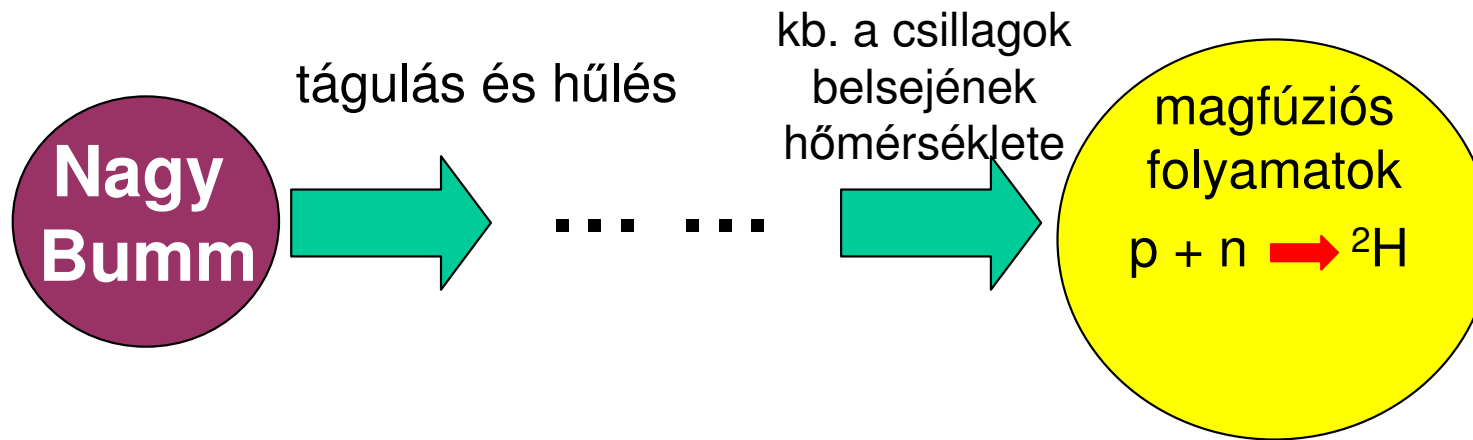
a struktúrák születése: **feltámadás a hőhalálból**

egyik fejezet: az atommagok születése (az első három perc...)

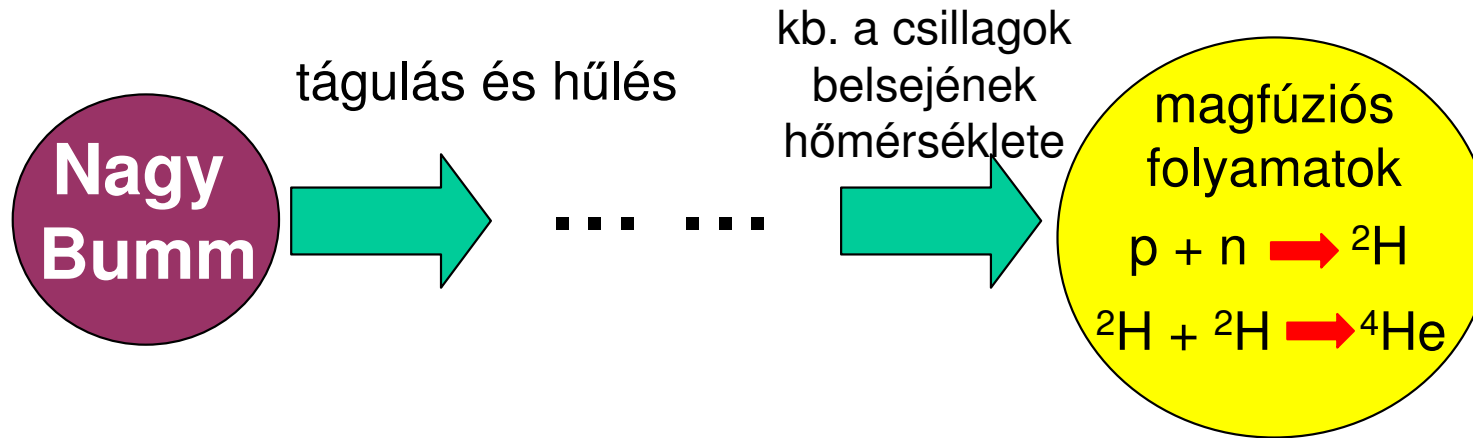
a struktúrák születése: **feltámadás a hőhalálból**

egyik fejezet: az atommagok születése (az első három perc...)

a struktúrák születése: **feltámadás a hőhalálból**

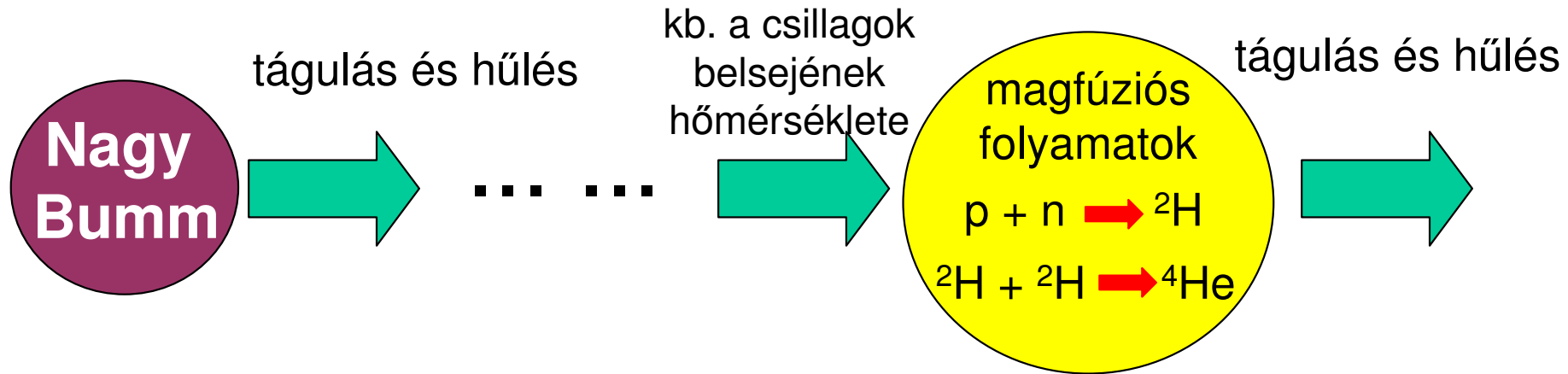
egyik fejezet: az atommagok születése (az első három perc...)

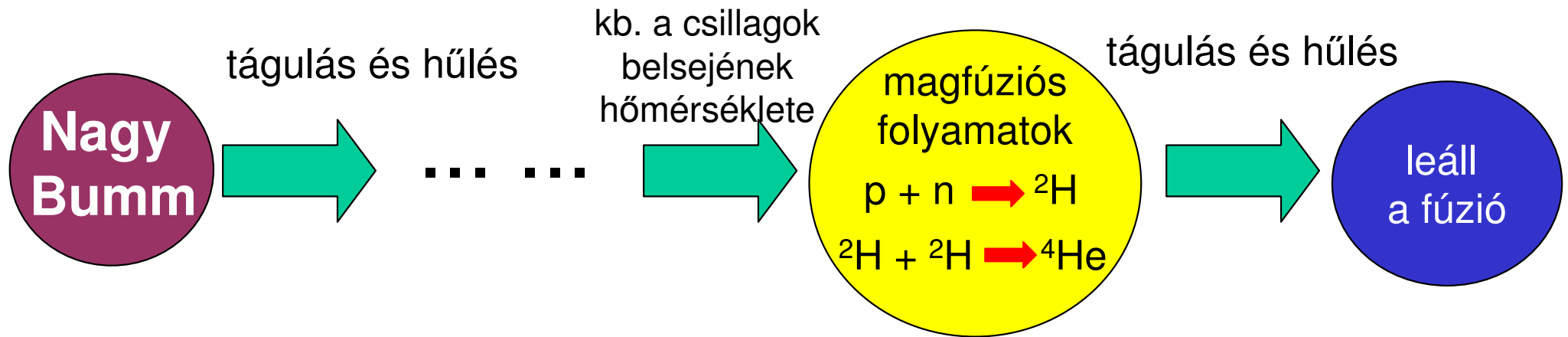
a struktúrák születése: **feltámadás a hőhalálból**

egyik fejezet: az atommagok születése (az első három perc...)

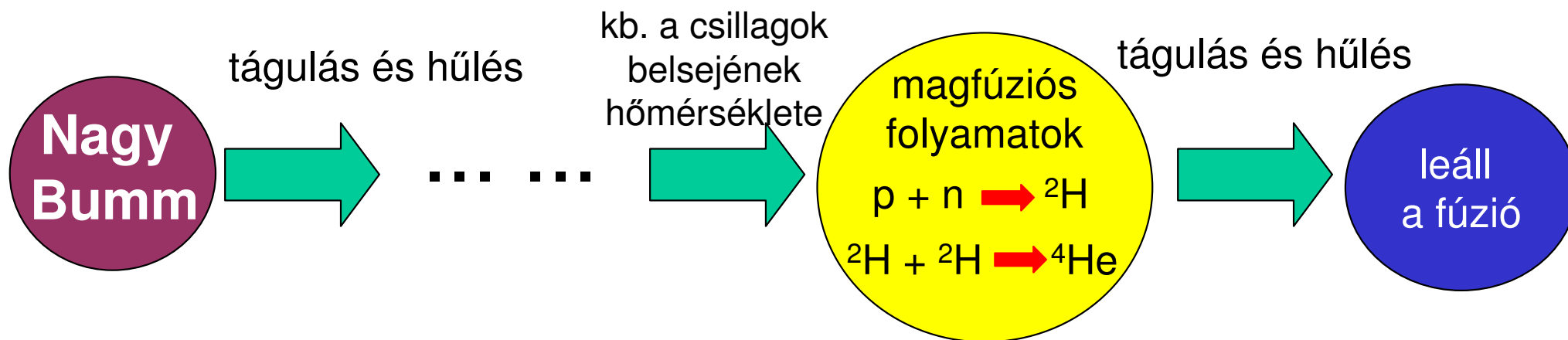
a struktúrák születése: **feltámadás a hőhalálból**

egyik fejezet: az atommagok születése (az első három perc...)

a struktúrák születése: **feltámadás a hőhalálból**

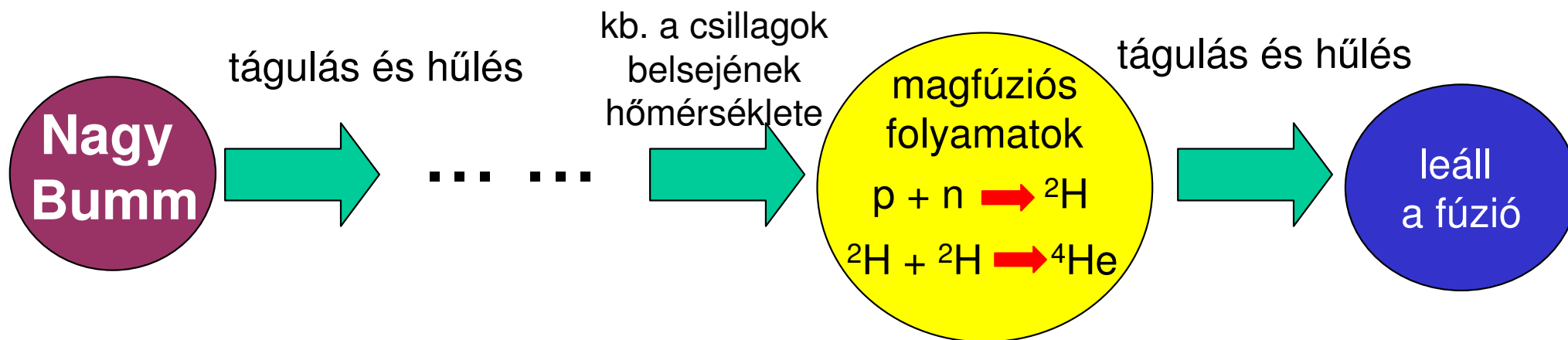
egyik fejezet: az atommagok születése (az első három perc...)

verseny a hűlés és a fúzió között: csak a könnyű atommagokig jut el a folyamat:

a struktúrák születése: **feltámadás a hőhalálból**

egyik fejezet: az atommagok születése (az első három perc...)

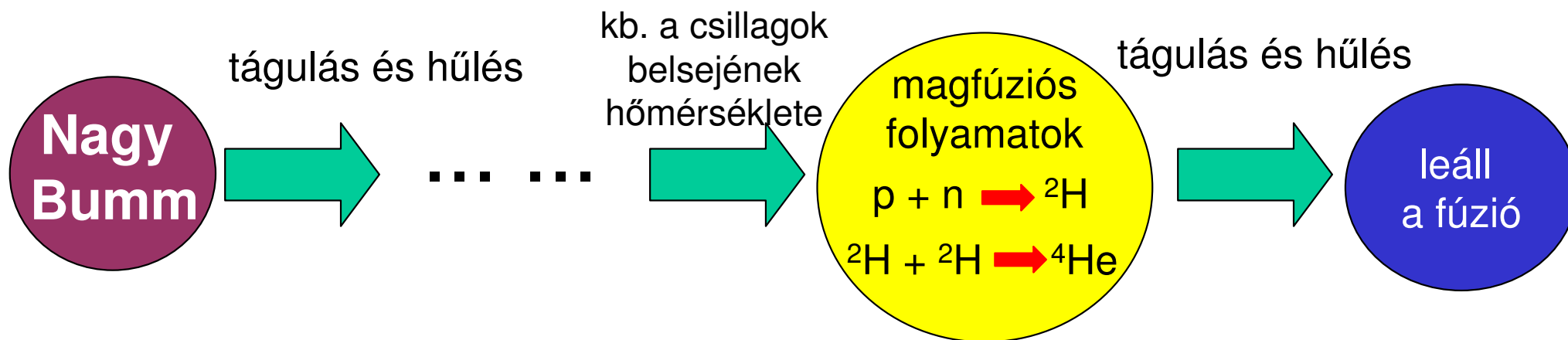

verseny a hűlés és a fúzió között: csak a könnyű atommagokig jut el a folyamat:

kb. 75 % H + 25 % He

a struktúrák születése: **feltámadás a hőhalálból**

egyik fejezet: az atommagok születése (az első három perc...)

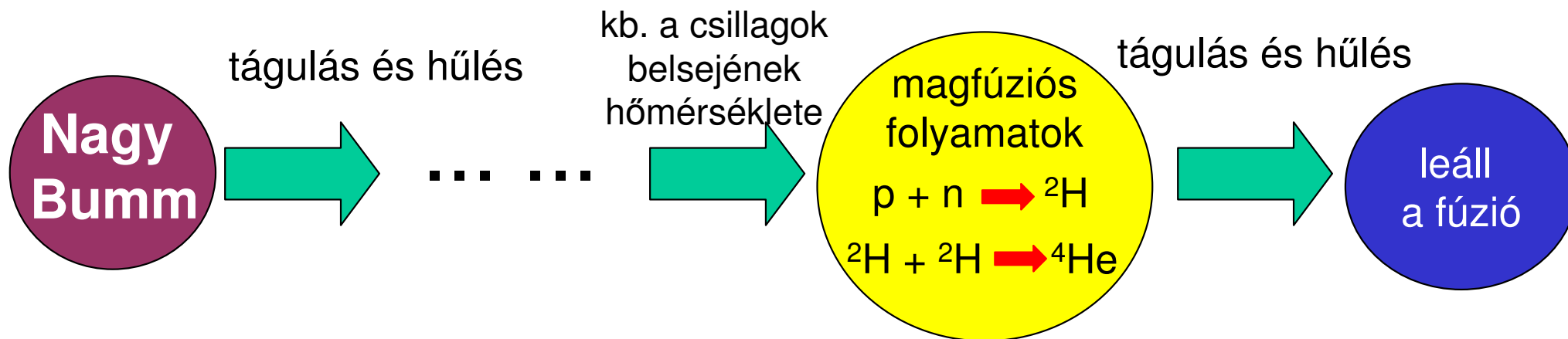
verseny a hűlés és a fúzió között: csak a könnyű atommagokig jut el a folyamat:

kb. 75 % H + 25 % He

ez a csillagok alapanyaga

a struktúrák születése: **feltámadás a hőhalálból**

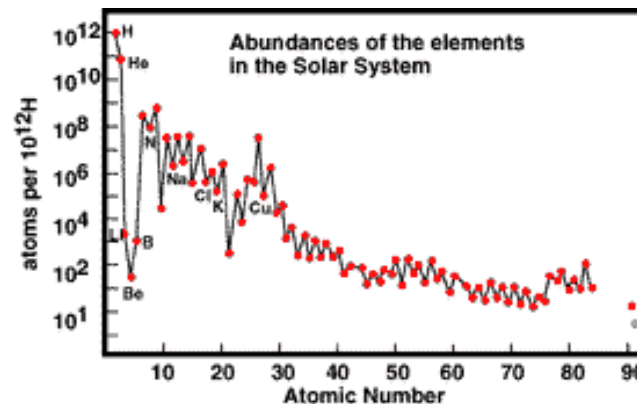
egyik fejezet: az atommagok születése (az első három perc...)

verseny a hűlés és a fúzió között: csak a könnyű atommagokig jut el a folyamat:

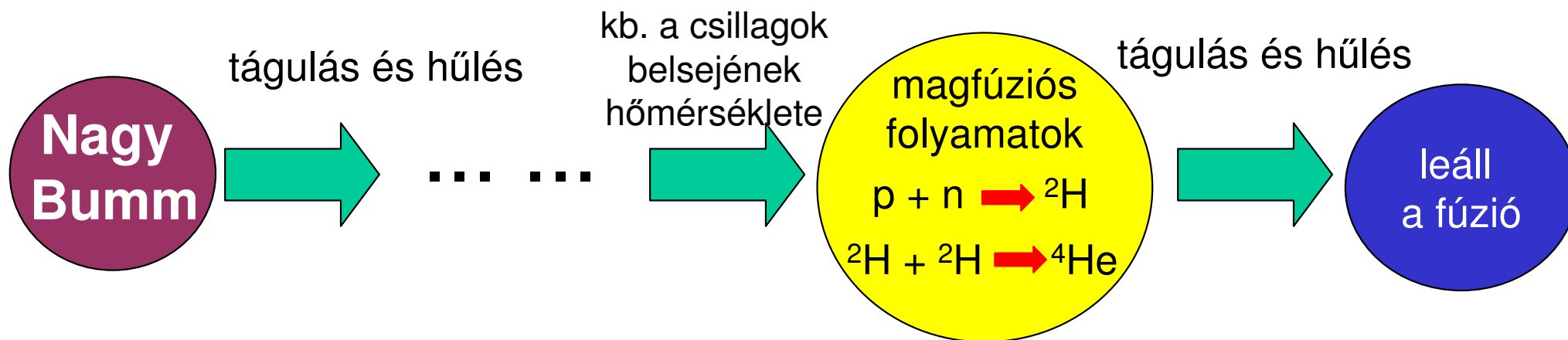
kb. 75 % H + 25 % He

ez a csillagok alapanyaga

a struktúrák születése: **feltámadás a hőhalálból**

egyik fejezet: az atommagok születése (az első három perc...)

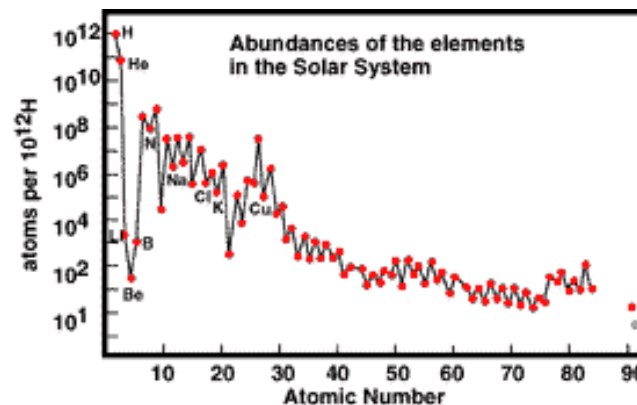

verseny a hűlés és a fúzió között: csak a könnyű atommagokig jut el a folyamat:

kb. 75 % H + 25 % He

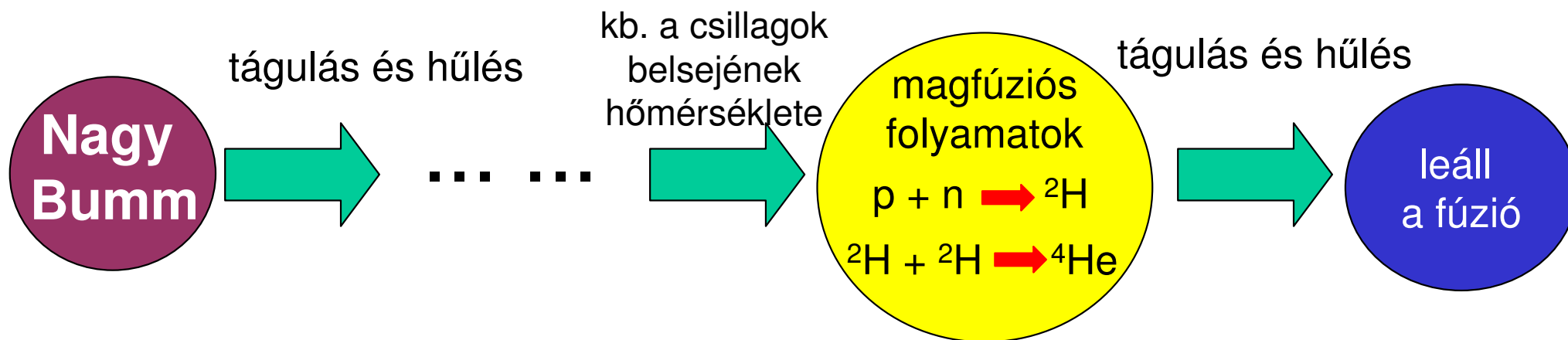
ez a csillagok alapanyaga

a későbbi generációs csillagokban (pl a Nap) van kb. 1 % nehezebb atommag („fém”) is – ezeket a szupernovák termelték

a struktúrák születése: **feltámadás a hőhalálból**

egyik fejezet: az atommagok születése (az első három perc...)

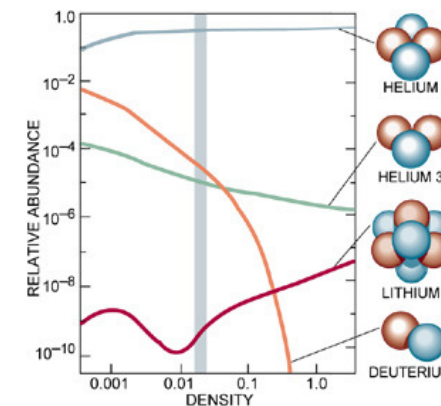
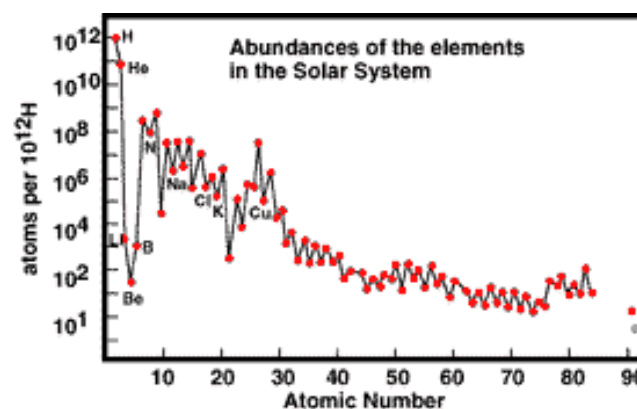

verseny a hűlés és a fúzió között: csak a könnyű atommagokig jut el a folyamat:

kb. 75 % H + 25 % He

ez a csillagok alapanyaga

a későbbi generációs csillagokban (pl a Nap) van kb. 1 % nehezebb atommag („fém”) is – ezeket a szupernovák termelték

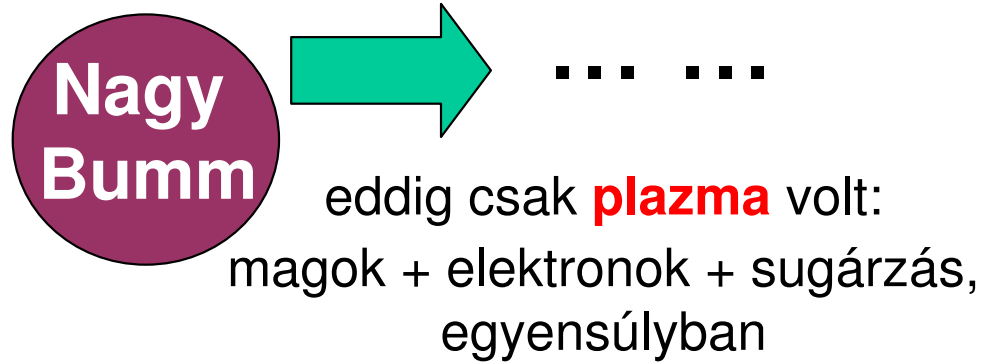
egy későbbi fejezet: az atomok születése (300-500 000 év)

egy későbbi fejezet: az atomok születése (300-500 000 év)

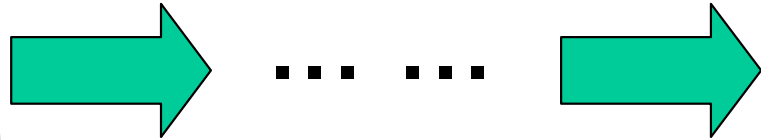

egy későbbi fejezet: az atomok születése (300-500 000 év)

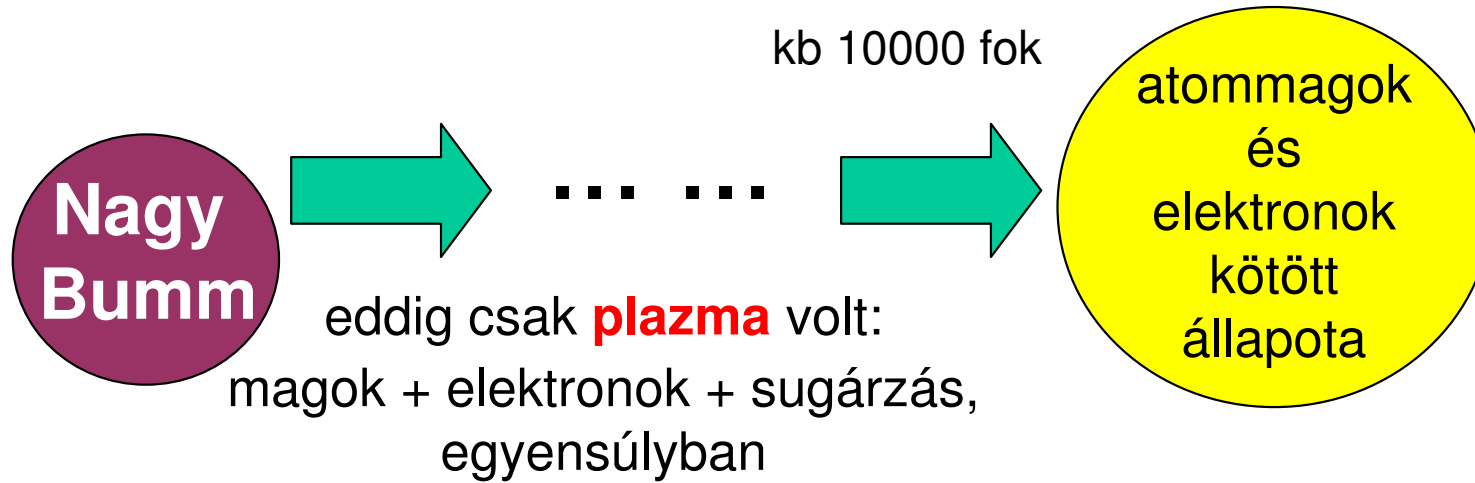
egy későbbi fejezet: az atomok születése (300-500 000 év)

kb 10000 fok

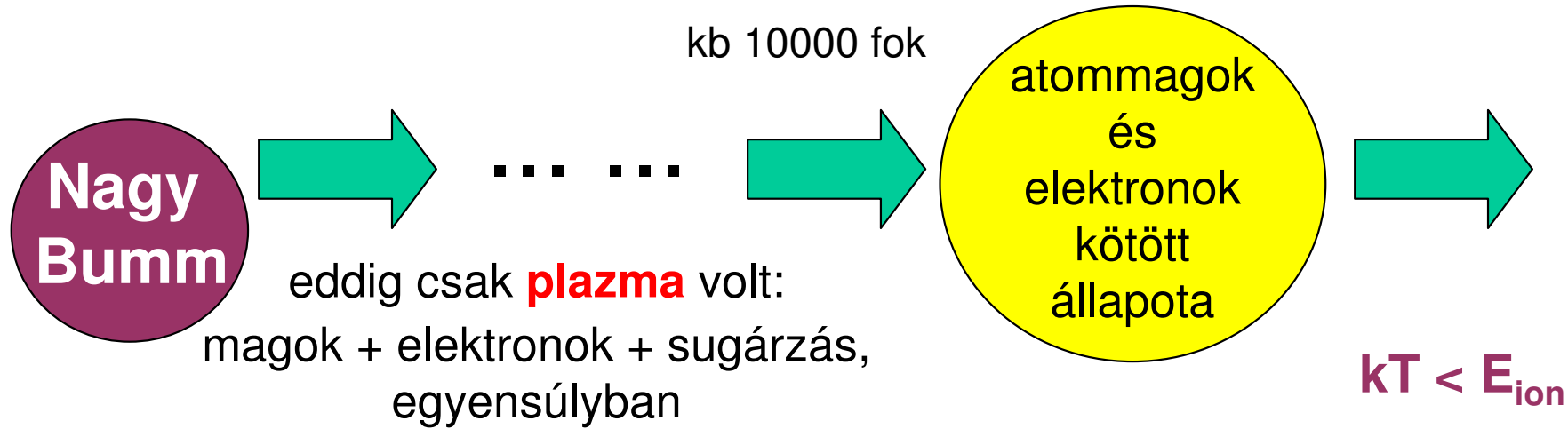

eddig csak **plazma** volt:
magok + elektronok + sugárzás,
egyensúlyban

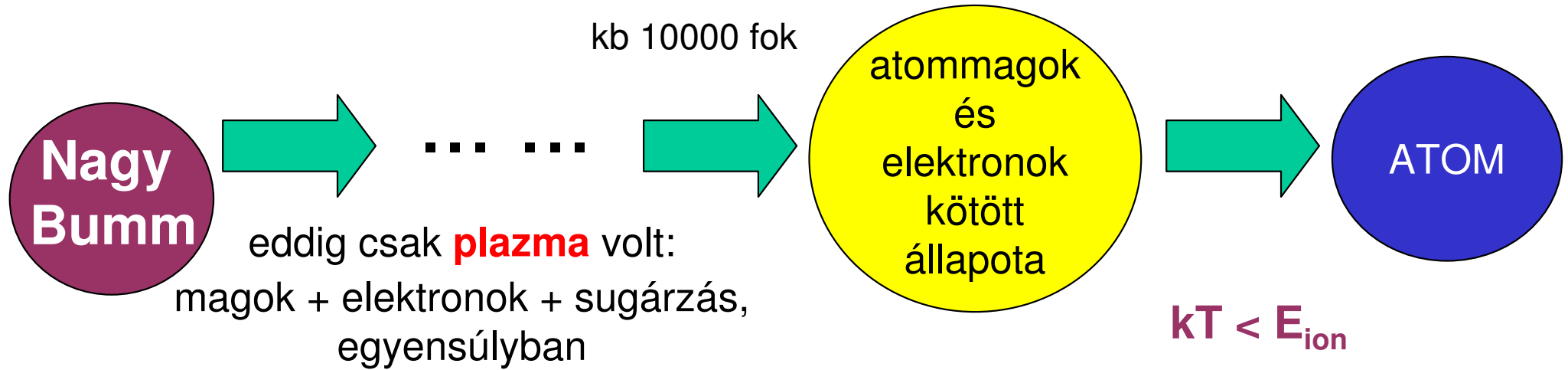
egy későbbi fejezet: az atomok születése (300-500 000 év)

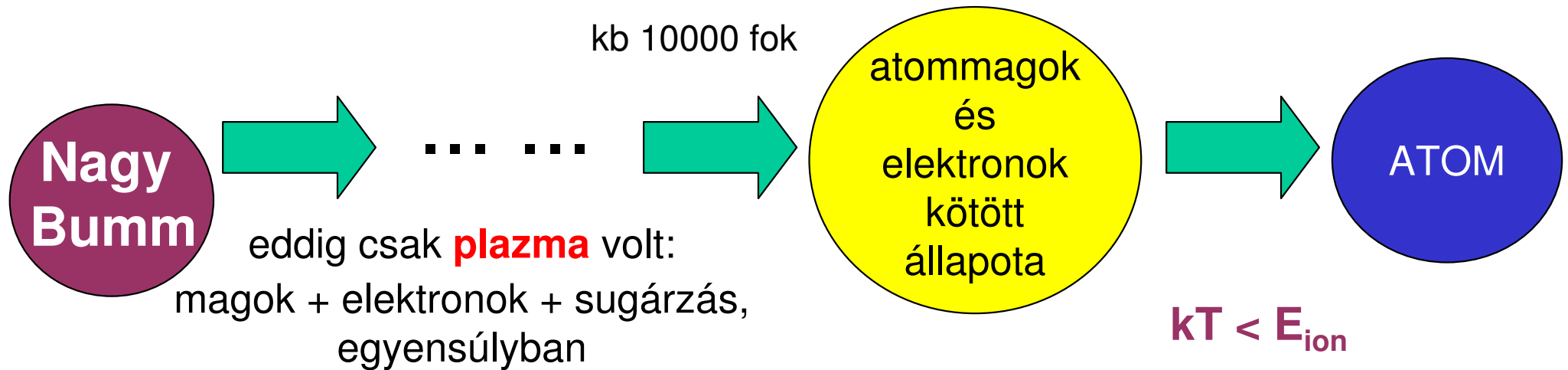
egy későbbi fejezet: az atomok születése (300-500 000 év)

egy későbbi fejezet: az atomok születése (300-500 000 év)

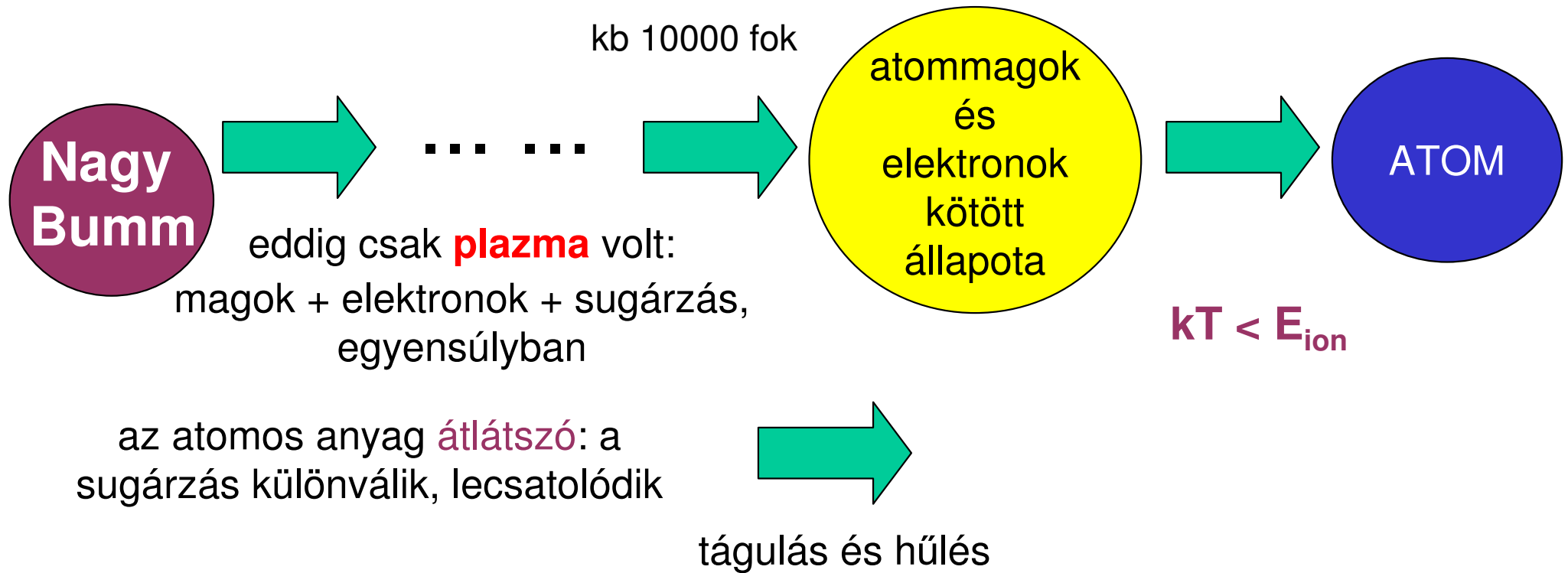
egy későbbi fejezet: az atomok születése (300-500 000 év)

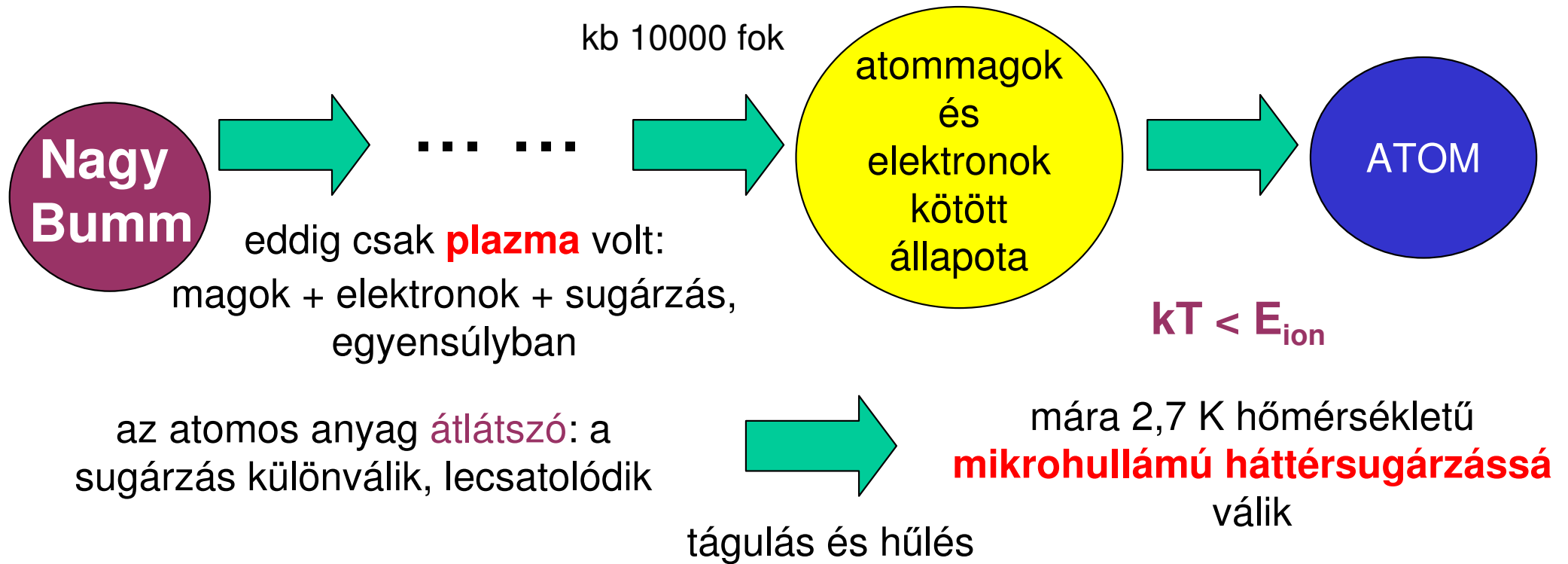
az atomos anyag **átlátszó**: a
sugárzás különválik, lecsatolódik

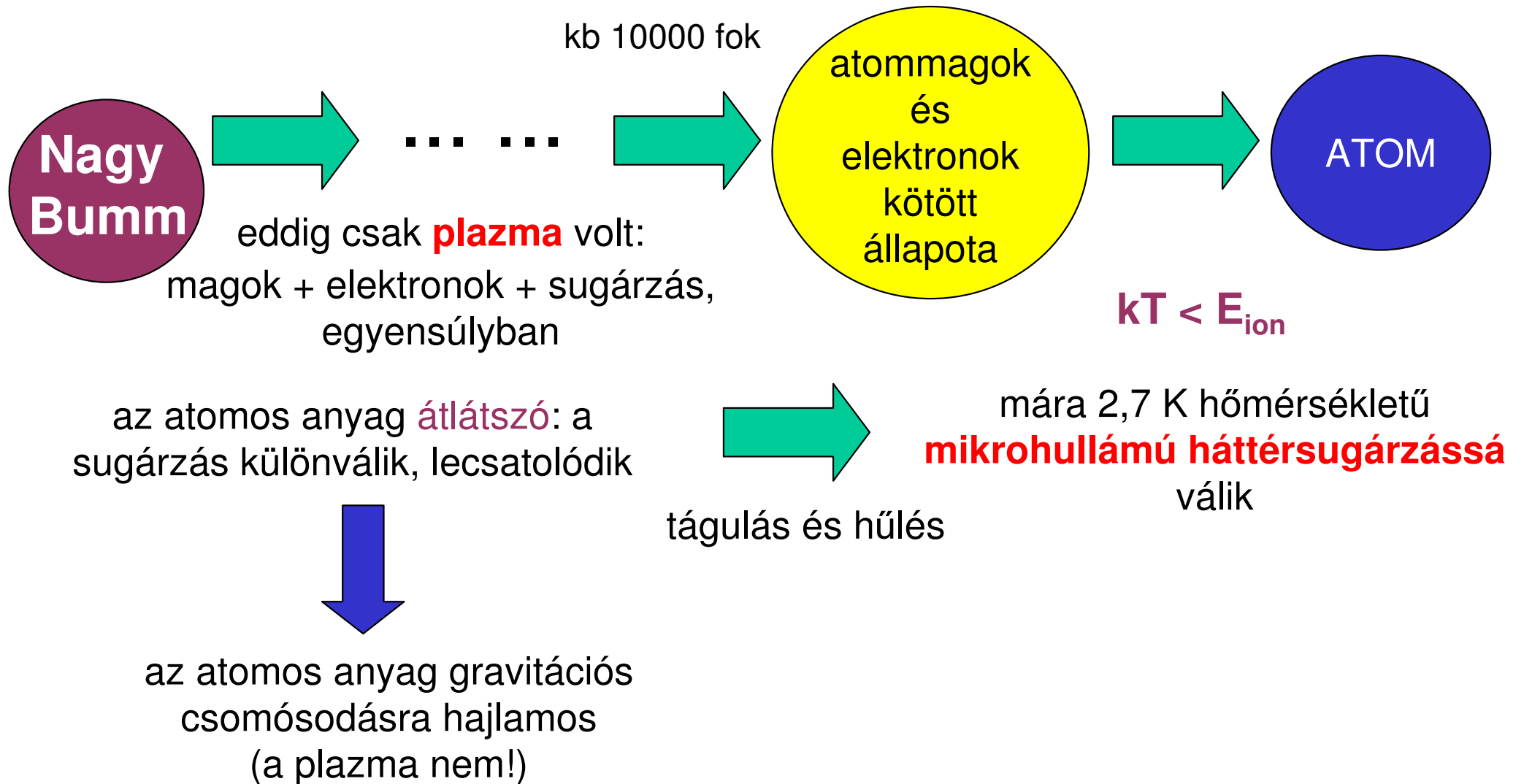
egy későbbi fejezet: az atomok születése (300-500 000 év)

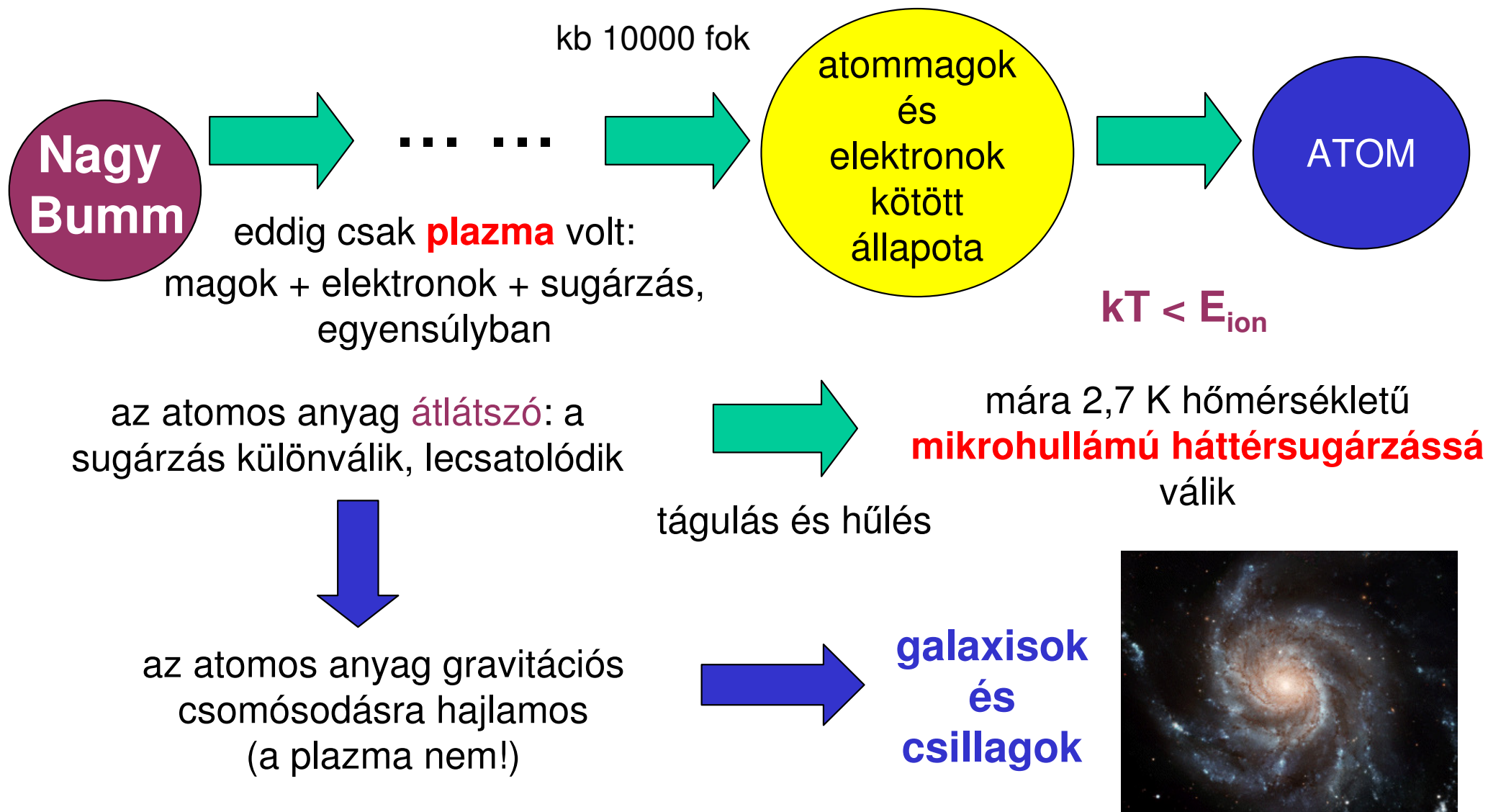
egy későbbi fejezet: az atomok születése (300-500 000 év)

egy későbbi fejezet: az atomok születése (300-500 000 év)

egy későbbi fejezet: az atomok születése (300-500 000 év)

Ennyi az **atomos anyag** története.

Ennyi az **atomos anyag** története.
Ennek jelentős része a csillagokban van,
ezért **világító anyagnak** is hívják.

Ennyi az **atomos anyag** története.
Ennek jelentős része a csillagokban van,
ezért **világító anyagnak** is hívják.

Van-e más is a világban?

Ennyi az **atomos anyag** története.
Ennek jelentős része a csillagokban van,
ezért **világító anyagnak** is hívják.

Van-e más is a világban?

Igen: a sötét anyag

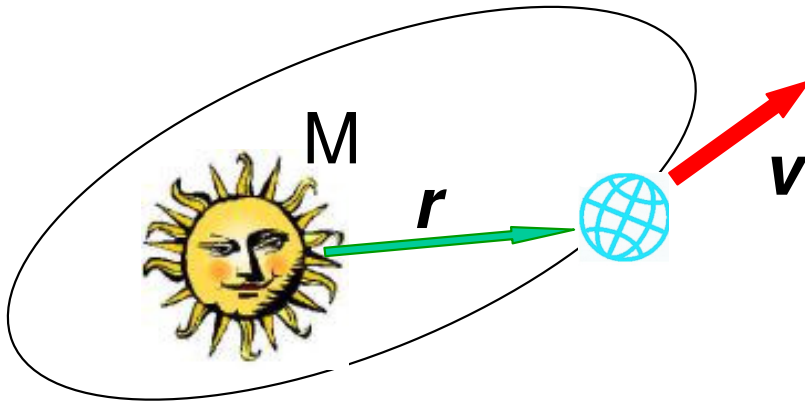

Ennyi az **atomos anyag** története.
Ennek jelentős része a csillagokban van,
ezért **világító anyagnak** is hívják.

Van-e más is a világban?

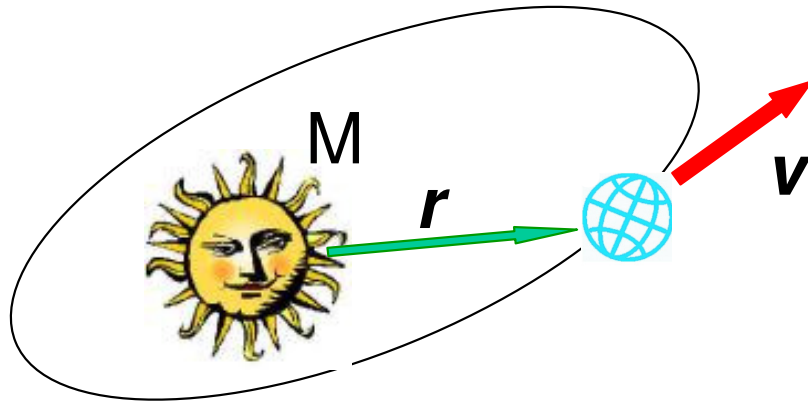
Igen: a sötét anyag

Ennyi az **atomos anyag** története.
Ennek jelentős része a csillagokban van,
ezért **világító anyagnak** is hívják.

Van-e más is a világban?

Igen: a sötét anyag

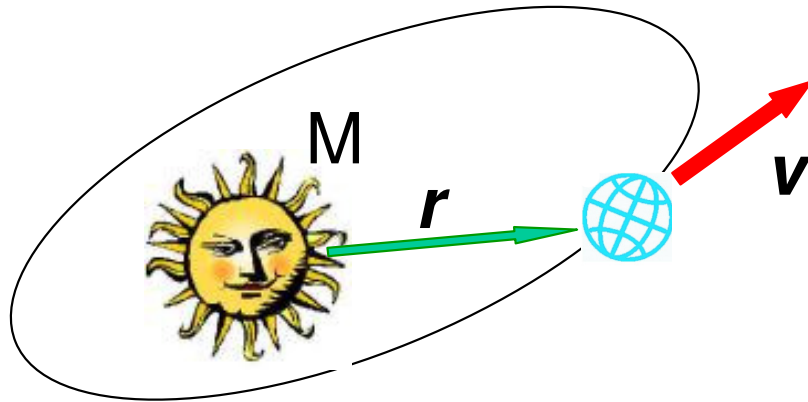

Kepler III. törvénye:

Ennyi az **atomos anyag** története.
Ennek jelentős része a csillagokban van,
ezért **világító anyagnak** is hívják.

Van-e más is a világban?

Igen: a sötét anyag

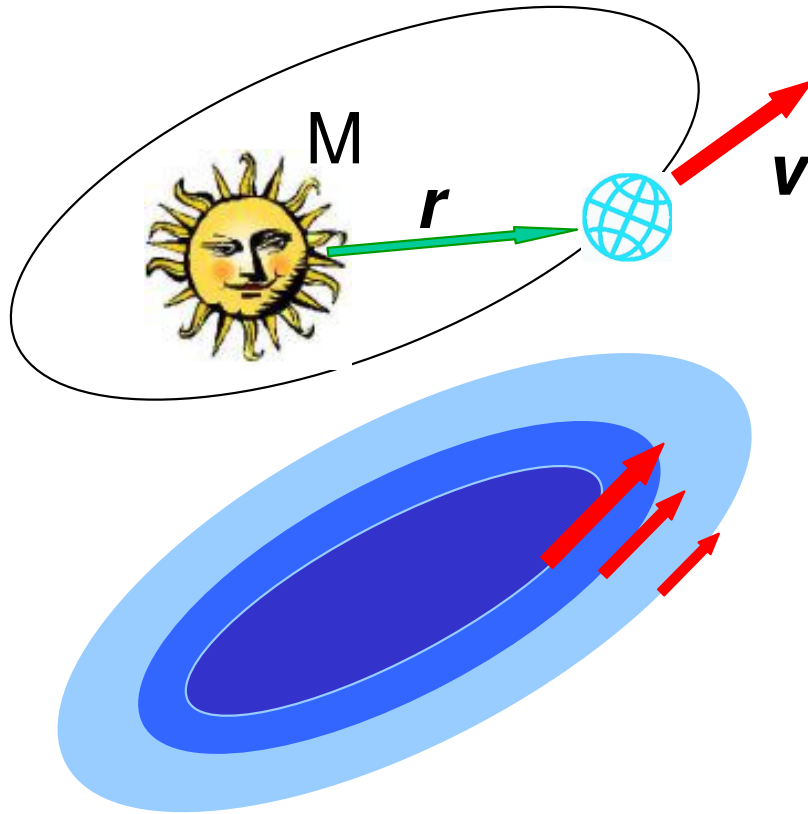

Kepler III. törvénye: $v(r, M)$

Ennyi az **atomos anyag** története.
Ennek jelentős része a csillagokban van,
ezért **világító anyagnak** is hívják.

Van-e más is a világban?

Igen: a sötét anyag

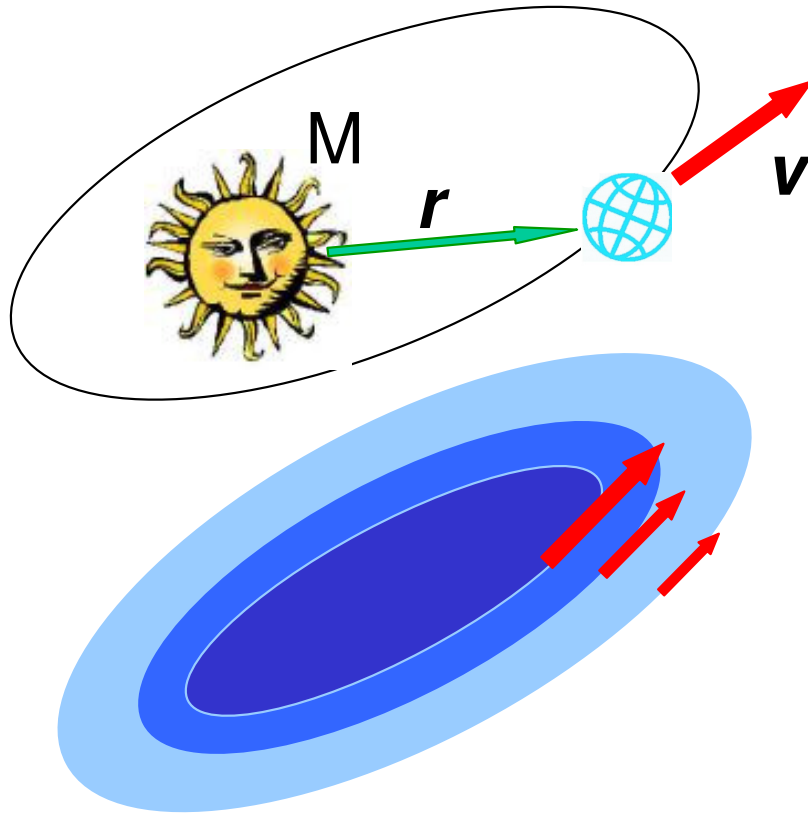

Kepler III. törvénye: $v(r, M)$

Ennyi az **atomos anyag** története.
Ennek jelentős része a csillagokban van,
ezért **világító anyagnak** is hívják.

Van-e más is a világban?

Igen: a sötét anyag

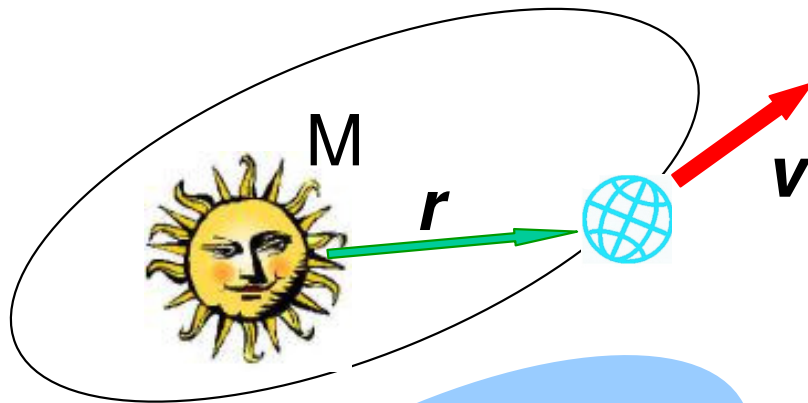
Kepler III. törvénye: $v(r, M)$

galaxis: folytonos
 $M(r)$ tömegeloszlás

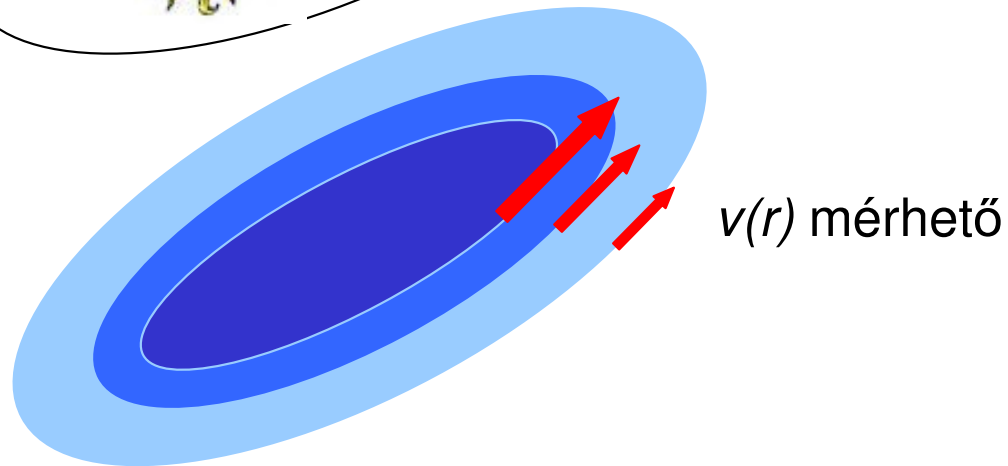
Ennyi az **atomos anyag** története.
Ennek jelentős része a csillagokban van,
ezért **világító anyagnak** is hívják.

Van-e más is a világban?

Igen: a sötét anyag

Kepler III. törvénye: $v(r, M)$

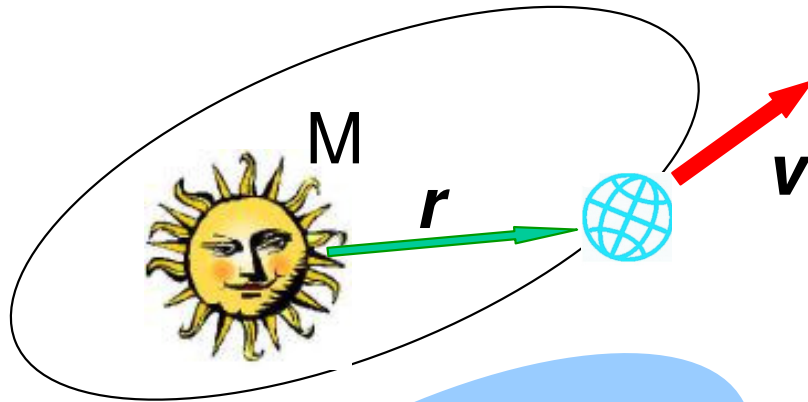

galaxis: folytonos
 $M(r)$ tömegeloszlás

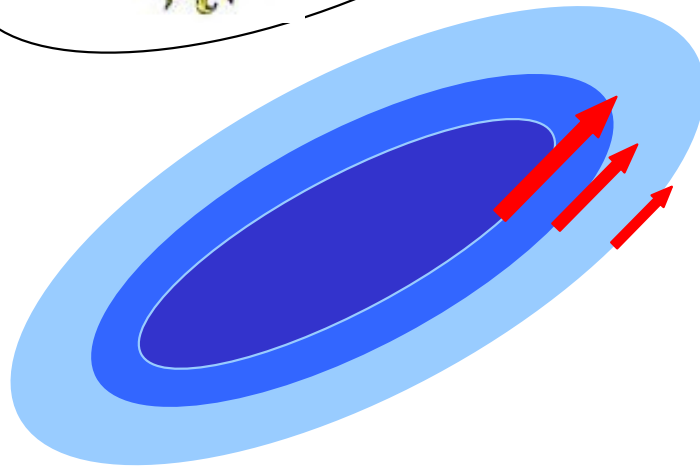
Ennyi az **atomos anyag** története.
Ennek jelentős része a csillagokban van,
ezért **világító anyagnak** is hívják.

Van-e más is a világban?

Igen: a sötét anyag

Kepler III. törvénye: $v(r, M)$

$v(r)$ mérhető

galaxis: folytonos
 $M(r)$ tömegeloszlás

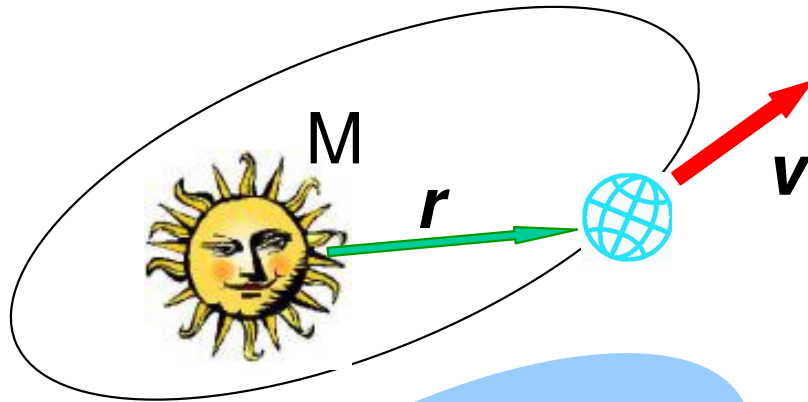
$M(r)$ számítható

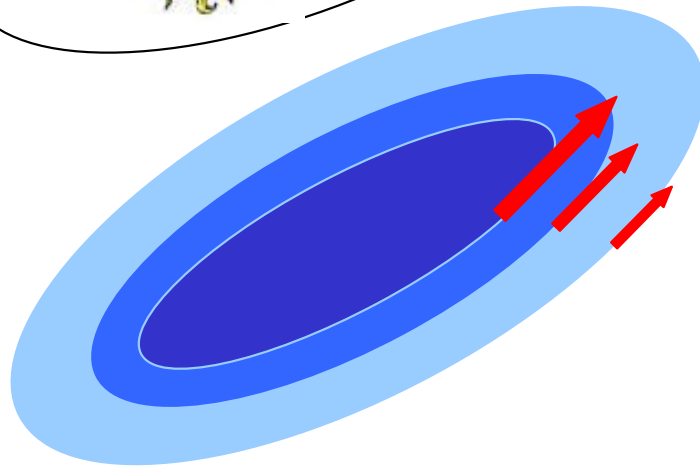
Ennyi az **atomos anyag** története.
Ennek jelentős része a csillagokban van,
ezért **világító anyagnak** is hívják.

Van-e más is a világban?

Igen: a sötét anyag

Kepler III. törvénye: $v(r, M)$

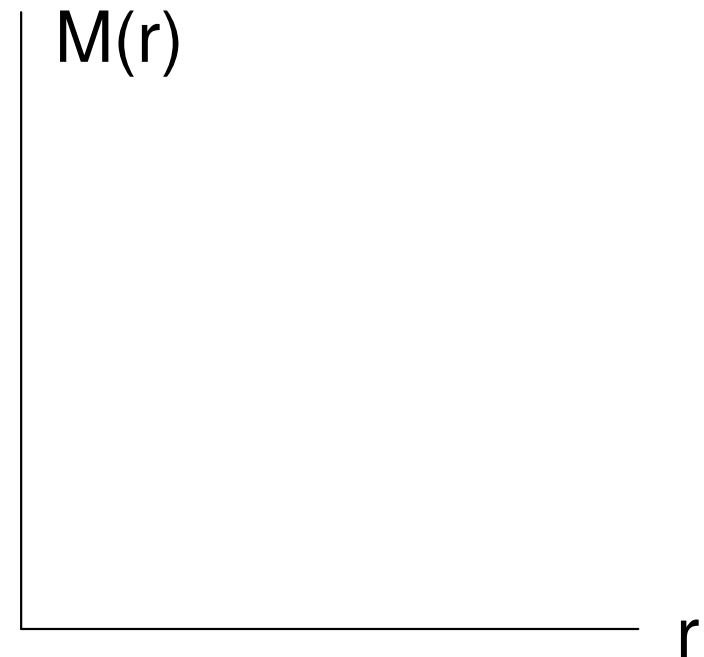

$v(r)$ mérhető

$M(r)$ számítható

galaxis: folytonos
 $M(r)$ tömegeloszlás

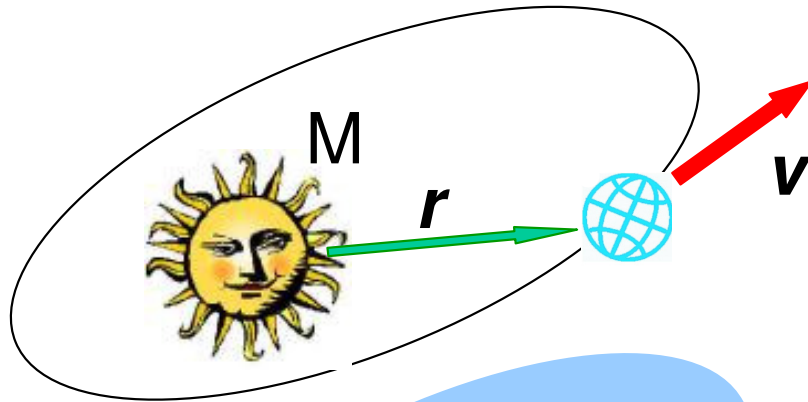

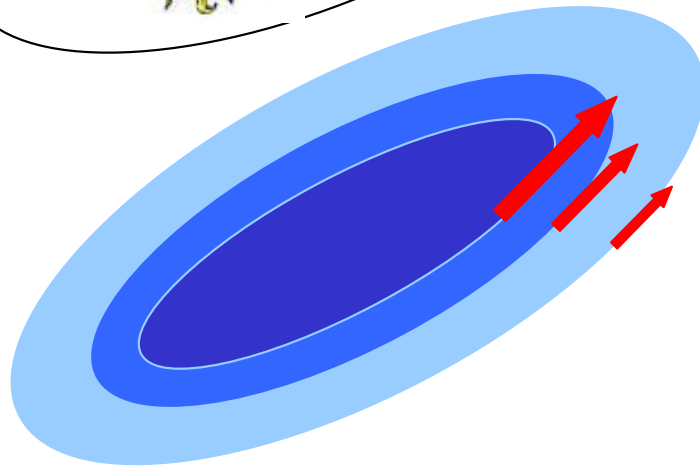
Ennyi az **atomos anyag** története.
Ennek jelentős része a csillagokban van,
ezért **világító anyagnak** is hívják.

Van-e más is a világban?

Igen: a sötét anyag

Kepler III. törvénye: $v(r, M)$

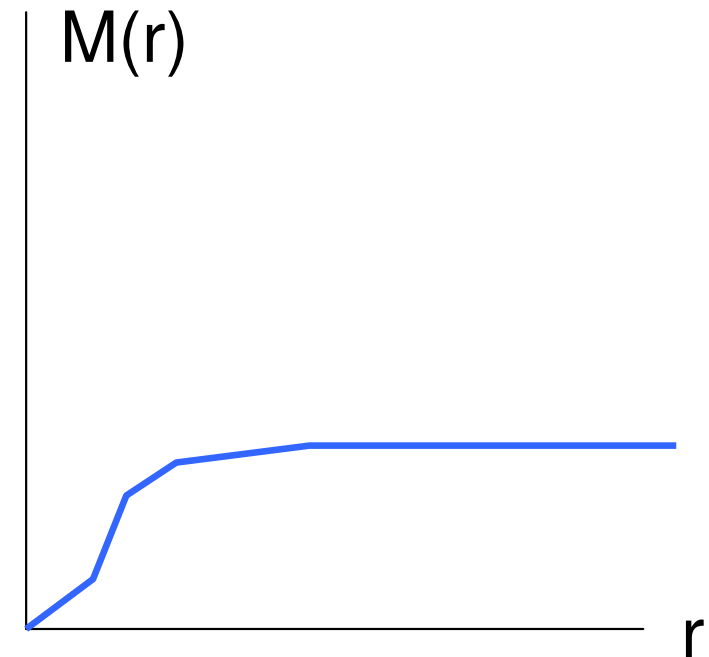

$v(r)$ mérhető

$M(r)$ számítható

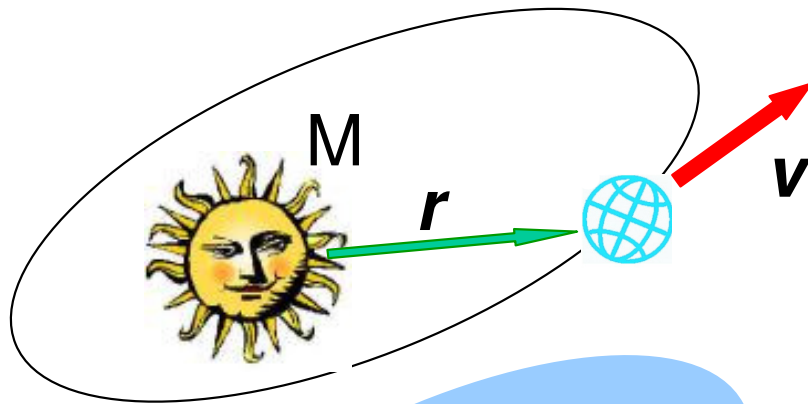
galaxis: folytonos
 $M(r)$ tömegeloszlás

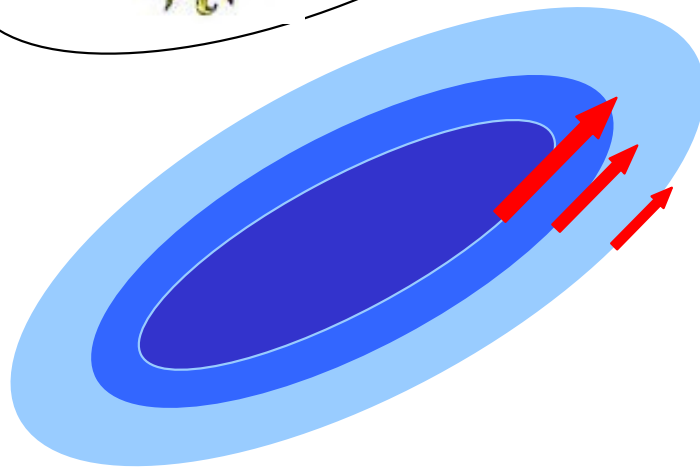
Ennyi az **atomos anyag** története.
Ennek jelentős része a csillagokban van,
ezért **világító anyagnak** is hívják.

Van-e más is a világban?

Igen: a sötét anyag

Kepler III. törvénye: $v(r, M)$

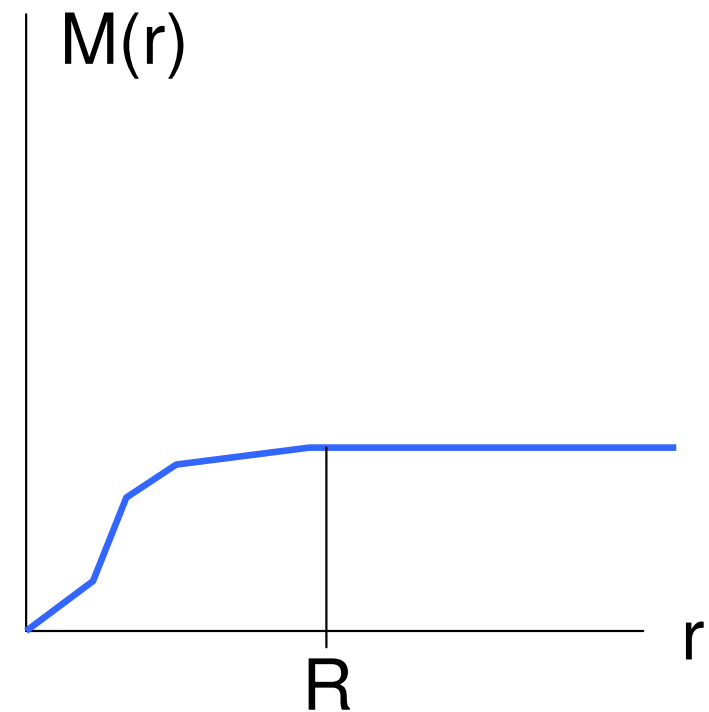

$v(r)$ mérhető

$M(r)$ számítható

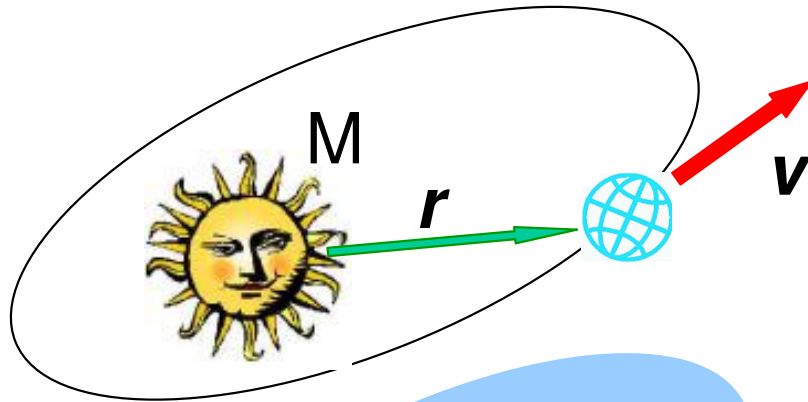
galaxis: folytonos
 $M(r)$ tömegeloszlás

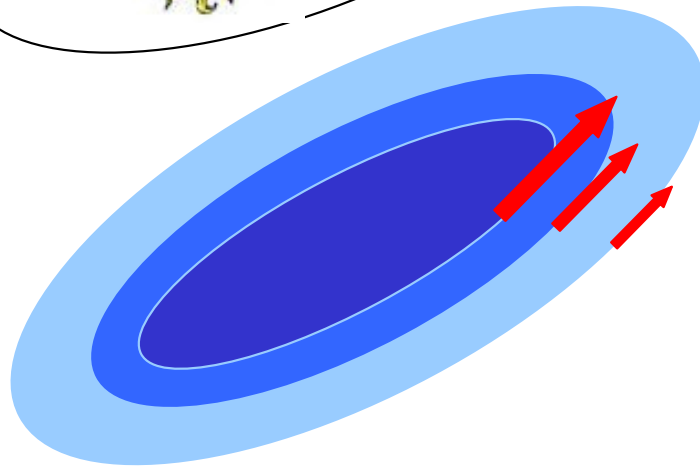
Ennyi az **atomos anyag** története.
Ennek jelentős része a csillagokban van,
ezért **világító anyagnak** is hívják.

Van-e más is a világban?

Igen: a sötét anyag

Kepler III. törvénye: $v(r, M)$

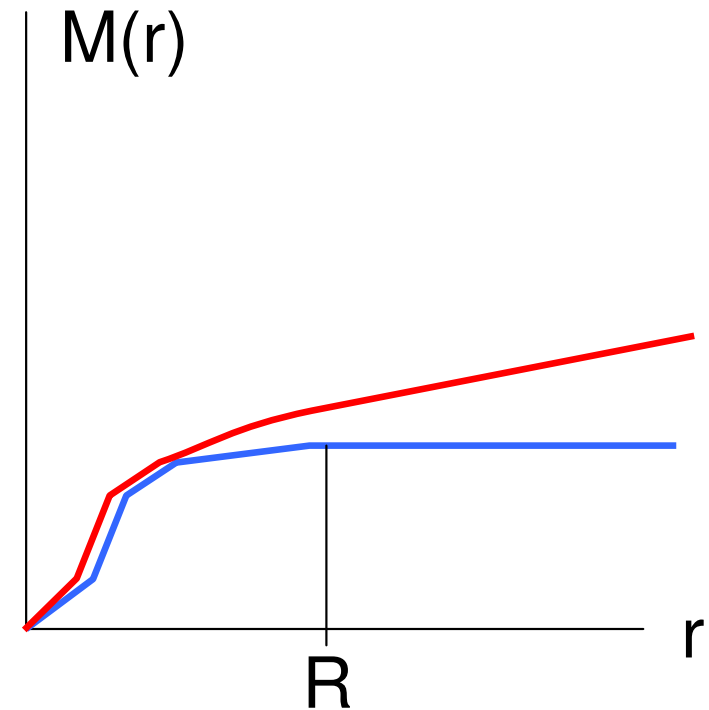

$v(r)$ mérhető

$M(r)$ számítható

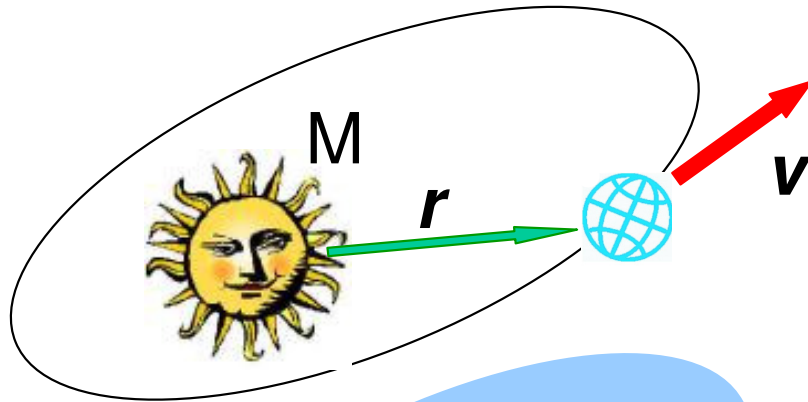
galaxis: folytonos
 $M(r)$ tömegeloszlás

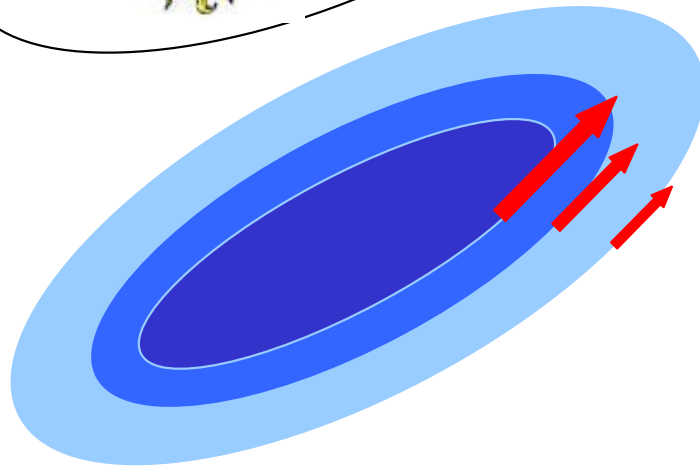
Ennyi az **atomos anyag** története.
 Ennek jelentős része a csillagokban van,
 ezért **világító anyagnak** is hívják.

Van-e más is a világban?

Igen: a sötét anyag

Kepler III. törvénye: $v(r, M)$

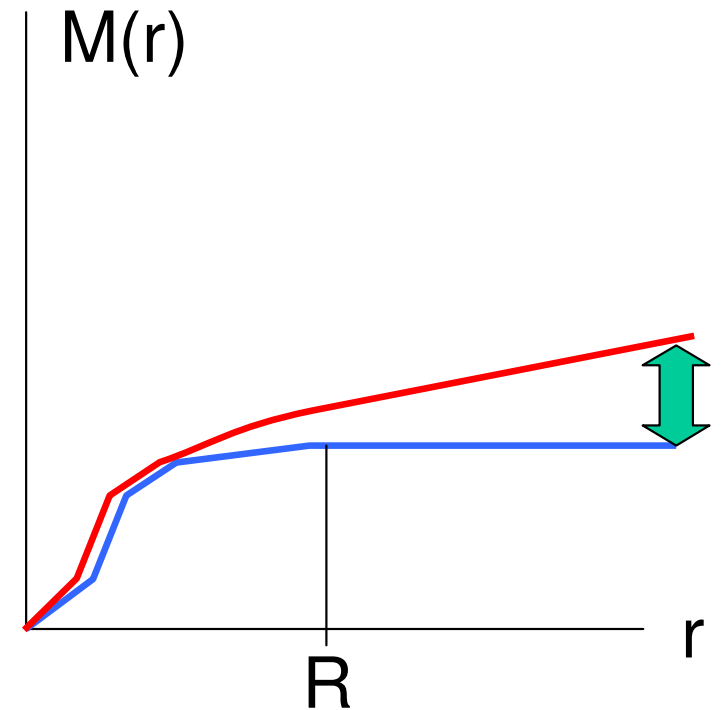

$v(r)$ mérhető

$M(r)$ számítható

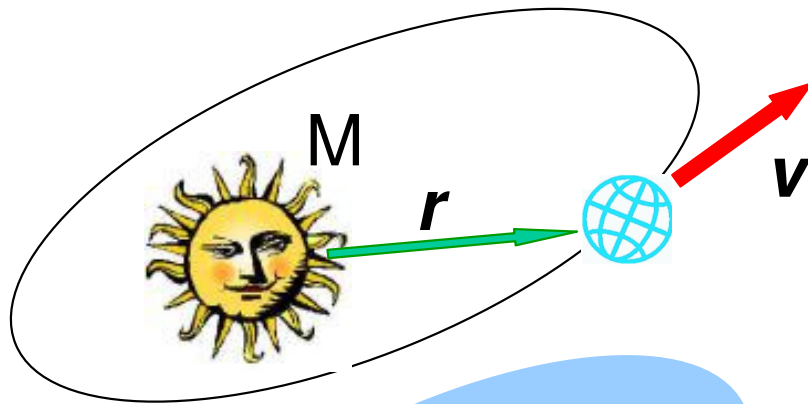
galaxis: folytonos
 $M(r)$ tömegeloszlás

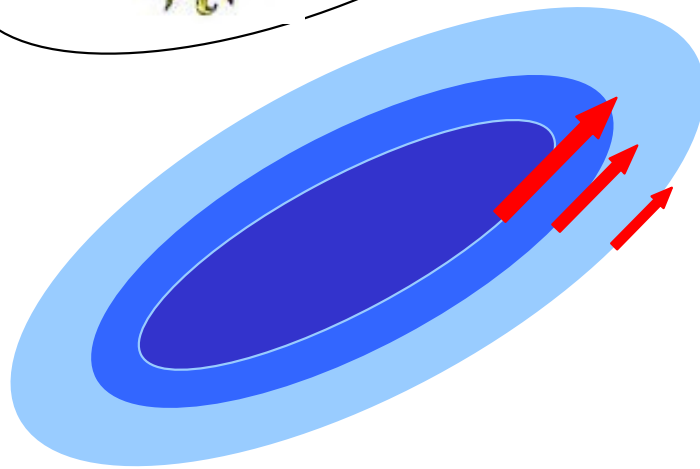
Ennyi az **atomos anyag** története.
Ennek jelentős része a csillagokban van,
ezért **világító anyagnak** is hívják.

Van-e más is a világban?

Igen: a sötét anyag

Kepler III. törvénye: $v(r, M)$

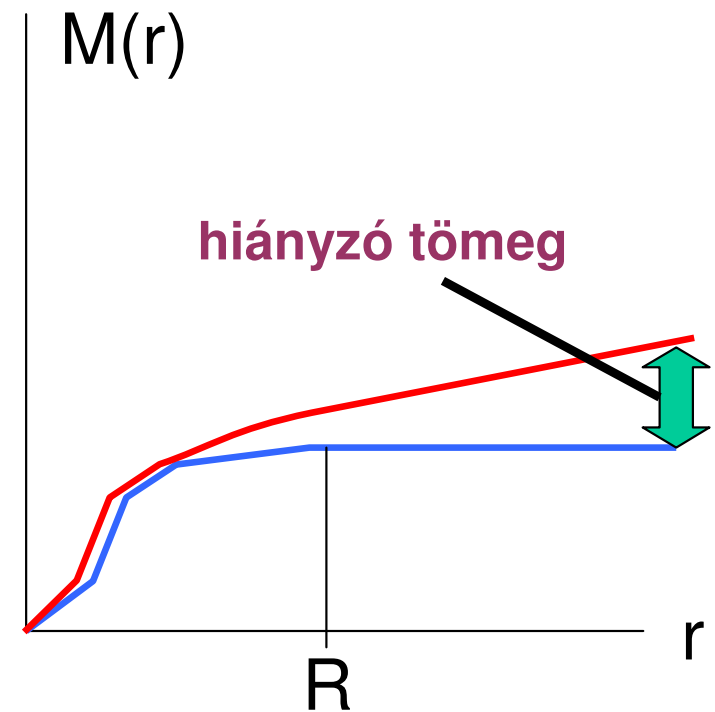

$v(r)$ mérhető

$M(r)$ számítható

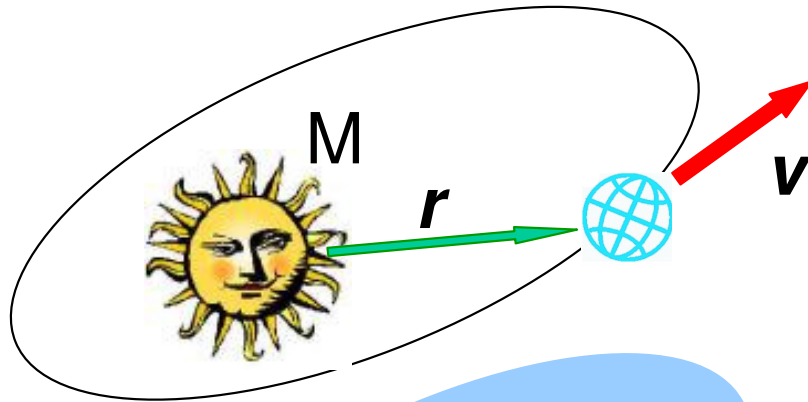
galaxis: folytonos
 $M(r)$ tömegeloszlás

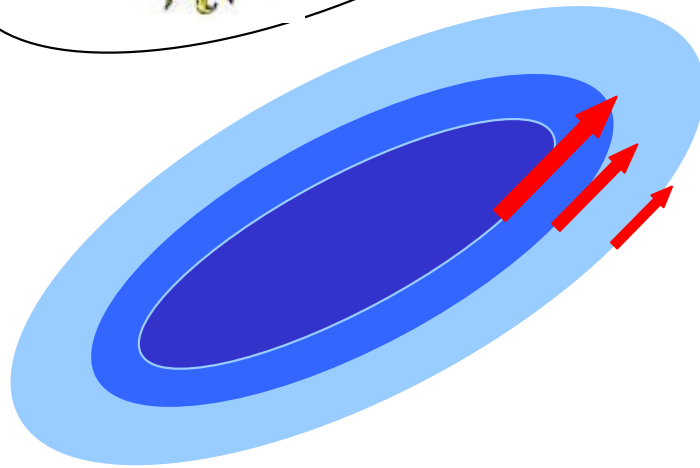
Ennyi az **atomos anyag** története.
 Ennek jelentős része a csillagokban van,
 ezért **világító anyagnak** is hívják.

Van-e más is a világban?

Igen: a sötét anyag

Kepler III. törvénye: $v(r, M)$

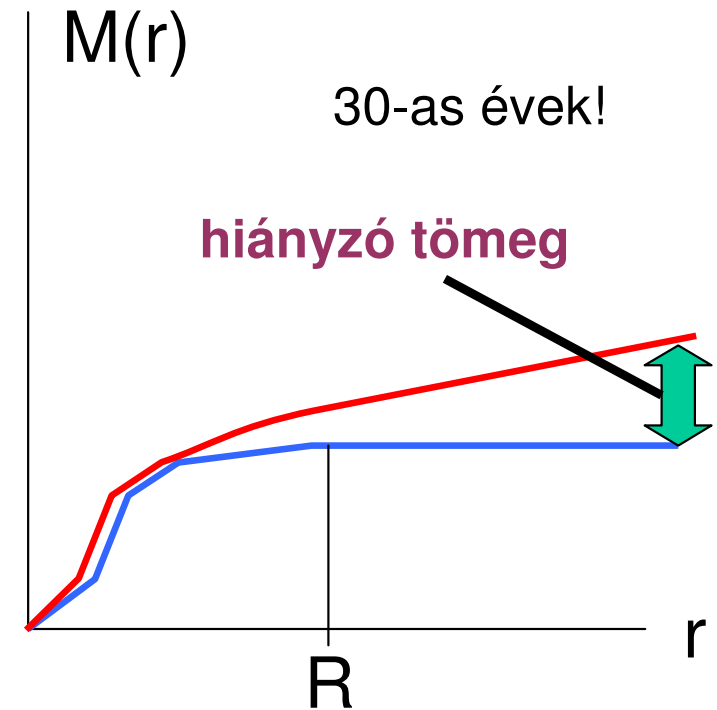

$v(r)$ mérhető

$M(r)$ számítható

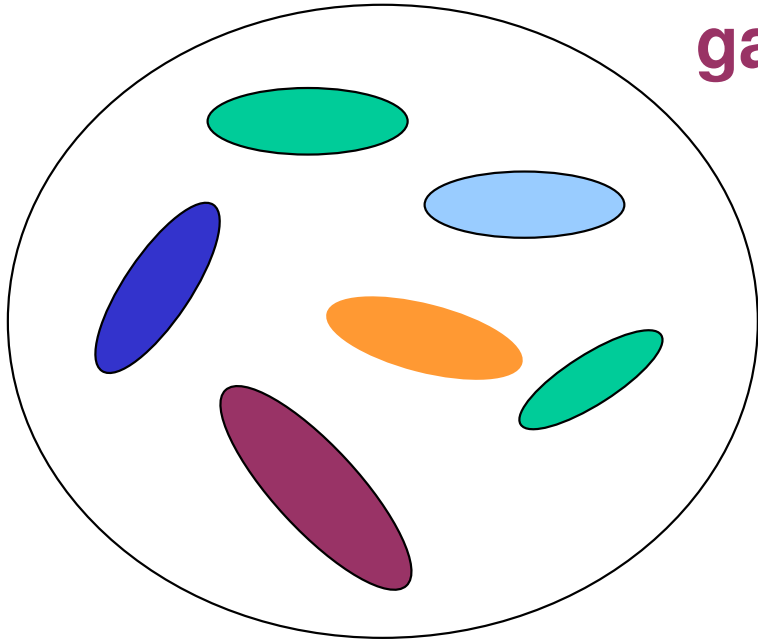
galaxis: folytonos
 $M(r)$ tömegeloszlás

galaxishalmaz

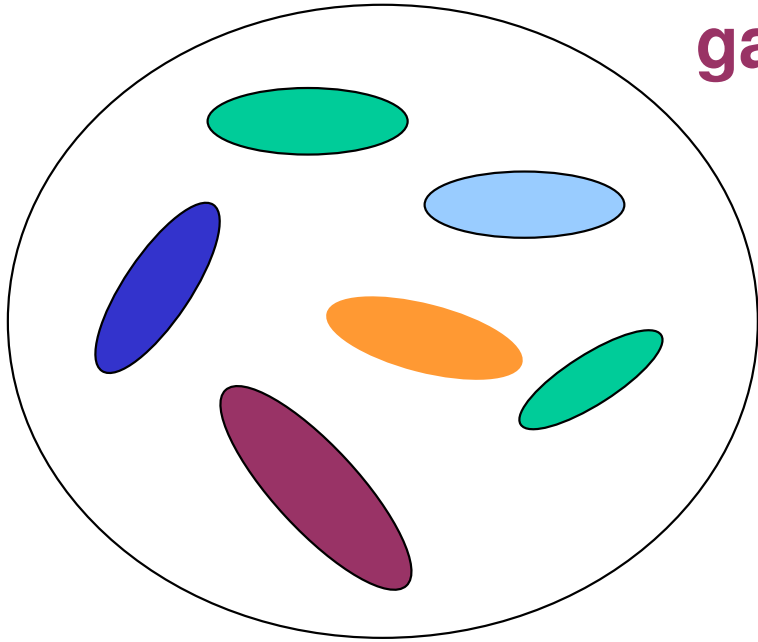
galaxishalmaz

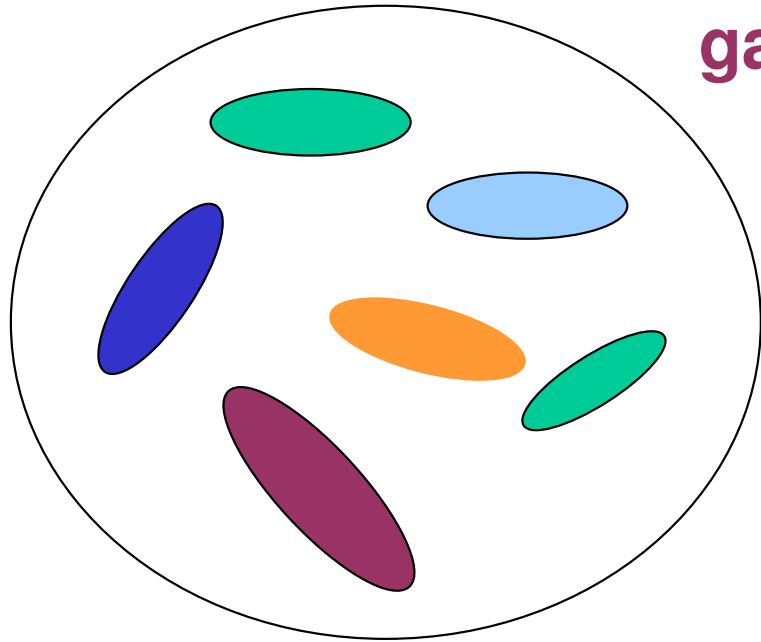

galaxishalmaz

mi tartja össze?

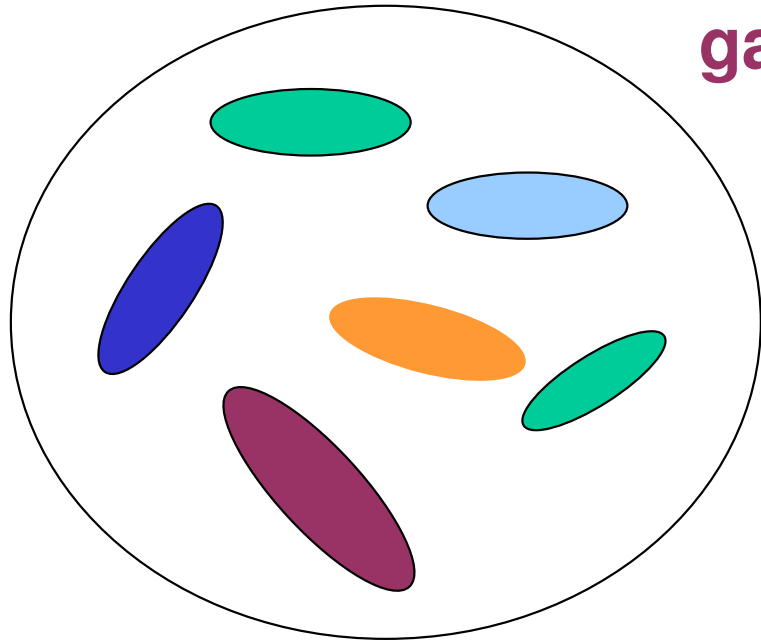
galaxishalmaz

mi tartja össze?

a kölcsönös tömegvonzás

galaxishalmaz

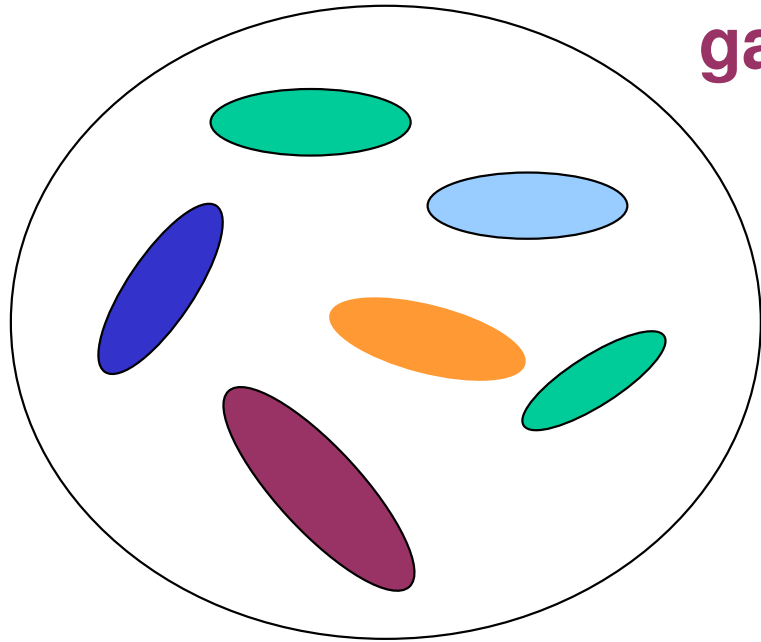

mi tartja össze?

a kölcsönös tömegvonzás

$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}}$$

galaxishalmaz

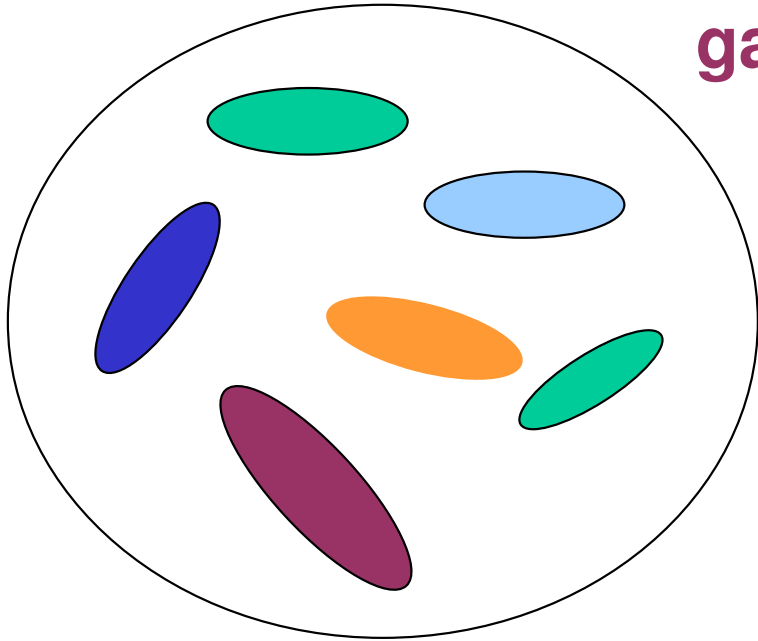

mi tartja össze?

a kölcsönös tömegvonzás

$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}} \\ > 0$$

galaxishalmaz

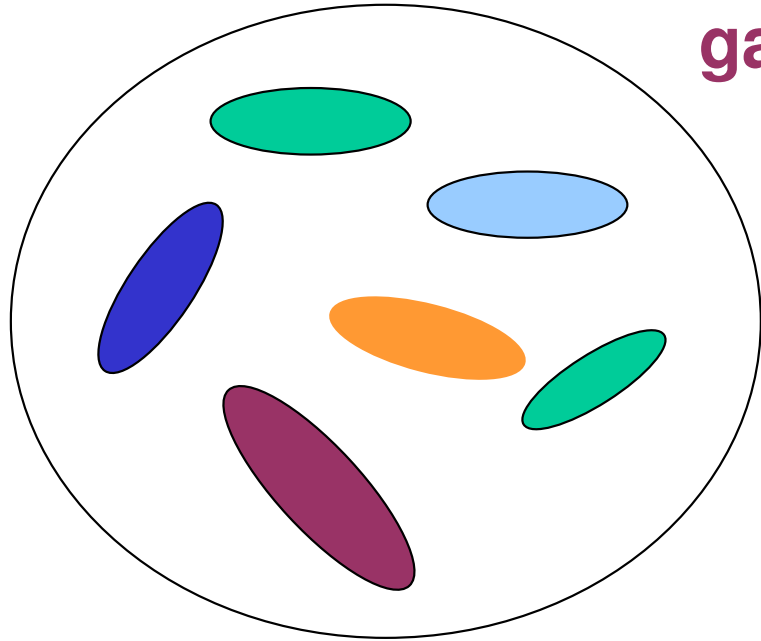
mi tartja össze?

a kölcsönös tömegvonzás

$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}}$$

> 0   < 0

galaxishalmaz

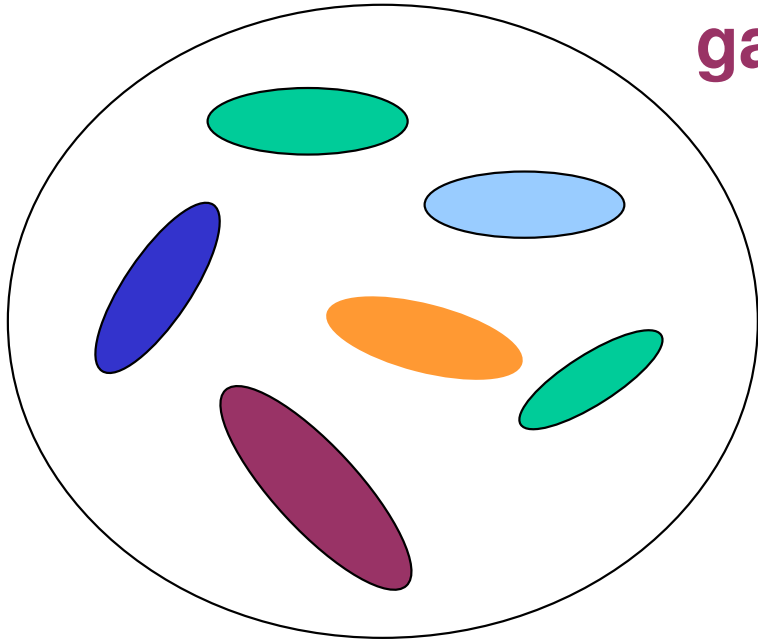
mi tartja össze?

a kölcsönös tömegvonzás

$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}} \quad \left| \quad > 0 \quad \text{szétszalad} \right.$$

> 0 < 0

galaxishalmaz

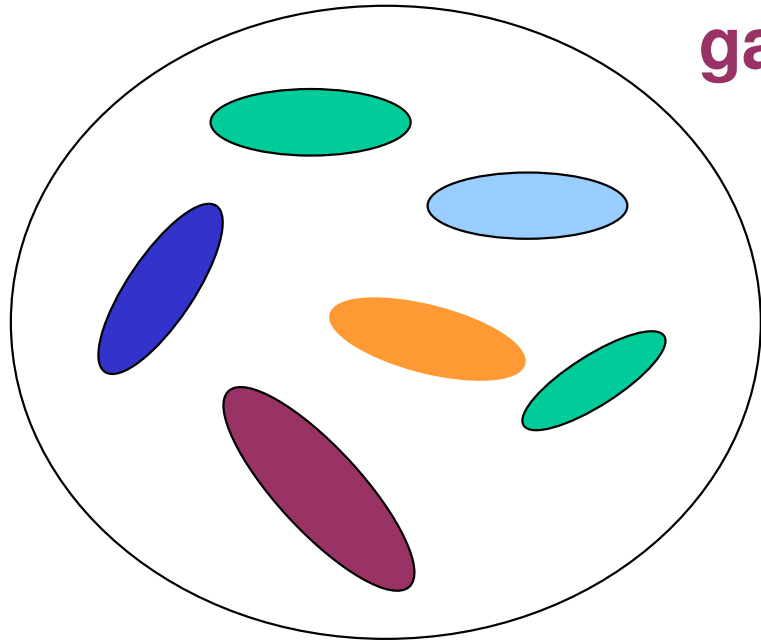
mi tartja össze?

a kölcsönös tömegvonzás

$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}} \quad \left| \begin{array}{l} > 0 \\ < 0 \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{szétszalad} \\ \text{együtt marad} \end{array}$$

> 0 < 0 < 0

galaxishalmaz

mi tartja össze?

a kölcsönös tömegvonzás

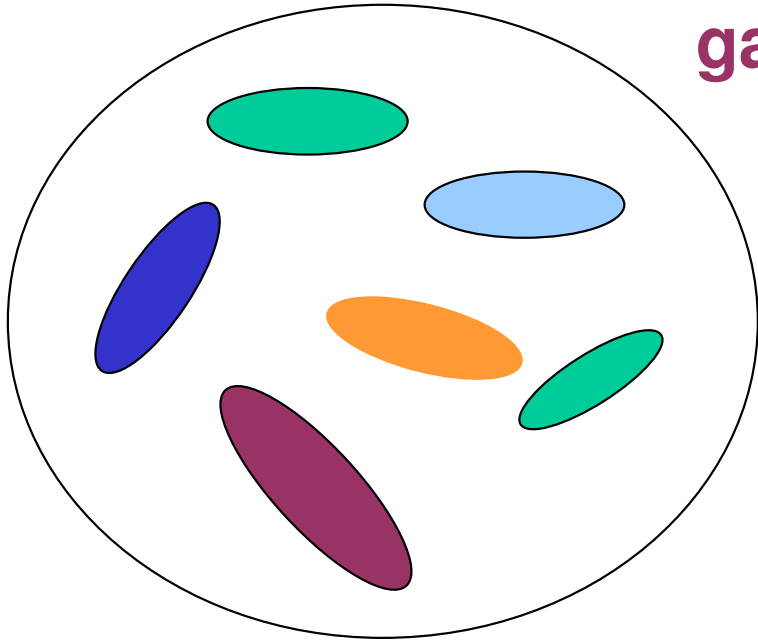
$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}} \quad \left| \begin{array}{l} > 0 \\ < 0 \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{szétszalad} \\ \text{együtt marad} \end{array}$$

> 0 < 0 < 0

A látható anyag kevés!

galaxishalmaz

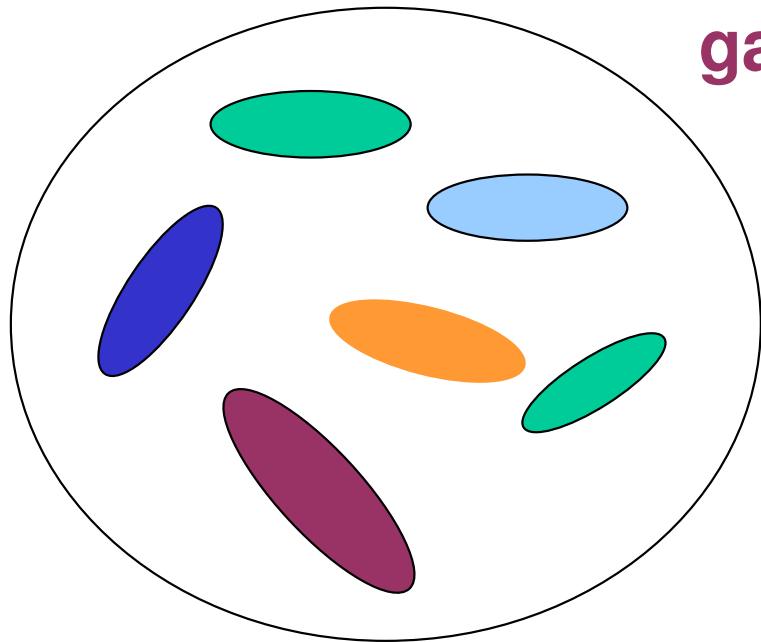
mi tartja össze?

a kölcsönös tömegvonzás

$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}} \quad \left| \begin{array}{l} > 0 \\ < 0 \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{szétszalad} \\ \text{együtt marad} \end{array}$$

> 0 < 0 < 0

A látható anyag kevés! kb. a százszorosa hiányzik....

galaxishalmaz

mi tartja össze?

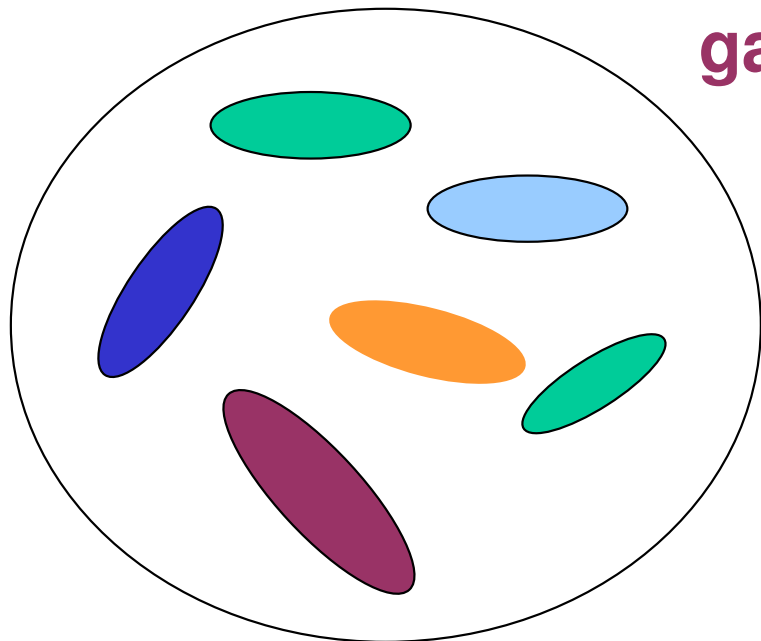
a kölcsönös tömegvonzás

$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}} \quad \left| \begin{array}{l} > 0 \\ < 0 \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{szétszalad} \\ \text{együtt marad} \end{array}$$

> 0 < 0 < 0

A látható anyag kevés! kb. a százszorosa hiányzik....

ő a sötét anyag

galaxishalmaz

mi tartja össze?

a kölcsönös tömegvonzás

$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}} \quad \left| \begin{array}{l} > 0 \\ < 0 \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{szétszalad} \\ \text{együtt marad} \end{array}$$

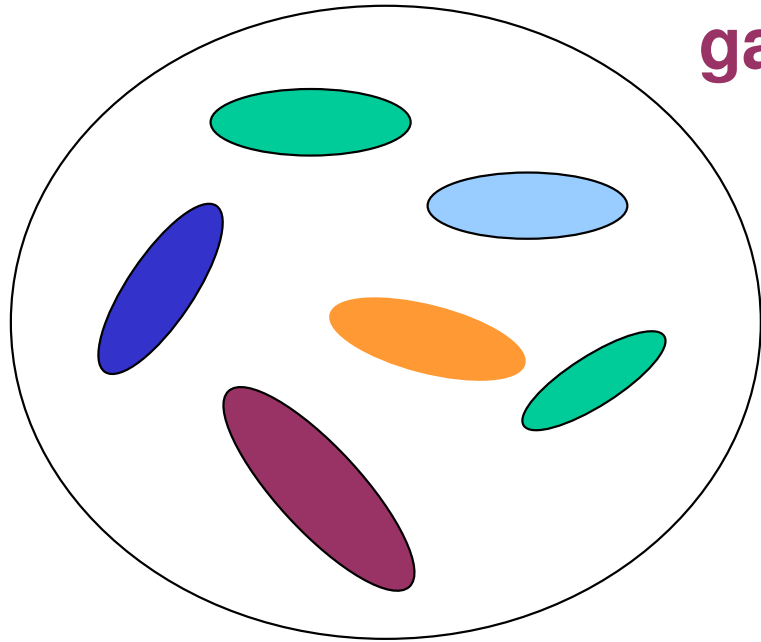
> 0 < 0 < 0

A látható anyag kevés! kb. a százszorosa hiányzik....

ő a sötét anyag

Hát ez mi lehet?

galaxishalmaz

mi tartja össze?

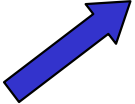
a kölcsönös tömegvonzás

$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}} \quad \left| \begin{array}{l} > 0 \\ < 0 \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{szétszalad} \\ \text{együtt marad} \end{array}$$

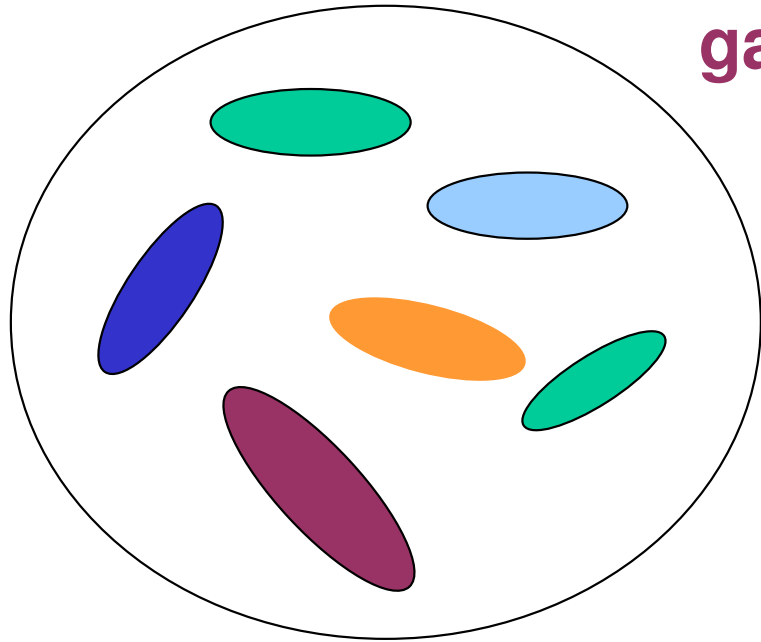
> 0 < 0 < 0

A látható anyag kevés! kb. a százszorosa hiányzik....

ő a sötét anyag

Hát ez mi lehet? atomos anyag:

galaxishalmaz

mi tartja össze?

a kölcsönös tömegvonzás

$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}} \quad \left| \begin{array}{l} > 0 \\ < 0 \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{szétszalad} \\ \text{együtt marad} \end{array}$$

> 0 < 0 < 0

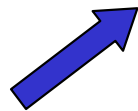
A látható anyag kevés! kb. a százszorosa hiányzik....

ő a sötét anyag

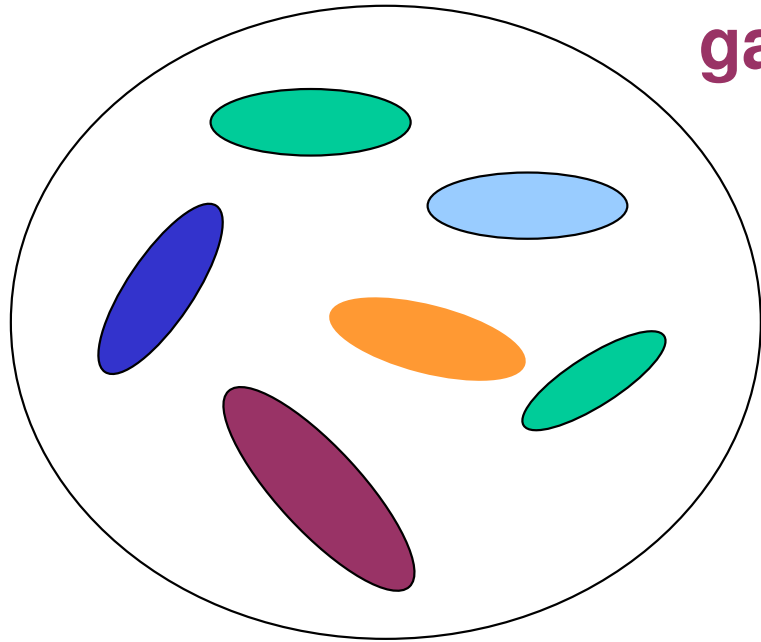
halvány csillagok

atomos anyag:

Hát ez mi lehet?

galaxishalmaz

mi tartja össze?

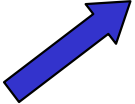
a kölcsönös tömegvonzás

$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}} \quad \left| \begin{array}{l} > 0 \\ < 0 \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{szétszalad} \\ \text{együtt marad} \end{array}$$

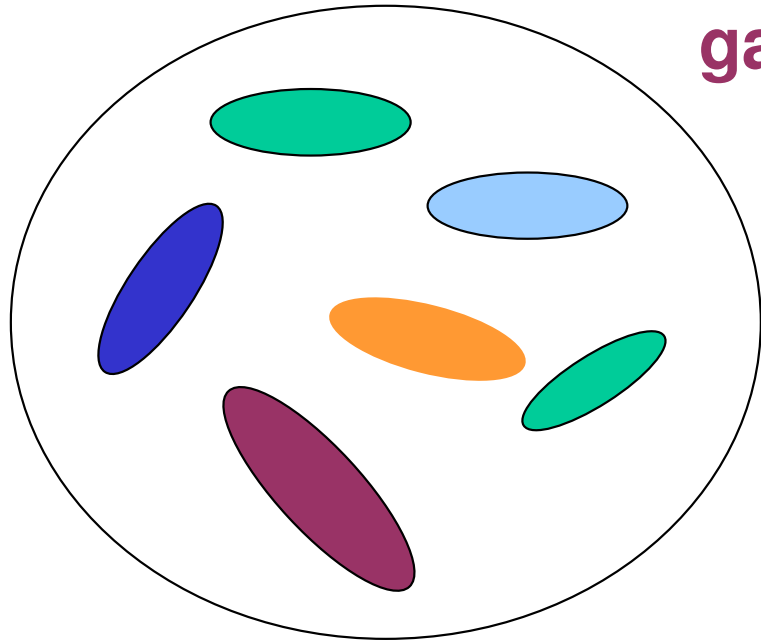
> 0 < 0 < 0

A látható anyag kevés! kb. a százszorosa hiányzik....

ő a sötét anyag

Hát ez mi lehet? atomos anyag: halvány csillagok
bolygók

galaxishalmaz

mi tartja össze?

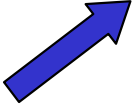
a kölcsönös tömegvonzás

$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}} \quad \left| \begin{array}{l} > 0 \\ < 0 \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{szétszalad} \\ \text{együtt marad} \end{array}$$

> 0 < 0 < 0

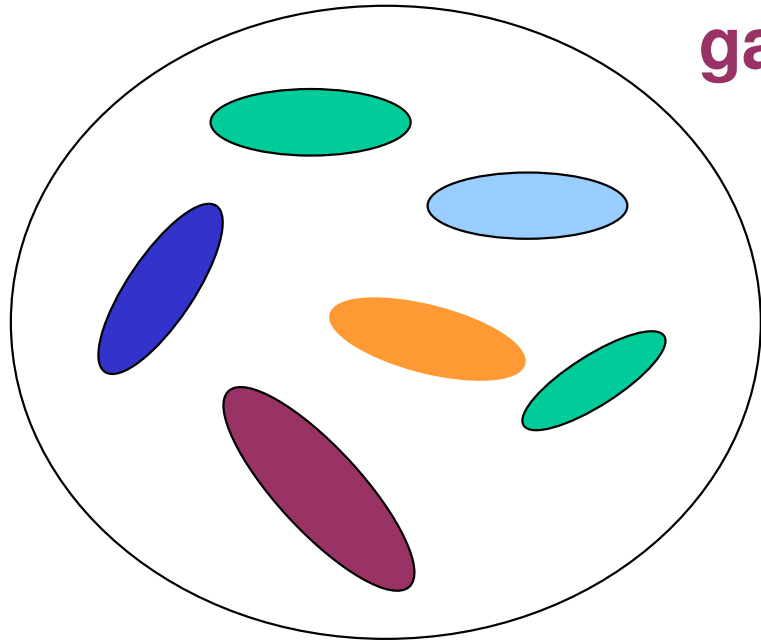
A látható anyag kevés! kb. a százszorosa hiányzik....

ő a sötét anyag

Hát ez mi lehet? atomos anyag:

halvány csillagok
bolygók
por

galaxishalmaz

mi tartja össze?

a kölcsönös tömegvonzás

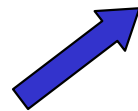
$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}} \quad \left| \begin{array}{l} > 0 \\ < 0 \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{szétszalad} \\ \text{együtt marad} \end{array}$$

> 0 < 0 < 0

A látható anyag kevés! kb. a százszorosa hiányzik....

ő a sötét anyag

Hát ez mi lehet?

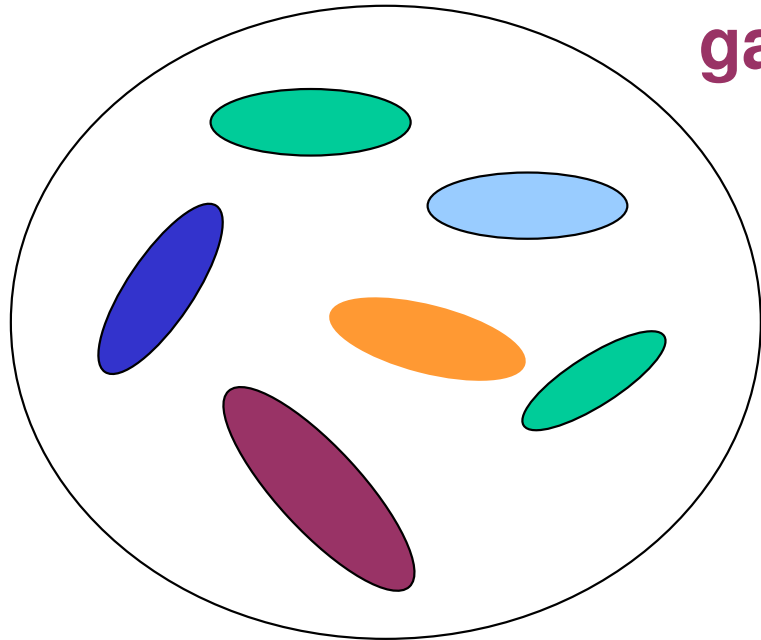

atomos anyag:

halvány csillagok
bolygók
por
gáz

galaxishalmaz

mi tartja össze?

a kölcsönös tömegvonzás

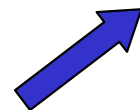
$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}} \quad \left| \begin{array}{l} > 0 \\ < 0 \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{szétszalad} \\ \text{együtt marad} \end{array}$$

> 0 < 0 < 0

A látható anyag kevés! kb. a százszorosa hiányzik....

ő a sötét anyag

Hát ez mi lehet?

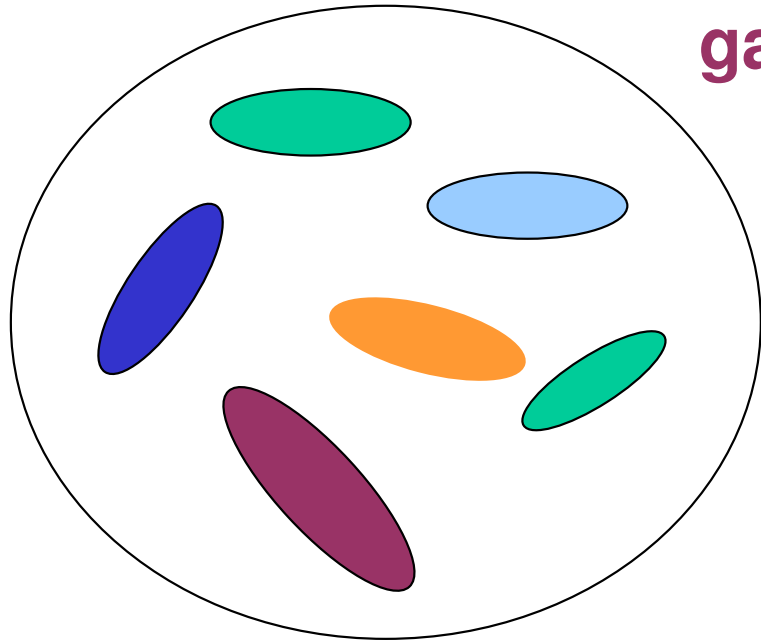
atomos anyag:

halvány csillagok
bolygók
por
gáz

egzotikus anyag:

galaxishalmaz

mi tartja össze?

a kölcsönös tömegvonzás

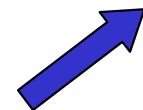
$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}} \quad \left| \begin{array}{l} > 0 \\ < 0 \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{szétszalad} \\ \text{együtt marad} \end{array}$$

> 0 < 0 < 0

A látható anyag kevés! kb. a százszorosa hiányzik....

ő a sötét anyag

Hát ez mi lehet?

atomos anyag:

halvány csillagok

bolygók

por

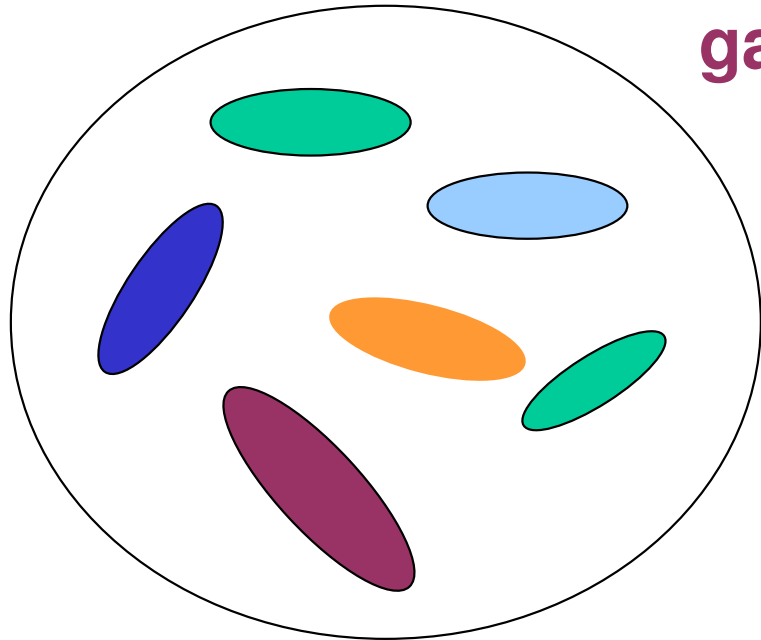
gáz

elemi részecskék

egzotikus anyag:

galaxishalmaz

mi tartja össze?

a kölcsönös tömegvonzás

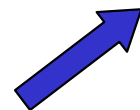
$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}} \quad \left| \begin{array}{l} > 0 \\ < 0 \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{szétszalad} \\ \text{együtt marad} \end{array}$$

> 0 < 0 < 0

A látható anyag kevés! kb. a százszorosa hiányzik....

ő a sötét anyag

Hát ez mi lehet?

atomos anyag:

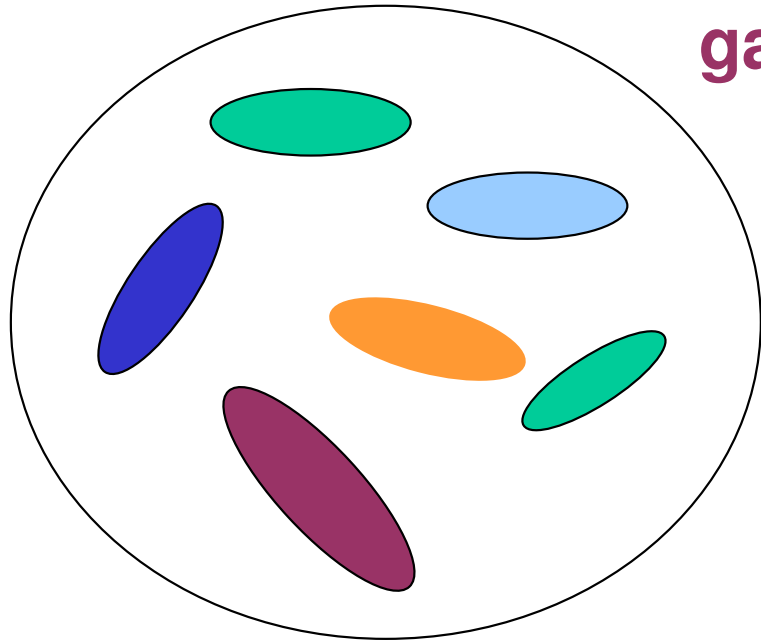
halvány csillagok
bolygók
por
gáz

egzotikus anyag:

elemi részecskék
fekete lyukak

galaxishalmaz

mi tartja össze?

a kölcsönös tömegvonzás

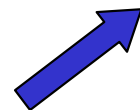
$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}} \quad \left| \begin{array}{l} > 0 \\ < 0 \end{array} \right. \begin{array}{l} \text{szétszalad} \\ \text{együtt marad} \end{array}$$

> 0 < 0 < 0

A látható anyag kevés! kb. a százszorosa hiányzik....

ő a sötét anyag

Hát ez mi lehet?

atomos anyag:

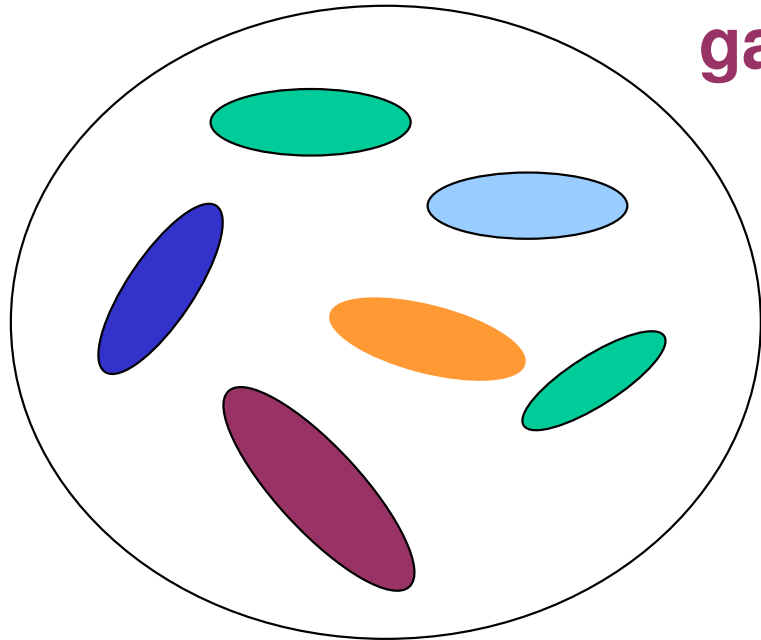
halvány csillagok
bolygók
por
gáz

egzotikus anyag:

elemi részecskék
fekete lyukak
gravitációs hullámok

galaxishalmaz

mi tartja össze?

a kölcsönös tömegvonzás

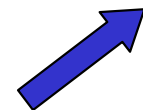
$$E = E_{\text{mozg}} + E_{\text{grav}} \quad \left| \begin{array}{l} > 0 \\ < 0 \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{szétszalad} \\ \text{együtt marad} \end{array}$$

> 0 < 0 < 0

A látható anyag kevés! kb. a százszorosa hiányzik....

ő a sötét anyag

Hát ez mi lehet?

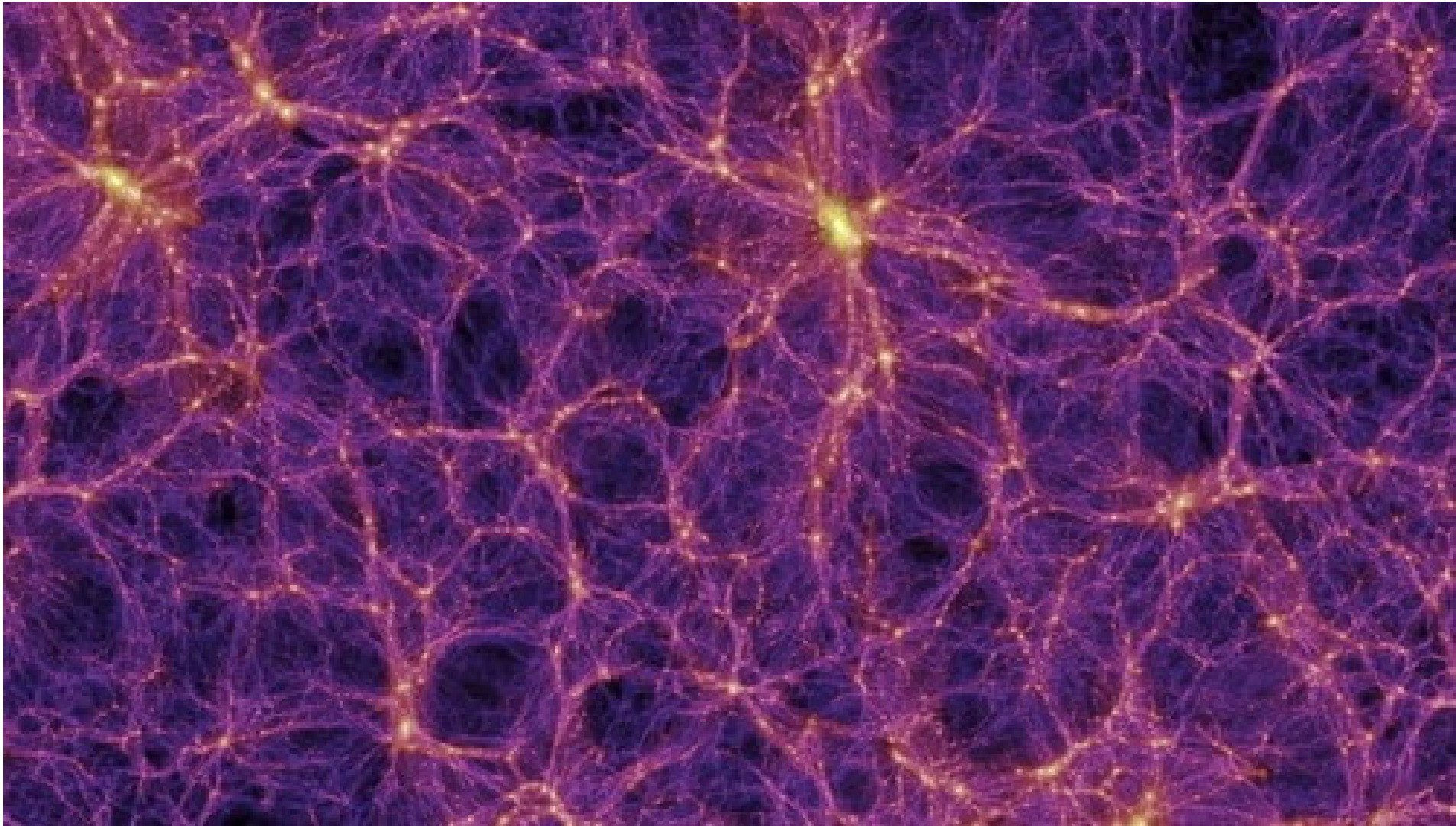
atomos anyag:

halvány csillagok
bolygók
por
gáz

egzotikus anyag:

elemi részecskék
fekete lyukak
gravitációs hullámok
téridő-diszlokációk stb.

a sötét anyag szimulált eloszlása:
az Univerzum szálak struktúrája

galaxisok ütközése és a kísérő sötét anyag „löttyenése”

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

globális

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

~~globális~~ kozmikus gravitációs hatása alapján:

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

~~globális~~ kozmikus gravitációs hatása alapján:

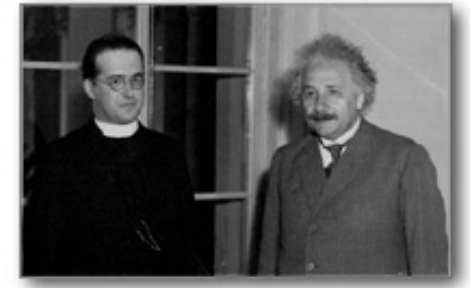
a KOZMOLÓGIÁBAN

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

~~globális~~ kozmikus gravitációs hatása alapján:

a KOZMOLÓGIÁBAN

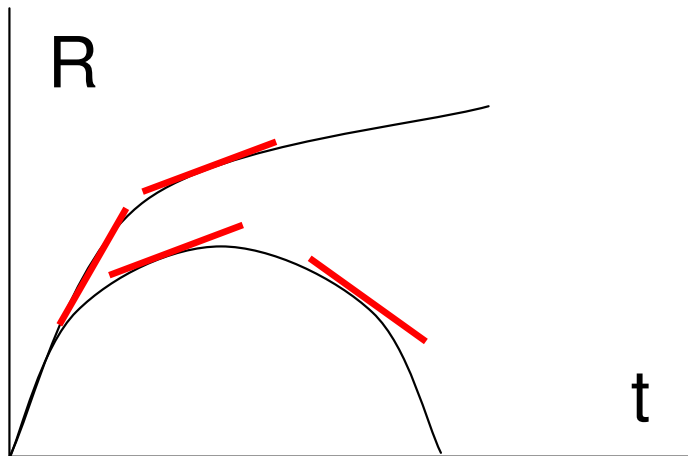

Einstein és Lemaitre

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

~~globális~~ kozmikus gravitációs hatása alapján:

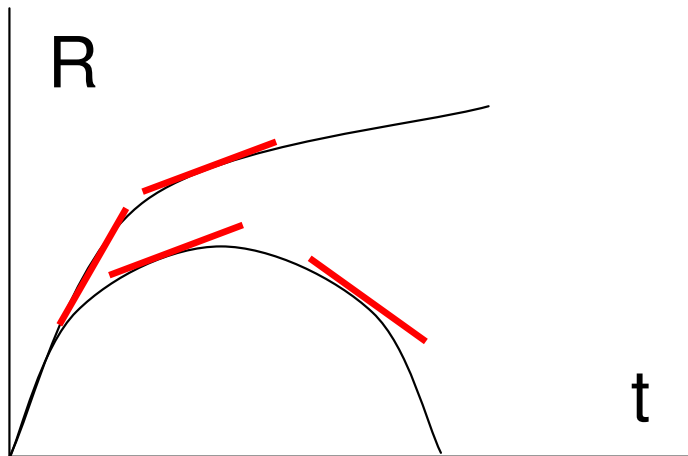
a KOZMOLÓGIÁBAN

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

~~globális~~ kozmikus gravitációs hatása alapján:

a KOZMOLÓGIÁBAN

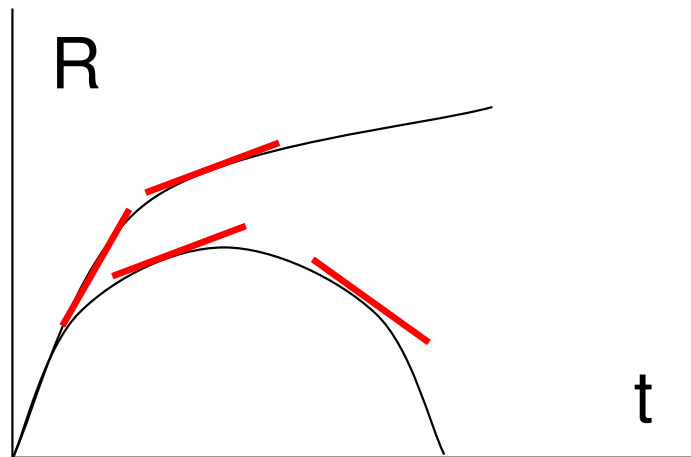
$R(t)$:

az Univerzum
tágulásának
forgatókönyve

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

~~globális~~ kozmikus gravitációs hatása alapján:

a KOZMOLÓGIÁBAN

$R(t)$:

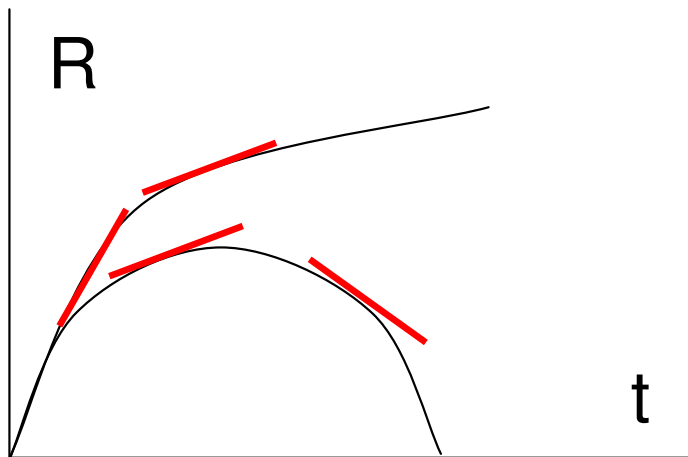
mitől függ?

az Univerzum
tágulásának
forgatókönyve

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

~~globális~~ kozmikus gravitációs hatása alapján:

a KOZMOLÓGIÁBAN

$R(t)$:
az Univerzum
tágulásának
forgatókönyve

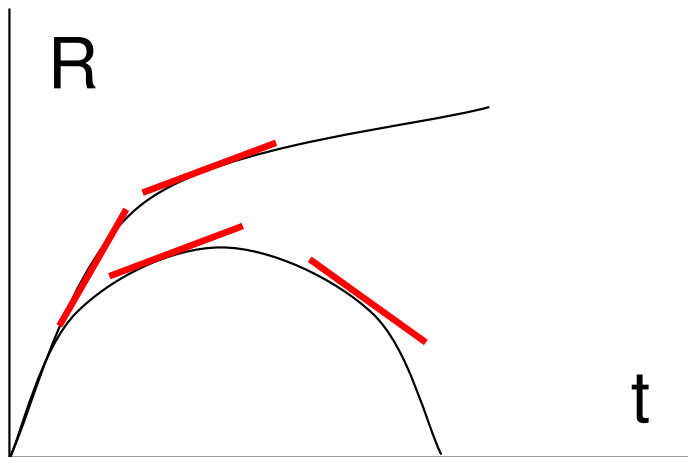
mitől függ?
a jelenlévő anyag
mennyiségétől és
fajtájától

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

~~globális~~ kozmikus gravitációs hatása alapján:

a KOZMOLÓGIÁBAN

$R(t)$:

az Univerzum
tágulásának
forgatókönyve

mitől függ?

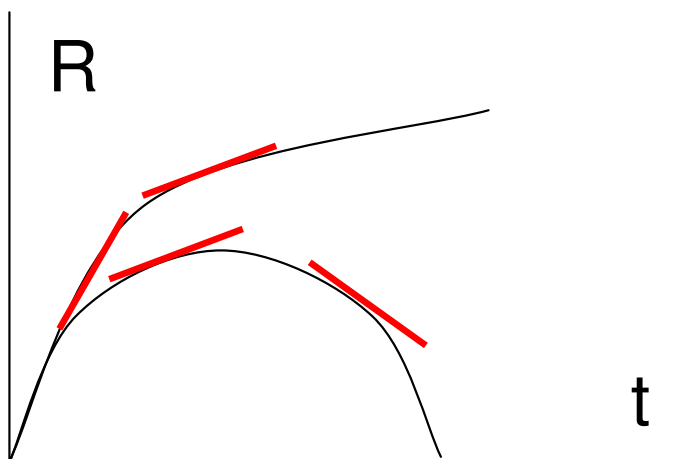
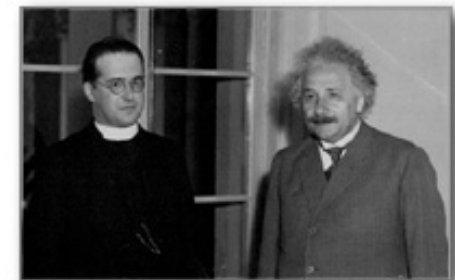
a jelenlévő anyag
mennyiségétől és
fajtájától

mindig van egy domináns anyagfajta!

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

~~globális~~ kozmikus gravitációs hatása alapján:

a KOZMOLÓGIÁBAN

$R(t)$:

az Univerzum
tágulásának
forgatókönyve

mitől függ?

a jelenlévő anyag
mennyiségétől és
fajtájától

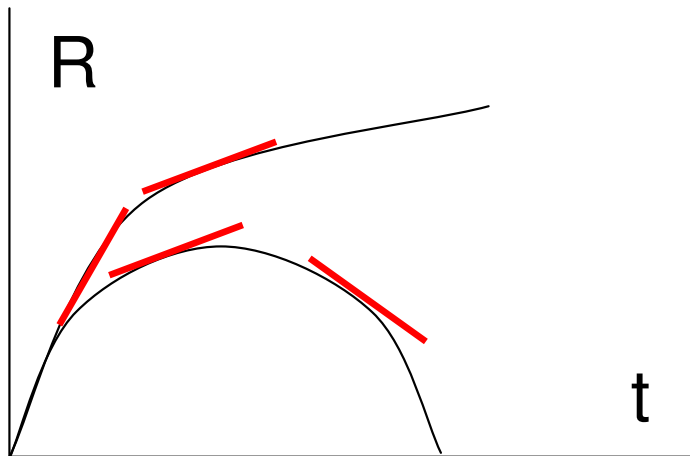
mindig van egy domináns anyagfajta!

... hadronok...

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

~~globális~~ kozmikus gravitációs hatása alapján:

a KOZMOLÓGIÁBAN

$R(t)$:
az Univerzum
tágulásának
forgatókönyve

mitől függ?

a jelenlévő anyag
mennyiségétől és
fajtájától

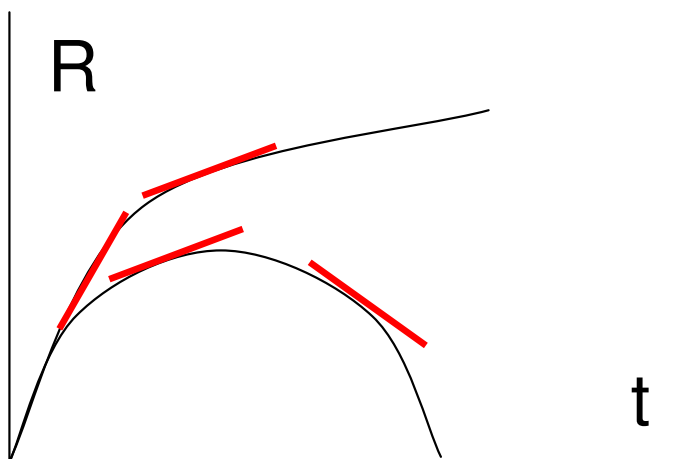
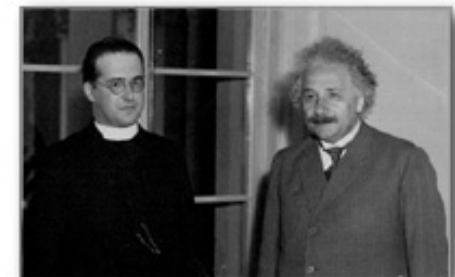
mindig van egy domináns anyagfajta!

... hadronok...leptonok...

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

~~globális~~ kozmikus gravitációs hatása alapján:

a KOZMOLÓGIÁBAN

$R(t)$:

az Univerzum
tágulásának
forgatókönyve

mitől függ?

a jelenlévő anyag
mennyiségétől és
fajtájától

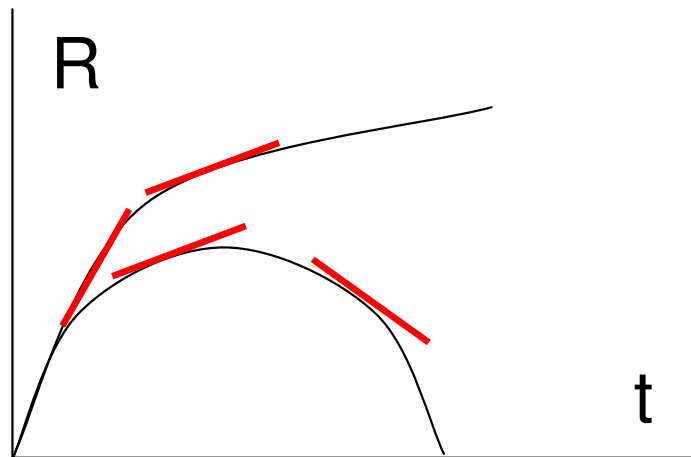
mindig van egy domináns anyagfajta!

... hadronok...leptonok...sugárzás...

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

~~globális~~ kozmikus gravitációs hatása alapján:

a KOZMOLÓGIÁBAN

$R(t)$:

az Univerzum
tágulásának
forgatókönyve

mitől függ?

a jelenlévő anyag
mennyiségétől és
fajtájától

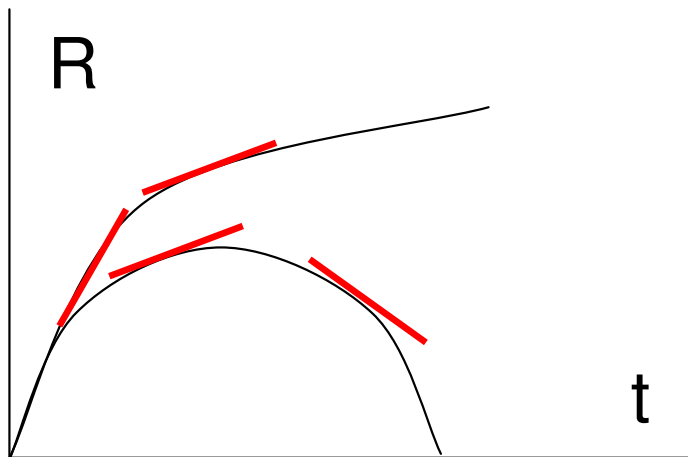
mindig van egy domináns anyagfajta!

... hadronok...leptonok...sugárzás...atomok...

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

~~globális~~ kozmikus gravitációs hatása alapján:

a KOZMOLÓGIÁBAN

$R(t)$:

az Univerzum
tágulásának
forgatókönyve

mitől függ?

a jelenlévő anyag
mennyiségétől és
fajtájától

mindig van egy domináns anyagfajta!

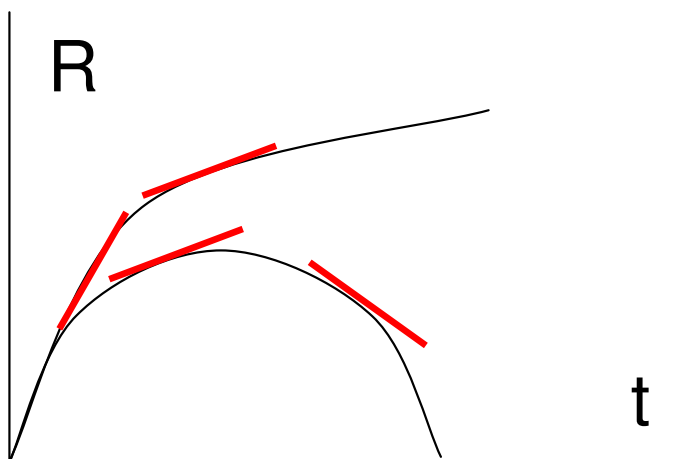
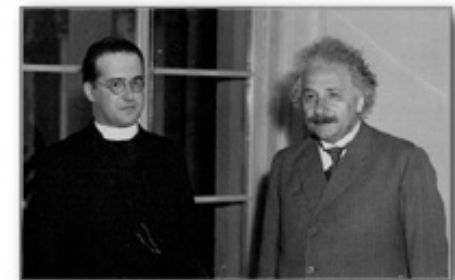
... hadronok...leptonok...sugárzás...atomok...

forgatókönyv:

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

~~globális~~ kozmikus gravitációs hatása alapján:

a KOZMOLÓGIÁBAN

$R(t)$:

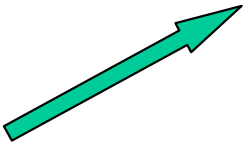
az Univerzum
tágulásának
forgatókönyve

mitől függ?

a jelenlévő anyag
mennyiségétől és
fajtájától

mindig van egy domináns anyagfajta!

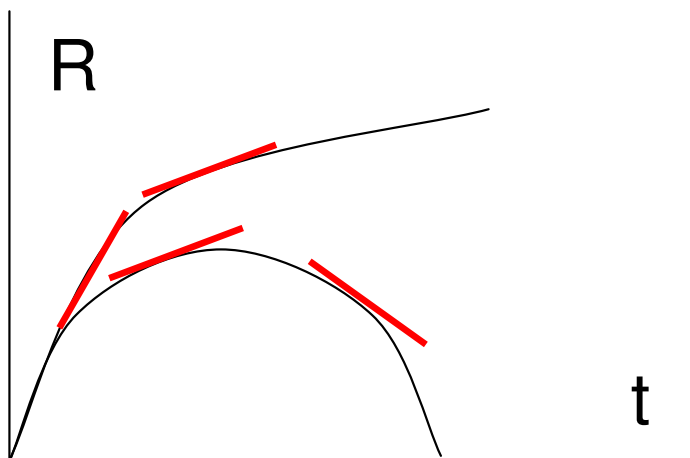
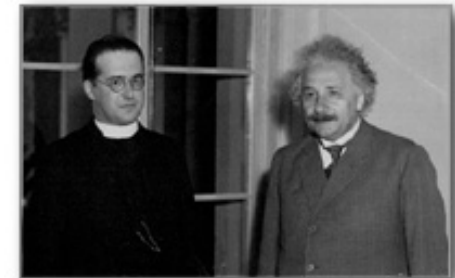
... hadronok...leptonok...sugárzás...atomok...

forgatókönyv: galaxisok eloszlása

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

~~globális~~ kozmikus gravitációs hatása alapján:

a KOZMOLÓGIÁBAN

$R(t)$:

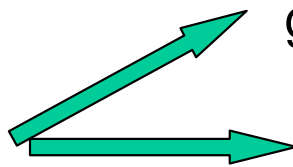
az Univerzum
tágulásának
forgatókönyve

mitől függ?

a jelenlévő anyag
mennyiségétől és
fajtájától

mindig van egy domináns anyagfajta!

... hadronok...leptonok...sugárzás...atomok...

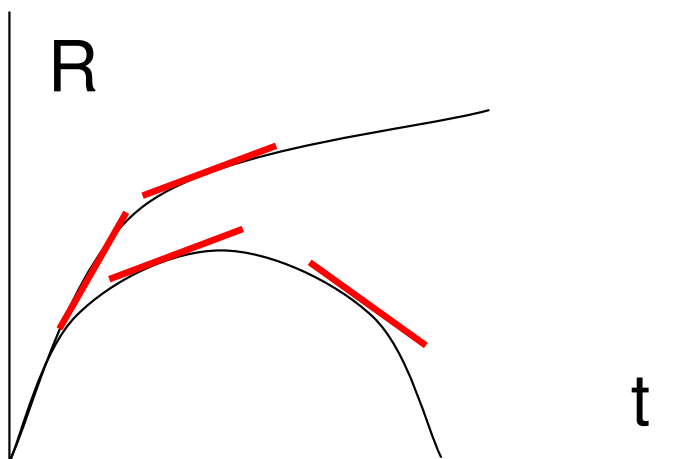
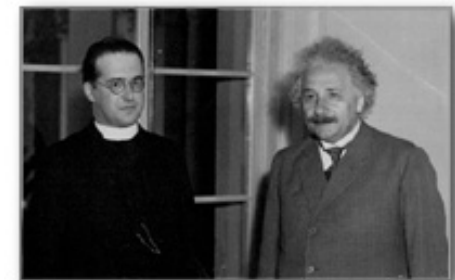
forgatókönyv: galaxisok eloszlása
a háttérsugárzás fluktuációja

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

~~globális~~ kozmikus gravitációs hatása alapján:

a KOZMOLÓGIÁBAN

$R(t)$:

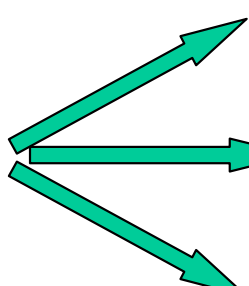
az Univerzum
tágulásának
forgatókönyve

mitől függ?

a jelenlévő anyag
mennyiségétől és
fajtájától

mindig van egy domináns anyagfajta!

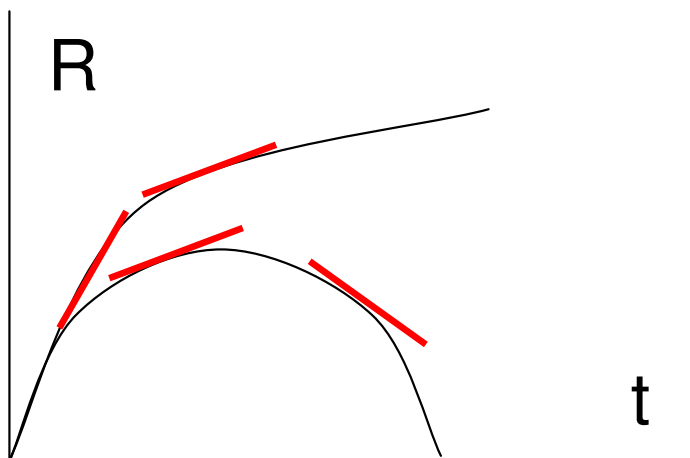
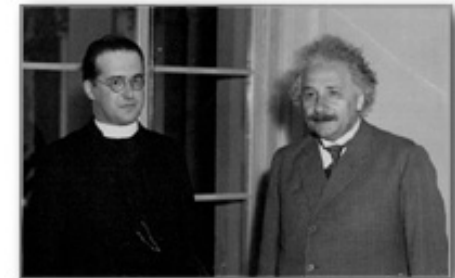
... hadronok...leptonok...sugárzás...atomok...

forgatókönyv: galaxisok eloszlása
a háttérsugárzás fluktuációja
távoli objektumok halványodása

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

~~globális~~ kozmikus gravitációs hatása alapján:

a KOZMOLÓGIÁBAN

$R(t)$:

az Univerzum
tágulásának
forgatókönyve

mitől függ?

a jelenlévő anyag
mennyiségétől és
fajtájától

mindig van egy domináns anyagfajta!

... hadronok...leptonok...sugárzás...atomok...

forgatókönyv:

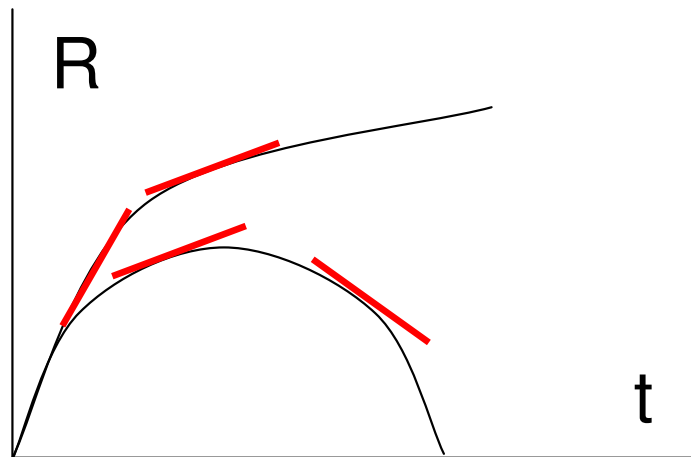
- galaxisok eloszlása
- a háttérsugárzás fluktuációja
- távoli objektumok halványodása

ezek elvileg
mérhetők

hogy tudjuk megmérni az anyag teljes mennyiségét?

~~globális~~ kozmikus gravitációs hatása alapján:

a KOZMOLÓGIÁBAN

$R(t)$:

az Univerzum
tágulásának
forgatókönyve

mitől függ?

a jelenlévő anyag
mennyiségétől és
fajtájától

mindig van egy domináns anyagfajta!

... hadronok...leptonok...sugárzás...atomok...

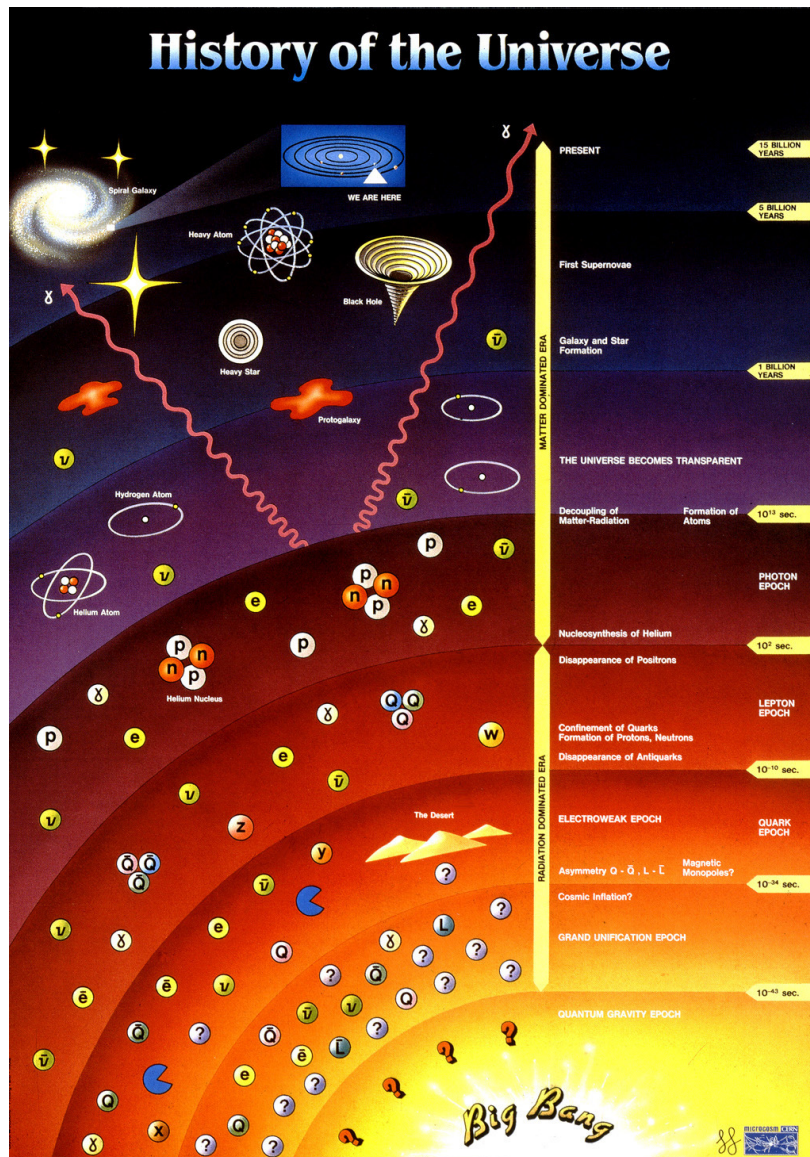
forgatókönyv:

- galaxisok eloszlása
- a háttérsugárzás fluktuációja
- távoli objektumok halványodása

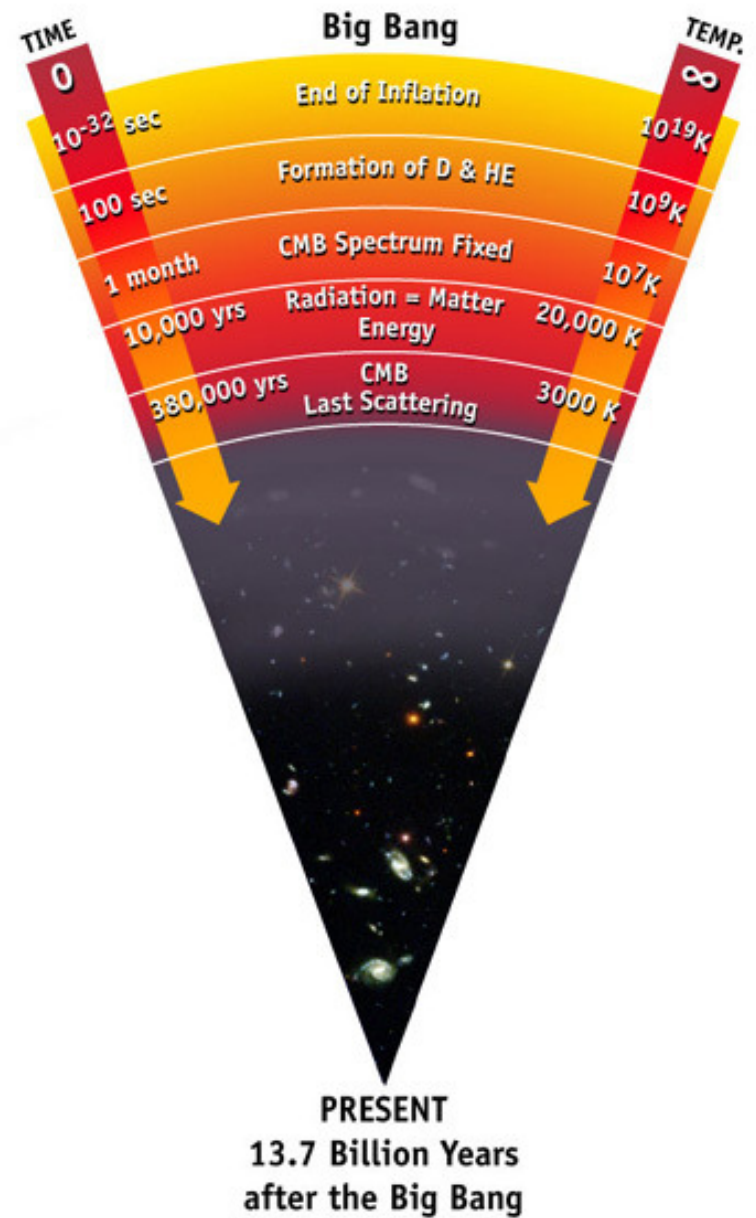
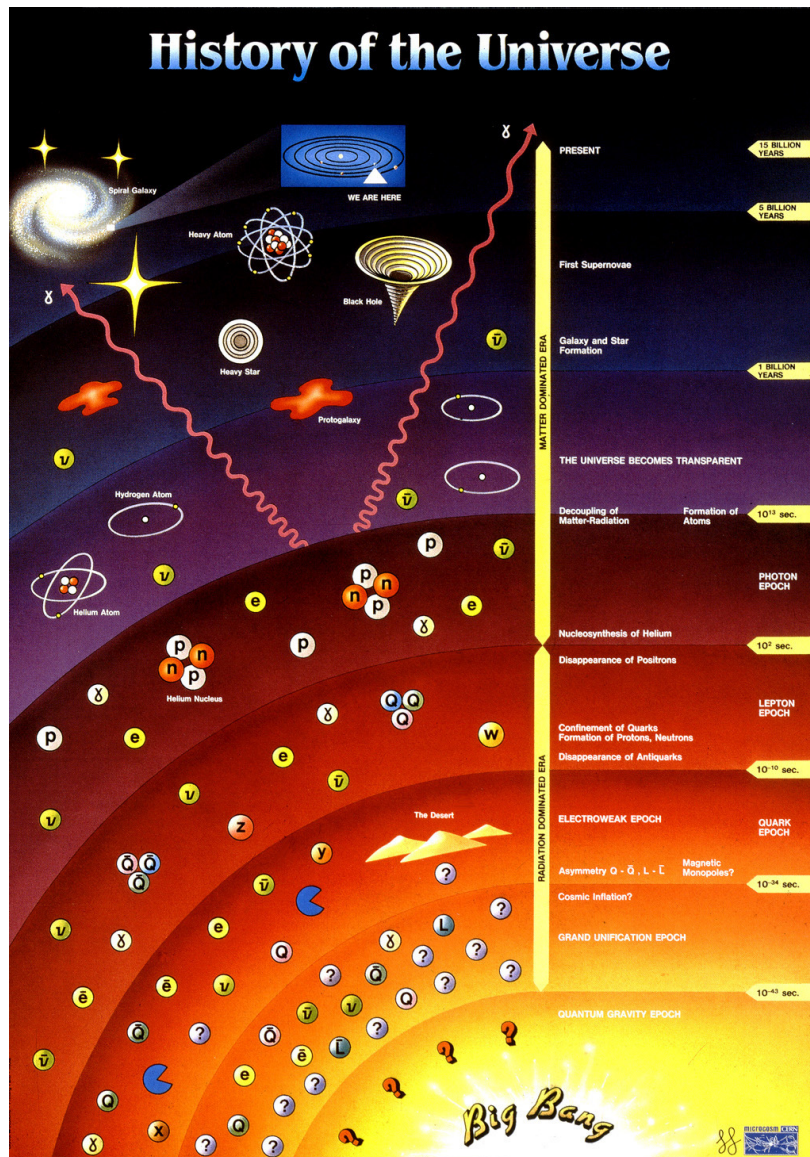
ezek elvileg
mérhetők

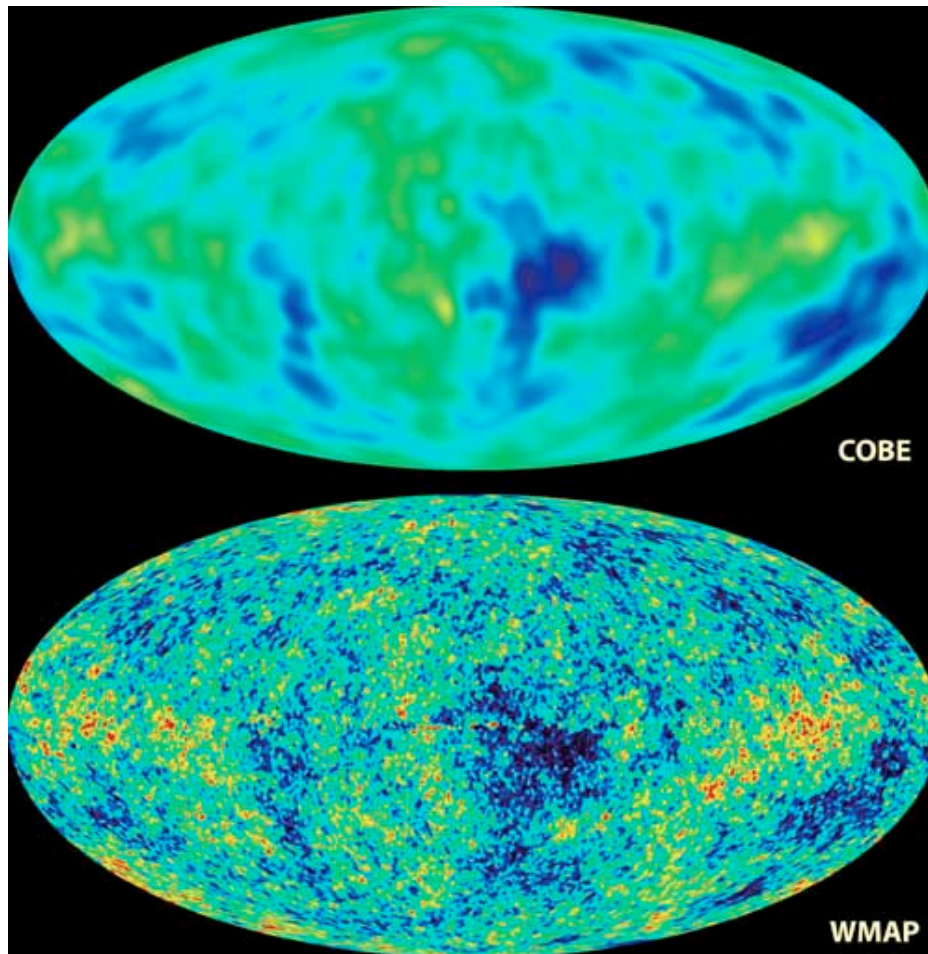
**és most meg is
mértük!**

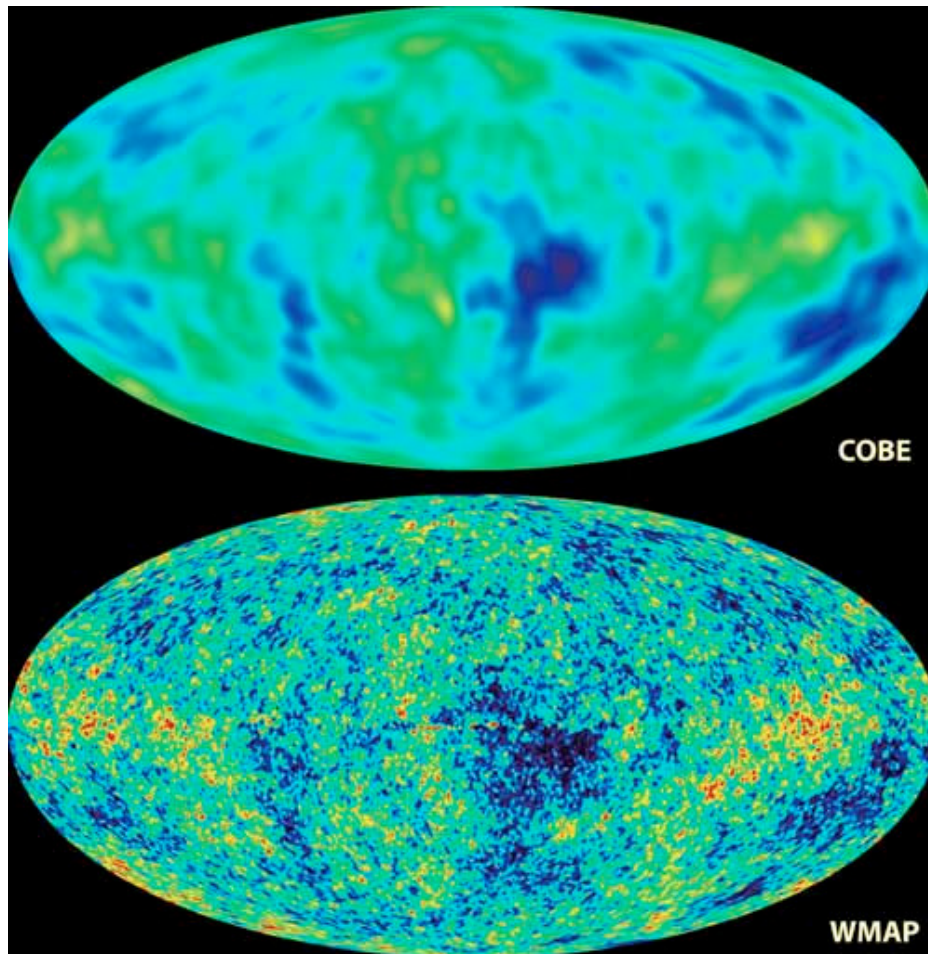

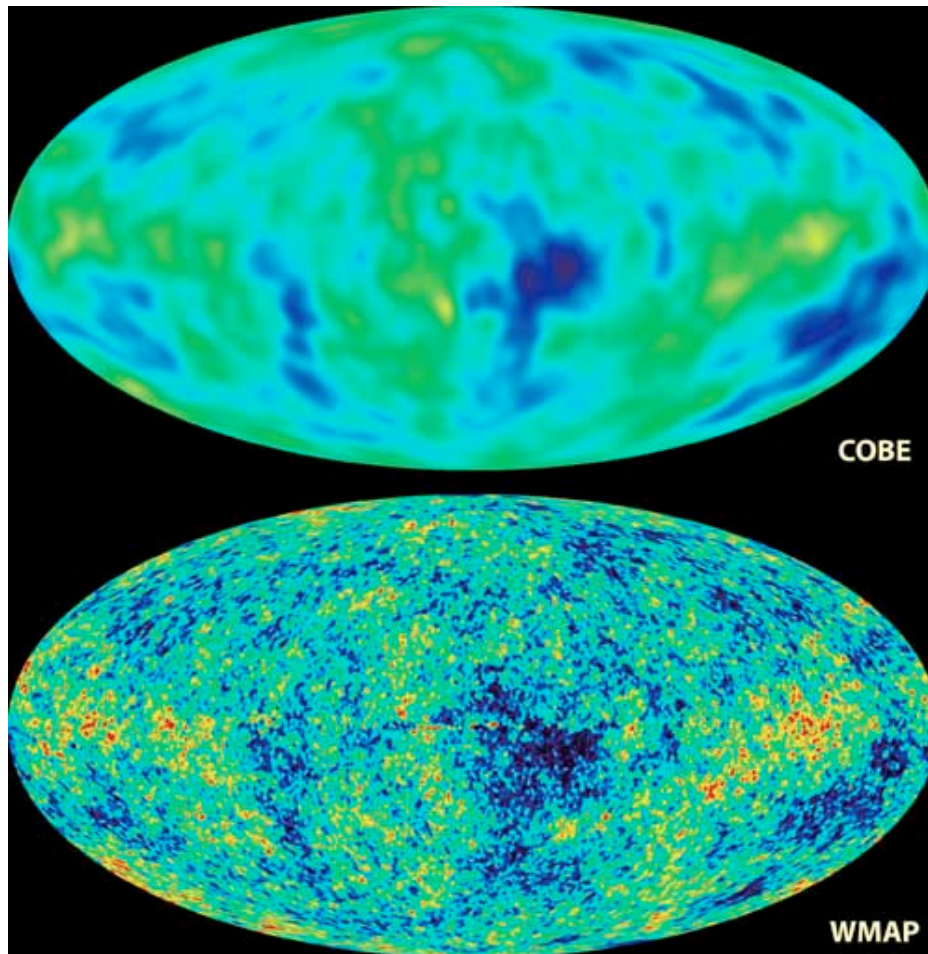

a háttérsugárzás fluktuációja
a COBE (1990) és a WMAP (2000)
szonda mérései alapján

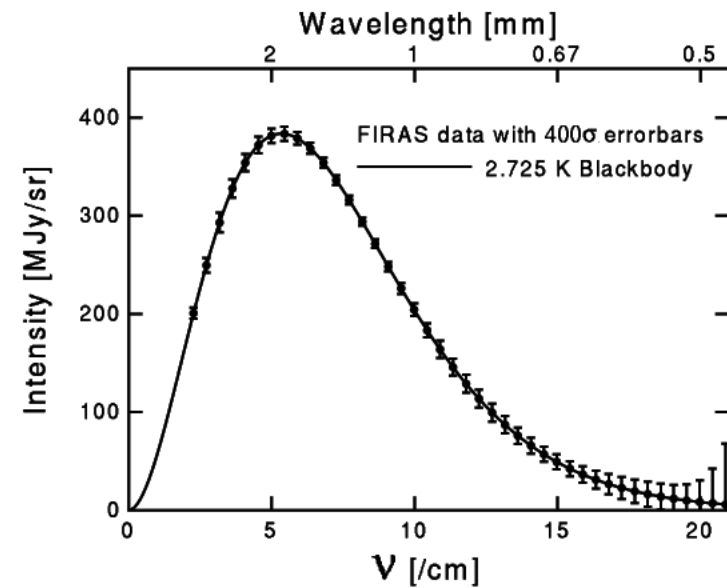
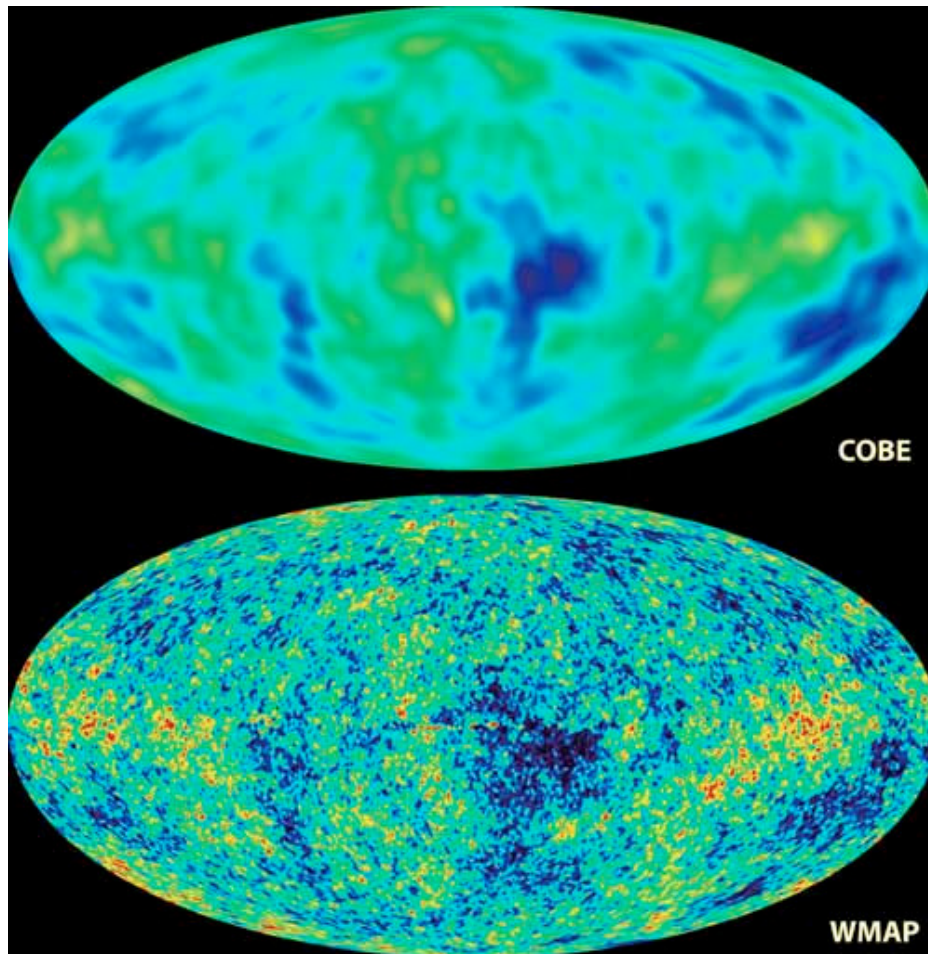
a háttérsugárzás fluktuációja
a COBE (1990) és a WMAP (2000)
szonda mérései alapján
(Fizikai Nobel-díj 2006)

a háttérsugárzás fluktuációja
a COBE (1990) és a WMAP (2000)
szonda mérései alapján
(Fizikai Nobel-díj 2006)

$$\Delta T/T = 10^{-5}$$

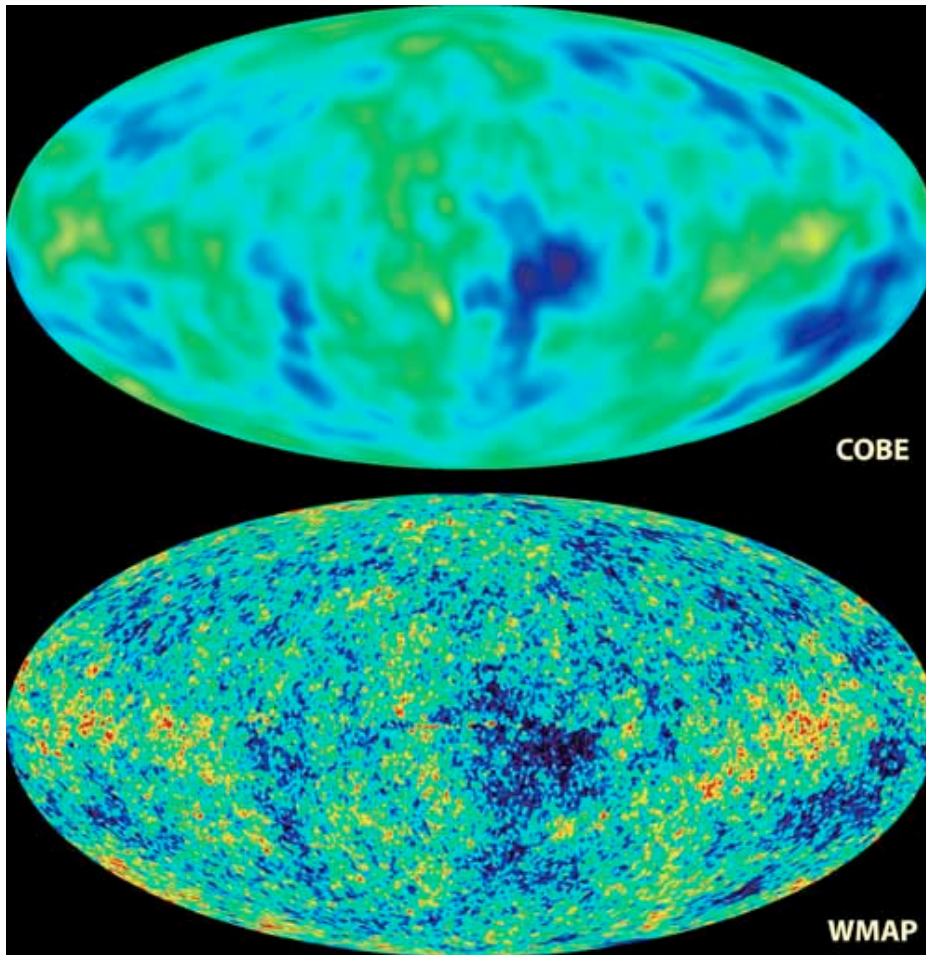

a legtökéletesebb
Planck-görbe

a háttérsugárzás fluktuációja
a COBE (1990) és a WMAP (2000)
szonda mérései alapján
(Fizikai Nobel-díj 2006)

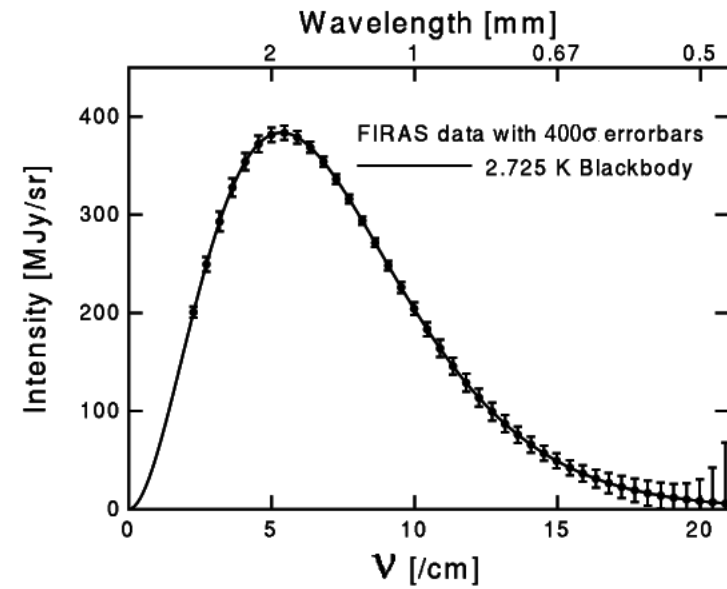
$$\Delta T/T = 10^{-5}$$

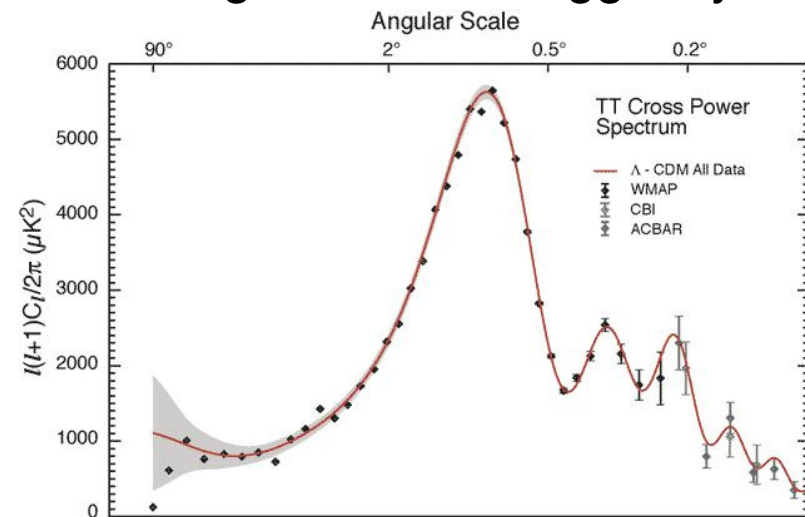
a háttérsugárzás fluktuációja
 a COBE (1990) és a WMAP (2000)
 szonda mérései alapján
 (Fizikai Nobel-díj 2006)

$$\Delta T/T = 10^{-5}$$

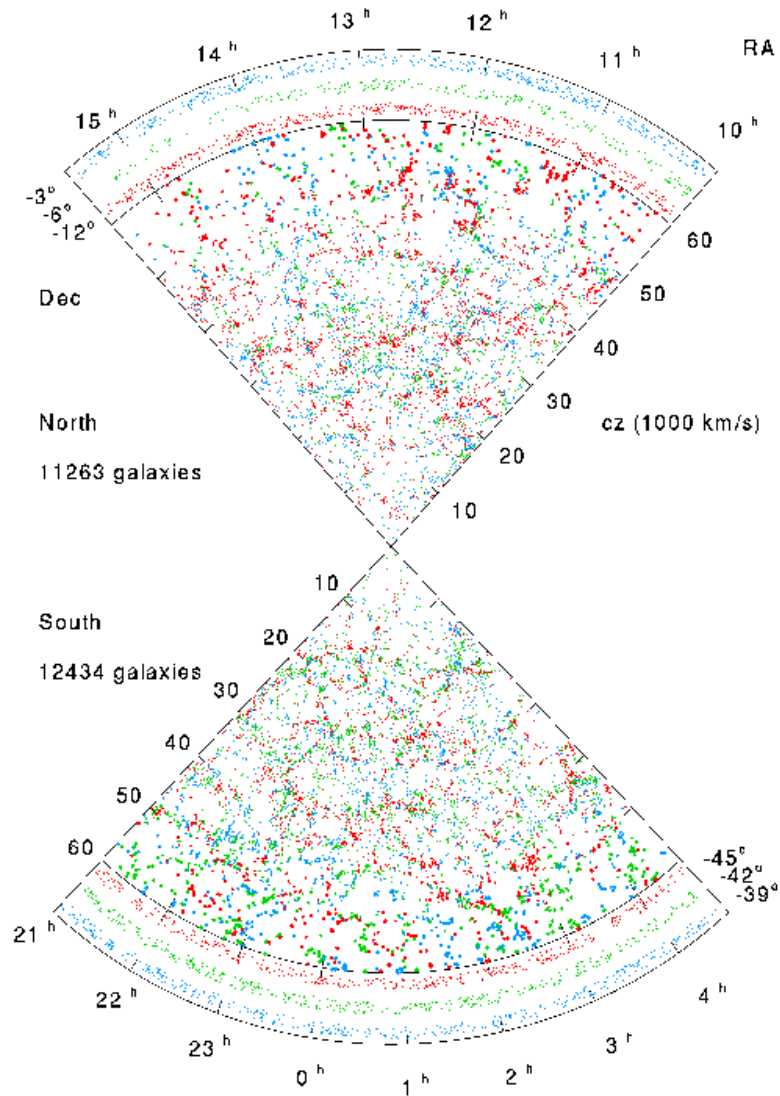

a legtökéletesebb
 Planck-görbe

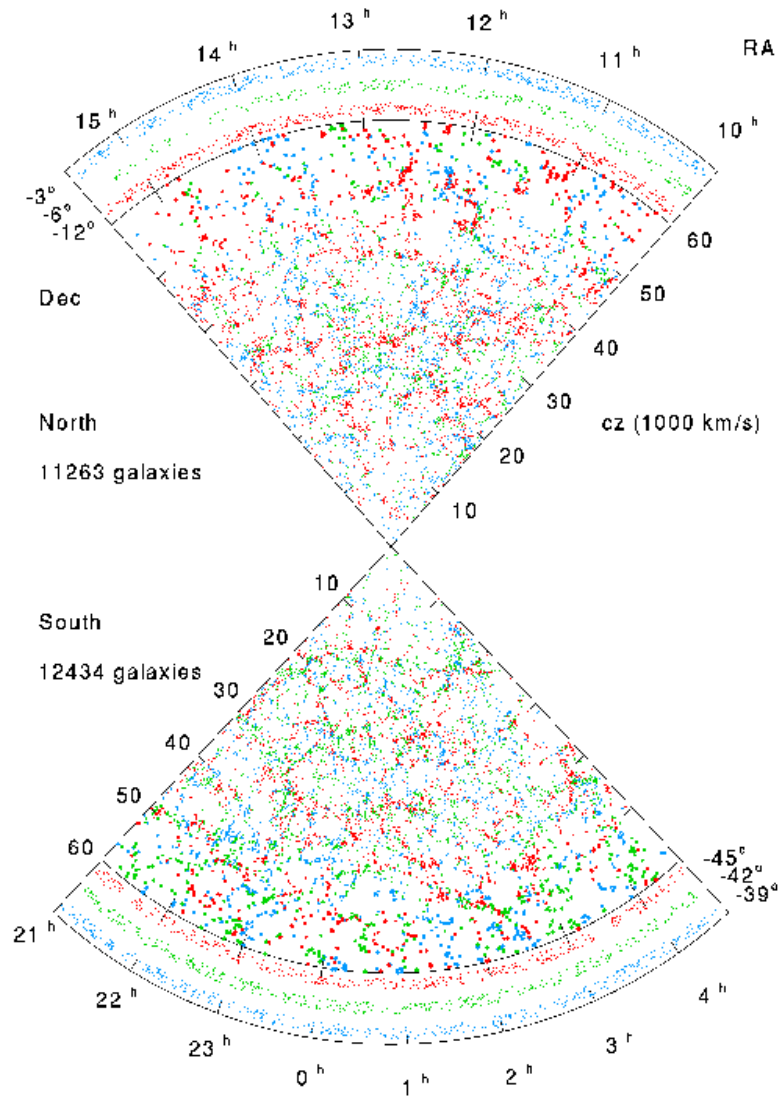
a fluktuációk számított és mért
 szögkorrelációs függvényei

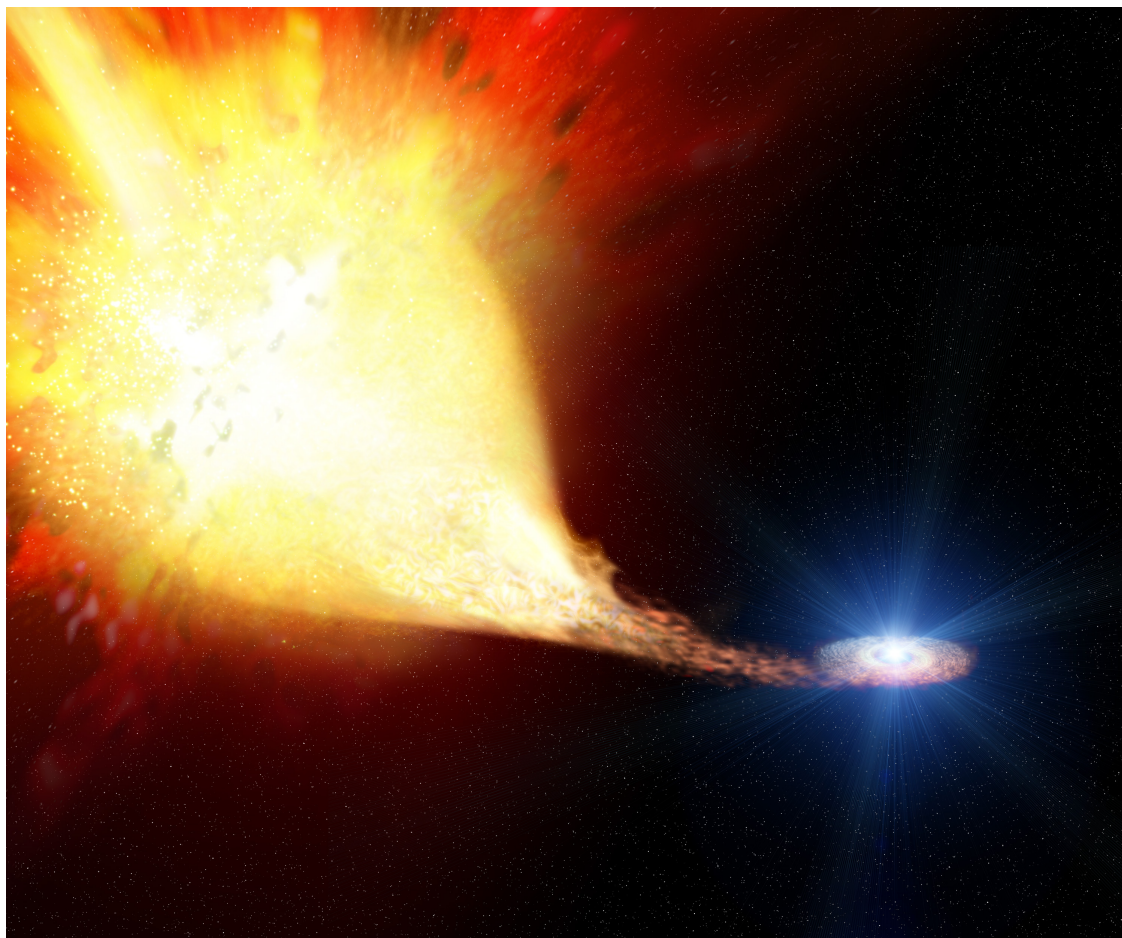
galaxiseloszlás a Sloan Digital Sky Survey alapján

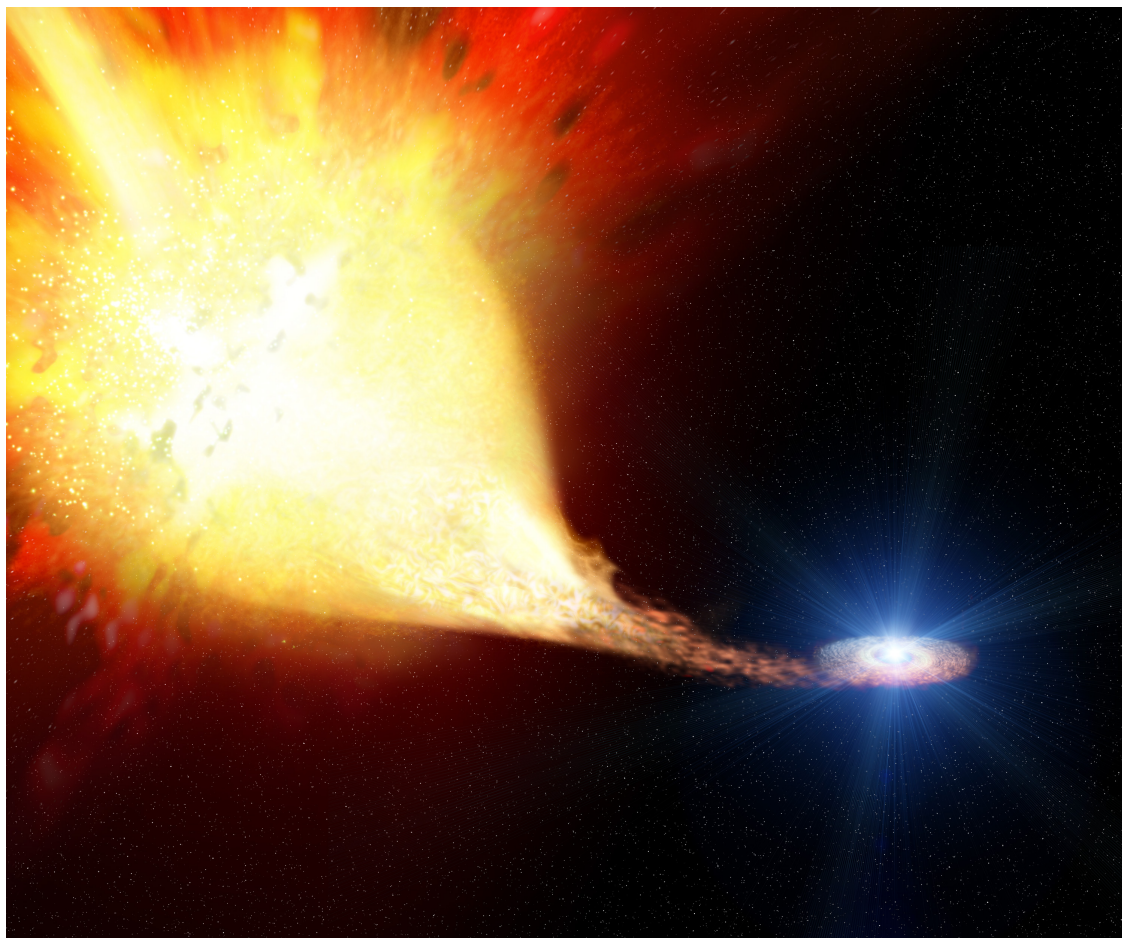
galaxiseloszlás a Sloan Digital
Sky Survey alapján
(egyik vezetője Szalay A. Sándor)

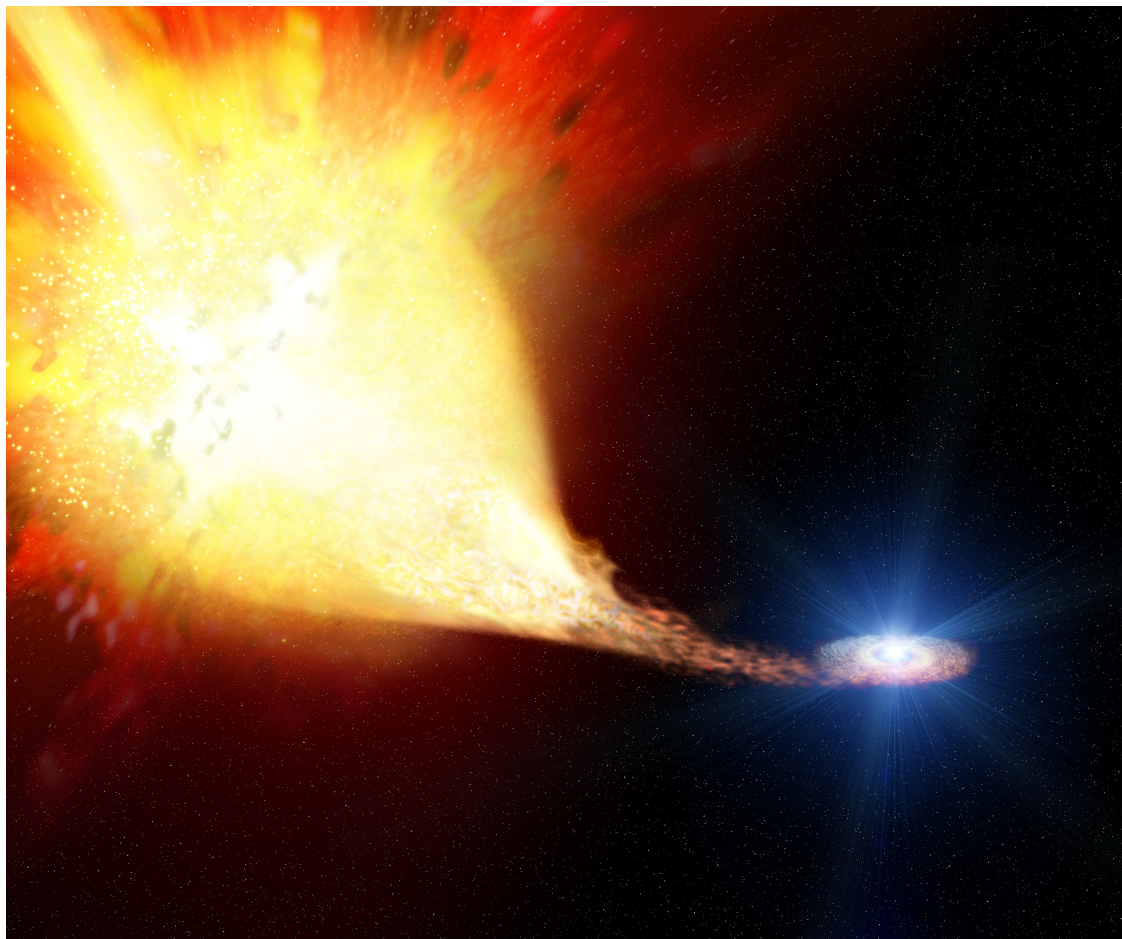

SN-Ia típusú szupernova kialakulása

„standard gyertya”:

SN-Ia típusú szupernova kialakulása

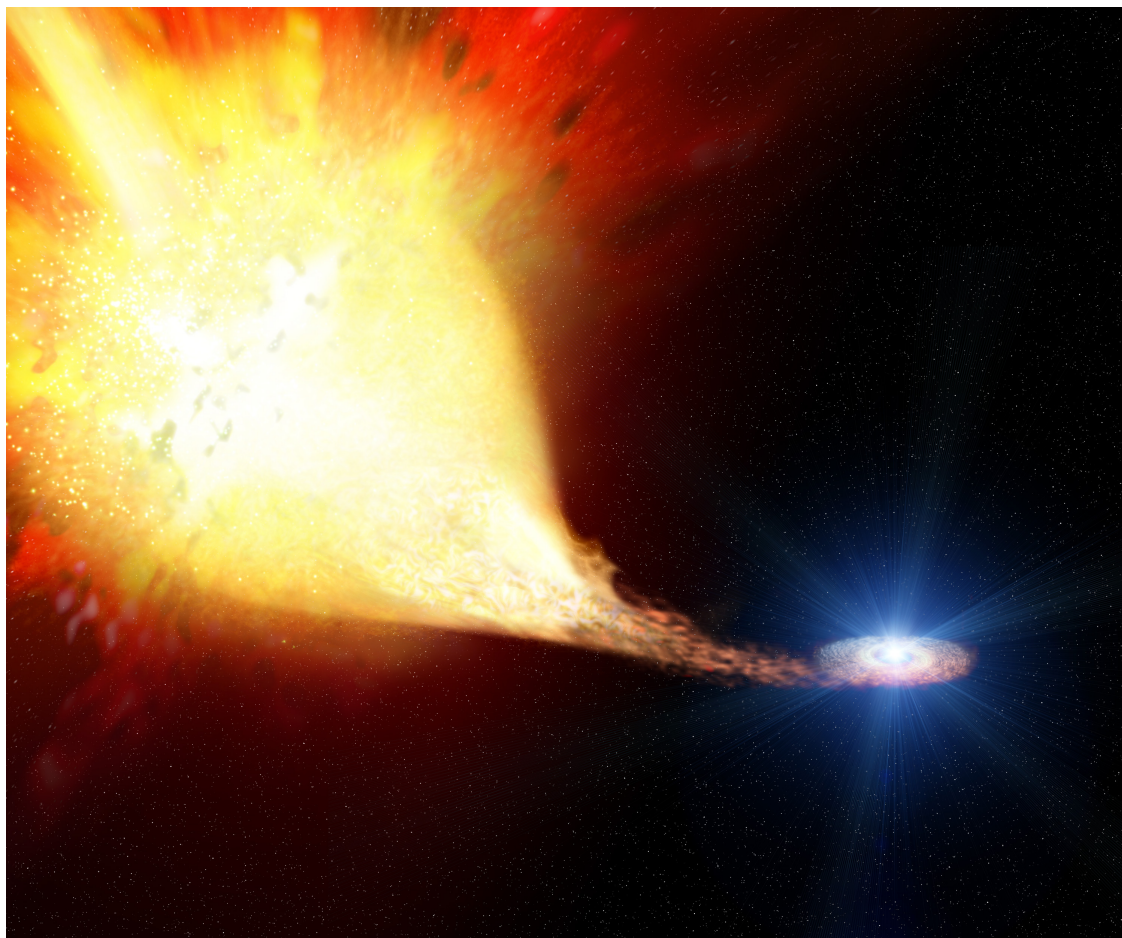

„standard gyertya”:

fix fényesség

SN-Ia típusú szupernova kialakulása

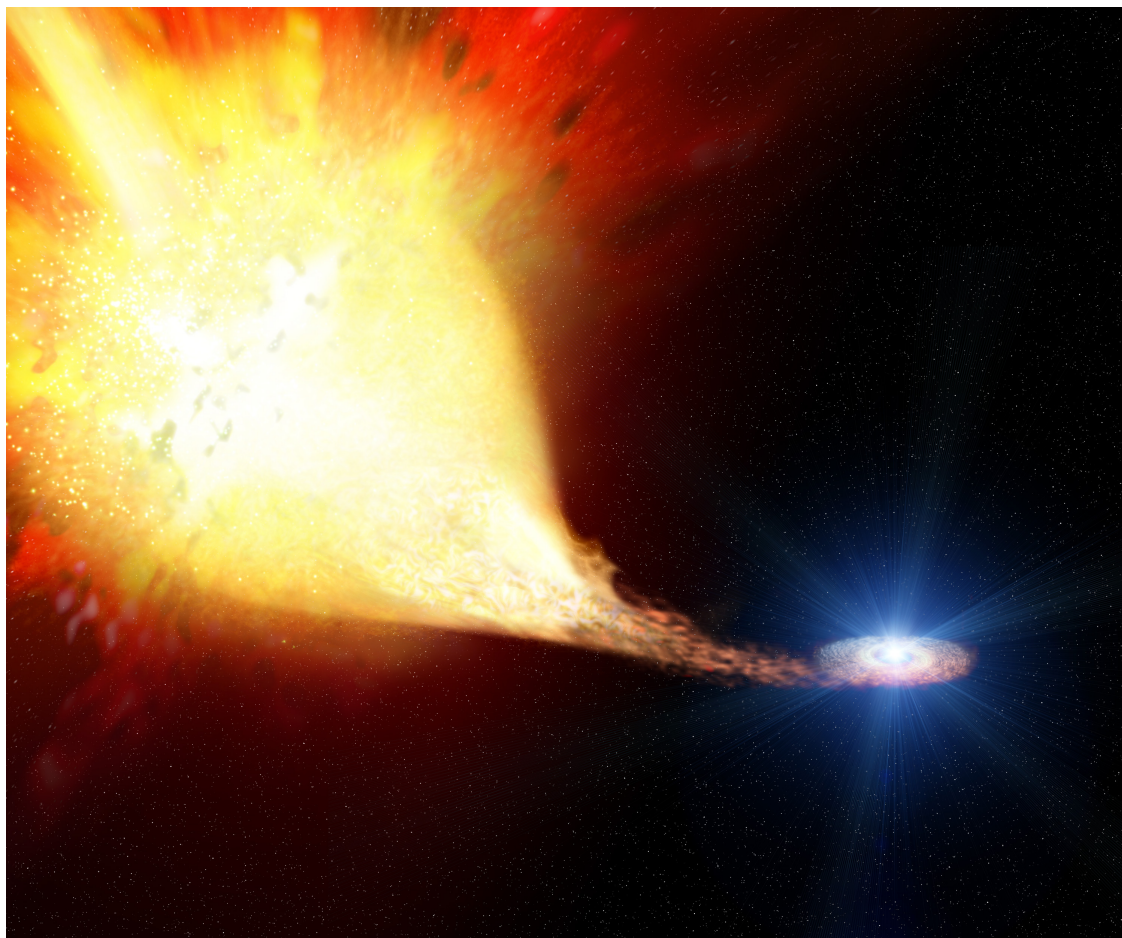
SN-Ia típusú szupernova kialakulása

„standard gyertya”:

fix fényesség

a halványulás
kimérhetővé teszi a
tágulás forgatókönyvét

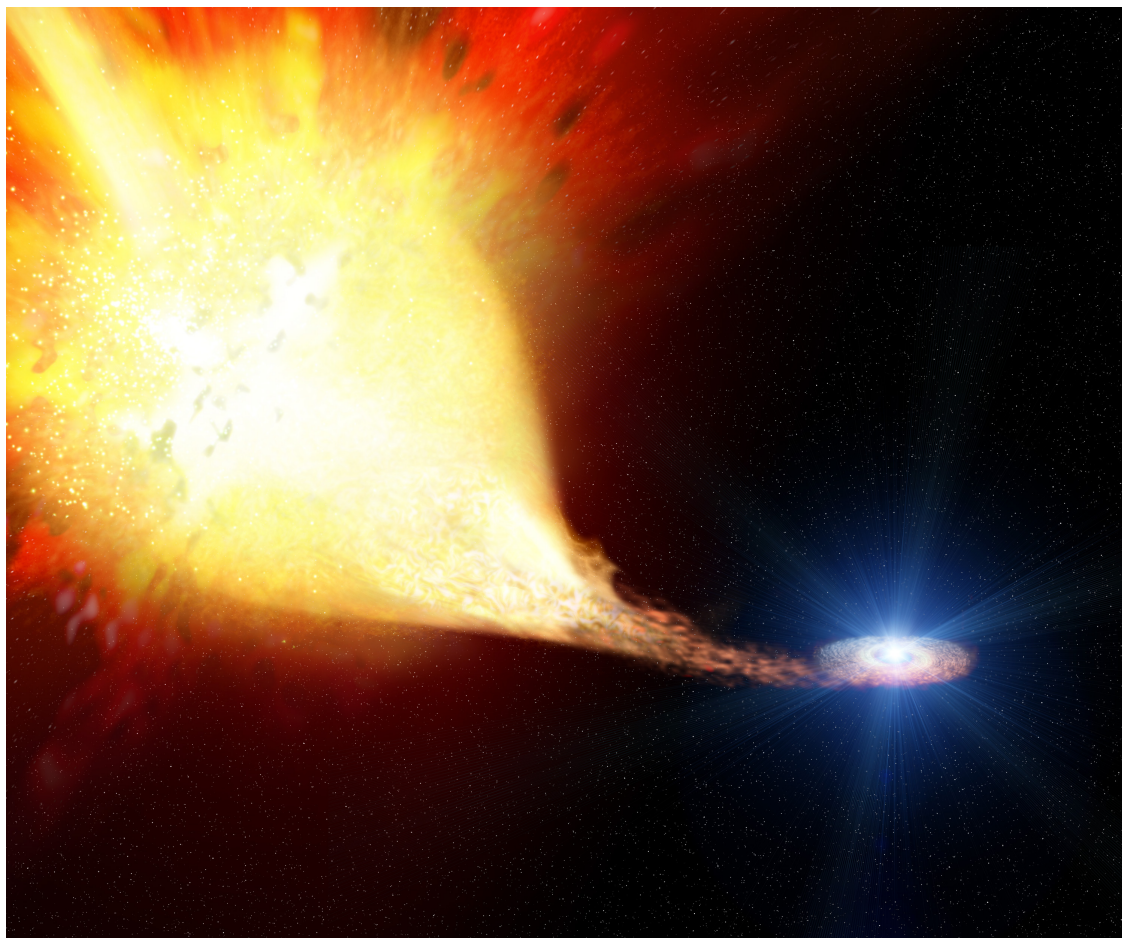
„standard gyertya”:

fix fényesség

a halványulás
kimérhetővé teszi a
tágulás forgatókönyvét

42 db

SN-Ia típusú szupernova kialakulása

„standard gyertya”:

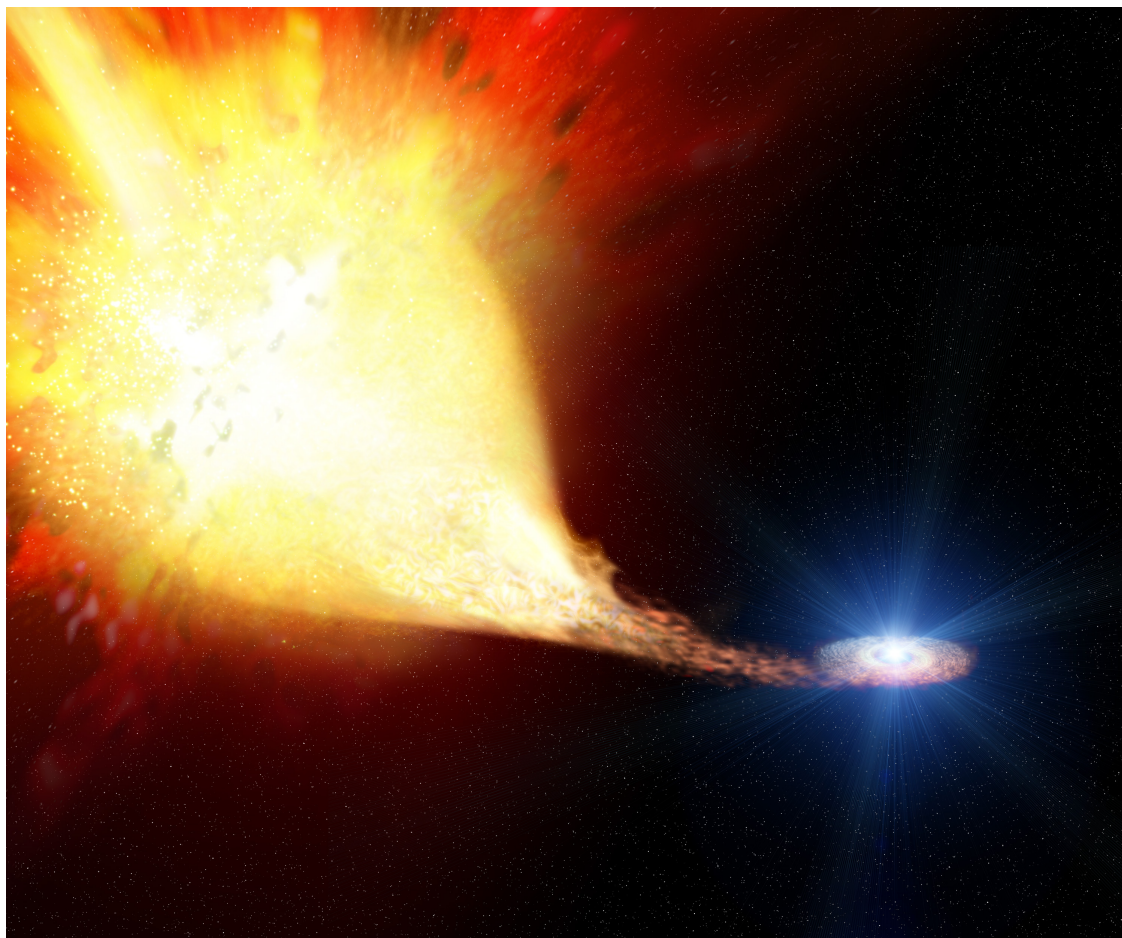
fix fényesség

a halványulás
kimérhetővé teszi a
tágulás forgatókönyvét

42 db (naná)

SN-Ia típusú szupernova kialakulása

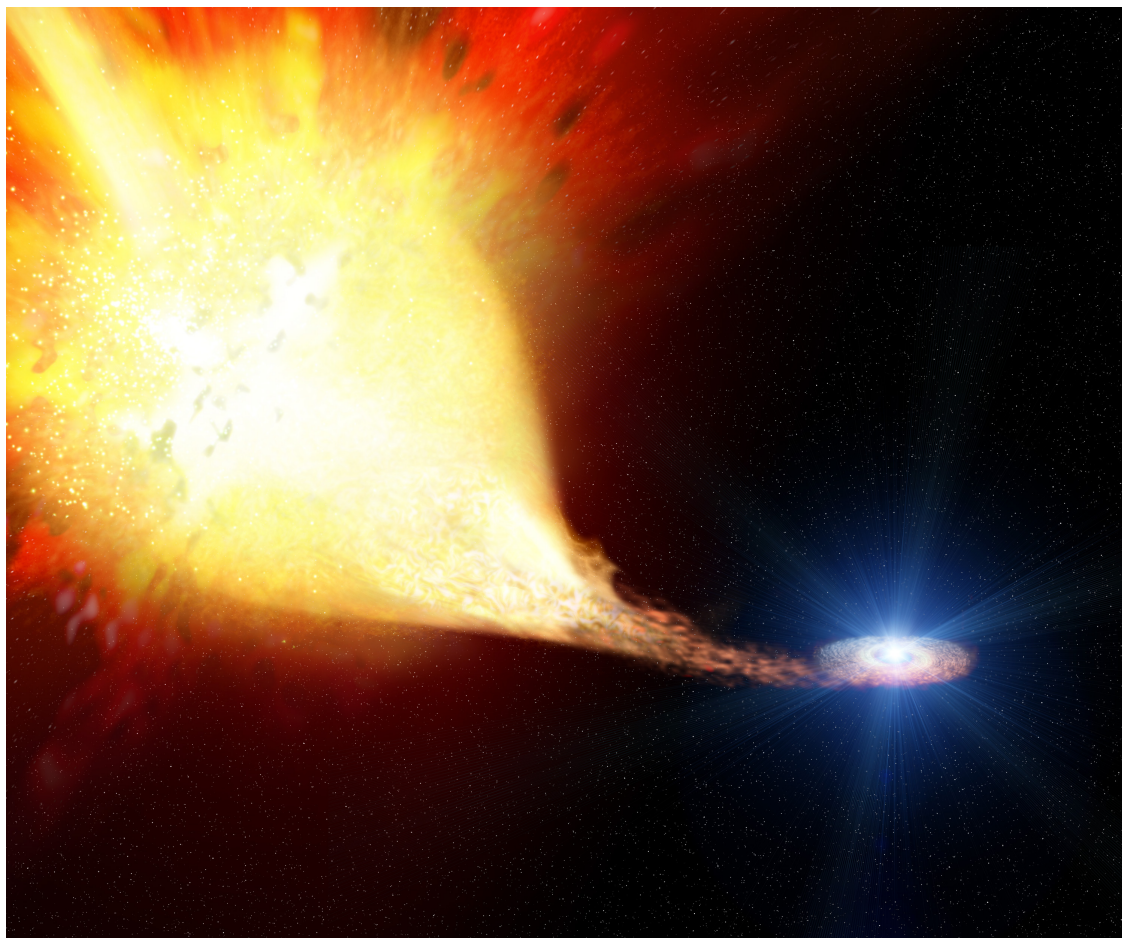
„standard gyertya”:

fix fényesség

a halványulás
kimérhetővé teszi a
tágulás forgatókönyvét

42 db (naná) SN-Ia
szupernova alapján:

SN-Ia típusú szupernova kialakulása

SN-Ia típusú szupernova kialakulása

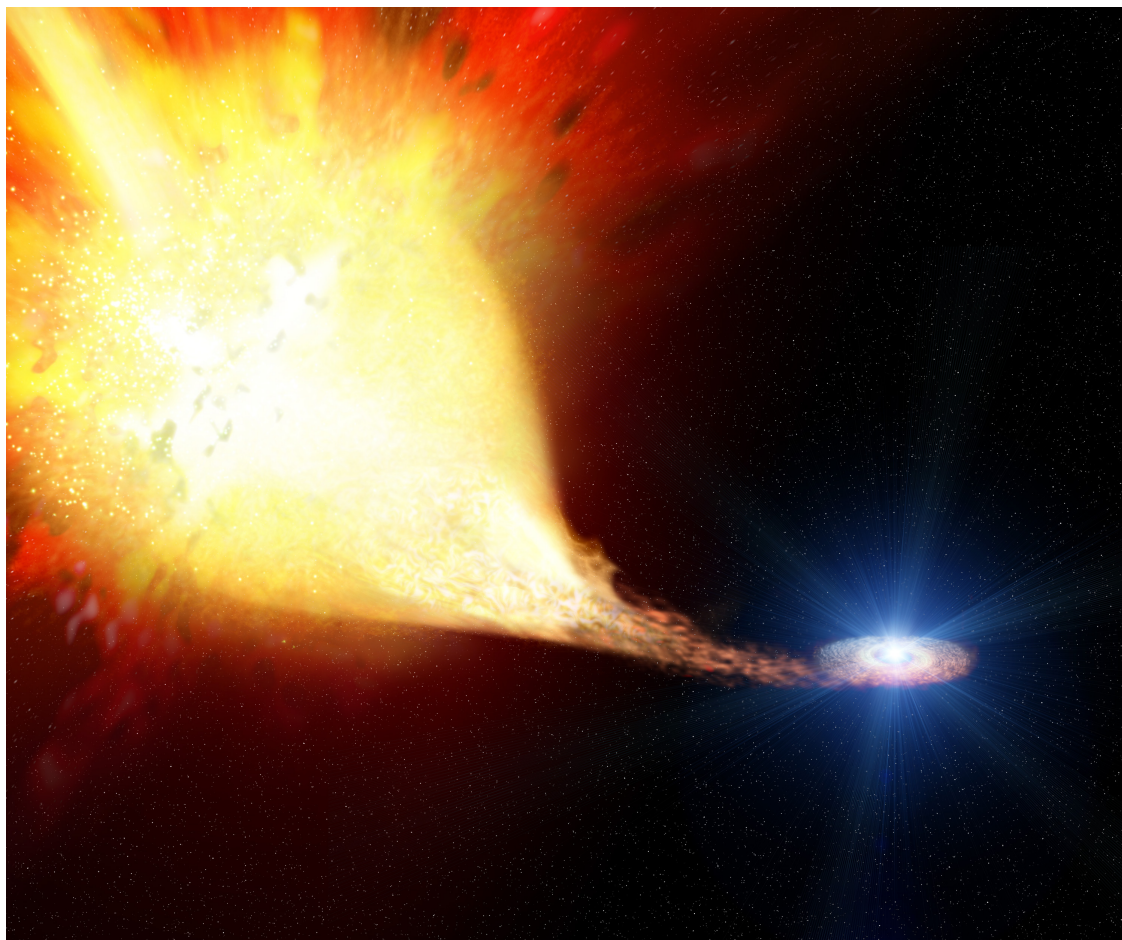
„standard gyertya”:

fix fényesség

a halványulás
kimérhetővé teszi a
tágulás forgatókönyvét

42 db (naná) SN-Ia
szupernova alapján:
meglepetés a 90-es
évek közepén:

SN-Ia típusú szupernova kialakulása

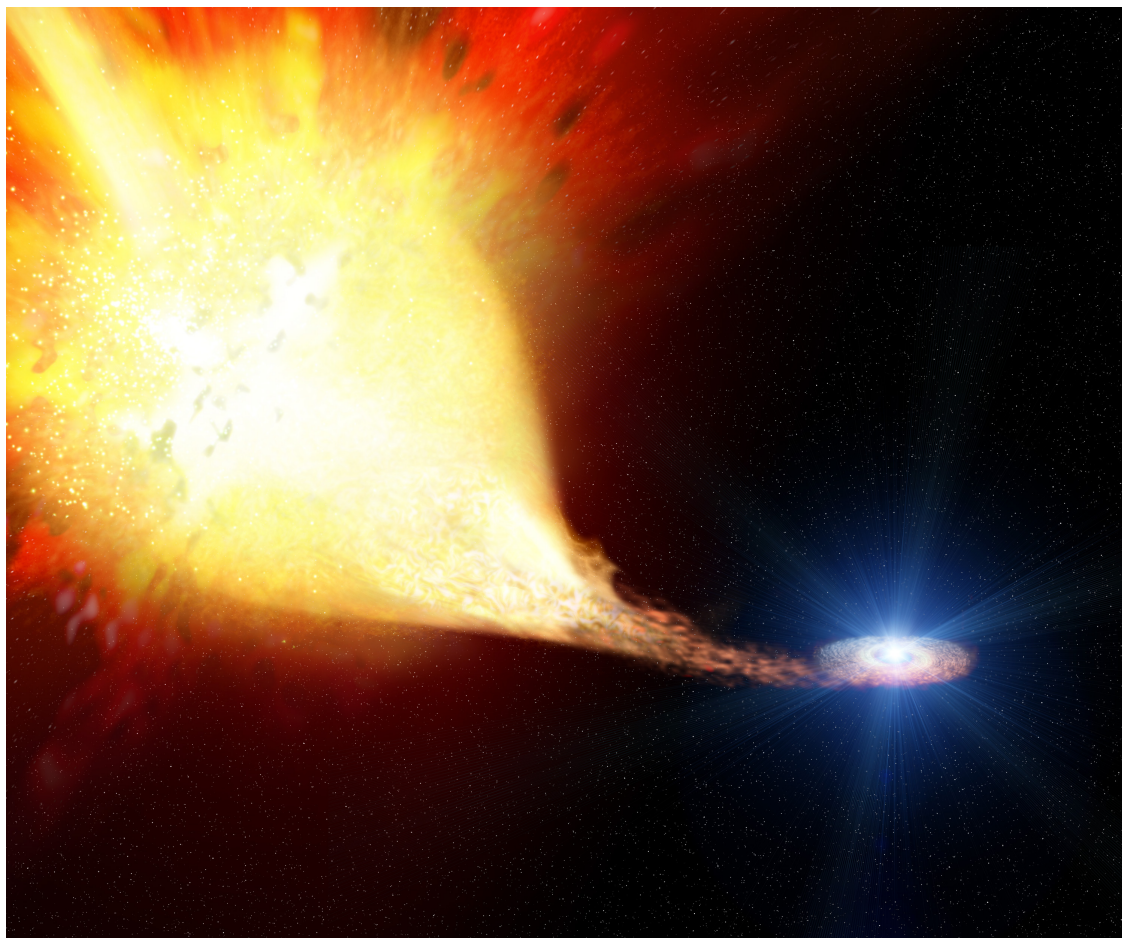
„standard gyertya”:

fix fényesség

a halványulás
kimérhetővé teszi a
tágulás forgatókönyvét

42 db (naná) SN-Ia
szupernova alapján:
meglepetés a 90-es
évek közepén:

**az Univerzum
gyorsulva tágul!**

SN-Ia típusú szupernova kialakulása

valami széttaszítja:

„standard gyertya”:

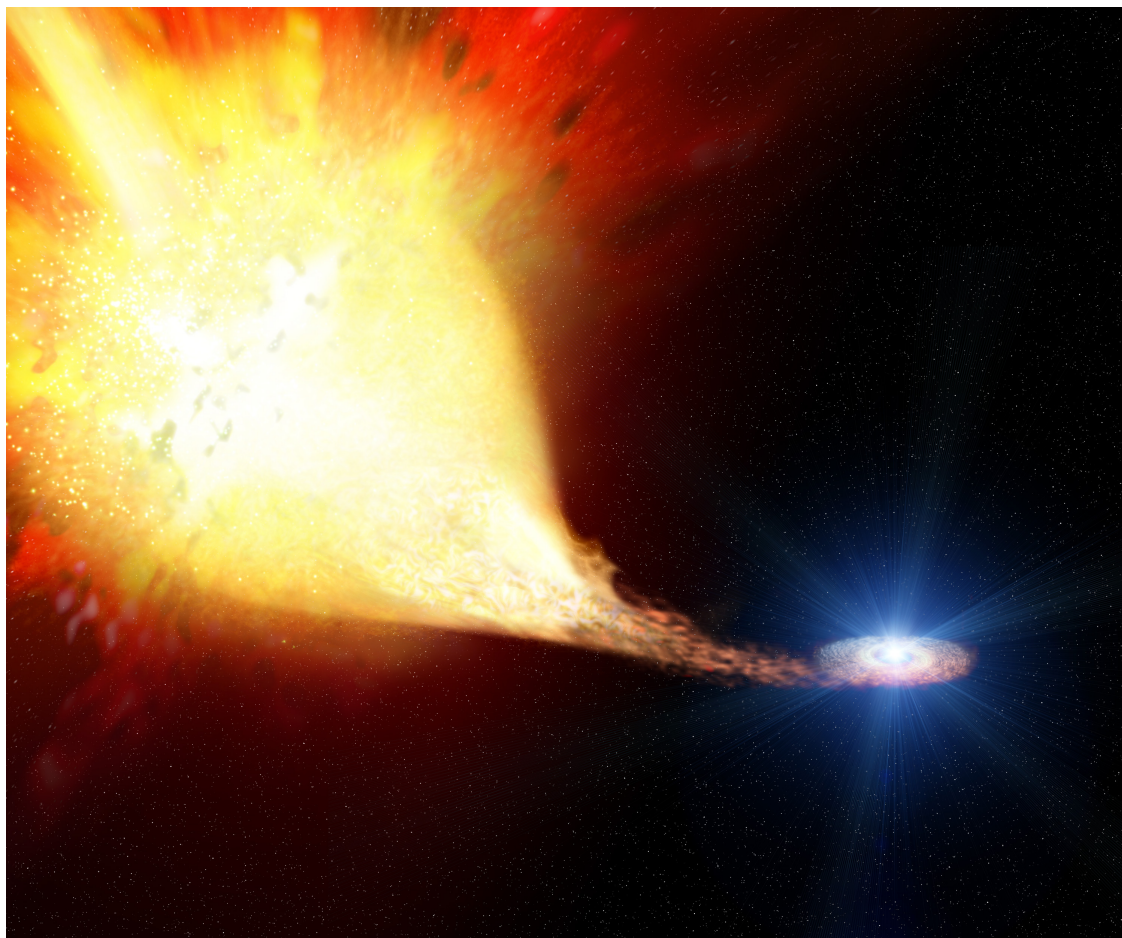
fix fényesség

a halványulás
kimérhetővé teszi a
tágulás forgatókönyvét

42 db (naná) SN-Ia
szupernova alapján:
meglepetés a 90-es
évek közepén:

**az Univerzum
gyorsulva tágul!**

SN-Ia típusú szupernova kialakulása

valami széttaszítja: **antigravitálja:**

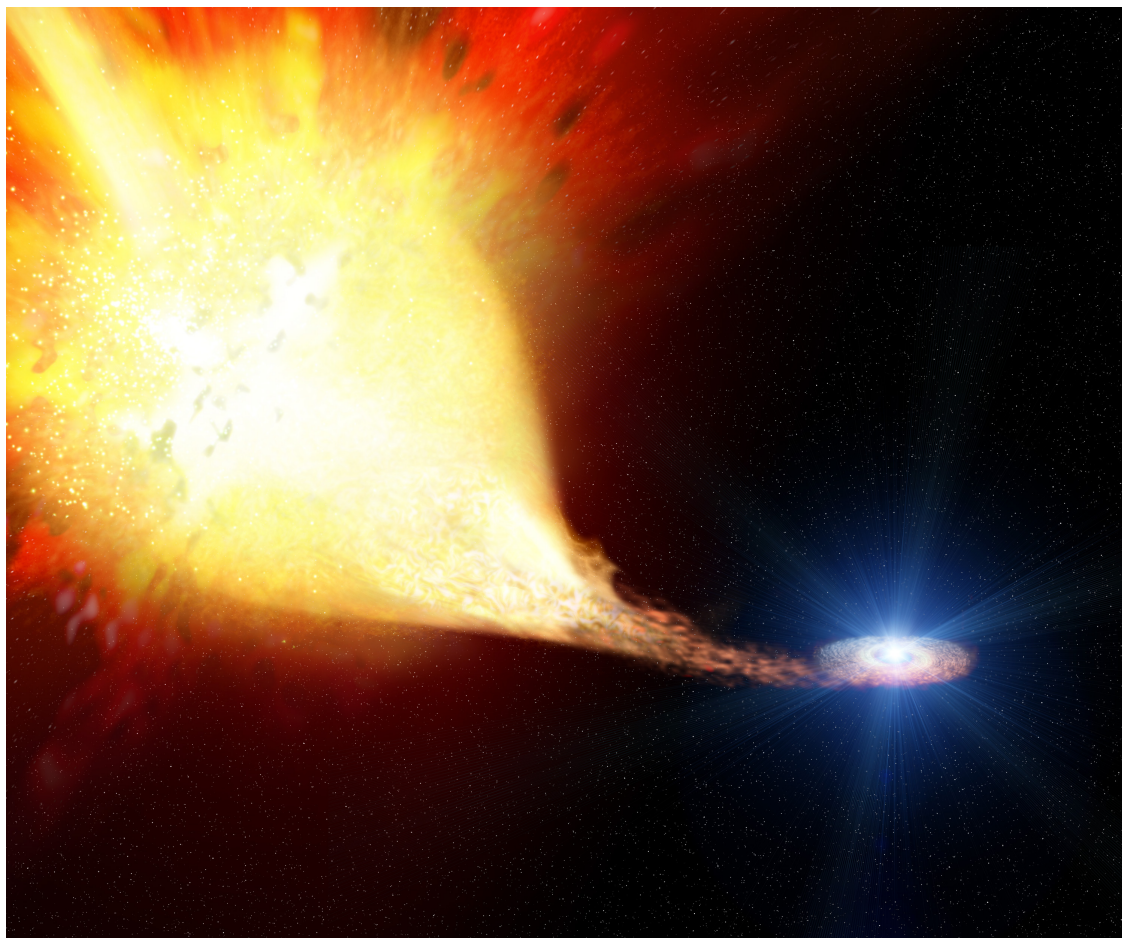
„standard gyertya”:

fix fényesség

a halványulás
kimérhetővé teszi a
tágulás forgatókönyvét

42 db (naná) SN-Ia
szupernova alapján:
meglepetés a 90-es
évek közepén:

**az Univerzum
gyorsulva tágul!**

SN-Ia típusú szupernova kialakulása

„standard gyertya”:

fix fényesség

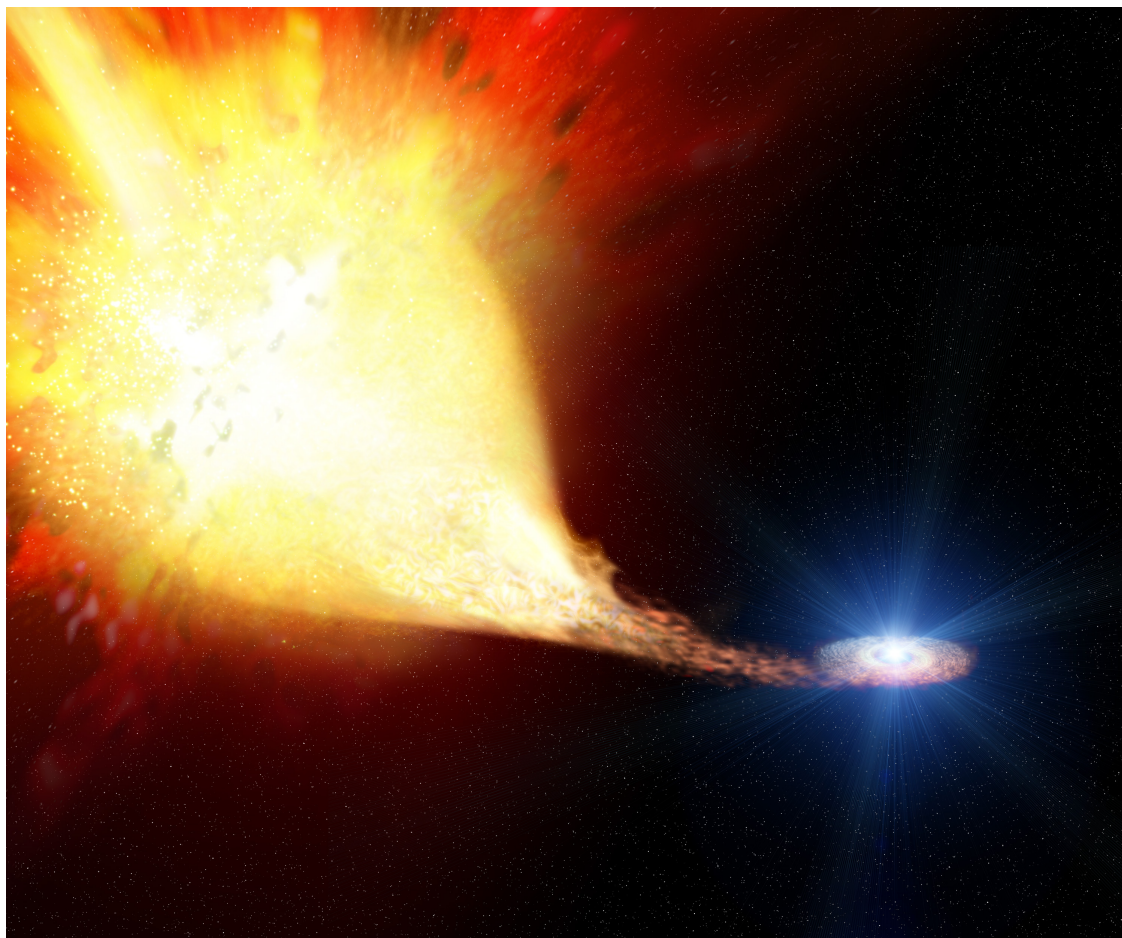
a halványulás
kimérhetővé teszi a
tágulás forgatókönyvét

42 db (naná) SN-Ia
szupernova alapján:
meglepetés a 90-es
évek közepén:

**az Univerzum
gyorsulva tágul!**

valami széttaszítja: **antigravitálja**: ez a **Sötét energia**

SN-Ia típusú szupernova kialakulása

„standard gyertya”:

fix fényesség

a halványulás
kimérhetővé teszi a
tágulás forgatókönyvét

42 db (naná) SN-Ia
szupernova alapján:
meglepetés a 90-es
évek közepén:

**az Univerzum
gyorsulva tágul!**

valami széttaszítja: **antigravitálja**: ez a **Sötét energia** vagy **kvintesszencia**

Precíziós kozmológia: 1990-2010:

Precíziós kozmológia: 1990-2010:

1 % pontosságú mérések a kozmológiai paraméterekre

Precíziós kozmológia: 1990-2010:

1 % pontosságú mérések a kozmológiai paraméterekre

(korábban 100 % volt a hiba...)

Precíziós kozmológia: 1990-2010:

1 % pontosságú mérések a kozmológiai paraméterekre

(korábban 100 % volt a hiba...)

Eredmények:

Precíziós kozmológia: 1990-2010:

1 % pontosságú mérések a kozmológiai paraméterekre

(korábban 100 % volt a hiba...)

Eredmények: az Univerzum kora (13,7 milliárd év)

Precíziós kozmológia: 1990-2010:

1 % pontosságú mérések a kozmológiai paraméterekre

(korábban 100 % volt a hiba...)

Eredmények: az Univerzum kora (13,7 milliárd év)

története (a tágulás forgatókönyve)

Precíziós kozmológia: 1990-2010:

1 % pontosságú mérések a kozmológiai paraméterekre

(korábban 100 % volt a hiba...)

Eredmények: az Univerzum kora (13,7 milliárd év)

története (a tágulás forgatókönyve)

geometriája

Precíziós kozmológia: 1990-2010:

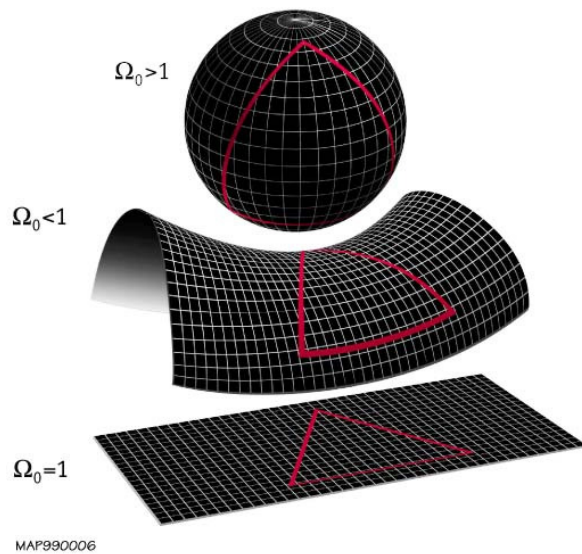
1 % pontosságú mérések a kozmológiai paraméterekre

(korábban 100 % volt a hiba...)

Eredmények: az Univerzum kora (13,7 milliárd év)

története (a tágulás forgatókönyve)

geometriája

Precíziós kozmológia: 1990-2010:

1 % pontosságú mérések a kozmológiai paraméterekre

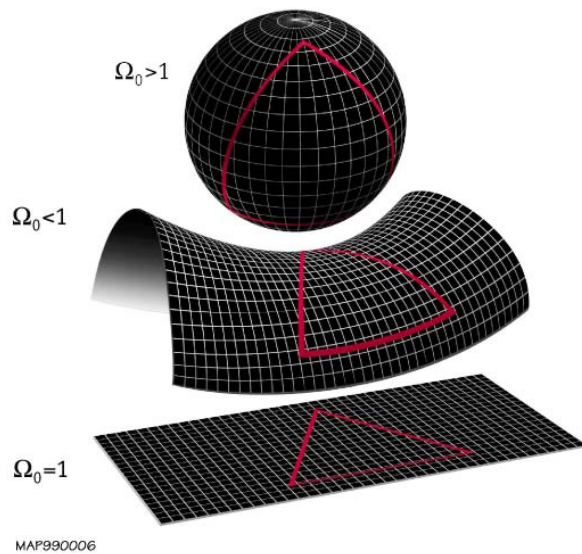
(korábban 100 % volt a hiba...)

Eredmények: az Univerzum kora (13,7 milliárd év)

története (a tágulás forgatókönyve)

geometriája

anyagi összetétele

Precíziós kozmológia: 1990-2010:

1 % pontosságú mérések a kozmológiai paraméterekre

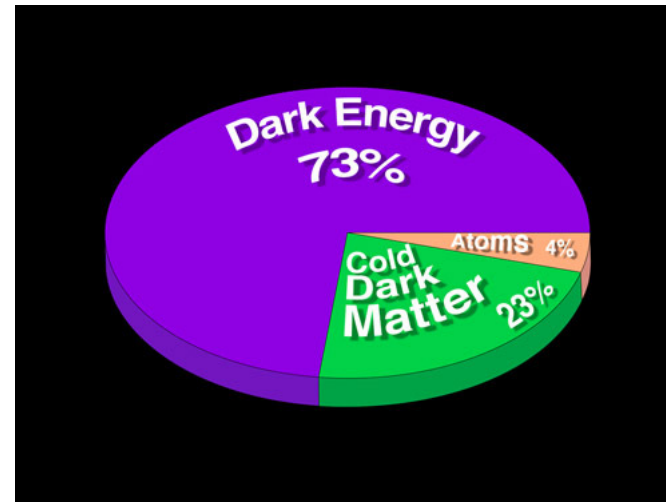
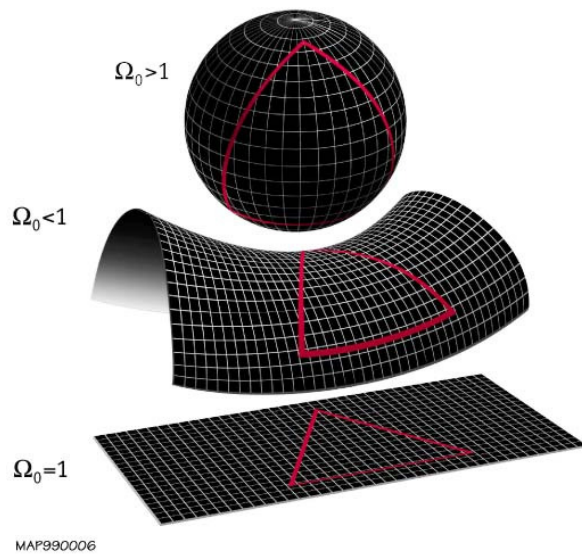
(korábban 100 % volt a hiba...)

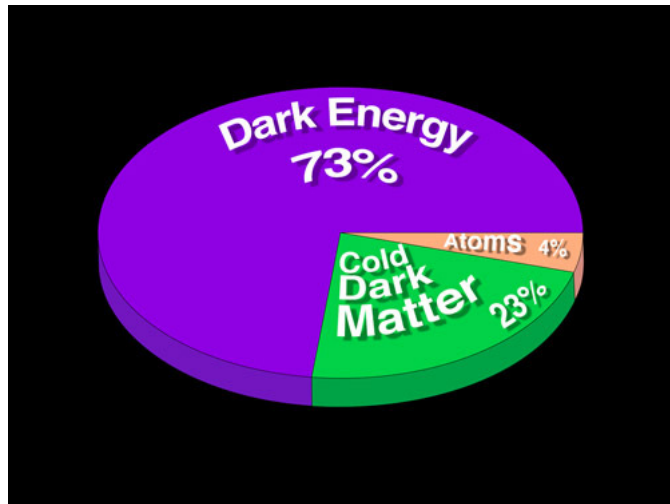
Eredmények: az Univerzum kora (13,7 milliárd év)

története (a tágulás forgatókönyve)

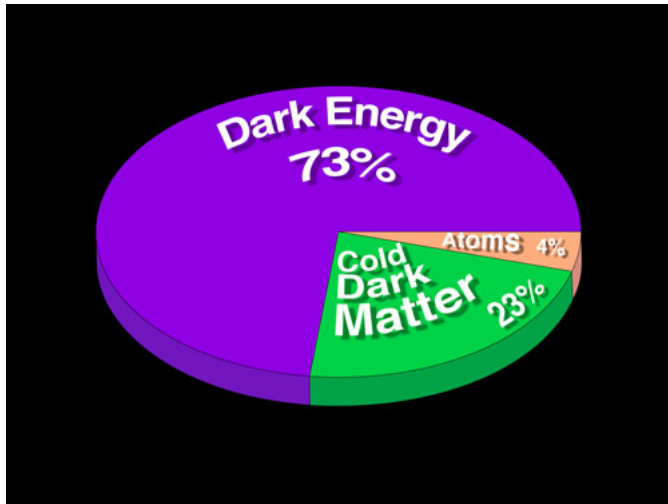
geometriája

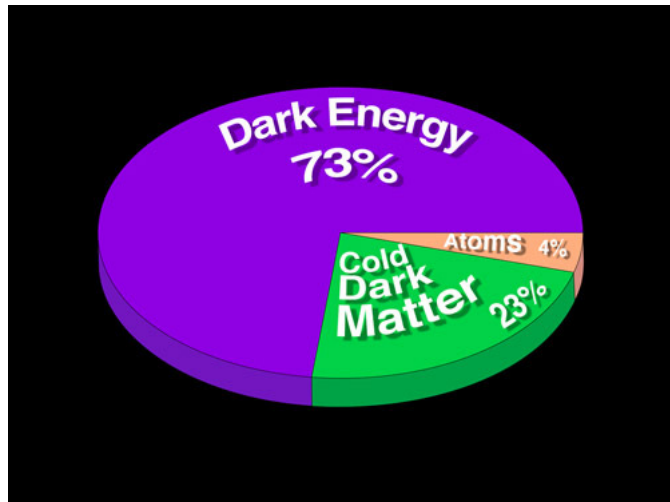
anyagi összetétele

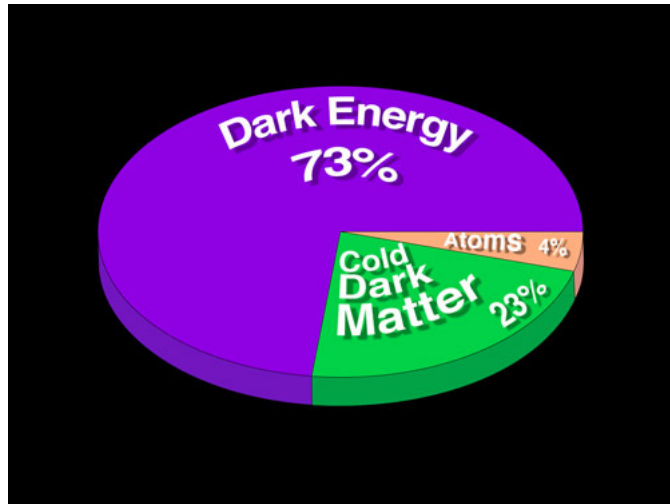
Tehát az Univerzum anyagának

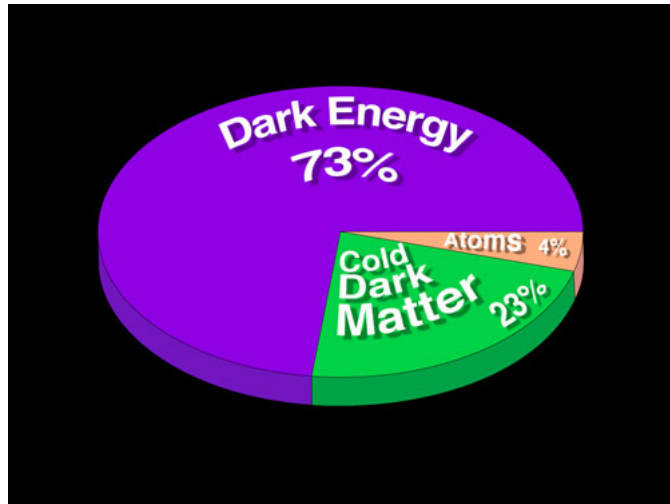
Tehát az Univerzum anyagának

73 %-a sötét energia

Tehát az Univerzum anyagának

73 %-a **sötét energia** (kvintesszencia, inflaton)

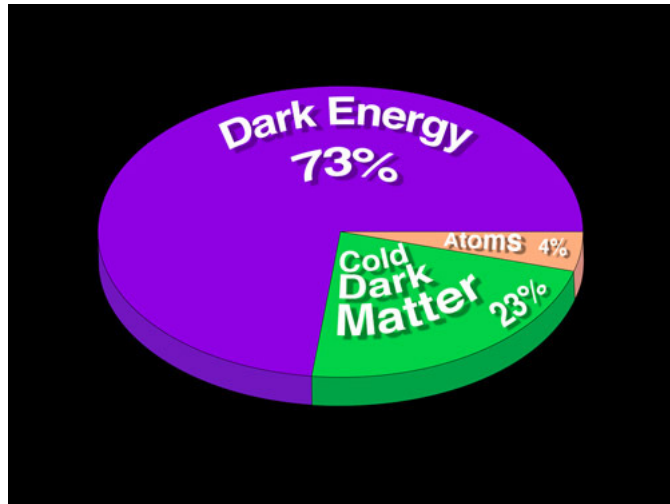

Tehát az Univerzum anyagának

73 %-a **sötét energia** (kvintesszencia, inflaton)

23 %-a **sötét anyag**

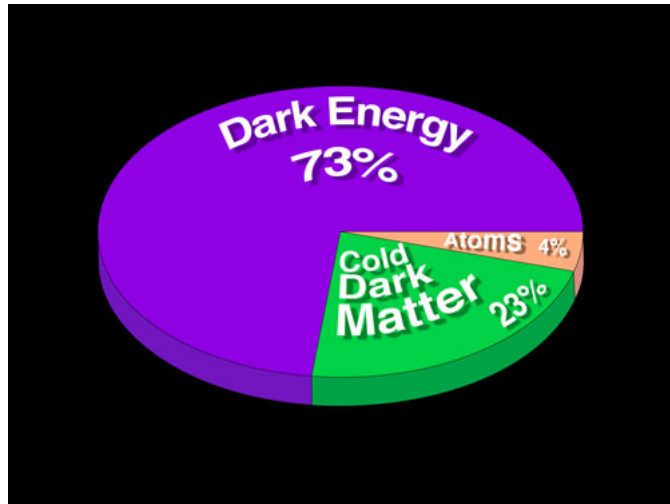

Tehát az Univerzum anyagának

73 %-a **sötét energia** (kvintesszencia, inflaton)

23 %-a **sötét anyag** (WIMP, fekete lyuk, stb.)

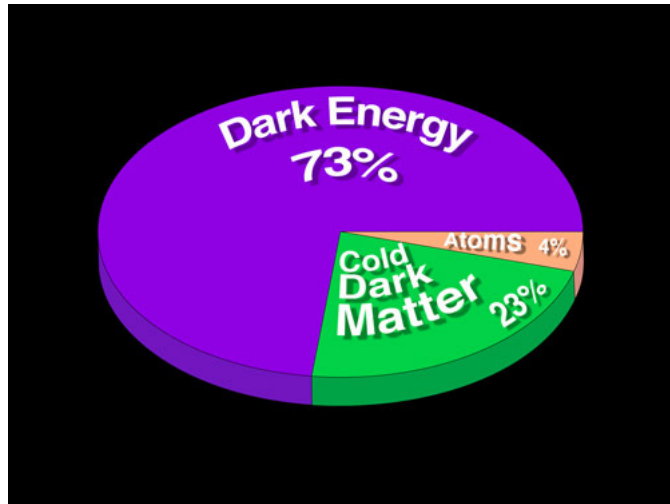

Tehát az Univerzum anyagának

73 %-a **sötét energia** (kvintesszencia, inflaton)

23 %-a **sötét anyag** (WIMP, fekete lyuk, stb.)

4 %-a **atomos anyag**

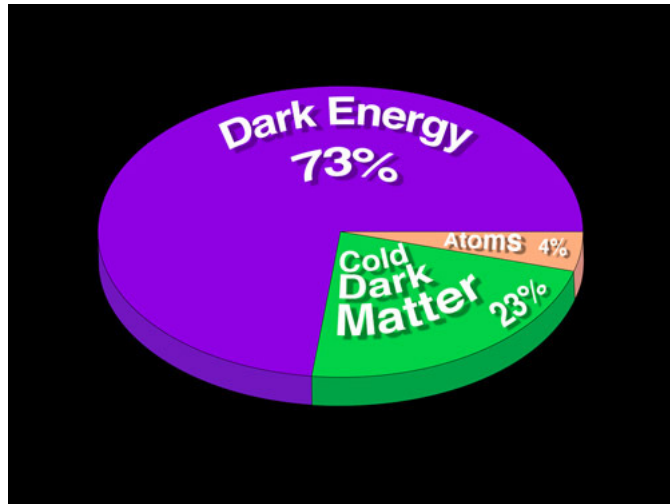
Tehát az Univerzum anyagának

73 %-a **sötét energia** (kvintesszencia, inflaton)

23 %-a **sötét anyag** (WIMP, fekete lyuk, stb.)

4 %-a **atomos anyag**

de az **atomos anyag** 99 %-a

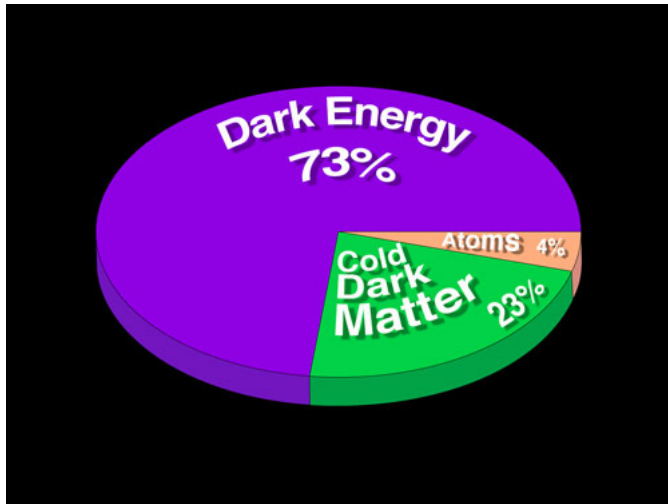
Tehát az Univerzum anyagának

73 %-a **sötét energia** (kvintesszencia, inflaton)

23 %-a **sötét anyag** (WIMP, fekete lyuk, stb.)

4 %-a **atomos anyag**

de az **atomos anyag** 99 %-a **plazma**

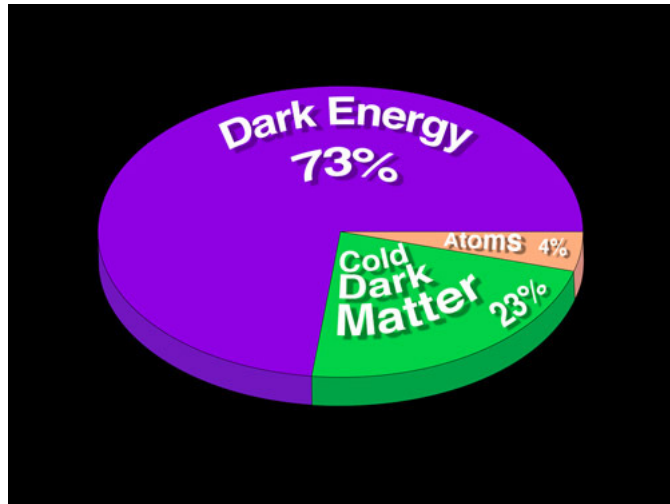
Tehát az Univerzum anyagának

73 %-a **sötét energia** (kvintesszencia, inflaton)

23 %-a **sötét anyag** (WIMP, fekete lyuk, stb.)

4 %-a **atomos anyag**

de az **atomos anyag** 99 %-a **plazma** csillagközi

Tehát az Univerzum anyagának

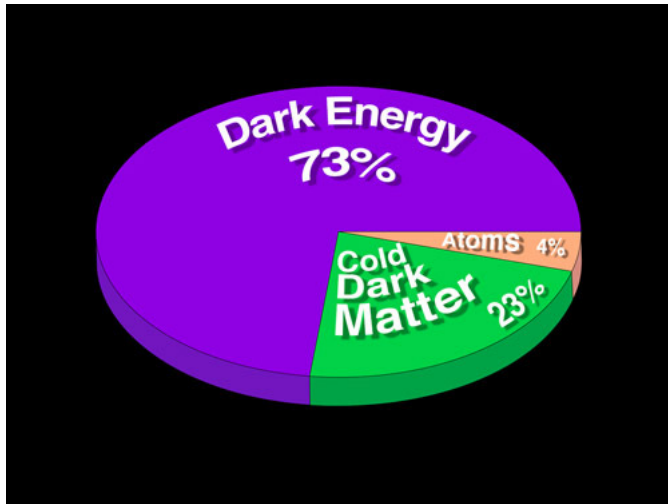
73 %-a **sötét energia** (kvintesszencia, inflaton)

23 %-a **sötét anyag** (WIMP, fekete lyuk, stb.)

4 %-a **atomos anyag**

de az **atomos anyag** 99 %-a **plazma** {

- csillagközi
- csillaganyag

Tehát az Univerzum anyagának

73 %-a **sötét energia** (kvintesszencia, inflaton)

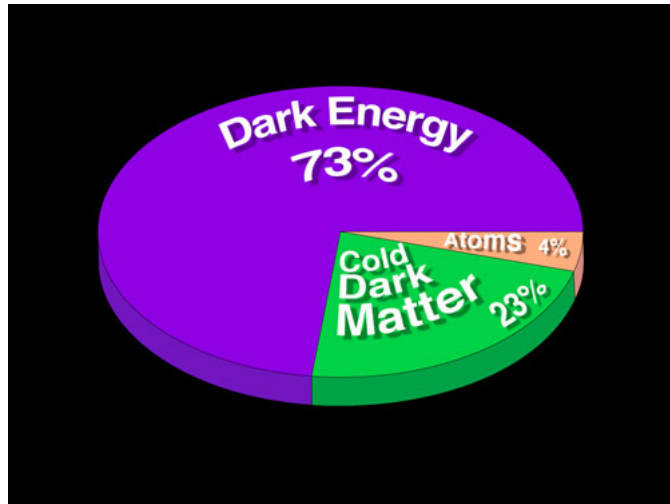
23 %-a **sötét anyag** (WIMP, fekete lyuk, stb.)

4 %-a **atomos anyag**

de az **atomos anyag** 99 %-a **plazma**
a maradék 1 % **szilárd anyag**

csillagközi

csillaganyag

Tehát az Univerzum anyagának

73 %-a **sötét energia** (kvintesszencia, inflaton)

23 %-a **sötét anyag** (WIMP, fekete lyuk, stb.)

4 %-a **atomos anyag**

de az **atomos anyag** 99 %-a **plazma**

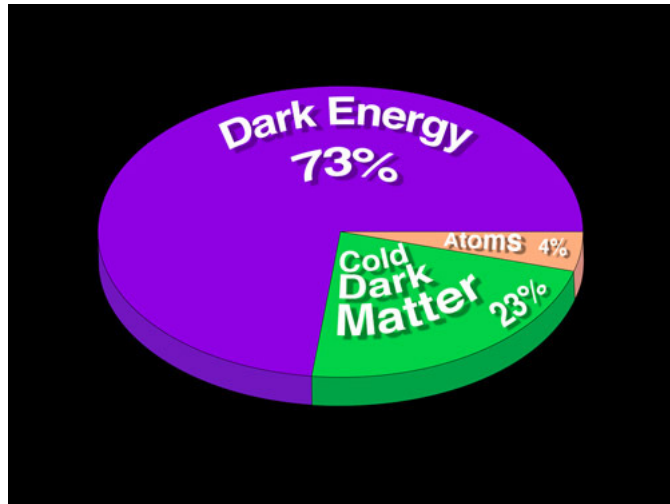
a maradék 1 % **szilárd anyag**

ennek nagy része **csillagközi por**

csillagközi

csillaganyag

Tehát az Univerzum anyagának

73 %-a **sötét energia** (kvintesszencia, inflaton)

23 %-a **sötét anyag** (WIMP, fekete lyuk, stb.)

4 %-a **atomos anyag**

de az **atomos anyag** 99 %-a **plazma**

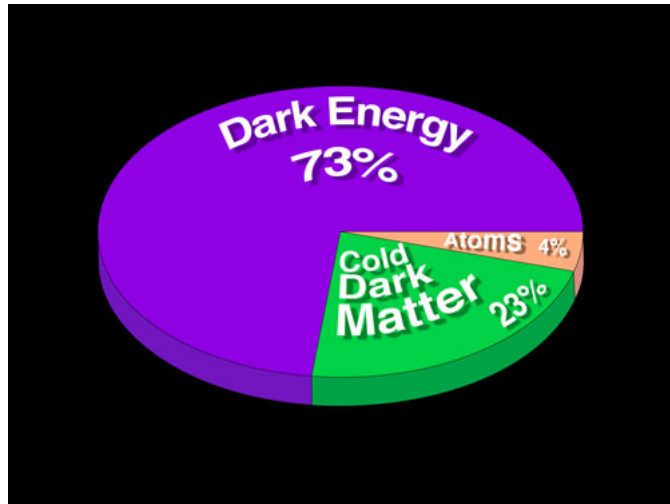
a maradék 1 % **szilárd anyag**

ennek nagy része **csillagközi por**

másik része **bolygóközi por**

csillagközi

csillaganyag

Tehát az Univerzum anyagának

73 %-a **sötét energia** (kvintesszencia, inflaton)

23 %-a **sötét anyag** (WIMP, fekete lyuk, stb.)

4 %-a **atomos anyag**

de az **atomos anyag** 99 %-a **plazma**

a maradék 1 % **szilárd anyag**

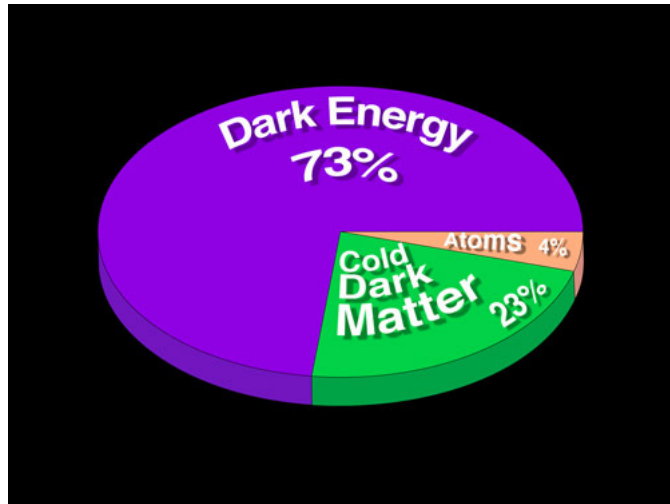
ennek nagy része **csillagközi por**

másik része **bolygóközi por**

kis része **bolygó**

csillagközi

csillaganyag

Tehát az Univerzum anyagának

73 %-a **sötét energia** (kvintesszencia, inflaton)

23 %-a **sötét anyag** (WIMP, fekete lyuk, stb.)

4 %-a **atomos anyag**

de az **atomos anyag** 99 %-a **plazma**

a maradék 1 % **szilárd anyag**

ennek nagy része **csillagközi por**

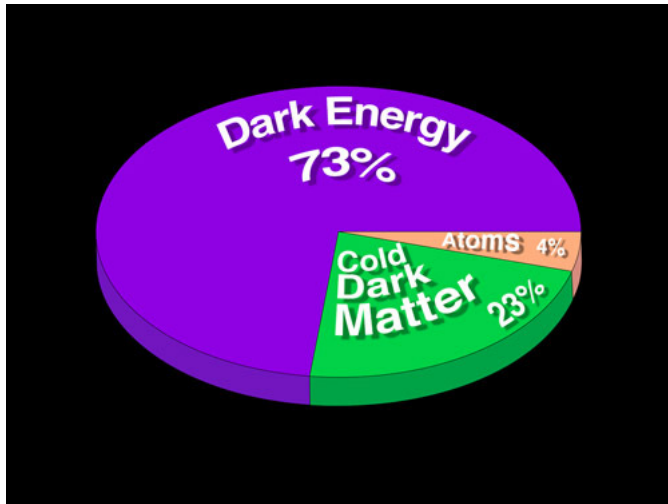
másik része **bolygóközi por**

kis része **bolygó**

a bolygók nagy része **mag és köpeny**

csillagközi

csillaganyag

Tehát az Univerzum anyagának

73 %-a **sötét energia** (kvintesszencia, inflaton)

23 %-a **sötét anyag** (WIMP, fekete lyuk, stb.)

4 %-a **atomos anyag**

de az **atomos anyag** 99 %-a **plazma**

a maradék 1 % **szilárd anyag**

ennek nagy része **csillagközi por**

másik része **bolygóközi por**

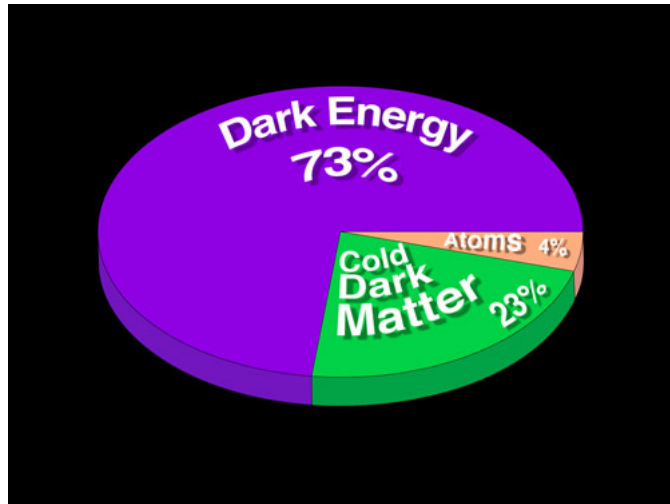
kis része **bolygó**

a bolygók nagy része **mag és köpeny**

igen kis része a **kéreg**

csillagközi

csillaganyag

Tehát az Univerzum anyagának

73 %-a **sötét energia** (kvintesszencia, inflaton)

23 %-a **sötét anyag** (WIMP, fekete lyuk, stb.)

4 %-a **atomos anyag**

de az **atomos anyag** 99 %-a **plazma**

a maradék 1 % **szilárd anyag**

ennek nagy része **csillagközi por**

másik része **bolygóközi por**

kis része **bolygó**

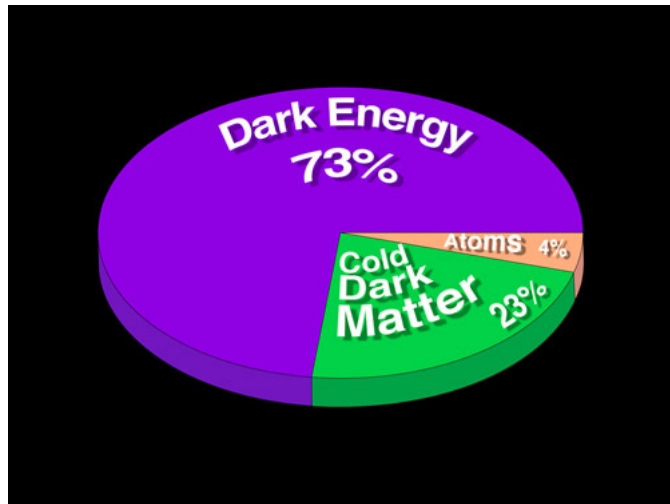
a bolygók nagy része **mag és köpeny**

igen kis része a **kéreg**

ennek jelentős része **meddő**

csillagközi

csillaganyag

Tehát az Univerzum anyagának

73 %-a **sötét energia** (kvintesszencia, inflaton)

23 %-a **sötét anyag** (WIMP, fekete lyuk, stb.)

4 %-a **atomos anyag**

de az **atomos anyag** 99 %-a **plazma**

a maradék 1 % **szilárd anyag**

ennek nagy része **csillagközi por**

másik része **bolygóközi por**

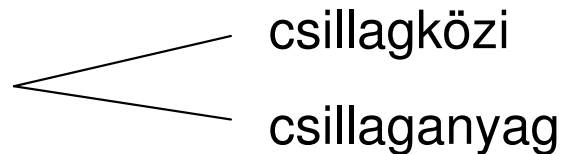
kis része **bolygó**

a bolygók nagy része **mag és köpeny**

igen kis része a **kéreg**

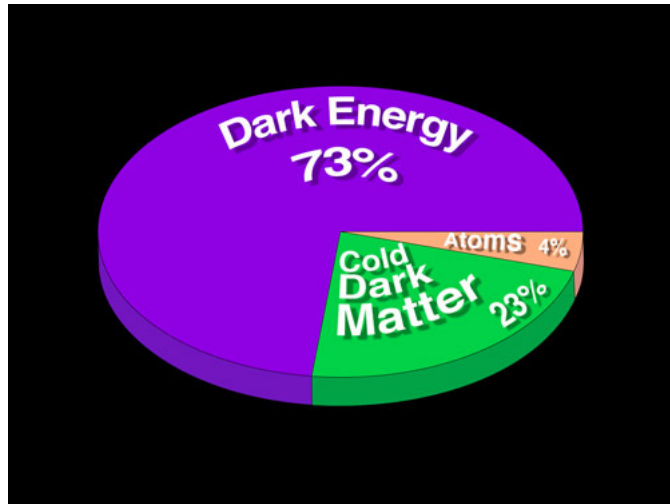
ennek jelentős része **meddő**

a maradék anyagot hasznosítja az emberiség ☺

csillagközi

csillaganyag

Tehát az Univerzum anyagának

73 %-a **sötét energia** (kvintesszencia, inflaton)

23 %-a **sötét anyag** (WIMP, fekete lyuk, stb.)

4 %-a **atomos anyag**

de az **atomos anyag** 99 %-a **plazma**

a maradék 1 % **szilárd anyag**

ennek nagy része **csillagközi por**

másik része **bolygóközi por**

kis része **bolygó**

a bolygók nagy része **mag és köpeny**

igen kis része a **kéreg**

ennek jelentős része **meddő**

a maradék anyagot hasznosítja az emberiség ☺

csillagközi

csillaganyag

az anyagfizikusok az Univerzum egyik legritkább anyagfajtajával foglalkoznak!

az anyagfizikusok az
Univerzum egyik legritkább
anyagfajtájával
foglalkoznak!

az anyagfizikusok az
Univerzum egyik legritkább
anyagfajtájával
foglalkoznak!

**de van két még ritkább
anyagfajta is!**

az anyagfizikusok az
Univerzum egyik legritkább
anyagfajtájával
foglalkoznak!

**de van két még ritkább
anyagfajta is!**

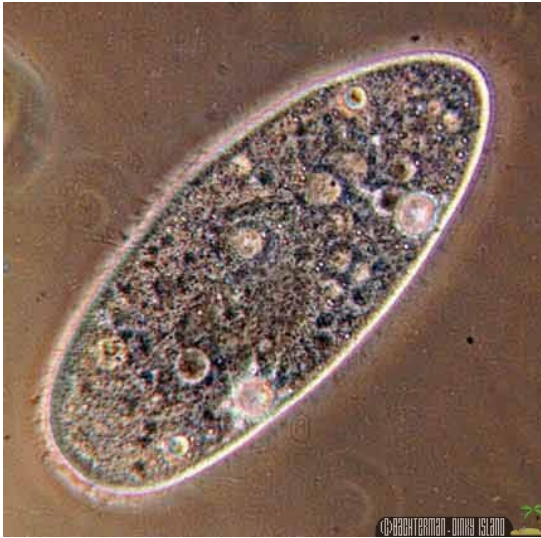
az élő anyag

az anyagfizikusok az
Univerzum egyik legritkább
anyagfajtájával
foglalkoznak!

**de van két még ritkább
anyagfajta is!**

az élő anyag

az anyagfizikusok az
Univerzum egyik legritkább
anyagfajtájával
foglalkoznak!

**de van két még ritkább
anyagfajta is!**

az élő anyag

az anyagfizikusok az
Univerzum egyik legritkább
anyagfajtájával
foglalkoznak!

**de van két még ritkább
anyagfajta is!**

az élő anyag

az anyagfizikusok az
Univerzum egyik legritkább
anyagfajtájával
foglalkoznak!

**de van két még ritkább
anyagfajta is!**

az élő anyag

az anyagfizikusok az
Univerzum egyik legritkább
anyagfajtájával
foglalkoznak!

**de van két még ritkább
anyagfajta is!**

az élő anyag
és a folyadék

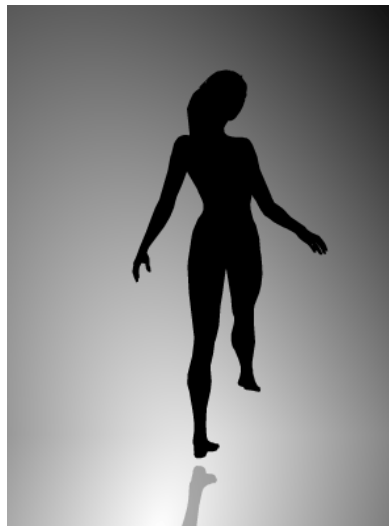

az anyagfizikusok az
Univerzum egyik legritkább
anyagfajtájával
foglalkoznak!

**de van két még ritkább
anyagfajta is!**

az élő anyag
és a folyadék

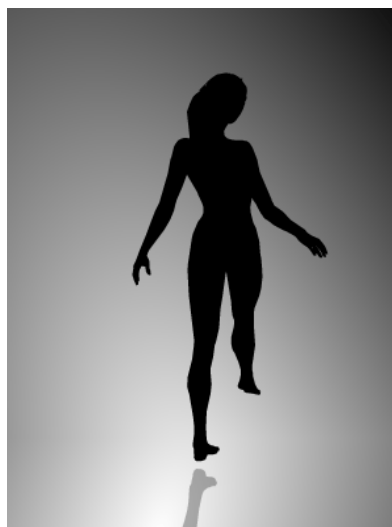
az anyagfizikusok az
Univerzum egyik legritkább
anyagfajtájával
foglalkoznak!

az élő anyag
és a folyadék

EGÉSZSÉGÜNKRE!

Az

Univerzum

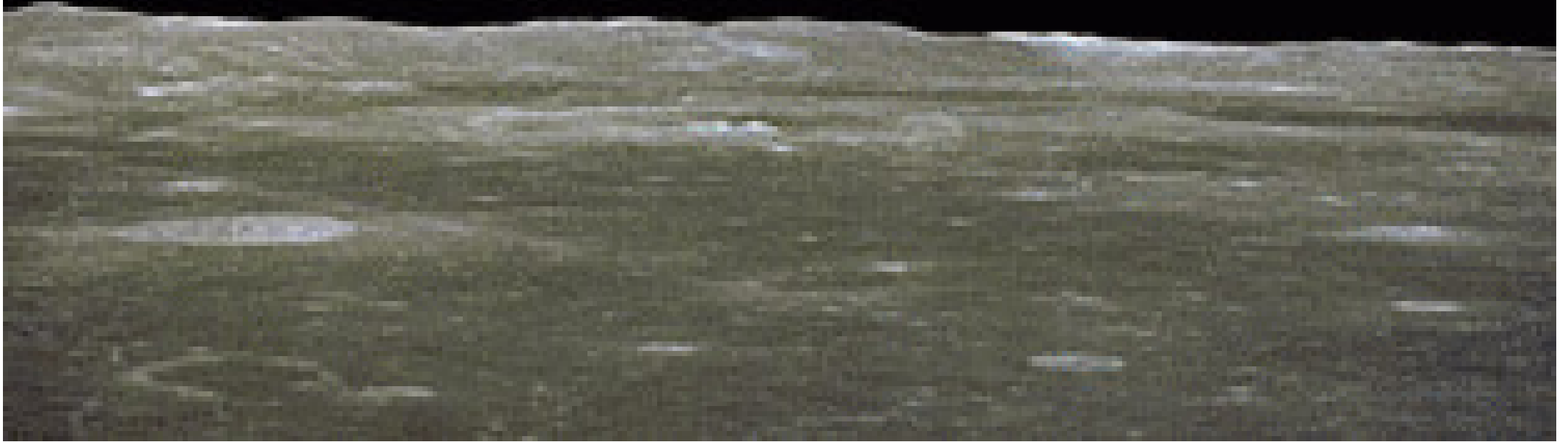
anyagai

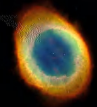

Az

Univerzum

anyagai

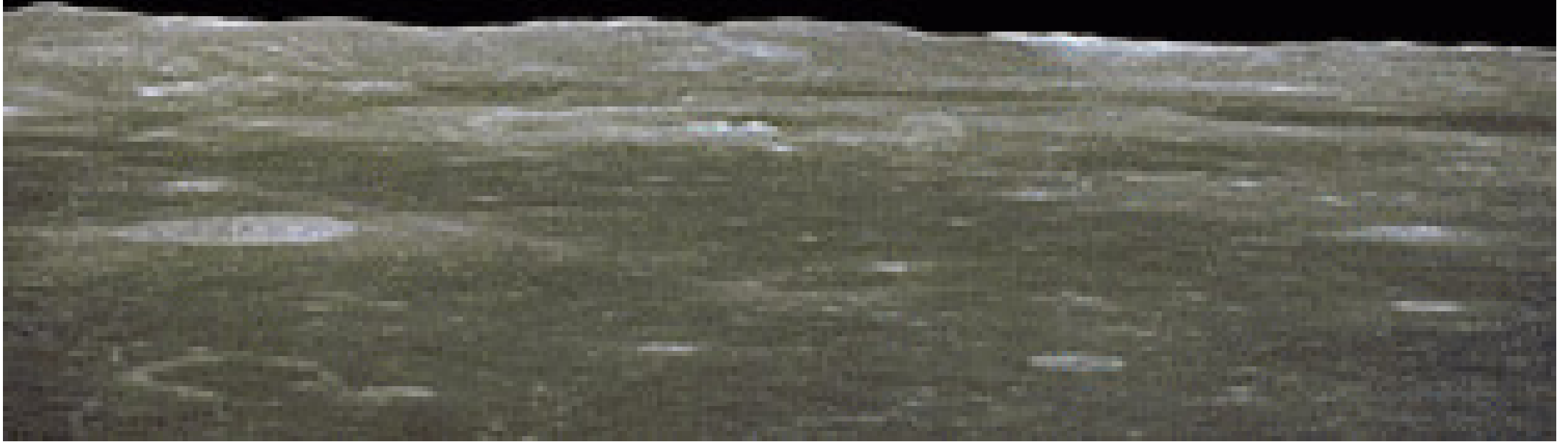

Az

Univerzum

anyagai

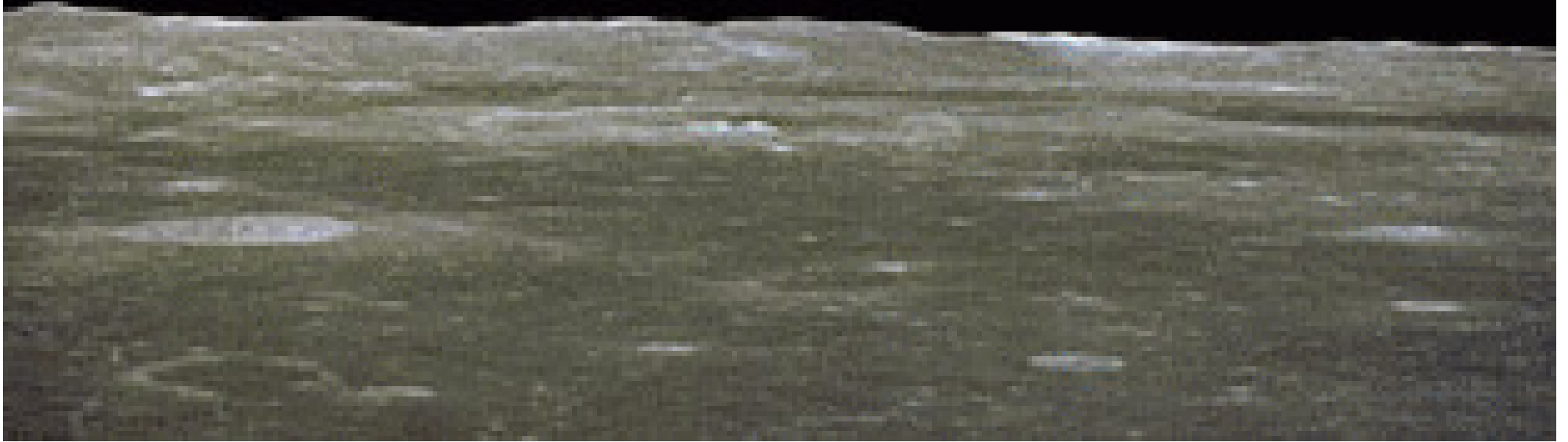
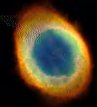

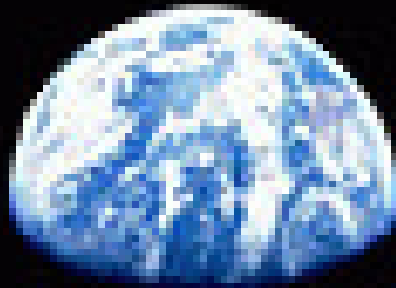
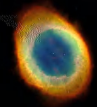

Az

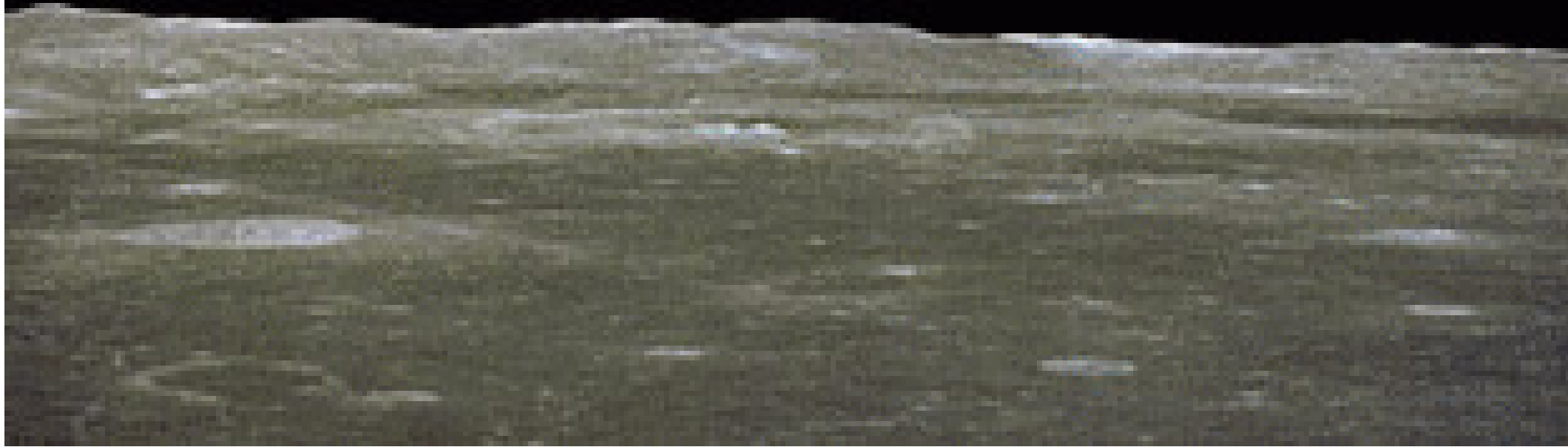
Univerzum

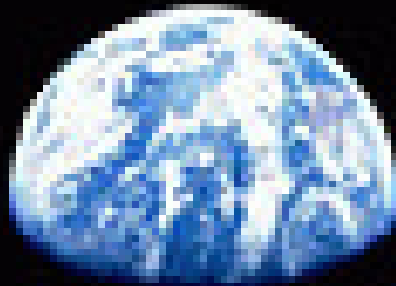
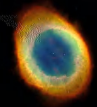
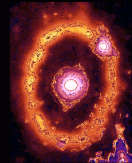
anyagai

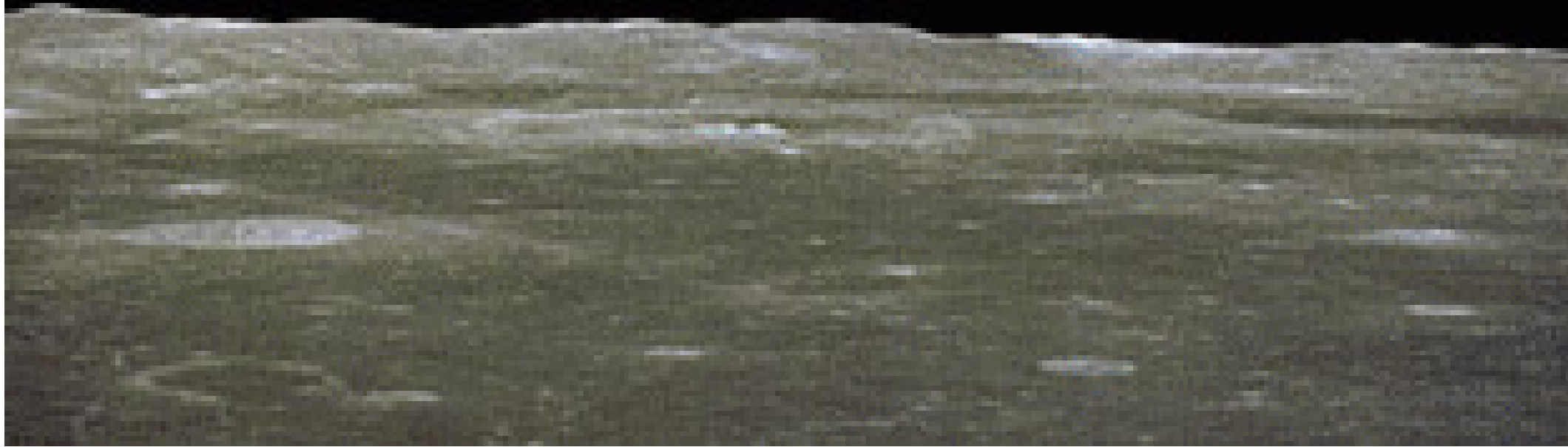

**Az
Univerzum
anyagai**

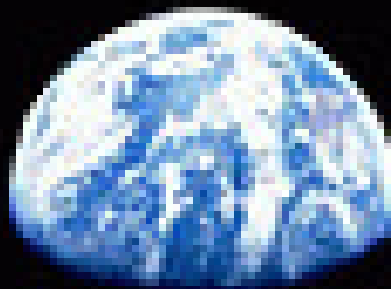
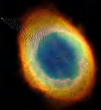
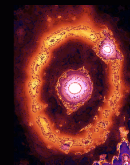

**Az
Univerzum
anyagai**

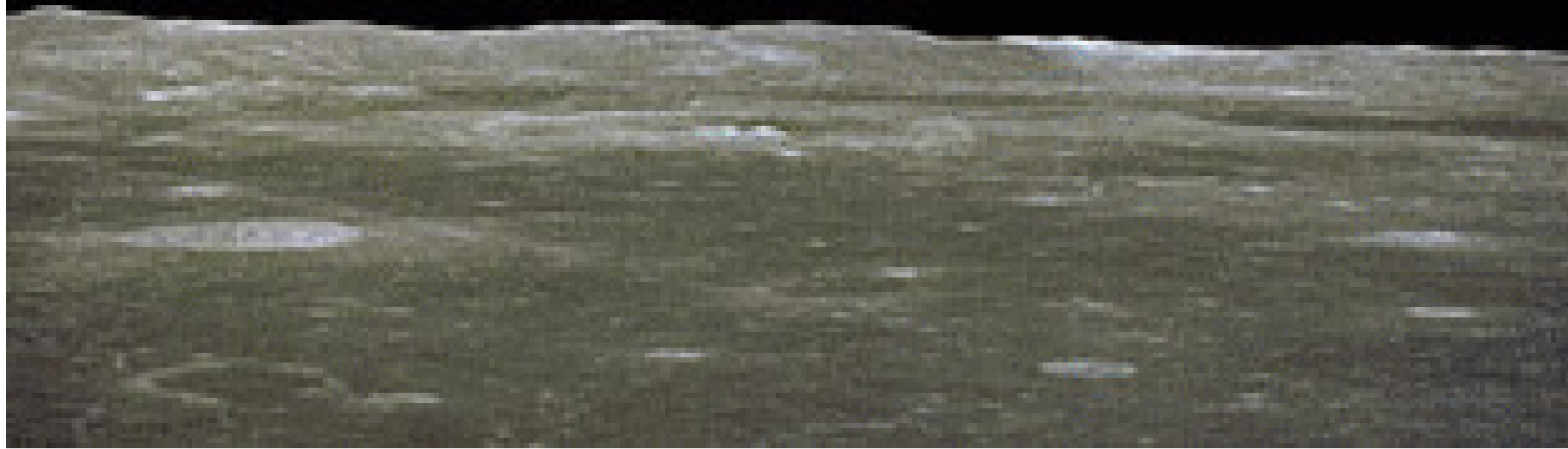

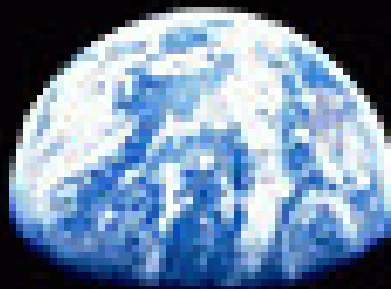
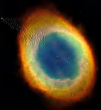
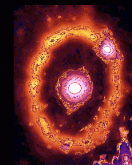
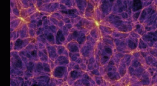

Az

Univerzum

anyagai

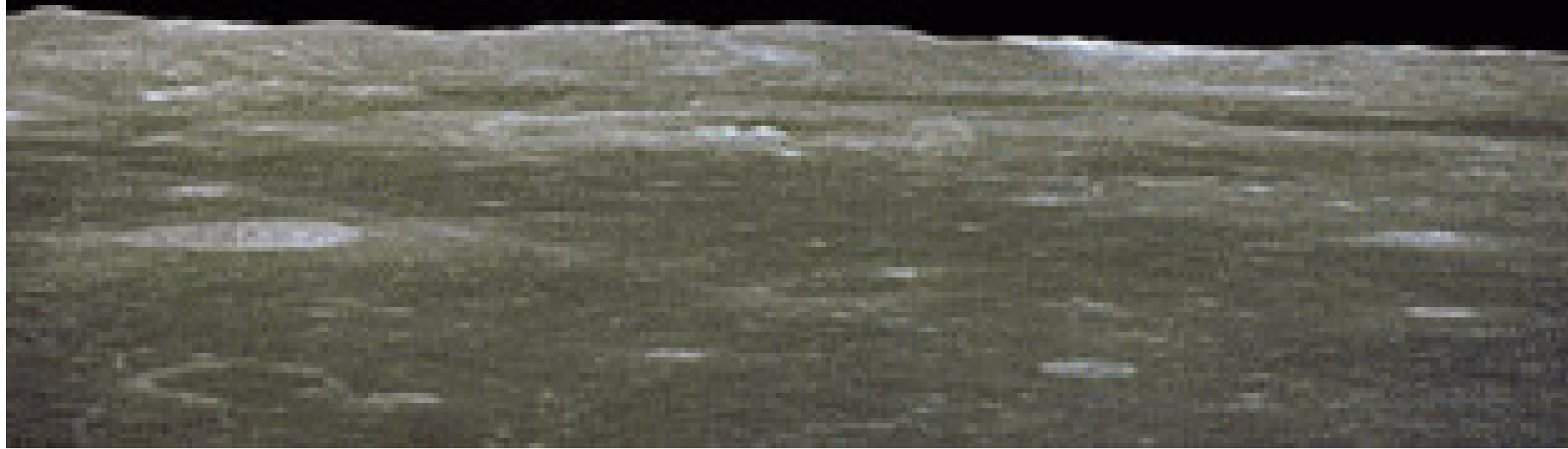

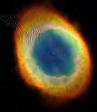
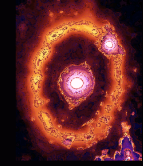
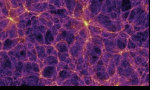
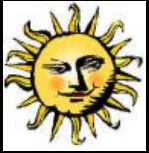

Az

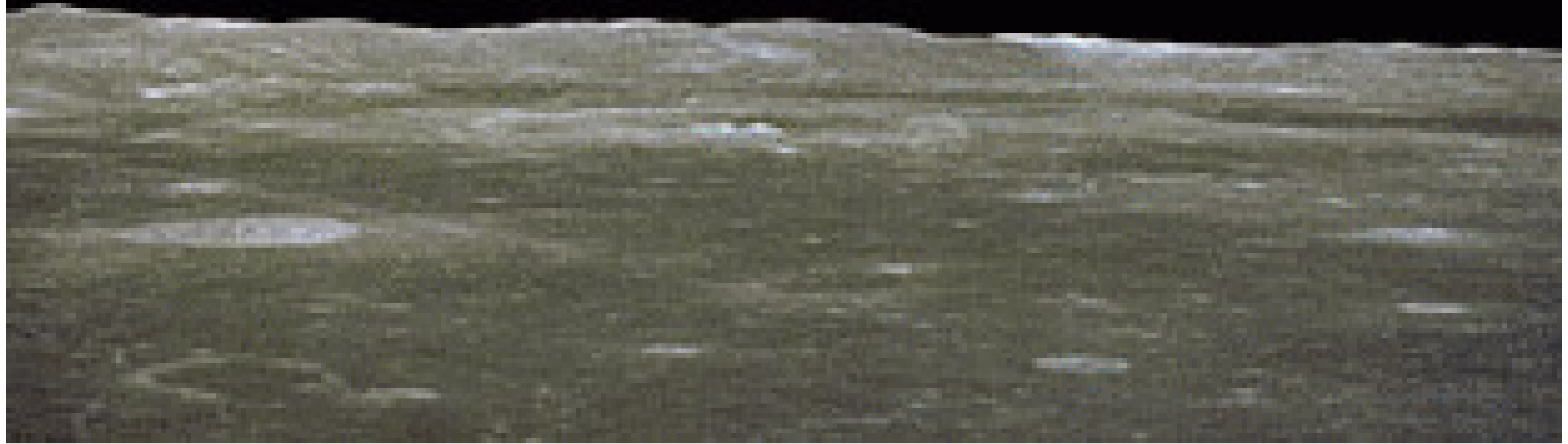
Univerzum

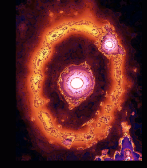
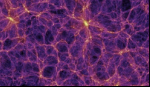
anyagai

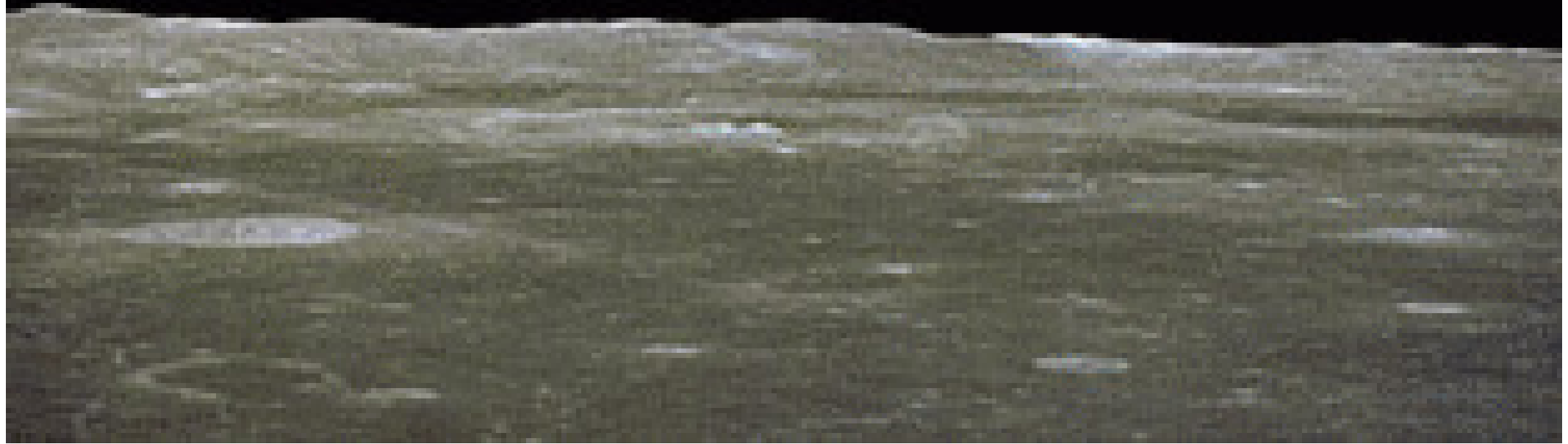
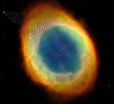
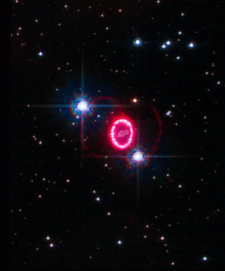

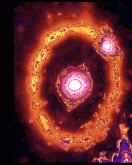
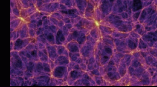
**Az
Univerzum
anyagai**

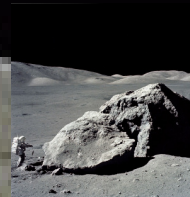
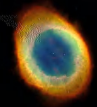
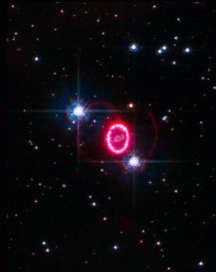

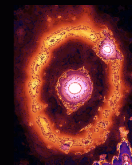
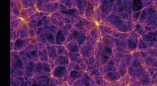
Az
Univerzum
anyagai

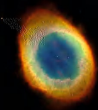
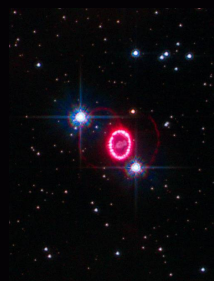

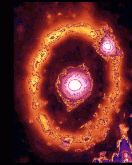
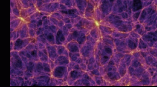
Az
Univerzum
anyagai

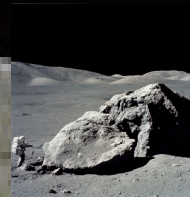
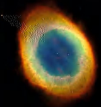
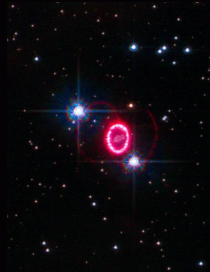

Az
Univerzum
anyagai

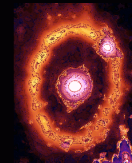
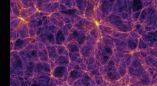

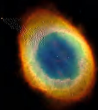
Az Univerzum anyagai

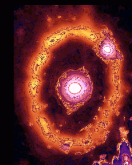
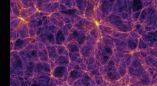

Az Univerzum anyagai

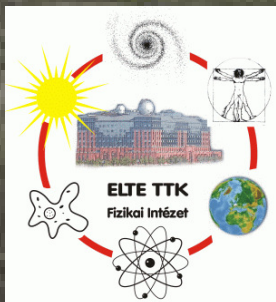
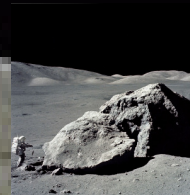
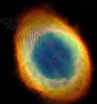

Az atomoktól a csillagokig

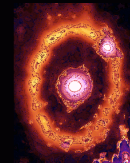
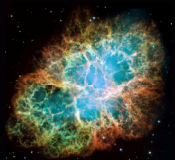
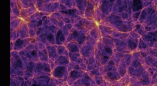

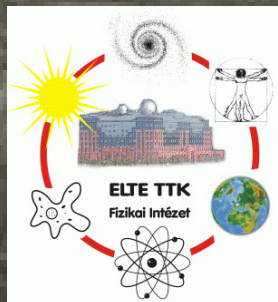
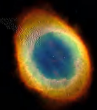
Az Univerzum anyagai

Az atomoktól a csillagokig

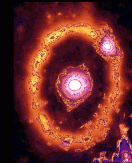
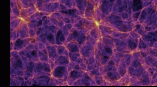

Az Univerzum anyagai

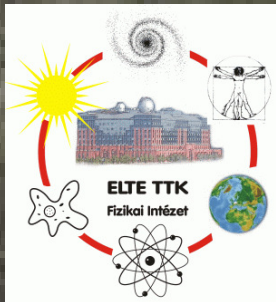
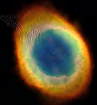

Az atomoktól a csillagokig

Dávid Gyula
2010. 09. 30.

Az Univerzum anyagai

Az atomoktól a csillagokig

Dávid Gyula
2010. 09. 30.